

รายงานการวิจัยชุดโครงการวิจัย เรื่อง

แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยว
แหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป
Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by Managing the World Heritage in
the Main Land of Southeast Asia

ดร. เกரியงไกร เกิดศิริ / Dr. Kreangkrai Kirdsiri
ดร. นันทวรรณ ม่วงใหญ่ / Dr. Nantawan Muangyai
สกนธ์ ม่วงสุน / Sakon Muangsun
อิสรัชชัย บุรณะอรุณจัน / Isarachai Buranaut
บุญยกร วชิระเอียรชัย / Bunyakorn Wachirastienchai
ตะวัน วีระกุล / Tawan Weerakoon

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2556

ปีที่ดำเนินการเสร็จ พ.ศ.2559

กิตติกรรมประกาศ

โครงการ “แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาค ด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้น” เป็นชุดโครงการขนาดใหญ่ที่ทำทหายอย่างสูง เนื่องจากต้องทำการศึกษาทั้งทางกว้างและเชิงลึก อีกทั้งยังสัมพันธ์กับบริบทแวดล้อมต่างๆ ที่แปรเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว ชุดโครงการวิจัยนี้จะเกิดขึ้นไม่ได้เลยหากไม่ได้รับการสนับสนุน และการช่วยเหลือในทุกๆ มิติจากทุกๆ ท่าน ทั้งที่เอ่ยนาม และมีได้เอ่ยนามได้หมดในที่นี้

ขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร. ตรึงใจ บุรณสมภพ, ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์, ศาสตราจารย์ เกียรติคุณ ดร. สดชื่น ชัยประสาธน์, อาจารย์ ดร. วินัย พงศ์ศรีเพียร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ชัยชาญ ถาวรเวช อธิการบดีมหาวิทยาลัยศิลปากร, รองศาสตราจารย์ ดร. ชัยสิทธิ์ ด้านกิตติกุล คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, รองศาสตราจารย์ ดร. วรลัญจก์ บุญสุรัตน์ คณบดีคณะจิตรศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. อริศร เทียนประเสริฐ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, ตลอดจนคุณตปนีย พรหมภัทร เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่อำนวยความสะดวกในการประสานงานและดูแลโครงการวิจัยอย่างใกล้ชิด

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยวิจัย ผู้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้ช่วยเขียนแบบสถาปัตยกรรม ทุกๆ ท่าน คือ อาจารย์ สกนธ์ ม่วงสุน, อาจารย์ ดร. นันทวรรณ ม่วงใหญ่, อาจารย์ อิศรชัย บุรณะอรธรัตน์, คุณสมชาย เชื้อช่วยชู, คุณกุลพัชร เสนิงวงศ์ ณ อยุธยา, คุณวิษณุ หอมมาน, คุณธนภฤต ธัญญากร, คุณ Nittha Bounpany, คุณสุรเชษฐ์ แก้วสกุล, คุณปัญญาเวชา บุญรอด, คุณสิริรัตน์ เพชรรัตน์, คุณเลอศักดิ์ ยอดระบำ, คุณนราธิป คงเอียด, คุณโอฬาร สุวพัฒน์, อาจารย์ Khamsay Phanthavong, อาจารย์ Chanpheng Thao, อาจารย์ตะวัน วีระกุล, อาจารย์บุญยกร วชิระเชียรชัย, อาจารย์สิโรตม เสือคล้าย, อาจารย์สกนธ์ ม่วงสุน และผู้ที่ไม่ได้เอ่ยนามในที่นี้

หากปราศจากความร่วมมือ และความช่วยเหลือจากทุกๆ ท่านชุดโครงการวิจัยนี้ ไม่อาจจะสำเร็จลุล่วงลงได้ หากคุณประโยชน์ของโครงการจะเกิดขึ้น ขอยกความดีทั้งหมดให้แก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม

ชื่อแผนงานวิจัย	แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป
ชื่อหัวหน้าแผนงานวิจัย	ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร
แหล่งทุนอุดหนุนการวิจัย	งบประมาณแผ่นดินประจำปี พ.ศ. 2556 สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีที่เสร็จ	พ.ศ. 2559
ประเภทการวิจัย	การวิจัยประยุกต์
สาขาวิชา (อ้างอิงตาม วช.)	ปรัชญา

บทคัดย่อ

โครงการ “แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป” เป็นชุดโครงการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 4 โครงการ คือ

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1 สังกาลมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป: การศึกษาโลจิสติกส์การท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการเชื่อมโยงโดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 2 การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 3 แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเขลียง

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 4 การพัฒนาระบบการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านระบบอินเทอร์เน็ตกรณีศึกษา วัดมหาธาตุอยุธยา

โดยแต่ละโครงการวิจัยย่อย มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่แตกต่างกัน ทั้งในลักษณะของการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ที่มุ่งแสวงหาองค์ความรู้เพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการ และลักษณะของการวิจัยเชิงประยุกต์ (Applied Research) ที่ต่อยอดจากฐานขององค์ความรู้เชิงวิชาการ และสามารถผลักดันไปสู่การใช้ประโยชน์งานวิจัยเพื่อส่งเสริมศักยภาพในการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย

ทั้งนี้ จากผลลัพธ์ของการวิจัย มีข้อเสนอให้พัฒนาไปสู่แนวทางการจัดเส้นทางทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป โดยสร้างฐานข้อมูลและชุดข้อมูลสำหรับการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และแหล่งที่มีศักยภาพที่กำลังอยู่ระหว่างการนำเสนอรายชื่อเพื่อรอการพิจารณา ทั้งนี้ เพื่อส่งเสริมการเชื่อมต่อต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างประเทศที่มีแหล่งมรดกโลกต่างๆ ตั้งอยู่ ซึ่งประเทศไทยย่อมได้รับประโยชน์สืบเนื่องในหลากหลายมิติ เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งในลักษณะที่เป็นศูนย์กลางที่มีประเทศอื่นอยู่รายล้อม อาทิ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม (Vietnam)” “ราชอาณาจักรกัมพูชา (Cambodia)” “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (Lao PDR)” “สหพันธรัฐมาเลเซีย (Malaysia)” และ “สหภาพเมียนมาร์ (Myanmar)” ซึ่งนอกเหนือจากการจะสร้างรายได้ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และทำความเข้าใจประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปอันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปอย่างเป็นองค์รวม

นอกจากนี้ ในชุดโครงการวิจัยย่อย ยังได้ทำการศึกษามรดกทางสถาปัตยกรรมของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยทั้งสองแห่งคือ เมืองประวัติศาสตร์อยุธยา และเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย โดยบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เข้าด้วยกัน ทั้งประวัติศาสตร์ โบราณคดี ภูมิศาสตร์ สถาปัตยกรรมศาสตร์ และนิเทศศาสตร์ ซึ่งผลลัพธ์ของการศึกษาได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอใหม่ทางวิชาการที่สามารถนำไปต่อยอดในกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมบนระบบอินเทอร์เน็ต ซึ่งถือว่าเป็นสื่อที่มีการใช้กันอย่างกว้างขวาง และเป็นช่องทางการเผยแพร่ข้อมูลสู่สาธารณชนได้อย่างครอบคลุม รวดเร็ว และมีประสิทธิภาพสูงในปัจจุบัน เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความสนใจในมรดกทางสถาปัตยกรรม และเป็นการถอดความรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวในแหล่งโบราณสถาน ทำให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรับรู้คุณค่าของแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรม เพื่อนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: มรดกโลก / การท่องเที่ยววัฒนธรรม / โลจิสติกส์การท่องเที่ยว / การจัดการการท่องเที่ยว / เศรษฐกิจสร้างสรรค์ / ประชาคมอาเซียน / การสื่อความหมาย/แปลความหมาย

Research Project   Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by
   Managing the World Heritage in the Main Land of Southeast Asia

Project Leader   Dr. Kreangkrai Kirdsiri
   Faculty of Architecture Silpakorn University

Research Grants   Fiscal Year 2013,
   Research and Development Institute, Silpakorn University

Year of complement   2016

Type of research   Applied research

Subjects (based NRCT)   Philosophy

Abstract

“Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by Managing the World Heritage in the Main Land of Southeast Asia” is a research project comprising four sub-research topics:

Sub-program 1: World heritage necklace in main land of Southeast Asia: a tourism logistics and guide line for connected to Thailand as a hub

Sub-program 2: The study and analysis of value, potential, and guidelines for nominating the cultural heritage sites to inscribed as World Cultural Heritage)

Sub-program 3: The Study of architectural ruins for cultural tourism interpretation: case studies of Wat Sukhothai and Wat Mahathat Chaleang

Sub-program 4: Multimedia Design for Architectural Heritage Tourism Interpretation a case study of Wat Mahathad Ayudhaya

The purpose of each sub-topic aims differently. That is, some topics aim to figure out deep knowledge in terms of academic purposes while some topics aim to provide the findings which can be applicable for tourism.

It was found and suggested from the study that there should be cultural route for both tourism and historical studies of the main land of Southeast Asia through the World Heritage sites and the nominated ones in the Tentative List. This can connect the sites which are located along the borders of many countries, such as Cambodia, Lao PDR, Malaysia, and Myanmar. This will not only help generate income from tourism, but also stimulate learning and understanding the history of the related areas and countries, which can, moreover, lead to holistic development.

In addition, there is also the study of cultural heritage sites in Thailand, which are Ayutthaya and Sukhothai, by integrating related sciences, such as history, archaeology, geography, architecture, and mass communication. It was found from the study that interpretation tools should be prepared for tourism, especially on the Internet as it is the channel which can spread information most effectively. It can motivate learning process and interest in architecture, especially the archaeological sites. Quality of tourism can also be raised, while types of value of architectural heritage sites can be perceived. This can, hopefully, lead to the conservation and sustainable development in a long term.

Key words: World Heritage / Cultural Tourism / Tourism Logistic / Tourism

Management / Creative Economy / Asian Community / Interpretation

สารบัญ

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ข
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ง
บทนำ.....	1
สรุปผลการวิจัย.....	3
บรรณานุกรม.....	163

บทนำ

โครงการ “แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (*Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by Managing the World Heritage in the Main Land of Southeast Asia*)” เป็นชุดโครงการวิจัย ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร ประจำปีงบประมาณ 2558 ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย จำนวน 4 โครงการ คือ

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1

สังวาลย์มรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป: การศึกษาโลจิสติกส์การท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาการเชื่อมโยงโดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง
World heritage necklace in main land of Southeast Asia: a tourism logistics and guide line for connected to Thailand as a hub

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 2

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม
The study and analysis of value, potential, and guidelines for nominating the cultural heritage sites to inscribed as World Cultural Heritage

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 3

แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเชิงชัย
The Study of architectural ruins for cultural tourism interpretation: case studies of Wat Sukhothai and Wat Mahathat Chaleang

โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 4

การพัฒนากระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านระบบอินเทอร์เน็ตกรณีศึกษา วัดมหาธาตุอยุธยา
Multimedia Design for Architectural Heritage Tourism Interpretation a case study of Wat Mahathad Ayudhaya

วัตถุประสงค์ของแผนงานงานวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์ของประเทศให้เป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์การท่องเที่ยวผ่านการเชื่อมโยงแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เพื่อตอบสนองต่อการเชื่อมโยงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and cultural connectivity) เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ
2. เพื่อศึกษาระบบการสื่อความหมายในแหล่งมรดกโลกในประเทศต่างๆ เพื่อการวางแผนทางการพัฒนาระบบสื่อความหมายที่ทันสมัย และเหมาะสมสำหรับมรดกโลกในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพเพื่อวางแผนทาง และกำหนดแผนการดำเนินการเสนอรายชื่อเพื่อรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเป็นแหล่งมรดกโลก
4. เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน และส่งเสริมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมในฐานะของเศรษฐกิจสร้างสรรค์ และการสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนทางสังคม และวัฒนธรรม
5. เพื่อสรรค์สร้างความเข้าใจอันดี และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่านกระบวนการยอมรับ และความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านการจัดการท่องเที่ยว

โดยมีขอบเขตของการวิจัย คือ การศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ทั้งที่เป็นแหล่งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “แหล่งมรดกโลก (World Heritage Sites)” จำนวน 20 แห่ง และ “แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list)” จำนวน 38 แห่ง ที่กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปจำนวน 6 ประเทศ คือ ไทย มาเลเซีย พม่า ลาว เวียดนาม และกัมพูชา

สรุปผลการวิจัย
โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1

โครงการส้งวาลัยมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป:
การศึกษาโลจิสติกส์การท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการเชื่อมโยง
โดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

World heritage necklace in main land of Southeast Asia:
a tourism logistics and guideline for connected to
Thailand as a hub

รายงานย่อ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 1
โครงการสังวาลย์มรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป:
การศึกษาโลจิสติกส์การท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการเชื่อมโยง
โดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง
World heritage necklace in main land of Southeast Asia: a tourism
logistics and guideline for connected to Thailand as a hub

ผู้วิจัย

ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ

ดร. นันทวรรณ ม่วงใหญ่

อิสริชัย บุรณะอรจรณ์

ผู้ช่วยวิจัย

กุลพัชร์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

ธนกฤต ธัญญากรณ์

1. คำถามของการศึกษา

โครงการวิจัย “สังวาลย์มรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป: การศึกษาโลจิสติกส์ การท่องเที่ยว และแนวทางการพัฒนาการเชื่อมโยงโดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง” เป็นโครงการที่เน้นให้เกิดองค์ความรู้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยเน้นการทบทวนความรู้เกี่ยวกับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่อยู่ภายใต้ขอบเขตรัฐชาติของประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปซึ่งตั้งอยู่ล้อมรอบประเทศไทย เพื่อทราบถึงศักยภาพ และข้อมูลของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อสร้างกลไกนำมาประยุกต์ไปสู่ข้อเสนอเรื่องการจัดการการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงแหล่งต่างๆ เข้าด้วยกันโดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง การวิจัยนี้จึงเน้นในลักษณะการวิจัยเพื่อทบทวนความรู้ และการวิจัยภาคสนามเพื่อศึกษาเส้นทาง และศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านการ “ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Tourism)” และ “การท่องเที่ยวสร้างสรรค์ (Creative Tourism)” ที่ใช้ “แหล่งมรดกโลก (World Cultural Heritage)” และ “แหล่งที่ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อชั่วคราว (Tentative List)” เป็นทรัพยากรสำหรับการท่องเที่ยวและเรียนรู้ กล่าวคือ เป้าประสงค์ของการวิจัยชิ้นนี้ คือ การพิจารณาใช้ต้นทุนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก

(World Cultural Heritage) และแหล่งที่มีศักยภาพที่กำลังจะได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกต่อไปในอนาคตที่บรรจุรายชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวหากการเชื่อมต่อในระดับภูมิภาคของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปเกิดขึ้น ในฐานะที่ประเทศไทยมีที่ตั้งสัมพันธ์เป็นตั้งศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีประเทศอื่นๆ ตั้งอยู่ล้อมรอบนั้น หากจะส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ได้ใช้ประโยชน์จากจุดแข็งดังกล่าว นั้นควรจะใช้อะไรเป็นสาระหลักที่จะพัฒนาให้เป็นแกนกลางหลักของการส่งเสริมและการพัฒนาท่องเที่ยว

คำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยขั้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการ ดังต่อไปนี้คือ

1. “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Landscape)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” นั้น มีบริบทอย่างไร และมีจุดเด่นต่อการนำมาพัฒนาร่วมกันในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route) เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

2. ความสนใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มพิเศษ (Niche Market) ใน “แหล่งมรดกโลก (World Cultural Heritage)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)”

3. จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อ

4. แนวทางการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เพื่อส่งเสริมการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

2. ความสำคัญ ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ในสถานการณ์ปัจจุบันการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจหนึ่งที่ทำรายได้เข้าประเทศเป็นจำนวนมากมหาศาล แม้ประเทศอยู่ในภาวะที่มีความชบเซาในแง่เศรษฐกิจและการลงทุน ทว่าแนวโน้มของการเดินทางของนักท่องเที่ยวก็เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก กล่าวคือ ในระหว่างทศวรรษที่ 2500-2540 เป็นช่วงเวลาที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประสบความสำเร็จไม่สงบจากปัญหาการเมือง และสงครามภายในประเทศต่างๆ ทว่าในเวลาเดียวกันนั้นราชอาณาจักรไทยถือว่าเป็นพื้นที่ที่ค่อนข้างสงบปลอดภัย และมีเสถียรภาพมั่นคงกว่าพื้นที่อื่นๆ ราชอาณาจักรไทยได้

พัฒนาเมือง สาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อประโยชน์แก่ผู้คน ซึ่งการท่องเที่ยวย่อมได้ประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าวด้วย ประกอบกับมนต์เสน่ห์ในการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นจากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ที่มีความหลากหลายได้ทำหน้าที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวจากทั่วสารทิศหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยวยังดินแดนไทยเป็นจำนวนมาก

ทว่าในเวลาต่อมาประเทศเพื่อนที่อยู่ข้างเคียงได้เติบโตอย่างก้าวกระโดด และขจัดปัญหาความขัดแย้งและสงครามภายในไปได้จนเกือบหมดสิ้นและเปิดตัวเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวโลกด้วยเช่นกัน อาทิ “สหพันธรัฐมาเลเซีย” ที่นำเสนอแหล่งท่องเที่ยวประเภททะเล และแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวจากโลกมุสลิมซึ่งเป็นตลาดการท่องเที่ยวที่มีขนาดใหญ่มาก อีกทั้งด้วยทำเลที่ตั้ง และลักษณะทางกายภาพของประเทศเป็นหมู่เกาะจึงทำให้การขนส่งทางอากาศ ซึ่งทำให้มาเลเซียได้ทำหน้าที่ศูนย์กลางการบินแห่งใหม่อีกแหล่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีสายการบินต้นทุนต่ำเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก สำหรับ “ราชอาณาจักรกัมพูชา” นั้นหลังจากผ่านพ้นเมฆหมอกจากความขัดแย้งทางการเมืองจนเกิดเหตุการณ์ฆ่าล้างเผ่าพันธุ์อันน่าสะพรึงกลัว แล้วหันมาสู่การเปิดประเทศรับการลงทุน ตลอดจนการส่งออกแรงงานไปทำงานยังประเทศเพื่อนบ้านซึ่งเป็นการนำพาเม็ดเงินกลับมายังประเทศมาตุภูมิอย่างเป็นกอบเป็นกำ นอกจากนี้ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สร้างสรรค์ไว้โดยบรรพบุรุษเมื่อพันปีที่แล้วก็ได้กลายมาเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญมากที่สุดของกัมพูชา สำหรับ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” ซึ่งในปัจจุบันมีสถานะเป็นคู่แข่งชั้นด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนที่น่าเกรงขามมากที่สุด เนื่องมาจากในปัจจุบันเวียดนามมีเสถียรภาพของการเมืองที่เข้มแข็ง และสามารถสร้างสำนึกร่วมกันของคนในชาติได้ จากจุดแข็งเรื่องแรงงานที่มีราคาถูกและมีความขยันอดได้ตั้งปัจจุบันการลงทุนสู่เวียดนามเป็นจำนวนมาก และปฏิเสธไม่ได้ว่ามีโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนไม่น้อยย้ายฐานการผลิตจากไทยไปสู่วียดนามด้วย ซึ่งในสถานการณ์ปัจจุบันเวียดนามได้เร่งรัดการพัฒนาเมือง ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการต่างๆ เพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างสูง และกำลังพัฒนาตนเองขึ้นสู่ประเทศพัฒนาบนฐานของการพัฒนาความคิดและเทคโนโลยีมากขึ้นเพื่อมาทดแทนจุดแข็งเรื่องแรงงานราคาถูกซึ่งกำลังจะกลายเป็นอดีต ในขณะที่ประเทศไทยกำลังประสบปัญหา “กับดักประเทศที่มีรายได้ปานกลาง” กล่าวคือ ไม่อาจใช้ต้นทุนของแรงงานราคาถูกได้อีกต่อไป แต่ทว่าก็ยังไม่สามารถพัฒนาประเทศไปสู่การใช้เทคโนโลยีซึ่งจะสร้างรายได้อีกลักษณะหนึ่งได้ นอกจากนี้ การจัดการท่องเที่ยวของเวียดนามนั้นก็มีความน่าสนใจ เนื่องจากมีประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลายจึงเป็นปัจจัยดึงดูดด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย รวมไปถึงนโยบายที่ชัดเจนในการผลักดันแหล่งมรดกทางธรรมชาติ มรดกทางวัฒนธรรม และมรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมเข้าสู่การรับพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกอย่างต่อเนื่องซึ่งก็นับเป็นการพัฒนาต้นทุนทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สำหรับ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” เป็นพื้นที่ที่ถูกโอบล้อมด้วยประเทศอื่นๆ อยู่รายล้อมจึง

ไม่มีทางออกทะเลของตนเอง (Land Locked Country) ทว่าการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ใหม่ทำให้ลาวได้กำหนดวิสัยทัศน์ใหม่ให้ตนเองนั้นทำหน้าที่เป็น “พื้นที่ต่อเชื่อม (Land Link)” โดยเฉพาะการเชื่อมต่อระหว่างไทย-เวียดนาม และไทย-จีน หรือจีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเมื่อกำหนดวิสัยทัศน์ของประเทศไปในทิศทางดังกล่าวแล้วกรอบในการพัฒนาประเทศจึงมีทิศทางไปในทางนั้น สำหรับการท่องเที่ยวลาวมีแม่เหล็กสำคัญ คือ “มรดกโลกหลวงพระบาง” ที่มีนิยามว่าเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลวัต ซึ่งนอกเหนือความงดงามของมรดกทางสถาปัตยกรรมแล้วยังสร้างภาพลักษณ์ของแหล่งที่เต็มไปด้วยวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ อีกด้วย และลำดับสุดท้าย คือ “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” ซึ่งกำลังอยู่ในสถานะที่ดึงดูดนานาชาติให้เข้าไปลงทุนในทุกมิติ เนื่องจากอุดมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย ตลอดจนมีอัตราค่าจ้างแรงงานในราคาต่ำ สำหรับต้นทุนทางการท่องเที่ยวพม่าก็มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ และมีความน่าสนใจจำนวนมาก และมีแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อขอรับการยกย่องเป็นมรดกโลกจำนวนมาก

จากสถานการณ์การท่องเที่ยวในประเทศเพื่อนบ้านที่ประมวณมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า หากพิจารณาในเชิงการแข่งขัน แต่ละประเทศนั้นได้ทำหน้าที่เป็นคู่แข่งกันทางเศรษฐกิจที่นำเกรงขามสำหรับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของไทยอย่างมาก โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาในแง่ของประเภทของแหล่ง ความหลากหลายของแหล่ง ตลอดจนความยิ่งใหญ่ของแหล่ง ซึ่งมีมากกว่าเมื่อเทียบกับแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย ทว่าหากพิจารณาว่าการเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศในกลุ่มประชาคมอาเซียน แล้วใช้โอกาสในการผลักดันให้ “ประชาคมสังคมและวัฒนธรรมอาเซียน (ASEAN Socio-Cultural Community – ASCC)” ซึ่งถือว่าเป็นอีกหนึ่งเสาหลักที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของประเทศสมาชิกในประชาคมอาเซียน แล้วส่งเสริมให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปผ่านตัวแทนของแหล่งมรดกโลก และแหล่งในบัญชีรายชื่อชั่วคราว โดยใช้แนวทางของเส้นทางวัฒนธรรมบนภาคพื้นทวีป (Mainland Cultural Route) ระหว่างกัน นอกจากจะทำให้ทุกๆ ประเทศได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวแล้ว ประเทศไทยยังได้รับประโยชน์อย่างสูง เนื่องจากทำเลที่ตั้งที่ทำให้เส้นทางคมนาคมและระบบขนส่งที่จะช่วยเชื่อมต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าหากันทางกายภาพนั้นจำเป็นต้องผ่านพื้นที่ราชอาณาจักรไทย ตลอดจนยังเป็นการส่งเสริมการเชื่อมต่อองค์ความรู้ และความสัมพันธ์ระหว่างกันผ่านมุมมองทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้มาเยือนเข้าใจพัฒนาการประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปอย่างเป็นองค์รวมต่อไป

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป นอกจากจะมีพรมแดนของรัฐชาติที่เชื่อมต่อกัน แต่ละประเทศยังมีความสัมพันธ์กันทางวัฒนธรรมมาตั้งแต่บรรพกาล อีกทั้งในหลายๆ พื้นที่ก็ยังคงมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นอย่างสูง จนคณะกรรมการมรดก

โลก (World Heritage Committee) ได้ยกย่องให้หลายสถานที่อยู่ในฐานะของ “มรดกโลก (World Heritage)” ทั้ง “มรดกโลกทางธรรมชาติ (Natural Heritage)” และ “มรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)” หากแต่ยังขาดการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพและพิจารณาแหล่งต่างๆ อย่างเป็นองค์รวม รวมทั้งการ “วางแผนกลยุทธ์ (Strategic Plan)” ที่ต้องพิจารณาแหล่งต่างๆ ในลักษณะ “บูรณาการ (Integration)” ตามโครงเรื่อง (Theme) เพื่อสร้างแรงจูงใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยว และเพื่อวางแผนทางแผนแม่บทการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการพัฒนาการบูรณาการพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปผ่านแหล่งมรดกโลกที่มีลักษณะโดดเด่นเฉพาะตัว และการวางแผนการบริหารจัดการการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมทุกมิติ ทั้งด้านสถานการณ์แวดล้อม สภาพเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น และสถานการณ์การท่องเที่ยว อันนำไปสู่การเกิดความร่วมมือพัฒนาไปในทิศทางเดียวกัน

ทั้งนี้จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาวิจัยโดยเร่งด่วนเพื่อทราบถึงจุดแข็ง-จุดอ่อน-โอกาส และอุปสรรค เพื่อผลักดันให้เกิดเป็นแนวทางการจัดการที่ใช้ศักยภาพในแง่ของทำเลที่ตั้ง (Location) ของประเทศไทยให้เป็นพื้นที่ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาห่วงโซ่อุปทาน และโลจิสติกส์ด้านการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้นมาในอนาคต ทั้งในแง่ของการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว และการทำหน้าที่เป็นประตูที่สามารถเชื่อมต่อไปยังภูมิภาคอินโดจีน เพื่อตอบรับกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวทางของ “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economic Community: AEC)” โดยเชื่อมต่อไปยังประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปทั้ง 5 ประเทศ คือ มาเลเซีย เมียนมาร์ ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ต่อไป

3. คำสำคัญ

- 3.1 แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage)
- 3.2 บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)
- 3.3 การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Cultural Tourism and Sustainable Tourism)
- 3.4 การเชื่อมต่อ (Connectivity)
- 3.5 โลจิสติกส์การท่องเที่ยว (Tourism Logistic)
- 3.6 การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism)
- 3.7 การจัดการการท่องเที่ยว (Tourism Management)
- 3.8 เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy)
- 3.9 ประชาคมอาเซียน (Asian Community)

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในฐานะแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Primary Tourism Destination) กับแหล่งมรดกที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นในฐานะแหล่งท่องเที่ยวลำดับรอง (Secondary Tourism Destination)

- เพื่อศึกษาทัศนคติ มุมมอง และประสบการณ์การท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวกลุ่ม (Niche Market) เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบนแนวทางของเส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route)

- เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างยุทธศาสตร์ของประเทศให้เป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์การท่องเที่ยวผ่านการเชื่อมโยงแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เพื่อตอบสนองต่อการเชื่อมโยงทางสังคมและวัฒนธรรม (Social and cultural connectivity) เพื่อรองรับการเข้าสู่ประชาคมอาเซียน และความสามารถในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ในประเด็น จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อ

- เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน

- ผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในส่งเสริมการท่องเที่ยวบนภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปโดยให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อ

5. ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตทางพื้นที่ คือ ศึกษาแหล่งมรดกโลก และแหล่งที่รอรับการยกย่อง (Tentative List) ใน 5 ประเทศ คือ ราชอาณาจักรกัมพูชา ราชอาณาจักรไทย สหพันธรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

- แหล่งมรดกโลก ที่ได้รับการประกาศยกย่องแล้วในประเทศต่างๆ ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Primary Tourism Destination)

- แหล่งมรดกที่รอการประกาศยกย่อง ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Secondary Tourism Destination)

6. ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวความคิด

จากการศึกษาวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน-โอกาส-อุปสรรค (SWOT) ที่เกี่ยวเนื่องกับบริบทด้านต่างๆ ของแหล่งมรดกโลกที่กระจายตัวอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป พบว่า แต่ละแหล่งมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว และมีความน่าสนใจในฐานะแหล่งเรียนรู้ และทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวได้ แต่เนื่องจากมีระยะทางเชื่อมต่อที่ไกล จึงจำเป็นจะต้องบูรณาการจุดแข็งและเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวแหล่งต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้เกิดเป็นศักยภาพที่เข้มแข็งในการดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยวมากกว่าการจัดการแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใดแหล่งหนึ่งเพียงแหล่งเดียว เพราะนอกจากจะทำให้เกิดศักยภาพในการสร้างแรงจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยวแล้ว ยังเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางเข้ามายังแหล่งอื่นๆ ที่อยู่ข้างเคียงกัน เพื่อทำให้เม็ดเงินจากการท่องเที่ยวกระจายไปในท้องถิ่นต่างๆ อย่างกว้างขวาง ผ่านการท่องเที่ยว และกิจกรรมการท่องเที่ยวประเภทต่างๆ นอกจากนี้ ยังสามารถบริหารงบประมาณในการบริหารจัดการให้เกิดประสิทธิภาพในด้านการท่องเที่ยวที่มาจากงบประมาณภาครัฐ และการลงทุนจากภาคเอกชนได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นด้วย อันนำไปสู่การเกิดความร่วมมือในการพัฒนาการท่องเที่ยว และพื้นที่ไปในทิศทางเดียวกันอันจะนำมาซึ่งประสิทธิภาพ และประสิทธิผลในแง่มุมต่างๆ ที่จะตามมา

ในการนี้ หากมีการบริหารการท่องเที่ยวบนพื้นฐานของโลจิสติกการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพควบคู่ไปกับการบริหารจัดการพื้นที่ และแหล่งมรดกโลกที่มีศักยภาพ และมีเอกลักษณ์โดดเด่นย่อมสร้างให้เกิดการเชื่อมโยงไปยังแหล่งมรดกโลกแห่งอื่นๆ หากมีการสร้างระบบการสื่อความหมายที่มีประสิทธิภาพ และจะสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศไทยได้อย่างยั่งยืนบนพื้นฐานการเพิ่มมูลค่าของทรัพยากร และเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ และสามารถส่งเสริมให้ประเทศไทยทำหน้าที่เป็นประตู และศูนย์กลางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Thailand Gateway of ASEAN and Southeast Asian Hub)

8. ลักษณะโครงการวิจัย

1. ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์ปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพ และยั่งยืน

2. ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555-2559)

- ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 6 ยกระดับประสิทธิภาพการให้บริการด้านโลจิสติกส์ และการขนส่งสาธารณะ

- กลยุทธ์การวิจัยที่ 8 การพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

- แผนงานวิจัยที่ 8.8 การวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและกลที่เหมาะสมในการพัฒนาเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และการพัฒนาศักยภาพของประเทศเพื่อรองรับการก้าวเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (ASEAN Economy Community-AEC)

3. ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับกลุ่มเรื่องที่ควรวิจัยเร่งด่วนตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553)

- กลุ่มเรื่อง ระบบโลจิสติกส์

4. ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายรัฐบาล

- นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก: เรื่องเร่งฟื้นฟูความสัมพันธ์และพัฒนาความรู้ ความร่วมมือกับประเทศกับเพื่อนบ้านและนานาชาติ
- นโยบายระยะการบริหารราชการ 4 ปี ของรัฐบาล : นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (ภาคการท่องเที่ยว การบริการ และกีฬา)

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ทางวิชาการ คือ การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ในเอกสารทางวิชาการประเภทต่างๆ, การจัดบรรยายพิเศษ, การจัดแสดงนิทรรศการ, ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ภาคนโยบายและภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว

สำหรับหน่วยงานที่จะนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์มีดังต่อไปนี้

- หน่วยงานด้านนโยบายระดับชาติ เช่น หน่วยงานระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวงวัฒนธรรม, หน่วยงานระดับกรม ได้แก่ กรมศิลปากร, อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร, สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- สถาบันการศึกษา เพื่อเป็นองค์ความรู้ของผู้สนใจ รวมทั้งใช้ในการวางแผนนโยบายด้านการจัดการ การศึกษาเพื่อตอบโจทย์ในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ทั้งการศึกษาในระบบ และการบริการวิชาการสู่ชุมชน

- หน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น, บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น

10. สรุปผลการวิจัย

จากคำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยขั้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)”

เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการ และนำมาต่อยอดเชิงวิจัยประยุกต์ (Apply Research) เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนวความคิดด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยใช้แหล่งมรดกโลกและแหล่งในบัญชีรายชื่อเป็นต้นทุนทรัพยากรทางการท่องเที่ยว และพิจารณาบนฐานของการให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงผ่านการขนส่งทางบกเป็นสำคัญ ในที่นี้จำแนกคำถามในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Landscape)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” นั้น มีบริบทอย่างไร และมีจุดเด่นต่อการนำมาพัฒนาร่วมกันในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route) เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

2. ความสนใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มพิเศษ (Niche Market) ใน “แหล่งมรดกโลก (World Cultural Heritage)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)”

3. จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

4. แนวทางการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เพื่อส่งเสริมการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

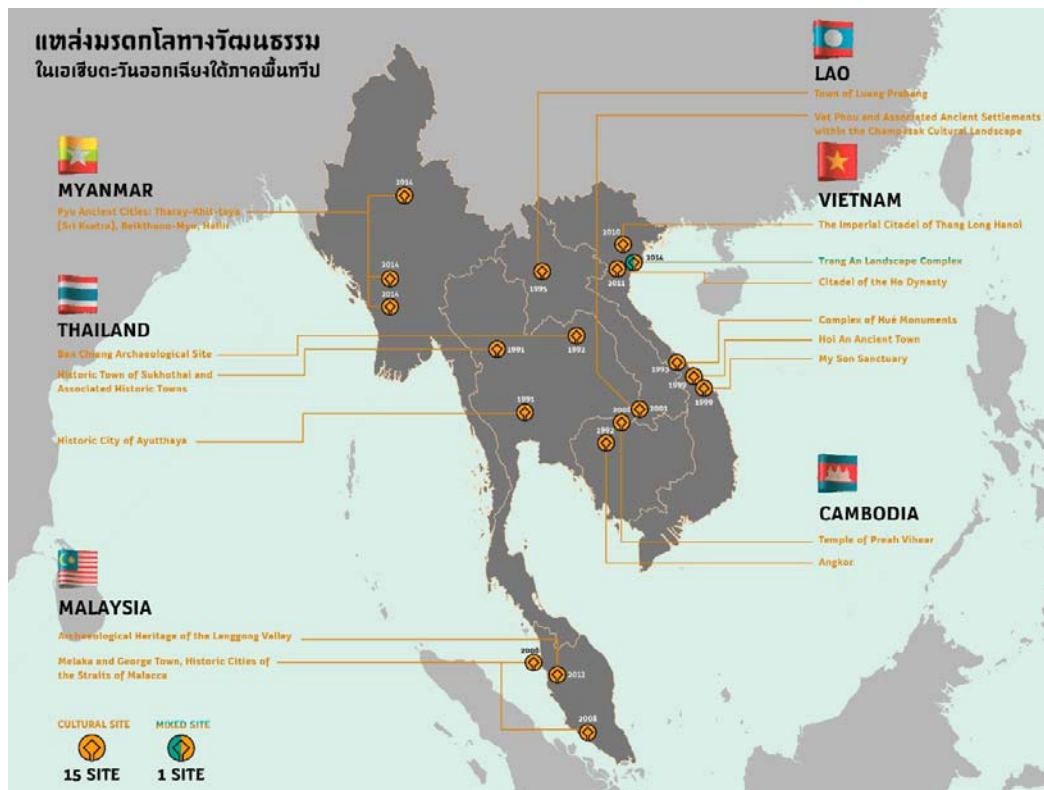
10.1 “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Landscape)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” นั้น มีบริบทอย่างไร และมีจุดเด่นต่อการนำมาพัฒนาร่วมกันในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route) เพื่อเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้อย่างไร

10.1.1 การกระจายตัว และคุณลักษณะอันเป็นเอกลักษณ์ของแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ใช้ในกรณีศึกษานั้นมีแหล่งมรดกโลกรวมทั้งสิ้น 20 แห่ง โดยจำแนกเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม 15 แห่ง แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติมี 4 แห่ง และมีแหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม 1 แห่ง

ตารางที่ 1: แสดงแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ประเทศ	ชื่อแหล่ง	ประเภท	ปีที่ขึ้นทะเบียน	เกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล											
				1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
กัมพูชา	มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)	วัฒนธรรม	1992	X	X	X	X								
	มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)	วัฒนธรรม	2008	X											
ไทย	มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)	วัฒนธรรม	1991			X									
	มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)	วัฒนธรรม	1991	X		X									
	มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)	วัฒนธรรม	1992			X									
เมียนมาร์	มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)	วัฒนธรรม	2014		X	X	X								
มาเลเซีย	มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)	วัฒนธรรม	2008		X	X	X								
	แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)	วัฒนธรรม	2012			X	X								
ลาว	มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)	วัฒนธรรม	1995		X		X	X							
	มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)	วัฒนธรรม	2001			X	X		X						
เวียดนาม	มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Huế Monuments)	วัฒนธรรม	1993				X								
	มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)	วัฒนธรรม	1999		X			X							
	มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)	วัฒนธรรม	1999		X	X									
	มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งตั้งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)	วัฒนธรรม	2010		X	X				X					
	มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)	วัฒนธรรม	2011		X		X								
	แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)	ผสม	2014					X		X	X				

จากผลของการศึกษาพบว่า “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” มีแหล่งมรดกโลกมากที่สุด คือ 8 แห่ง และมีแหล่งมรดกโลกครบทุกประเภท คือ แหล่งทางวัฒนธรรม แหล่งทางธรรมชาติ และแหล่งแบบผสมหรือภูมิทัศน์วัฒนธรรม และเป็นที่น่าสนใจว่า แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามนั้นมีทั้งแหล่งที่เป็น “แหล่งโบราณคดี (Archeology Site)” ซึ่งมีคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์-โบราณคดีที่ขาดขาดจากการใช้สอยร่วมสมัยลงไปแล้ว เช่น “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Huế Monuments)” “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” และ “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” และแหล่งมรดกโลกอีกประเภท คือ “แหล่งมรดกโลกที่ยังมีพลวัติ (Living Heritage)” ซึ่งนอกจากจะมีคุณค่าเชิงประวัติศาสตร์-โบราณคดีแล้วยังสะท้อนให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมของผู้คนในท้องถิ่น ที่จะทำให้การเข้าไปเยี่ยมชมเรียนรู้ในแหล่งมรดกโลกแล้วยังได้เรียนรู้สัมผัสวิถีชีวิตของผู้คนอันจะนำไปสู่การสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างกัน และการเคารพให้เกียรติในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและการเป็นมนุษย์ของกันและกันอีกด้วย นอกจากนี้ หาก

พิจารณาในแง่ของการเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวแล้ว จะเห็นว่าแหล่งมรดกโลกที่ยังมีพลวัตนั้น จะมีศักยภาพในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวได้มากกว่า เนื่องจากมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวมาก อันนำไปสู่การใช้จ่ายในแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้นไปด้วย เช่น “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” ซึ่งเป็นชุมชนประวัติศาสตร์ที่มีการตั้งถิ่นฐานทำการค้าของพ่อค้าชาวจีน และญี่ปุ่น มาตั้งแต่อดีตและปัจจุบันก็ยังทำหน้าที่เป็นชุมชนย่านประวัติศาสตร์การค้า ทว่าก็มีการเปลี่ยนแปลงชนิดสินค้าที่ตอบโจทย์กับการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และแหล่งมรดกโลกที่สำคัญที่สุด ด้วย ครอบครองเกณฑ์ที่แตกต่างไปจากแหล่งมรดกโลกอื่นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ คือ “แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)” ซึ่งคุณค่าของแหล่งนั้นเป็นการบูรณาการของคุณค่าของแหล่งในมิติธรรมชาติและในมิติทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเพียงแห่งเดียวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

“ราชอาณาจักรไทย” มีจำนวนแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นลำดับรองลงมาจากสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ จำนวน 3 แหล่ง คือ “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” ซึ่งมีสถานภาพเป็นแหล่งโบราณคดีซึ่งตัดขาดออกจากวิถีชีวิตของคนปัจจุบันที่ตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ ทว่าก็มีความพยายามที่จะทำให้แหล่งโบราณคดีทำหน้าที่เป็นแหล่งเรียนรู้ และสร้างรายได้ของคนในท้องถิ่น เพื่อลดผลกระทบระหว่างกันในกระบวนการอนุรักษ์ ทั้งนี้จากการศึกษาพบว่า คำอธิบายต่างๆ เกี่ยวกับมรดกโลกบ้านเชียงนั้นในทางวิชาการถือว่าค่อนข้างล้าสมัย เพราะสถานภาพความรู้ในปัจจุบันมีองค์ความรู้ใหม่หรือข้อเสนอใหม่มาแล้ว จึงมีความจำเป็นที่ต้องเขียนคำอธิบายต่างๆ ขึ้นใหม่ แต่อย่างไรก็ตามต้องคงรักษาประเด็นคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของแหล่งเอาไว้ อีกกลุ่มหนึ่ง คือ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” และ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” เป็นลักษณะของเมืองประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์ชาติ เพราะฉะนั้นคำอธิบายที่ถูกเขียนจึงอยู่ภายใต้กรอบความคิดเรื่องประวัติศาสตร์ชาติซึ่งข้อมูลหลายๆ เรื่องก็มีสถานภาพความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปมาก ในประเด็นดังกล่าวจึงควรมีการปรับปรุงชุดคำอธิบายต่างๆ ใหม่ และสร้างให้เห็นความสำคัญของเมืองประวัติศาสตร์ทั้งสองในฐานะเมืองสำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนานาชาติ

ลำดับถัดมา คือ “ราชอาณาจักรกัมพูชา” “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” “สหพันธรัฐมาเลเซีย” ต่างก็มีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมประเทศละ 2 แหล่ง กล่าวคือ “ราชอาณาจักรกัมพูชา” คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” ซึ่งครอบครองคุณค่าตามเกณฑ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมถึง 4 ข้อจากเกณฑ์ทั้งสิ้น 6 ข้อ ด้วยครอบครองแหล่งปราสาทนับร้อยแห่งที่ตั้งอยู่ในเขตเมืองเสียมเรียบ ซึ่งนับว่าเป็นแหล่งมรดกโลกที่มีจำนวนสิ่งก่อสร้างขนาดต่างๆ กระจายตัวอยู่มากและเป็นแหล่งที่ครอบครองพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ตลอดจนการได้รับการยกย่องให้

เป็นสิ่งมหัศจรรย์ของโลกยิ่งช่วยดึงดูดให้ผู้มาเยือนไปท่องเที่ยวยังเมืองเสียมเรียบจำนวนมากด้วย แหล่งมรดกโลกอีกแหล่ง คือ “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” เมื่อเปรียบเทียบกับขนาดกับแหล่งมรดกโลกเมืองพระนครแล้วแตกต่างกันโดยสิ้นเชิง เนื่องมาจากแหล่งมรดกโลกปราสาทพระวิหารนั้นเป็นปราสาทเดียวในขณะที่แหล่งมรดกโลกเมืองพระนครนั้นมีปราสาทอยู่ภายใต้การขึ้นทะเบียนในนามแหล่งมรดกโลกเมืองพระนครนับร้อยหลัง ทว่าสิ่งที่โดดเด่นของปราสาทพระวิหาร คือ คุณค่าของแหล่งในฐานะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมของภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่โดดเด่นมาก เพียงแต่ว่าแหล่งปราสาทพระวิหารนั้นได้รับการขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นในกรอบของแหล่งมรดกวัฒนธรรมมาตั้งแต่ต้น คือตั้งแต่ปีค.ศ. 1992 ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นแนวคิดเรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการร่วมกันระหว่างแหล่งธรรมชาติและแหล่งวัฒนธรรมยังไม่ได้ถูกสร้างความหมายให้ชัดเจนมากนัก

สำหรับ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ซึ่งประกอบไปด้วยแหล่งมรดกโลก 2 แหล่ง ซึ่งมีความน่าสนใจมาก กล่าวคือ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” นั้นได้นำเสนอคุณค่าในแง่ของการแสดงออกให้เห็นโดยเด่นชัดของการบูรณาการแนวความคิดของสถาปัตยกรรมและผังเมืองของโลกสมัยจารีตร่วมกับปฏิสัมพันธ์กับสถาปัตยกรรมและผังเมืองสมัยอาณานิคมตะวันตก ประเด็นดังกล่าวนี้แตกต่างไปจากสิ่งที่ประสบพบเห็นคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งมรดกโลกหลวงพระบางก็คือ “แหล่งมรดกศาสนสถาปัตยกรรม” ที่มีคุณลักษณะที่โดดเด่น แต่ทว่าการนำเสนอให้เห็นถึงคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลแก่ประชาคมโลกทั้งมวลนั้นเป็นสิ่งที่ค่อนข้างยาก ในกรณีนี้จึงเห็นได้ว่าการจัดทำฐานข้อมูลและการบ่งชี้ในประเด็นเรื่อง “คุณค่า” ของเมืองจึงเชื่อมโยงแนวความคิดเข้ากับช่วงเวลาที่มีสัมพันธ์กับโลกตะวันตกแทน สำหรับแหล่ง “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” จะเห็นได้ว่า ตัวแหล่งแสดงให้เห็นจารีตยุคโบราณในการตั้งถิ่นฐานและการสร้างสรรค์สิ่งก่อสร้างที่ได้รับอิทธิพลทางคติความเชื่อจากศาสนาฮินดู โดยให้ความหมายแก่ภูมิทัศน์ทางธรรมชาติให้มีสถานะเป็น “สิ่งคบรรพต” หรือ “ศิวลิงค์ธรรมชาติ” และได้ใช้คำว่า “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ในชื่อของแหล่งอันแสดงให้เห็นถึงการให้ความหมายที่เชื่อมโยงกับแนวคิด “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” ซึ่งมุ่งเน้นให้เห็นถึงความสำคัญของการบูรณาการความคิดระหว่างธรรมชาติและวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน แม้ว่าจะยังไม่ได้ถูกตัดสินในกรอบความคิดของแหล่ง “มรดกโลกภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ก็ตาม

สำหรับ “สหพันธรัฐมาเลเซีย” มีแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม 2 แหล่ง คือ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)” เป็นแหล่งโบราณคดีของมนุษย์สมัยโบราณอันเป็นแหล่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาบรรพชีวิน ซึ่งมีตัวอย่างที่ค้นพบอยู่น้อย นอกจากนี้ ยังแสดงให้เห็นถึงการเดินทางเคลื่อนย้ายของมนุษย์ยุคโบราณมายังดินแดน

คาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงเป็นแหล่งที่มีคุณค่าต่อการศึกษาอย่างสูงยิ่ง แต่อาจจะมีผลกระทบกับการท่องเที่ยวน้อย และเป็นแหล่งที่เปราะบางมากอีกด้วย สำหรับ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” เป็นแหล่งที่ขึ้นทะเบียนในลักษณะของ “การขึ้นทะเบียนแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” เนื่องจากเป็นแหล่งที่แสดงคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีสัมพันธ์กันในฐานะเมืองทำการค้าทางทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่โดดเด่นอย่างมากในช่วงสมัยที่ติดต่อกับชายกับตะวันตก และรุ่งเรืองยิ่งขึ้นในช่วงเวลาสมัยอาณานิคม

สำหรับ “สหภาพเมียนมาร์” เพิ่งมีแหล่งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งแรกในปี.ศ. 2014 นับตั้งแต่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) มาตั้งแต่ปี.ศ. 1994 แล้ว แต่ทว่าด้วยเหตุการณ์การเมืองภายในประเทศและการคว่ำบาตรโดยนานาชาติในทุกมิติที่ผ่านมา จึงทำให้การเสนอชื่อเพื่อขอจารึกเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของเมียนมาร์นั้นเพิ่งได้ดำเนินการขึ้นภายหลังที่เมียนมาร์ได้เปิดตัวเองเข้าสู่นานาชาติอีกครั้ง โดยแหล่งที่ได้รับการเสนอชื่อเป็นลำดับแรกนั้น คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)” ซึ่งขึ้นทะเบียนในลักษณะการขึ้นทะเบียนแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination) ซึ่งประกอบด้วยเมืองโบราณในวัฒนธรรมพยู 3 เมือง คือ เมืองฮะลิน เมืองเป็กตะโน และเมืองศรีเกษตร ซึ่งการเสนอชื่อแหล่งในวัฒนธรรมพยูในครั้งนี้ นับเป็นกลยุทธ์ที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เนื่องมาจากการขึ้นทะเบียนแบบรวมกลุ่มทำให้เมืองทั้ง 3 ที่ตั้งอยู่ห่างจากกันคนละที่คนละทางได้เชื่อมโยงในประเด็นคุณค่าสำหรับการศึกษาเข้าหากัน นอกจากนี้ยังได้ประโยชน์ในแง่ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของพื้นที่ทั้ง 3 เมืองไปโดยปริยาย นับเป็นการสร้างให้เกิดการกระจายรายได้ในแง่ของการท่องเที่ยวไปยังเมืองต่างๆ ด้วยกันทั้ง 3 เมือง นอกจากนี้การเสนอชื่อเมืองในวัฒนธรรมพยูเข้าไปเป็นลำดับแรกก่อนนั้นยังถือเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญ กล่าวคือ ด้วยคุณค่าของแหล่งที่มีความสำคัญอย่างสูงยิ่งในฐานะของชุมชนระดับเมืองขนาดใหญ่ และเป็นเมืองแรกๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่พระพุทธศาสนามาลงหลักปักแหล่งอย่างมั่นคง

นอกจากนี้ แหล่งโบราณคดีเมืองในวัฒนธรรมพยูยังได้รับการสำรวจทางโบราณคดี และการวางแผนบริหารจัดการแหล่งมาตั้งแต่ยุคที่อังกฤษปกครองแล้ว โดยพื้นฐานแล้วทำให้แหล่งโบราณคดีเมืองในวัฒนธรรมพยูจึงได้รับการพิทักษ์รักษาไว้ได้เป็นอย่างดี เพราะฉะนั้น การทำเอกสารนำเสนอซึ่งต้องมีแผนการบริหารจัดการจึงทำได้ค่อนข้างสะดวกแตกต่างไปจากแหล่งอื่นๆ ที่มีการรบกวนต่อคุณค่าด้านความจริงแท้ (Authenticity) เช่น กรณีของเมืองโบราณพุกาม เป็นต้น

10.1.2 แหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปกับปีที่ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลก

ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปนั้น แหล่งมรดกโลกที่ได้รับการขึ้นทะเบียนยกย่องในลำดับต้นๆ คือ แหล่งมรดกโลกใน “ราชอาณาจักรไทย” ซึ่งเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐภาคีสมาชิกอนุสัญญามรดกโลกในปี ค.ศ.1987 โดยมี “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” และ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” ได้รับการยกย่องในปีค.ศ. 1991 หรือคล้อยหลังจากการเข้าร่วมเป็นรัฐภาคีสมาชิกอนุสัญญามรดกโลกได้ 3 ปี และหลังจากนั้นในปี ค.ศ.1992 ราชอาณาจักรไทยก็ได้เสนอแหล่ง “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” อีก 1 แหล่งเข้าสู่การขอรับการจารึกเป็นแหล่งมรดกโลก รวมเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของราชอาณาจักรไทยจำนวน 3 แหล่ง ซึ่งในปีค.ศ. 1992 นั้นเอง ราชอาณาจักรกัมพูชาซึ่งได้เข้าเป็นรัฐภาคีสมาชิกอนุสัญญามรดกโลกในปีค.ศ. 1991 ได้เสนอแหล่งเมืองพระนครเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในฐานะ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” ในปี ค.ศ. 1992

ในปี ค.ศ.1993 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเมืองเวินในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามซึ่งเข้าเป็นภาคีสมาชิกอนุสัญญามรดกโลกในปี ค.ศ.1987 เช่นเดียวกับราชอาณาจักรไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว โดยได้รับการจารึกเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในนาม “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Hué Monuments)” นับเป็นจุดแรกเริ่มของการที่รัฐบาลสังคมนิยมเวียดนามได้เริ่มต้นยุทธศาสตร์การเสนอชื่อแหล่งทรงคุณค่าทั้งแหล่งมรดกทางธรรมชาติ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และแหล่งมรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม และต่อมาในปี ค.ศ.1995 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้เสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเมืองหลวงพระบางเป็นแหล่งมรดกโลกในฐานะของ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)”

ในปีค.ศ. 1999 สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้เสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอีก 2 แห่งขึ้นเป็นมรดกโลก คือ “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” และ “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” ซึ่งแหล่งที่เสนอทั้ง 2 แห่งนี้ รวมทั้งแหล่ง “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Hué Monuments)” ต่างก็ตั้งอยู่ที่เวียดนามภาคกลางทั้งสิ้น จึงสันนิษฐานได้ว่าในระยะแรกของการเสนอแหล่งเป็นมรดกโลกนั้น สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้คัดเลือกแหล่งในเวียดนามภาคกลางเพื่อเป็นโครงการนำร่องเพื่อเรียนรู้ทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับมรดกโลก ทั้งในประเด็นเรื่องข้อดี ข้อด้อย แนวทางในการบริหารจัดการ ตลอดจนการวางแผนบริหารจัดการ และการพัฒนาพื้นที่ เนื่องจากทั้งเวียดนามภาคเหนือซึ่งมีเมืองฮานอยเป็นศูนย์กลางการปกครอง และเวียดนามภาคใต้ที่เมืองโฮจิมินห์เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ ในขณะที่

เวียดนามภาคกลางนั้นทำหน้าที่เป็นเมืองศิลปวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในกระบวนการเตรียมความพร้อมเพื่อการเสนอชื่อแหล่ง “ฮอยอัน” และ “หมีเซิน” นั้น สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้จัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์และบริหารจัดการเพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ด้านต่างๆ ไปพร้อมๆ กันด้วย โดยเฉพาะการจัดประชุมวิชาการนานาชาติเพื่อการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจนได้ผลักดันให้เกิดการจัดทำคู่มือแนวทางการอนุรักษ์ “Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia: Professional Guidelines for Assuring and Preserving the Authenticity of Heritage Sites in the Context of the Cultures of Asia”

ซึ่งกล่าวได้ว่าผลลัพธ์จากการประชุมเพื่อดำเนินการจัดทำคู่มือดังกล่าวนี้ได้เสนอว่าเป็นแนวทางที่การอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับเอเชียที่สุด นับเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ให้เกิดขึ้นควบคู่ไปด้วยที่น่าสนใจอย่างยิ่ง รวมทั้งยังเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักในวงวิชาการด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมไปด้วยในโอกาสเดียวกัน

ในปีค.ศ. 2001 สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้เสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในจำปาสักขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกในนาม “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” ซึ่งในช่วงเวลาดังกล่าวได้มีการพัฒนากรอบความคิดเพื่อสร้างคำอธิบายคุณค่าของแหล่งในลักษณะการบูรณาการระหว่างคุณค่าของสภาพกายภาพของภูมิภาค วัฒนธรรมชาติกับให้ความหมายทางวัฒนธรรมตามแนวทางของแนวคิด “ภูมิภาควัฒนธรรม” แม้จะยังไม่ได้เสนอในฐานะของแหล่ง “มรดกโลกทางภูมิภาควัฒนธรรม” ก็ตาม

ในปีค.ศ. 2008 ราชอาณาจักรกัมพูชาได้เสนอแหล่งปราสาทพระวิหารเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมท่ามกลางความขัดแย้งระหว่างประเทศเพื่อนบ้าน เนื่องจากแนวพรมแดนระหว่างราชอาณาจักรไทยและกัมพูชายังอยู่ในระหว่างการปักปันเขตแดน จนเป็นเหตุแห่งความยืดเยื้อและความขัดแย้งระหว่างสองประเทศอย่างยาวนาน ทว่าการได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกของแหล่งปราสาทพระวิหารที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างรัฐภาคีทั้งสองเพื่อนำเสนอชื่อในลักษณะแหล่งมรดกโลกแบบข้ามพรมแดน (Trans-bounder) ที่เสนอองค์ประกอบต่างๆ ของภูมิภาค วัฒนธรรมชาติ และภูมิภาคทางวัฒนธรรมร่วมกัน ทำให้คุณสมบัติของแหล่งมรดกโลกพระวิหารนั้น ควรจะแสดงออกถึงความสมบูรณ์แบบ (Integrity) ได้มากกว่านี้ นอกจากนี้ สหพันธรัฐมาเลเซียก็ได้รับการยกย่องแหล่ง “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” ซึ่งขึ้นทะเบียนแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination) ซึ่งทำให้คุณค่าและความสมบูรณ์แบบของแหล่งมีมากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ เมืองมะละกา และเมืองจอร์จทาวน์เกาะปีนังยังมีลักษณะของแหล่งมรดกโลกที่ยังมีพลวัต ซึ่งทำให้มีปัจจัยดึงดูดสำหรับการท่องเที่ยวมากอีกด้วย

ต่อมาในปีค.ศ. 2010 สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามยังได้เสนอแหล่ง “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (*Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi*)” ได้สำเร็จหลังจากที่ได้เริ่มต้นการวางแผนในปีค.ศ. 2003 ในช่วงระหว่างที่มีการขุดพบฐานรากพระราชวังในขณะที่จะดำเนินการก่อสร้างอาคารรองรับการประชุม (Convention Hall) ขนาดใหญ่ตามแผนการรองรับการจัดประชุม APEC ในปี ค.ศ.2006 ซึ่งได้ทำให้ประจักษ์พยานของอารยธรรมโบราณได้ปรากฏเป็นประจักษ์ ทั้งนี้รัฐบาลสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามได้กำหนดวิสัยทัศน์เป็นหมุดหมายไว้ว่าในปีค.ศ. 2010 จะเป็นปีที่ครบรอบการก่อตั้งเมืองฮานอย หรือเมืองดั่งลองครบรอบ 1,000 ปี และจะผลักดันทุกวิถีทางที่จะทำให้เมืองดั่งลองได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก และรัฐบาลสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามก็ดำเนินการได้สำเร็จ และในปีต่อมาคือ ปี พ.ศ. 2011 ก็ได้ผลักดันนครปราการแห่งราชวงศ์โฮให้ได้เป็นแหล่ง “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (*Citadel of the Ho Dynasty*)” สำเร็จในลำดับถัดมา

สำหรับปีค.ศ. 2012 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมประเภทแหล่งโบราณคดียุคโบราณในสหพันธรัฐมาเลเซียได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม คือ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (*Archaeological Heritage of the Lenggong Valley*)” ซึ่งขุดค้นพบชั้นวัฒนธรรม และเครื่องมือเครื่องใช้ของมนุษย์ยุคโบราณที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานที่เก่าแก่ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับปีค.ศ. 2014 แหล่งโบราณคดีในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเป็นแห่งแรกของรัฐภาคีนับตั้งแต่การบรรจุรายชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นในปีค.ศ. 1994 หรือ 20 ปีให้หลัง ซึ่งแหล่งที่ได้รับการยกย่อง คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (*Pyu Ancient Cities*)” ซึ่งได้ใช้กลยุทธ์ในการดำเนินการอย่างน่าสนใจดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามก็ได้รับการยกย่อง “แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (*Trang An Landscape Complex*)” เป็นแหล่ง “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” แห่งแรกของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

จากข้อมูลและประเด็นที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การได้รับการยกย่องแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (*Tentative List*)” ให้ขึ้นสู่การเป็น “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (*World Cultural Heritage*)” ในปัจจุบันนั้นมีเกณฑ์ที่ซับซ้อน และต้องเตรียมข้อมูลที่รัดกุมมากขึ้นเรื่อยๆ การทำงานอย่างไร้ยุทธศาสตร์ และไม่รอบรู้เท่าทันกฎเกณฑ์ และแนวทางที่กำหนดไว้ไม่อาจจะทำให้การเสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมได้สำเร็จ ดังตัวอย่างของ ราชอาณาจักรไทยที่นับตั้งแต่ ค.ศ.1992 จนถึงปัจจุบัน คือ ค.ศ. 2016 หรือผ่านเวลาไปแล้ว 24 ปี ราชอาณาจักรไทยยังไม่สามารถเสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชี

รายชื่อที่ค้างอยู่ตั้งแต่ ปีค.ศ. 2004 จำนวน 2 แห่ง คือ “พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” และ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่เสนอชื่อไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ปีค.ศ. 2012 คือ “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” และบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ปีค.ศ. 2015 คือ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)”

ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงรัฐภาคีที่ประสบความสำเร็จในการดำเนินการ คือ “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” ที่เสนอแหล่งมรดกโลก “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)” สำเร็จท่ามกลางความช่วยเหลือของนานาชาติ และอยู่ในระหว่างการเตรียมข้อมูลเพื่อนำเสนอแหล่งอื่นๆ ที่ค้างอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าวนี้ กำลังจะสำเร็จลุล่วงอีกหลายแห่ง อาทิ “แหล่งโบราณคดีพุกาม และสถาปัตยกรรม (Bagan Archaeological Area and Monuments)” “กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณฑะเลย์ (Ancient cities of Upper Myanmar: Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay)” และ “วัดไม้แห่งสมัยคองบอง (Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhanng, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay))”

นอกจากนี้ รัฐภาคีที่ประสบความสำเร็จอย่างสูงยิ่ง คือ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” ที่มีการกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ในการดำเนินการอย่างชัดเจน ทำให้มีแผนในการดำเนินการทุกอย่างที่ชัดเจน ทำให้มีการจัดสรรงบประมาณอย่างตรงประเด็น และมีการประเมินผลอย่างตรงไปตรงมาโดยเฉพาประเด็นศักยภาพของแหล่งอันนำไปสู่การทำการศึกษาร่วมกับแหล่งอื่นๆ เพื่อหาแนวทางส่งเสริมศักยภาพ และลดทอนจุดอ่อน ตลอดจนมีการศึกษากฎเกณฑ์อย่างชัดเจนจนเข้าใจอย่างถ่องแท้ การทำงานจึงมีความก้าวหน้า ตรงประเด็น และมีความเป็นวิชาการ ทั้งที่ในระยะเริ่มต้นนั้น สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามก็ใช้ความช่วยเหลือจากผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศเช่นเดียวกับรัฐภาคีสมาชิกอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ทว่าในปัจจุบันนี้ เวียดนามสามารถผลักดันแนวทางการอนุรักษ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวของตนเอง ตลอดจนสร้างกลไกต่างๆ ที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการอนุรักษ์ และการส่งเสริมให้มีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อนำเอาความรู้ที่เป็นวิชาการ และเป็นรูปธรรมมาตอบโจทย์ในการขั้นตอนการศึกษาเพื่อ

จัดทำเอกสารเพื่อยื่นเสนอขอรับการจารึกเป็นแหล่งมรดกโลก ความน่าสนใจอีกประการ คือ การนำวิสัยทัศน์มาสู่การจัดทำแผนพันธกิจ และระดมทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังสะท้อนให้เห็นว่าในตลอดระยะเวลา 20 ปีที่ผ่านมา สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามประสบความสำเร็จอย่างสูงสุดในการเสนอชื่อแหล่งมรดกทางธรรมชาติ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ตลอดจนแหล่งมรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมให้ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก ดังปรากฏมีแหล่งมรดกโลกเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ การที่ได้รับการยกย่องของ “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม” เป็นแห่งแรกของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปนั้น คือ “แหล่งภูมิทัศน์จำวางอาน (Trang An Landscape Complex)” สะท้อนให้เห็นถึงการวิเคราะห์กรอบเกณฑ์การพิจารณาอย่างลึกซึ้ง จนทำให้เกิดการตัดสินใจผลักดันแหล่งในเกณฑ์แหล่งทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเภทแหล่งมรดกโลกที่องค์การยูเนสโกมีความต้องการให้เกิดการผลักดัน เนื่องจากแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมเป็นแหล่งที่สะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอย่างชัดเจน

เพราะฉะนั้น จากการศึกษาวิจัยนี้จึงพบว่า “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” เป็นรัฐภาคีสมาชิกที่ประยุกต์นำเอากลไกมรดกโลกเข้ามาสู่การสร้างควมภาคภูมิใจของคนในชาติ รวมไปถึงใช้กลไกดังกล่าวนำไปสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการลดผ่อนคลายความยากไร้ของผู้คนชาวเวียดนามต่อไป เพื่อเตรียมการสู่การปรับตัวครั้งใหญ่เพื่อก้าวข้ามสู่ประเทศพัฒนาแล้วต่อไป

ตารางที่ 2: แสดงแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป และปีที่ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) และขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก (World Heritage List)

ชื่อแหล่ง	ประเภท	ปีที่ขึ้นทะเบียน Tentative list	ปีที่ขึ้นทะเบียน WHL
TH: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)	วัฒนธรรม	1990	1991
TH: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)	วัฒนธรรม	1990	1991
TH: มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)	วัฒนธรรม	1990	1992
CA: มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)	วัฒนธรรม	1992	1992
VN: มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Huế Monuments)	วัฒนธรรม	1992	1993

LA: มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)	วัฒนธรรม	1994	1995
VN: มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)	วัฒนธรรม	1998	1999
VN: มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)	วัฒนธรรม	1998	1999
LA: มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาค วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)	วัฒนธรรม	2000	2001
CA: มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)	วัฒนธรรม	1992	2008
MA: มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่อง แคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)	วัฒนธรรม	2001	2008
VN: มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)	วัฒนธรรม	2006	2010
VN: มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)	วัฒนธรรม	2006	2011
MA: แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)	วัฒนธรรม	2010	2012
MY: มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)	วัฒนธรรม	1996	2014
VN: แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)	ผสม	2011	2014

10.1.3 แหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปกับเกณฑ์การขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลก

สำหรับหลักเกณฑ์ในการประเมิน “มรดกทางวัฒนธรรม” เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกของคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) มีอยู่ 6 ประการ¹ คือ

1. แสดงถึงการเป็นศิลปกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว (เป็นเอกลักษณ์) เป็นผลงานชิ้นเอกของอารยะสร้างสรรค์; หรือ
2. มีอิทธิพลอย่างมากเหนือรูปแบบและพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม ศิลปถาวรวัตถุ การวางผังเมือง และการออกแบบภูมิทัศน์ที่ครอบคลุมทั้งระยะเวลา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมของโลก; หรือ
3. มีความเป็นเอกลักษณ์หรืออย่างน้อยต้องเป็นพยานหลักฐานอย่างพิเศษของอารยธรรมหรือจารีตวัฒนธรรมซึ่งสาปสูญไป; หรือ

¹ กรมศิลปากร. แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรมของโลก, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535. หน้า 8.

4. เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของชนิดอาคาร หรือสถาปัตยกรรมโดยรวม หรือภูมิทัศน์ ซึ่งแสดงขั้นตอนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ; หรือ
5. เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของธรรมเนียมการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันกลับไม่มั่นคง เนื่องจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำกลับคืนได้ดั่งเก่า หรือในสภาวะแวดล้อมพิเศษหรือไปรวมกับมาตรการอื่นๆ; หรือ
6. มีการเกี่ยวข้องโดยตรงได้กับเหตุการณ์หรือจารีตประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่หรือแนวความคิด หรือความเชื่อกับผลงานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีความโดดเด่นที่เป็นสากล

สำหรับหลักเกณฑ์ในการประเมิน “มรดกทางธรรมชาติ” เพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกของคณะกรรมการมรดกโลก (The World Heritage Committee) มีอยู่ 4 ประการ² คือ

1. แหล่งนั้นประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่แปลกประหลาด หรือเป็นแหล่งที่มีความงดงามและสุนทรีย์ภาพทางธรรมชาติที่สำคัญอย่างยิ่งยวด
2. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของประวัติศาสตร์โลก รวมไปถึงร่องรอยของสิ่งมีชีวิต กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรณีสัณฐานที่แสดงถึงพัฒนาการของภูมิลักษณะ หรือเป็นตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางทางธรณีวิทยา หรือคุณลักษณะทางกายภาพของภูมิประเทศ
3. เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงพลวัตของระบบนิเวศ และกระบวนการทางชีววิทยาในวิวัฒนาการหรือพัฒนาการของระบบนิเวศบนแผ่นดิน, แหล่งน้ำจืด, ชายฝั่ง และมหาสมุทร ตลอดจนอาณาจักรพืชและสัตว์ด้วย
4. แหล่งนั้นประกอบด้วยถิ่นที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติที่มีความสำคัญและนัยสำคัญในการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งรวมถึงสิ่งมีชีวิตที่มีคุณค่าโดดเด่นอยู่ในสถานะถูกคุกคามในทัศนะของวิทยาศาสตร์และการอนุรักษ์

² กรมศิลปากร, 2538, แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรมของโลก, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535. หน้า 8.

ตารางที่ 3: แสดงแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป และ
เกณฑ์ที่ขึ้นทะเบียน

ชื่อแหล่ง	ประเภท	เกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล									
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
TH: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)	วัฒนธรรม	X		X							
TH: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)	วัฒนธรรม			X							
TH: มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)	วัฒนธรรม			X							
CA: มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)	วัฒนธรรม	X	X	X	X						
VN: มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Hué Monuments)	วัฒนธรรม				X						
LA: มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)	วัฒนธรรม		X		X	X					
VN: มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)	วัฒนธรรม		X			X					
VN: มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)	วัฒนธรรม		X	X							
LA: มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)	วัฒนธรรม			X	X		X				
CA: มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)	วัฒนธรรม	X									
MA: มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)	วัฒนธรรม		X	X	X						
VN: มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)	วัฒนธรรม		X	X			X				
VN: มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)	วัฒนธรรม		X		X						
MA: แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)	วัฒนธรรม			X	X						
MY: มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)	วัฒนธรรม		X	X	X						
VN: แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)	ผสม					X		X	X		

ตารางที่ 4: แสดงปีการเข้าร่วมเป็นประเทศภาคีสมาชิกอนุสัญญามรดกโลก

การเข้าร่วมอนุสัญญามรดกโลกของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป						
ประเทศ	การเข้าร่วมอนุสัญญามรดกโลก			แหล่งมรดกโลกแห่งแรกของประเทศ	ประเภท	ปีที่ขึ้นทะเบียน (ค.ศ.)
	ลำดับ	ปี ค.ศ.	ประเภท			
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	46	1987	R	มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง	วัฒนธรรม	1995
ราชอาณาจักรไทย	49	1987	Ac	มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา	วัฒนธรรม	1991
สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	50	1987	Ac	มรดกโลกเมืองเว้	วัฒนธรรม	1993
สหพันธรัฐมาเลเซีย	59	1988	R	มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา	วัฒนธรรม	2008
ราชอาณาจักรกัมพูชา	75	1991	Ac	มรดกโลกเมืองพระนคร	วัฒนธรรม	1992
สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์	92	1994	Ac	มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)	วัฒนธรรม	2014

หมายเหตุ: ประเภท (R) Date of deposit of ratification, (Ac) acceptance

- **เกณฑ์ข้อที่ 1:** แสดงถึงการเป็นศิลปกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว (เป็นเอกลักษณ์) เป็นผลงานชิ้นเอกของอริยะสร้างสรรค์; หรือ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน 3 แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 1 นี้ กล่าวคือ ราชอาณาจักรไทย คือ “แหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” และ ราชอาณาจักรกัมพูชา คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” และ “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 1: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร³

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1991

เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองบริวารเป็นผลงานชิ้นเอกของรูปแบบแรกของสถาปัตยกรรมแบบสยามที่แสดงออกผ่านการวางผังเมือง อาคารทางศาสนาและอาคารสาธารณะที่น่าประทับใจ

³ <http://whc.unesco.org/en/list/1224>

จำนวนมาก สาธารณูปโภคของเมืองและรวมถึงระบบชลประทานชั้นเยี่ยมที่ใช้เพื่อการจัดการน้ำภายในเมือง

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 1: มรดกโลกเมืองพระนคร⁴

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1992

แหล่งเมืองมรดกโลกพระนครได้แสดงออกถึงความรุ่งเรืองของศิลปะเขมรตลอดช่วงระยะเวลา คริสต์ศตวรรษที่ 9 ถึง 14 และรวมไปถึงผลงานศิลปกรรมชิ้นเอกที่ทรงคุณค่าจำนวนมาก ดังตัวอย่างเช่น ปราสาทนครวัด, ปราสาทบายน, ปราสาทบันทายศรี เป็นต้น

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 1: มรดกโลกปราสาทพระวิหาร⁵

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2008

พระวิหารได้แสดงออกถึงผลงานชิ้นเลิศของสถาปัตยกรรมเขมร ซึ่งมีความบริสุทธิ์มากทั้งในแง่ของผังและรายละเอียดของลวดลายการประดับตกแต่ง

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 1

ทั้งนี้ หากพิจารณาในรายละเอียดถึงกรอบความคิดในการนำเสนอด้วยเกณฑ์ข้อที่ 1 นี้ แหล่งมรดกโลกที่ได้รับการพิจารณาด้วยเกณฑ์นี้ต้องเป็นแหล่งที่ได้รับการ “ออกแบบและวางผังชั้นเลิศ” ซึ่งกลุ่มปราสาทหินในเมืองพระนคร และปราสาทพระวิหารนั้น จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการวางผังล้วนแต่บ่งชี้ให้เห็นว่าต่างได้รับการออกแบบและวางผังด้วยองค์ความรู้ในการออกแบบขั้นสูงเพื่อการออกแบบศาสนสถานซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับมาจากอนุทวีปอินเดียอันเป็นดินแดนต้นรากวัฒนธรรมที่นำมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนจนมีลักษณะเฉพาะตัว

หากย้อนกลับมาพิจารณาคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 1 ของแหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร จะเห็นได้ว่าไม่สอดคล้องกับเกณฑ์ที่กล่าวว่า “แสดงถึงการเป็นศิลปกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตัว (เป็นเอกลักษณ์) เป็นผลงานชิ้นเอกของอริยะสร้างสรรค์” เท่าไรนัก เนื่องจากชุดคำอธิบายที่กล่าวว่า “เป็นผลงานชิ้นเอกของรูปแบบแรกของสถาปัตยกรรมแบบสยาม” ซึ่งในประเด็นดังกล่าวจะเห็นว่าอาจหมายถึงรูปแบบของพระเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ แต่ทว่าก็ตีความความคิดของประวัติศาสตร์ชาตินิยมซึ่งในปัจจุบันคำอธิบายว่า “สุโขทัยเป็นราชธานีแรก” ดังกล่าวนั้นก็ไม่เป็นที่ยอมรับแล้ว นอกจากนี้ การกล่าวถึง “ระบบชลประทานชั้นเยี่ยมที่ใช้เพื่อการจัดการน้ำ” ซึ่งในทีนี้สันนิษฐานว่าหมายถึงการขุด “ตระพัง” จำนวนมาก และการสร้างเขื่อนสรีดภงค์ที่เมืองสุโขทัย ทว่า

⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/668>

⁵ <http://whc.unesco.org/en/list/1224>

ไม่พบระบบการจัดการน้ำมากนักในเมืองกำแพงเพชร และศรีสัชนาลัย ในประเด็นดังกล่าวนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าเมืองแต่ละเมืองตั้งอยู่บนเงื่อนไขทางสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศที่แตกต่างกันย่อมมีวิถีในการจัดการที่แตกต่างกันออกไป จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการจัดการน้ำชั้นเลิศ หรืออาจหมายรวมไปถึงท่อปูละเอียดหรือถนนพระร่วงที่ทำหน้าที่เป็นคันดินบังคับน้ำ แต่ทว่าก็ไม่มีการศึกษาวิจัยใดๆ ที่จะให้คำอธิบายในประเด็นดังกล่าวอย่างกระจ่างชัด

ในที่นี้ จะเห็นได้ว่า คำอธิบายคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัยกับเกณฑ์ข้อที่ 1 นั้นดูจะไม่ลงรอยกันเสียทีเดียวนัก เพราะเมืองสุโขทัย และมรดกทางสถาปัตยกรรมต่างๆ นั้นถูกพัฒนาขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไป มีการบูรณปฏิสังขรณ์เปลี่ยนแปลงรูปทรงทางสถาปัตยกรรมขึ้นใหม่ตลอดหน้าประวัติศาสตร์ หากได้แสดงออกถึงการออกแบบสร้างสรรค์อย่างจริงจังตามนิยามของเกณฑ์ข้อที่ 1 ไม่ซึ่งการเขียนเกณฑ์ดังกล่าวมานี้ ในอนาคตจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการตรวจประเมินเพื่อรักษาคุณค่าของแหล่งว่า ยังคงรักษาคุณค่าไว้ได้ตามนิยาม และเกณฑ์ที่เขียนไว้หรือไม่ รวมทั้งเกณฑ์ดังกล่าวจะนำไปสู่การประเมินว่ายังรักษาคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลไว้ได้หรือไม่

ซึ่งจากการศึกษาเชิงวิพากษ์พบว่า “เกณฑ์ข้อที่ 1” ไม่ได้เป็นเกณฑ์ที่เหมาะสมสอดคล้องกับคุณลักษณะ หรือคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งมรดกโลกสุโขทัยและเมืองบริวาร เพียงแต่กระบวนการเขียนนั้นอยู่ภายใต้วาทกรรม “สุโขทัยเป็นราชธานีแห่งแรกของไทย” ซึ่งเกิดขึ้นจากแนวคิดประวัติศาสตร์ชาตินิยมนั่นเอง ในการนี้ จึงควรมีการศึกษาวินิจฉัยเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดทำคำอธิบายที่สะท้อนคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งมรดกโลกสุโขทัย สำหรับการแก้ไขคำอธิบายเกณฑ์ตลอดจนคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลขึ้นใหม่ ก่อนที่จะมีการประเมินที่มีความละเอียดลงไปในระดับเกณฑ์ และคุณค่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต รวมไปถึงชื่อภาษาไทยที่ว่า “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร” ซึ่งในภาษาอังกฤษใช้ว่า “Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)”⁶ นั้นควรปรับเป็น “มรดกโลกเมืองสุโขทัย เมืองศรีสัชนาลัย และเมืองกำแพงเพชร” เพื่อให้คุณค่าของเมืองร่วมวัฒนธรรมทั้ง 3 เมืองเท่าเทียมกัน หรืออาจจะใช้เป็น “มรดกโลกเมืองสุโขทัย และเมืองร่วมวัฒนธรรม” ซึ่งจะเปิดกว้างขึ้นในกรณีมีการศึกษาแหล่งมรดก

⁶ การกำหนดชื่อภาษาไทยว่า “มรดกโลกสุโขทัยและเมืองบริวาร” อยู่ภายใต้กรอบความคิดเรื่องราชธานีแรกของไทย และเมืองราชธานีต้องมีเพียงหนึ่งเดียว แต่สถานภาพความรู้ประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยพบว่า ศูนย์กลางอำนาจของสุโขทัยนั้นเลื่อนไหลมิได้มีขอบเขตที่คงเส้นคงวา การเปลี่ยนแปลงในแง่ของศูนย์กลาง หรือเมืองภายใต้อำนาจก็แปรเปลี่ยนไปมาไม่คงเส้นคงวาเช่นเดียวกัน โดยเฉพาะระหว่างเมืองสุโขทัยกับกำแพงเพชร ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมืองกำแพงเพชรปรากฏร่องรอยของศิลปสถาปัตยกรรมแบบอยุธยา และล้ามนายอยู่มากมาย เช่นเดียวกับศิลปสถาปัตยกรรมสุโขทัย อันสะท้อนให้เห็นถึงขอบวงอำนาจของสุโขทัยมิได้อยู่เหนือกำแพงเพชรแบบคงที่ เพราะฉะนั้นในชื่อแหล่งมรดกโลกหากจะให้สื่อความหมายที่สมบูรณ์สอดคล้องกับสถานภาพความรู้ใหม่ จึงควรใช้ว่า “มรดกโลกนครประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองที่สัมพันธ์” ซึ่งจะตรงกับ ความหมายในชื่อแหล่งในภาษาอังกฤษด้วย

ทางวัฒนธรรมแหล่งอื่นๆ เพิ่มเติมแล้วพบว่ามีความสำคัญที่ร่วมกันก็จะได้ผนวกเข้ามาได้โดยไม่ต้องเสนอเป็นแหล่งใหม่ ซึ่งจะทำให้คุณค่าเรื่องความสมบูรณ์แบบ (Integrity) ของแหล่งมรดกโลกที่มีอยู่เดิมนั้นสูงขึ้นด้วย

- **เกณฑ์ข้อที่ 2:** มีอิทธิพลอย่างมากเหนือรูปแบบ และพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมวัตถุ การวางผังเมือง และการออกแบบภูมิทัศน์ที่ครอบคลุมทั้งระยะเวลา และพื้นที่ทางวัฒนธรรมของโลก; หรือ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน ๕ แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 2 นี้ กล่าวคือ ราชอาณาจักรกัมพูชา คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” สหพันธรัฐมาเลเซีย คือ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกเมืองพระนคร⁷

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1992

อิทธิพลของศิลปะเขมรได้ถูกพัฒนาขึ้นในภายใต้วัฒนธรรมเมืองพระนครซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มอารยธรรมหลักกลุ่มหนึ่งที่มีวิวัฒนาการอย่างโดดเด่นภายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง⁸

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1995

เมืองหลวงพระบางได้สะท้อนลักษณะพิเศษที่ผสมกลมกลืนกันของสถาปัตยกรรมแบบประเพณีของลาวกับอาคารยุคอาณานิคมตะวันตก ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึง 20

⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/668>

⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/479>

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกเมืองฮอยอัน⁹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1999

เมืองฮอยอัน คือ เมืองท่านานาชาติที่ได้แสดงออกถึงความผสมผสานทางวัฒนธรรมได้อย่างโดดเด่นมาโดยตลอดหน้าประวัติศาสตร์

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกศาสนสถานหมีเซ็น¹⁰

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1999

มรดกโลกศาสนสถานหมีเซ็น เป็นตัวอย่างที่ยอดเยี่ยมของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างชาวพื้นเมืองที่รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอก โดยเฉพาะศิลปะและสถาปัตยกรรมฮินดูจากอนุทวีปอินเดีย

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา¹¹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ. 2001

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2008

มะละกา และจอร์จทาวน์เป็นตัวอย่างที่แสดงออกถึงการเป็นเมืองท่าการค้าพหุวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เกิดขึ้นจากการหลอมรวมขึ้นมาของชุมชนการค้าและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของชาวมลายู จีน และอินเดีย รวมถึงอิทธิพลจากการปกครองโดยเจ้าอาณานิคมยุโรปทั้ง 3 กลุ่ม มาเกือบ 500 ปี ปรากฏให้เห็นประจักษ์ผ่านสถาปัตยกรรม และผังเมือง เทคโนโลยี และศิลปะอนุสรณ์สถาน ซึ่งทั้งสองเมืองได้แสดงถึงช่วงเวลาแห่งการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงภายใต้การปกครองอันยาวนานของยุคอาณานิคมได้อย่างสมบูรณ์

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกศูนย์กลางนครปรากฏการจักรพรรดิแห่งตั้งลงฮานอย¹²

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2010

⁹<http://whc.unesco.org/en/list/672>

¹⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/949>

¹¹ <http://whc.unesco.org/en/list/1223>

¹² <http://whc.unesco.org/en/list/1328>

ศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมจีนที่อยู่ทางตอนเหนือ และอาณาจักรจามปาที่อยู่ทางทิศใต้ กลายเป็นผลผลิตของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่ก่อตัวขึ้นเป็นวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ในบริเวณพื้นที่ลุ่มแม่น้ำแดงตอนล่าง

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ¹³

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2011

นครปราการแห่งราชวงศ์โฮได้แสดงถึงอิทธิพลของลัทธิขงจื้อ ผ่านสัญลักษณ์แห่งอำนาจของจักรพรรดิในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ถึงช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 15 โดยได้แสดงออกถึงพัฒนาการของรูปแบบทางสถาปัตยกรรม การใช้เทคโนโลยี และการรับเอารูปแบบการวางผังเมืองแบบเรขาคณิตจากเอเชียตะวันออกเฉียงและภูมิภาคเอเชียใต้ และใช้วัตถุดิบธรรมชาติจากพื้นที่โดยรอบของเวียดนามรวมถึงจากเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นองค์ประกอบของผังบริเวณรวมถึงตัวสถาปัตยกรรม

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู¹⁴

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2014

ตลอดช่วงระยะเวลาเริ่มต้นของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชนพื้นเมืองดั้งเดิมกับวัฒนธรรมอินเดียซึ่งขยายตัวมาทางซีกตะวันออก นับตั้งแต่จากช่วงก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 2 ศาสนาพุทธได้เข้ามาลงหลักปักฐานในพื้นที่บริเวณอาณาจักรพยู ซึ่งถือได้ว่าเป็นครั้งแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเป็นศาสนาที่ทุกคนชั้นของสังคมให้การยอมรับ และพระพุทธรูปศาสนายังมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตวัฒนธรรมสังคมเมืองในวงกว้างและส่งอิทธิพลอย่างสูงต่อสังคม ทำให้เกิดการเรียนรู้ เผยแพร่และส่งผ่านพุทธศาสนาไปสู่พื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปในลำดับต่อมา

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 2

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 2 ว่า “มีอิทธิพลอย่างมากเหนือรูปแบบ และพัฒนาการทางสถาปัตยกรรม ศิลปถาวรวัตถุ การวางผังเมือง และการออกแบบภูมิทัศน์ที่ครอบคลุมทั้งระยะเวลาและพื้นที่ทางวัฒนธรรมของโลก; หรือ”

¹³ <http://whc.unesco.org/en/list/1358>

¹⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/1444>

จะเห็นได้ว่าแหล่งที่เสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลกและเลือกในเกณฑ์ข้อที่ 2 นี้ จะเป็นแหล่งในระดับเมือง หรือเป็นแหล่งที่มีโบราณสถานจำนวนมากอยู่ร่วมกัน มีทั้งที่เป็นแหล่งมรดกโลกประเภทที่ตัดขาดจากพลวัตไปแล้ว (Relic Sites) และจำนวนหนึ่งคือเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีพลวัต (Living Heritage Town) และคำอธิบายของแหล่งต่างๆ จะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญในแง่ของการเป็นหมุดหมายทางประวัติศาสตร์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมที่มาจากภายนอก ซึ่งจำแนกออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ

กลุ่มที่ 1 คือ “แหล่งมรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย” และ “แหล่งมรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ” จะให้คำอธิบายถึงปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมจีนยุคโบราณที่ส่งผลต่อมายังการสร้างบ้านแปงเมือง ตลอดจนรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระราชวังที่สัมพันธ์กับอารยธรรมจีน ในขณะที่กลุ่มที่ 2 คือ “แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร” “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน” และ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู” นั้นจะเป็นตัวแทนปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียยุคโบราณ ทั้งอารยธรรมเนื่องในศาสนาฮินดู และพุทธศาสนา และกลุ่มที่ 3 จะเป็นตัวแทนของปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มวัฒนธรรมอื่นๆ โดยเฉพาะชั่วคราวทางตะวันตกผ่านการติดต่อค้าขายและการขยายขอบเขตของอาณานิคมตะวันตก คือ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา” และ “มรดกโลกเมืองฮอยอัน” ซึ่งมีลักษณะเป็นเมืองท่าการค้า ในขณะ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง” นั้นเป็นผลพวงของการพัฒนาเมืองภายใต้กรอบของอาณานิคมตะวันตก เนื่องจากช่วงเวลาที่ยาวฝั่ง และพัฒนาเมืองนั้นอยู่ในช่วงที่ลาวเป็นดินแดนในอารักขาของฝรั่งเศส

- เกณฑ์ข้อที่ 3: มีความเป็นเอกลักษณ์หรืออย่างน้อยต้องเป็นพยานหลักฐานอย่างพิเศษของอารยธรรม หรือจารีตวัฒนธรรมซึ่งสาปสูญไป; หรือ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน 10 แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 3 นี้ กล่าวคือ ราชอาณาจักรไทย คือ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” และ “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” ราชอาณาจักรกัมพูชา คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาคต้นน้ำวัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” “มรดกโลกศูนย์กลางนคร

ปราสาทจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” สหพันธ์รัฐมาเลเซีย คือ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)” “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร¹⁵

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1991

เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองบริวารได้แสดงออกถึงช่วงเวลาแรกของสยามในด้านศิลปะสถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม ศาสนา และประมวลกฎหมาย โดยได้สถาปนาขึ้นเป็นรัฐแห่งแรกของชาติไทย

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา¹⁶

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1991

มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นสักขีพยานที่สำคัญในช่วงระยะเวลาระหว่างพัฒนาการทางศิลปะอันจริงแท้ประจำชาติไทย

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง¹⁷

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1992

บ้านเชียงเป็นศูนย์กลางที่ยืนยันปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ในช่วง 5,000 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งตั้งถิ่นฐานอยู่อย่างอิสระและกระจายตัวอยู่ทั่วทั้งภูมิภาคในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกเมืองพระนครศรี¹⁸

¹⁵ การอ้างอิงผ่านกรอบมุมมองแบบประวัติศาสตร์ชาตินิยมไทย ได้ส่งอิทธิพลต่อวิธีการเขียนให้คุณค่าของแหล่งมรดกโลกสุโขทัยว่าเป็นราชธานีแรกของไทย ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ในทางวิชาการนั้นไม่ได้รับการยอมรับแล้ว

¹⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/576/>

¹⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/575/>

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1992

ตลอดช่วงเวลาครีสโตศตวรรษที่ 9 ถึง 14 อาณาจักรเขมรตลอดได้แผ่อำนาจครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเป็นอาณาจักรที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการทางการเมืองและวัฒนธรรมภายในภูมิภาค โดยสิ่งที่ยังคงหลงเหลือเป็นมรดกของอารยธรรมเขมรอยู่คือรูปแบบการก่อหินและอิฐในโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน¹⁹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1999

อาณาจักรจามปาเป็นปรากฏการณ์สำคัญของประวัติศาสตร์การเมืองและวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และซากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซินเป็นตัวอย่างที่ชัดเจน ถึงการดำรงอยู่ของอาณาจักรจามปา

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก²⁰

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2001

มรดกโลกปราสาทวัดพูเป็นสิ่งยืนยันถึงความพิเศษของวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอาณาจักรเขมรซึ่งเป็นอารยธรรมที่มีอิทธิพลเหนือภูมิภาคในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 10-14

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา²¹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ. 2001

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2008

มะละกา และจอร์จทาวน์ เป็นเมืองที่ดำรงมรดกแห่งพุทธวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของเอเชียที่มีพลวัต เข้ากับอิทธิพลอาณานิคมตะวันตก ทั้งที่เป็นมรดกพุทธวัฒนธรรมแบบบูรณาการ

¹⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/668>

¹⁹ <http://whc.unesco.org/en/list/949>

²⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/481>

²¹ <http://whc.unesco.org/en/list/1223>

และมรดกพหุวัฒนธรรมแบบนามธรรมที่แสดงออกผ่านความหลากหลายของศาสนสถานตามความเชื่อ ย่านตั้งถิ่นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ การใช้ภาษา พิธีกรรมสักการะ เทศกาลทางศาสนา การละเล่น เครื่องแต่งกาย ศิลปะ ดนตรี อาหารและวิถีชีวิตประจำวัน

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกศูนย์กลางนครปรากฏการจักรพรรดิแห่งตั้งลอง-ฮานอย²²

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2010

ศูนย์กลางนครปรากฏการจักรพรรดิแห่งตั้งลอง-ฮานอย เป็นประจักษ์พยานของวัฒนธรรมอันยาวนานของประชากรชาวเวียดนามที่อาศัยอยู่ในพื้นที่สามเหลี่ยมปากแม่น้ำแดง ซึ่งตั้งรกรากอยู่ตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 7 จวบจนทุกวันนี้

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง²³

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2012

กลุ่มของแหล่งโบราณคดีอยู่ในบริเวณเปิดโล่งและตามลำน้ำต่างๆ ที่วางตัวขนานแนวลำน้ำเปรัก (Perak) ในหุบเขาเล็งกอง ซึ่งเป็นตัวอย่างการครอบครองพื้นที่ที่มีลักษณะพิเศษ ที่ไม่ได้มีเฉพาะช่วงยุคหินเก่า หากแต่รวมถึงช่วงยุคหินใหม่และยุคสำริดด้วย จึงส่งผลให้พื้นที่ดังกล่าวมีการตั้งถิ่นฐานยาวนานตั้งแต่ 1.83 ล้านปีถึง 1,700 ปีมาแล้ว

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 3: มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู²⁴

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2014

กลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู เป็นพื้นที่ที่พระพุทธศาสนาได้ประทับร่องรอยจารึกไว้เป็นที่แรกๆ ของประวัติศาสตร์การเผยแพร่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อารยธรรมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การเกิดขึ้นของวัดวาอารามต่างๆ กับชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างองค์กร สังคมเกษตรกรรม เกิดผลผลิตรูปแบบเฉพาะขึ้นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการ เช่นการทำอิฐเพื่อก่อสร้างศาสนสถานและการพัฒนารูปแบบการสร้างสถานที่ฝังศพ

²² <http://whc.unesco.org/en/list/1328>

²³ <http://whc.unesco.org/en/list/1396>

²⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/1444>

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 3

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 3 ว่า “มีความเป็นเอกลักษณ์หรืออย่างน้อยต้องเป็นพยานหลักฐานอย่างพิเศษของอารยธรรม หรือจารีตวัฒนธรรมซึ่งสาปสูญไป; หรือ” จะเห็นได้ว่ามีแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปถึง 10 แหล่งที่กำหนดคุณค่าว่าตรงกับเกณฑ์ข้อดังกล่าว หากพิจารณาในรายละเอียดของเนื้อความนิยามนั้นจะเห็นว่าค่อนข้างเป็นเนื้อความที่เปิดกว้างให้ตีความได้ ดังจะเห็นได้ว่าให้โอกาสทั้งที่เป็นแหล่งที่ตัดขาดจากพลวัตไปแล้ว (Relic Sites) และแหล่งที่ยังมีพลวัตอยู่ (Living Site) ก็สามารถเลือกเกณฑ์ข้อดังกล่าวนี้ได้ แต่อย่างไรก็ตามจะเห็นได้ว่าจำนวนแหล่ง 9 ใน 10 ของแหล่งมรดกโลกที่กำหนดคุณค่าว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อนี้จะ เป็นแหล่งที่เป็นตัดขาดจากพลวัตไปแล้ว (Relic Sites) ทั้งสิ้น ยกเว้นเพียงแต่ “แหล่งมรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา” ที่ยังเป็นแหล่งที่ยังมีพลวัต ซึ่งหมายถึงว่าได้กำหนดคุณค่าของแหล่งว่า “ความเป็นเอกลักษณ์หรืออย่างน้อยต้องเป็นพยานหลักฐานอย่างพิเศษของอารยธรรม” นั่นเอง

นอกจากนี้ การกำหนดคุณค่าที่สัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 3 ของแหล่งมรดกโลกในราชอาณาจักรไทย ทั้ง 2 แหล่ง คือ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” จะเห็นได้ว่าวิธีการเขียนคำอธิบายคุณค่าได้ผูกโยงเข้ากับทัศนคติที่เป็นผลมาจากประวัติศาสตร์ชาตินิยม ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวในปัจจุบันก็ไม่ได้รับการยอมรับแล้วดังข้อความว่า “เมืองเก่าสุโขทัยและเมืองบริวารได้แสดงออกถึงช่วงเวลาแรกของสยามในด้านศิลปะ สถาปัตยกรรม ภาษา วรรณกรรม ศาสนา และประมวลกฎหมาย โดยได้สถาปนาขึ้นเป็นรัฐแห่งแรกของชาติไทย” ซึ่งในปัจจุบันมีข้อเสนอทางวิชาการที่เปลี่ยนแปลงไปมาและไม่ได้ยอมรับแล้วว่าสุโขทัยเป็นราชธานีแรกของไทย และคำอธิบายคุณค่าตามเกณฑ์ข้อที่ 3 ของแหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ความว่า “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นสักขีพยานที่สำคัญในช่วงระยะเวลาช่วงพัฒนาการทางศิลปะอันจริงแท้ประจำชาติไทย” ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงคำอธิบายคุณค่าของเมืองประวัติศาสตร์ทั้ง 2 ซึ่งอยู่ภายใต้เพดานความคิดของประวัติศาสตร์ชาตินิยม ซึ่งความรู้ใหม่ได้เปลี่ยนแปลงไปมากแล้ว เพดานความคิดดังกล่าวยังครอบทับลง และทำให้ไม่สร้างคำอธิบายคุณค่าของแหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์ทั้งสองในลักษณะที่เป็นสากลอันสะท้อนต่อไปยังการแสดงคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลด้วยนั่นเอง

นอกจากนี้ “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” คำอธิบายคุณค่าตามเกณฑ์ข้อที่ 3 ความว่า “บ้านเชียงเป็นศูนย์กลางที่ยืนยันปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และวิวัฒนาการทางเทคโนโลยีของมนุษยชาติ ในช่วง 5,000 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งตั้ง

ถิ่นฐานอยู่อย่างอิสระและกระจายตัวอยู่ทั่วทั้งภูมิภาคในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ซึ่งในปัจจุบัน สถานภาพความรู้ได้บ่งชี้แล้วอายุของแหล่งโบราณคดีนั้นไม่ได้เก่าแก่เท่าที่ได้แสดงไว้

ในการนี้ จึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อเตรียมความพร้อมในการจัดทำคำอธิบายที่สะท้อนคุณค่าที่แท้จริงของแหล่งมรดกโลกสุโขทัย สำหรับการแก้ไขคำอธิบายเกณฑ์ตลอดจนคุณค่าโดดเด่น อันเป็นสากลขึ้นใหม่ ก่อนที่จะมีการประเมินที่มีความละเอียดลงไปในระดับเกณฑ์ และคุณค่าที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

- **เกณฑ์ข้อที่ 4:** เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของชนิดอาคาร หรือสถาปัตยกรรมโดยรวม หรือภูมิทัศน์ซึ่งแสดงขั้นตอนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ; หรือ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน ๕ แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 4 นี้ กล่าวคือ ราชอาณาจักรกัมพูชา คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Huế Monuments)” “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” และ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” สหพันธรัฐมาเลเซีย คือ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” และ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)” และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกเมืองพระนคร²⁵

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1992

สถาปัตยกรรมเขมรได้วิวัฒนาการขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ภายใต้อิทธิพลจากอารยธรรมอนุทวีปอินเดีย ซึ่งวิวัฒนาการดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษที่เกิดขึ้นจากทั้งการพัฒนารูปแบบที่เป็นอิสระจากอารยธรรมอื่นและรูปแบบที่ได้รับมาจากวัฒนธรรมของอารยธรรมข้างเคียง ผลลัพธ์ดังกล่าวจึงกำเนิดขึ้นเป็นศิลปะและสถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ อันเป็นเอกลักษณ์หนึ่งของภูมิภาคเอเชีย

²⁵ <http://whc.unesco.org/en/list/668>

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้²⁶

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1993

มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ เป็นตัวอย่างของเมืองหลวงในระบบรัฐศักดินาแห่งภูมิภาคตะวันออกเฉียง

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง²⁷

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1995

เมืองหลวงพระบางมีความโดดเด่นในตัวอย่างของสถาปัตยกรรมที่อายุเก่าแก่ที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นอย่างชาญฉลาด ทั้งสถาปัตยกรรมทางศาสนา อาคารพื้นถิ่น และอาคารยุคอาณานิคม

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก²⁸

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2001

มรดกโลกวัดพูได้แสดงออกถึงการผสมผสานคติความเชื่ออันศักดิ์สิทธิ์เข้ากับสภาพแวดล้อมธรรมชาติในพื้นที่ได้อย่างโดดเด่น

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา²⁹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ. 2001

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2008

มะละกา และจอร์จทาวน์สะท้อนถึงการผสมผสานอิทธิพลจนเกิดเป็นเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรม วัฒนธรรม และลักษณะเมืองที่มีเอกลักษณ์ไม่เหมือนเมืองใดๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะพัฒนาการของอาคารแถว ซึ่งแสดงออกผ่านรูปแบบของอาคาร โดยในช่วงเวลาได้พัฒนาขึ้นมาจากแบบทางสถาปัตยกรรมของดัตช์และโปรตุเกส

²⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/678>

²⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/479>

²⁸ <http://whc.unesco.org/en/list/481>

²⁹ <http://whc.unesco.org/en/list/1223>

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ³⁰

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2011

สถาปัตยกรรมทั้งหมดที่ตั้งอยู่ในผังบริเวณของนครปราการแห่งราชวงศ์โฮที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 14 ในเวียดนาม เป็นตัวอย่างของการพัฒนาลัทธิขงจื้อใหม่สู่การออกแบบได้อย่างโดดเด่น ซึ่งในเวลานั้นแนวความคิดนี้ได้แผ่ขยายออกมาจากเอเชียตะวันออก และเป็นปรัชญาหลักที่ผู้ปกครองในภูมิภาคยึดถือ การใช้หินก้อนขนาดใหญ่เป็นการพิสูจน์ถึงความแข็งแกร่งของอำนาจรัฐแบบขงจื้อใหม่ และได้เปลี่ยนรูปแบบการวางผังของป้อมปราการตามชนบทจีนในอดีต

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกง³¹

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2012

การค้นพบเครื่องมือหินใช้ในแหล่งโบราณคดีที่ไม่ถูกรบกวนในบริเวณริมฝั่งทะเลสาบสมัยยุคหินและแม่น้ำโบราณที่สามารถตรวจสอบช่วงเวลาได้ว่าเป็นเทคโนโลยีสมัยยุคหิน

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู³²

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2014

มีนวัตกรรมของเทคโนโลยีการจัดการกับทรัพยากรเช่น ด้านวิศวกรรมชลประทาน ด้านการเกษตรและการผลิตอิฐและเหล็กในกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยูที่มีส่วนสำคัญต่อการวางผังเมืองและการก่อสร้างสถาปัตยกรรม ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากรูปแบบของผังเมืองส่งผลต่อการสถาปนาเมืองที่เกิดขึ้นหลังจากนี้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 4

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 4 ว่า “มีเป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของชนิดอาคาร หรือสถาปัตยกรรมโดยรวม หรือภูมิทัศน์ซึ่งแสดงขั้นตอนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ; หรือ” จะเห็นได้ว่ามีแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปถึง 8 แหล่งที่กำหนดคุณค่าว่าตรงกับเกณฑ์ข้อดังกล่าว หากพิจารณาในรายละเอียดของเนื้อความนิยามนั้นจะเห็น

³⁰ <http://whc.unesco.org/en/list/1358>

³¹ <http://whc.unesco.org/en/list/1396>

³² <http://whc.unesco.org/en/list/1444>

ว่าค่อนข้างเป็นเนื้อความที่เปิดกว้างให้ตีความได้ ดังจะเห็นได้ว่าให้โอกาสทั้งที่เป็นแหล่งที่ตัดขาดจากพลวัตไปแล้ว (Relic Sites) และแหล่งที่ยังมีพลวัตอยู่ (Living Site) ก็สามารถเลือกเกณฑ์ข้อดังกล่าวนี้ได้

- **เกณฑ์ข้อที่ 5:** เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของธรรมเนียมการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันกลับไม่มั่นคงเนื่องมาจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำกลับคืนได้ดั่งเก่า หรือในสถานะแวดล้อมพิเศษหรือไปรวมกับมาตรการอื่นๆ; หรือ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน 3 แห่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 5 นี้ กล่าวคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” และ “แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 4: มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง³³

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1995

ลักษณะเฉพาะตัวของผังเมืองหลวงพระบางที่ยังคงรักษารูปแบบไว้ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่วงเวลาแห่งรอยต่ออันสำคัญของการผสมผสาน 2 วัฒนธรรม

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่: มรดกโลกเมืองฮอยอัน³⁴

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 1999

เมืองฮอยอันเป็นตัวอย่างที่หาได้ยากยิ่งของรูปแบบของเมืองท่าโบราณของเอเชียที่ยังรักษาคุณค่าไว้ได้

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 2: มรดกโลกภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำงอาน³⁵

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2014

³³ <http://whc.unesco.org/en/list/479>

³⁴ <http://whc.unesco.org/en/list/672>

³⁵ <http://whc.unesco.org/en/list/672>

แหล่งภูมิทัศน์จำง่านานได้แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างยอดเยี่ยม ซึ่งสามารถสืบย้อนเวลากลับไปได้ยาวนานกว่า 30,000 ปีของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ จากช่วงปลายยุคไพลโตซีน (Pleistocene) สู่มยุคโฮโลซีน (Holocene) เนื่องจากการวิจัยทางโบราณคดีและการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของยุคหิน ทำให้พบกิจกรรมมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็งและสัมพันธ์กับวิวัฒนาการทางธรณีวิทยาของสภาพภูมิประเทศเทือกเขาหินปูน แบบคาสต์ระหว่างทวีปกับพื้นที่ชายฝั่ง เพราะฉะนั้นด้วยหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและสภาพภูมิประเทศ ภายหลังจากการจบลงของยุคน้ำแข็ง ส่งผลให้แหล่งภูมิทัศน์จำง่านานเปรียบได้ดั่งแคปซูลกาลเวลาที่เก็บเอาปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมในภาพใหญ่ ทั้งโดยมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สัตว์ และองค์ประกอบอื่นๆ เป็นตัวอย่างสำคัญตัวอย่างหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 5

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 5 ว่า “เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของธรรมเนียมการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันกลับไม่มั่นคงเนื่องมาจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำกลับคืนได้ตั้งเก่า หรือในสภาวะแวดล้อมพิเศษหรือไปรวมกับมาตรการอื่นๆ; หรือ” จะเห็นได้ว่ามีแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปถึง 3 แหล่งที่กำหนดคุณค่าว่าตรงกับเกณฑ์ข้อดังกล่าว

หากพิจารณาในรายละเอียดของเนื้อความนิยามนั้นจะเห็นว่า ถูกเขียนขึ้นจากข้อวิตกกังวลเรื่องความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทรงคุณค่า และสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนามธรรมด้วย (Intangible Cultural Heritage) ซึ่งทำให้เมื่อรัฐภาคีที่เลือกคำอธิบายแหล่งมรดกโลกตามเกณฑ์ในข้อนี้จำเป็นต้องออกแบบกลไก และแนวทางการพิทักษ์รักษาเพื่อให้คุณค่าคุณค่าง่าดังกล่าวนั้นยังคงอยู่ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ในข้อที่ 5 นี้สะท้อนถึงความมีพลวัตของแหล่งมรดกโลกในสังคมร่วมสมัยอย่างแท้จริง

สำหรับ “แหล่งมรดกโลกเมืองฮอยอัน” และ “แหล่งมรดกโลกเมืองหลวงพระบาง” ซึ่งต่างเป็นแหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีพลวัต แต่ทว่าในสถานการณ์ปัจจุบันสถานการณ์ของการธำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมนั้นกำลังประสบปัญหาเนื่องจากเมื่อเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังมีพลวัตนั้นจะมีแรงดึงดูดการท่องเที่ยวสูง ทำให้การบริหารจัดการเมืองประสบปัญหาจากการย้ายออกของพลเมืองดั้งเดิม และการแทนที่ใหม่ของคนนอก และกลุ่มทุน ทำให้เป้าหมายที่จะส่งเสริมให้เกิดเมืองประวัติศาสตร์ที่มีพลวัตนั้นไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่เมืองประวัติศาสตร์ที่มีพลวัตหลายเมืองกำลังประสบและต้องแก้ปัญหา

- **เกณฑ์ข้อที่ 6:** มีการเกี่ยวข้องโดยตรงได้กับเหตุการณ์หรือจารีตประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่ หรือ แนวความคิด หรือความเชื่อเกี่ยวกับผลงานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีความโดดเด่นที่เป็นสากล

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน 2 แห่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 6 นี้ กล่าวคือ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)”

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 6: มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก³⁶

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2001

การขยายตัวของศาสนาฮินดูในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ซึ่งวัดพูได้แสดงออกถึงกลุ่มโบราณสถานและสิ่งปลูกสร้างอื่นๆภายในภูมิประเทศที่สัมพันธ์ระหว่างภูเขาและแม่น้ำ งานทางศิลปะที่ยอดเยี่ยม มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่น และมีศิลปกรรมชั้นยอด

คำอธิบายของเกณฑ์ข้อที่ 6: มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย³⁷

ปีที่ได้รับการเสนอชื่อเข้าบัญชีรายชื่อชั่วคราว: ค.ศ.

ปีที่ได้รับการประกาศยกย่องเป็นมรดกโลก: ค.ศ. 2010

ปราการจักรพรรดิตั้งลงในฮานอยเป็นทั้งสิ่งปลูกสร้างทางการเมืองและทางสัญลักษณ์ที่สัมพันธ์โดยตรงต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์และด้านวัฒนธรรม และก่อให้เกิดการแสดงออกทางด้านศิลปกรรม จริยธรรม ปรัชญา และศาสนา ผ่านความสำเร็จหลายต่อหลายเหตุการณ์ พัฒนาเป็นกระบวนการก่อรูปขึ้นของรัฐอิสระมาเป็นเวลากว่าพันปี รวมทั้งช่วงยุคอาณานิคมและสงครามร่วมสมัยทั้งสอง คือสงครามประกาศเอกราชและสงครามรวมเวียดนาม

³⁶ <http://whc.unesco.org/en/list/481>

³⁷ <http://whc.unesco.org/en/list/1328>

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 6

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 6 ว่า “มีการเกี่ยวข้องโดยตรงได้กับเหตุการณ์หรือจารีตประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่หรือแนวความคิด หรือความเชื่อเกี่ยวกับผลงานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีความโดดเด่นที่เป็นสากล” จะเห็นได้ว่ามีแหล่งมรดกโลกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปถึง 2 แหล่งที่กำหนดคุณค่าว่าตรงกับเกณฑ์ข้อดังกล่าว ทั้งนี้ จากคำประกาศคุณค่าที่สัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 6 จะเห็นได้ว่า “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราสาทจักรพรรดิแห่งด่งลอง-ฮานอย” ได้กำหนดการอธิบายคุณค่าให้สัมพันธ์กับคำอธิบายส่วนต้นที่ว่า “มีการเกี่ยวข้องโดยตรงได้กับเหตุการณ์หรือจารีตประเพณีที่ยังคงปฏิบัติกันอยู่หรือแนวความคิด” ซึ่งเป็นคำอธิบายที่อยู่ภายใต้ความคิดชาตินิยมเวียดนาม กล่าวคือ แหล่งประวัติศาสตร์เมืองด่งลองมีคุณค่าและความหมายต่อประวัติศาสตร์การสร้างชาติเวียดนามในยุคโบราณอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นสัญลักษณ์ของการก่อสร้างอาณาจักรโดยปฏิเสธอำนาจของจีนได้สำเร็จ เพราะฉะนั้นในการเฉลิมฉลองครบรอบการก่อตั้งเมืองด่งลอง หรือฮานอยครบ 1,000 ปี ในปีค.ศ. 2010 รัฐบาลสังคมนิยมเวียดนามจึงต้องพยายามผลักดันให้เมืองด่งลองได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมให้สำเร็จให้จงได้ และในที่สุดแหล่ง “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราสาทจักรพรรดิแห่งด่งลอง-ฮานอย” ก็ได้รับการจารึกเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในปี ค.ศ.2010 นั้นเอง

ในขณะที่ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก” ได้กำหนดการอธิบายคุณค่าให้สัมพันธ์กับคำอธิบายส่วนที่สองที่ว่า “...ความเชื่อเกี่ยวกับผลงานศิลปกรรม และวรรณกรรม ที่มีความโดดเด่นที่เป็นสากล” เนื่องจากแสดงออกถึงการเชื่อมโยงจักรวาลทัศน์ในศาสนาฮินดูเชื่อมโยงเข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติของพื้นที่กลายเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันโดดเด่น

1.1.2.7 เกณฑ์ข้อที่ 7: แหล่งนั้นประกอบด้วยปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่แปลกประหลาด หรือเป็นแหล่งที่มีความงดงามและสุนทรีย์ภาพทางธรรมชาติที่สำคัญอย่างยิ่ง

และ เกณฑ์ข้อที่ 8: เป็นตัวอย่างอันโดดเด่นที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของประวัติศาสตร์โลก รวมไปถึงร่องรอยของสิ่งมีชีวิต กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรณีสัณฐานที่แสดงถึงพัฒนาการของภูมิลักษณะ หรือเป็นตัวอย่างสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางธรณีวิทยา หรือคุณลักษณะทางกายภาพของภูมิประเทศ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีแหล่งมรดกโลก จำนวน 1 แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 7 และข้อ 8 ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวนี้แสดงคุณลักษณะของแหล่งประเภท “มรดกทางธรรมชาติ” กล่าวคือ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)” ซึ่งได้กำหนดคุณค่าของแหล่งว่าเป็นผลลัพธ์ของการบูรณาการระหว่าง

“แหล่งมรดกธรรมชาติ” และ “แหล่งมรดกวัฒนธรรม” ในฐานะของ “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (World Cultural Landscape)” ซึ่งเพิ่มมีตัวอย่างเพียงแหล่งเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

10.1.4 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ได้รับการขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

ในพื้นที่กรณีศึกษา คือ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป อันประกอบด้วยราชอาณาจักรกัมพูชา ราชอาณาจักรไทย สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สหพันธรัฐมาเลเซีย และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ในปัจจุบันมีแหล่ง “มรดกทางวัฒนธรรม” และ “มรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ได้รับการขึ้นทะเบียนใน “บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

สำหรับ “ราชอาณาจักรกัมพูชา” มีแหล่งทางวัฒนธรรมที่ขึ้นทะเบียนอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมาตั้งแต่ ค.ศ. 1992 รวมทั้งสิ้น 9 แหล่ง คือ “ปราสาทบันทายฉมาร์ (Ensemble de Banteay Chmar)” “ปราสาทบันทายเปรียนคร (Ensemble de Banteay Prei Nokor)” “ปราสาทเบ็งเมเลีย (Ensemble de Beng Mealea)” “ปราสาทพระขรรค์แห่งกำปงสวาย (Ensemble du Prah Khan de Kompong Svay)” “กลุ่มปราสาทลัมโบรเปรยุก (Groupe de Sambor Prei Kuk)” “กลุ่มปราสาทเกาะแกร์ (Le site de Koh Ker)” “แหล่งโบราณคดีอังกอร์โบเรย์ที่พนมดา (Site d'Angkor Borei et Phnom Da)” “แหล่งโบราณคดีอูดง (Site d'Oudong)” และ “แหล่งกุเลน (Site des Kulen)”

สำหรับ “ราชอาณาจักรไทย” มีแหล่งทางวัฒนธรรมที่ขึ้นทะเบียนอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นรวมทั้งสิ้น 4 แหล่ง คือ กล่าวคือมี 2 แหล่งที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นในปีค.ศ. 2004 คือ “พินาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” และ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” และแหล่ง “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ได้เสนอชื่อเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นในปีค.ศ. 2012 และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ได้เสนอชื่อเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นในปีค.ศ. 2015

สำหรับ “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” มีแหล่งทางวัฒนธรรมที่ขึ้นทะเบียนอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น มาตั้งแต่ปีค.ศ. 1997 รวมทั้งสิ้น 7 แหล่ง คือ “กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ:

	แหล่งโบราณคดีอูดง (Site d'Oudong)	Tentative	วัฒนธรรม	1992							X							
	แหล่งกุเลน (Site des Kulen)	Tentative	วัฒนธรรม	1992						X	X							
ไทย	พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)	Tentative	วัฒนธรรม	2004	X	X	X	X			X							
	อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)	Tentative	วัฒนธรรม	2004		X	X	X			X							
	พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)	Tentative	วัฒนธรรม	2012	X	X					X							
	อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)	Tentative	วัฒนธรรม	2015	X	X	X				X							
เมียนมาร์	กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณฑะเลย์ (Ancient cities of Upper Myanmar: Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay)	Tentative	วัฒนธรรม	1996	X					X	X							
	ถ้ำบาดาลิง และถ้ำข้างเคียง (Badah-lin and associated caves)	Tentative	วัฒนธรรม	1996			X	X										
	แหล่งโบราณคดีพุกาม และสถาปัตยกรรม (Bagan Archaeological Area and Monuments)	Tentative	วัฒนธรรม	1996	X	X	X	X	X	X								
	ทะเลสาบอินเล (Inle Lake)	Tentative	วัฒนธรรม	1996			X			X	X							
	เมืองวัฒนธรรมมอญ: พะโค, หงสาวดี (Mon cities: Bago, Hanthawaddy)	Tentative	วัฒนธรรม	1996	ไม่ได้ระบุ													
	แหล่งโบราณคดีเมียวู และสถาปัตยกรรม (Myauk-U Archaeological Area and Monuments)	Tentative	วัฒนธรรม	1996	X		X			X	X							
	วัดไม้แห่งสมัยคองบอง (Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhanng, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay)	Tentative	วัฒนธรรม	1996	X						X	X						
ลาว	ทุ่งไทหิน (Sites Mégalithiques de la province de Xieng Khouang)	Tentative	วัฒนธรรม	1992	X		X											
	พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)	Tentative	วัฒนธรรม	1992	X		X											
เวียดนาม	แหล่งภูมิทัศน์ทางธรรมชาติและอนุสรณ์สถาน (Huong Son Complex of Natural Beauty and Historical Monuments)	Tentative	ผสม	1991	ไม่ได้ระบุ													

กลุ่มภาพสลักหินในซาปา (The area of old carved stone in SAPA)	Tentative	ผสม	1997	ไม่ได้ระบุ											
ถ้ำคอนวอน (Con Moong cave)	Tentative	วัฒนธรรม	2006												
กลุ่มปูชนียสถานเยินตือ (The Complex of Yen Tu Monuments and Landscape)	Tentative	ผสม	2014		X	X		X	X	X					

10.2 ความสนใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของนักท่องเที่ยวกลุ่มพิเศษ (Niche Market) ใน “แหล่งมรดกโลก (World Cultural Heritage)” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)”

10.2.1 ความนิยมในการเดินทางไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

จากผลการสำรวจข้อมูลการเดินทางและทัศนคติเกี่ยวกับ “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจด้านมรดกทางวัฒนธรรม พบว่า แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “ราชอาณาจักรกัมพูชา” และ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” ซึ่งมีความสะดวกในการเชื่อมต่อระหว่างพรมแดน ประกอบกับการที่มีรากฐานทางภาษาและวัฒนธรรมร่วมกัน จึงทำให้มีความนิยมในการไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ และมีสัดส่วนที่มากกว่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศอื่นๆ ในขณะที่ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สหพันธรัฐมาเลเซีย” และ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” แม้ว่าจะมีสัดส่วนของผู้ที่มาเยือนในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่น้อยกว่า 2 ประเทศข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม สถิตินักท่องเที่ยวตลอดช่วงระยะเวลา 5 ปีที่ผ่านมา ยังแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่มีความสม่ำเสมอเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่ยังไม่เคยไปที่มีอยู่จำนวนมากนั้น ก็ยังเป็นโอกาสทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ การหากมีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ในขณะที่ แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” ถือได้ว่าเป็นแหล่งที่มีสถิติที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากมีสัดส่วนของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดดในช่วงระยะเวลาไม่เกิน 1 ปีที่ผ่านมา เมื่อเทียบกับจำนวนของนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศอื่นๆ ทั้งนี้ แสดงให้เห็นถึงความตื่นตัวของการท่องเที่ยวแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” ที่กำลังได้รับความสนใจ และนิยมในการเดินทางไปท่องเที่ยวมากขึ้นในปัจจุบัน

ตารางที่ 6 แสดงจำนวนนักท่องเที่ยวที่ไปเยือนแหล่งมรดกโลกในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยวในเที่ยวที่ไปเยือนครั้งล่าสุดในช่วงเวลา					
	น้อยกว่า 1 ปี	1 ปีที่ ผ่านมา	2 ปีที่ ผ่านมา	3 ปีที่ ผ่านมา	มากกว่า 5 ปี	ไม่เคยไป
ราชอาณาจักรกัมพูชา	18.9%	4.4%	18.9%	8.9%	22.2%	26.7%
สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์	23.3%	7.8%	10%	6.7%	10%	42.2%
สหพันธรัฐมาเลเซีย	7.8%	5.6%	12.2%	18.9%	14.4%	41.1%
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว	7.8%	12.2%	18.9%	11.1%	23.3%	26.7%
สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม	8.9%	4.4%	10%	12.2%	23.3%	41.1%

หมายเหตุ: ข้อมูลจากแบบสำรวจนักท่องเที่ยวจำนวน 180 คน

ทั้งนี้ เหตุผลสำคัญประการหนึ่งที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” ได้รับความนิยมน่าสนใจ คือ ต้นทุนทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่อย่างหลากหลายในดินแดนเมียนมาร์ ซึ่งแต่ละแห่งล้วนมีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวสูงมากทั้งสิ้น นอกจากนี้ ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันของสภาพสังคมและการเมืองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่ดีต่อแนวทางประชาธิปไตยแบบที่สากลยอมรับ อีกทั้งยังมีท่าทีที่เปิดกว้างต่อความสัมพันธ์ในระดับนานาชาติ ซึ่งปัจจัยดังกล่าวย่อมส่งผลต่อทัศนคติที่ดีของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ด้วยปัจจัยด้านต้นทุนวัฒนธรรมที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยวสูงที่สุดแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผสมกับปัจจัยทางสังคมและการเมืองที่เอื้อต่อการตัดสินใจเดินทาง เหล่านี้ล้วนปัจจัยที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งแต่ละแห่งล้วนเป็นจุดหมายทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สำหรับนักเดินทางที่แสวงหาความรู้บนพื้นฐานของมรดกทางวัฒนธรรมจะต้องมาเยือนให้ได้สักครั้งหนึ่ง และมีแนวโน้มที่จะเพิ่มจำนวนมากขึ้นในอนาคต

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาไปในรายละเอียดของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” พบว่า “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)” แม้ว่าจะได้รับการประกาศยกย่องให้เป็นมรดกโลกแห่งแรกของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ แต่ทว่ากลับมีผู้เดินทางไปชมไม่มากนัก ทั้งนี้ อาจเพราะแหล่งดังกล่าว ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแหล่งโบราณคดี และไม่มีสถาปัตยกรรมหรือสิ่งปลูกสร้างที่ชัดเจน ซึ่งถือว่าเป็นจุดดึงดูดทางการท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างหนึ่ง กลับไม่ปรากฏให้เห็นอย่างเด่นชัด ฉะนั้น จึงทำให้แหล่ง “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)” แม้ว่าจะมีประโยชน์อย่างสูงในแง่ของคุณค่าทางประวัติศาสตร์

แต่กลับไม่ได้รับความนิยมของนักท่องเที่ยวมากนัก นอกจากนี้ ผลการศึกษาวิจัยชี้ให้เห็นว่า นักท่องเที่ยวมีความสนใจและให้ความสำคัญกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ อีกหลายแห่ง โดยเฉพาะ “แหล่งโบราณคดีพุกาม และสถาปัตยกรรม” และ “กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณฑะเลย์” เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีมรดกทางสถาปัตยกรรมที่ยิ่งใหญ่ และมีช่วงเวลาในบริบททางประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่ง

10.2.2 รูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวในการไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

จากการศึกษารูปแบบการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่เดินทางไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป สามารถจำแนกนักท่องเที่ยวได้เป็น 2 ประเภท คือ “กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบ Group tour” และ “กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker” โดยในภาพรวมพบว่า จำนวนของ “กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker” มีสัดส่วนที่มากกว่า “กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบ Group tour” เล็กน้อย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าทั้งสองกลุ่มจะมีรูปแบบและวิธีการเดินทางท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่มีรูปแบบการท่องเที่ยวประการหนึ่งที่ทั้งสองกลุ่มมีผลทางสถิติที่สอดคล้องกันคือ ได้รับความนิยมทางการท่องเที่ยวในลักษณะของ “การเดินทางกับเพื่อน” ซึ่งมีสัดส่วนมากกว่าลักษณะการเดินทางในรูปแบบของ “การเดินทางคนเดียว” และ “การเดินทางกับครอบครัว” อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ด้วยลักษณะของการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรมนั้น มีแนวทางและวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวที่มีความเฉพาะเจาะจง จึงเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มีความสนใจในมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งอาจจะเป็นกลุ่มเพื่อนในวัยเดียว หรือกลุ่มเพื่อนต่างวัย ในขณะเดียวกัน “การเดินทางกับเพื่อน” ก็ยังเปิดโอกาสให้มีการแชร์ทรัพยากรเพื่อลดต้นทุนค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวลงอีกด้วย นอกจากนี้ ในแหล่งท่องเที่ยวมรดกทางวัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายแห่ง ยังต้องมีการพัฒนาระบบบริหารจัดการที่ดีขึ้น รวมไปถึง ความไม่พร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยว จึงทำให้บางสถานการณ์จำเป็นต้องใช้ไหวพริบในการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า โดยเฉพาะการเดินทางของ “กลุ่มนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker” ดังนั้นการเดินทางในลักษณะของ “การเดินทางกับเพื่อน” จึงสามารถตอบโจทย์ทั้งรสนิยมทางการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถร่วมแบ่งปันและเอื้อประโยชน์ซึ่งกันและกันในระหว่างการเดินทางได้เป็นอย่างดี

10.2.3 ลักษณะการเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในประเทศต่างๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคพื้นทวีป

ลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในประเทศต่างๆ ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป พบว่า มีลักษณะเส้นทางที่หลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อม และเงื่อนไขที่แตกต่างกันของแต่ละประเทศ

ในภาพรวมของการเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พบว่า แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “ราชอาณาจักรกัมพูชา” มีความนิยมในการเดินทางในลักษณะของ “เส้นทางรถยนต์” ทั้งนี้ เนื่องจาก “ราชอาณาจักรกัมพูชา” มีขนาดพื้นที่ไม่ใหญ่มาก และมีพรมแดนเชื่อมต่อกับสามประเทศ คือ “ราชอาณาจักรไทย” “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” และ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” ทำให้จำนวนผู้ใช้เส้นทางรถมีสัดส่วนมากกว่าการเดินทางในลักษณะอื่นๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในกรณีของประเทศไทยที่ “แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor” ที่จังหวัดเสียมเรียบ และ “แหล่งมรดกโลกปราสาทเขาพระวิหาร” ที่จังหวัดพระวิหาร อยู่ใกล้กับพรมแดนของ “ราชอาณาจักรไทย” โดยการเดินทางไปยัง “แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor” สามารถเดินทางโดยใช้เส้นทางรถยนต์จากด่านตรวจคนเข้าเมืองคลองลึก จังหวัดสระแก้ว ไปจังหวัดเสียมเรียบ มีระยะทางประมาณ 150 กิโลเมตร และใช้เดินทางเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง หากเริ่มต้นจากกรุงเทพมหานคร มีระยะทางประมาณ 400 กิโลเมตร และใช้เดินทางเวลาประมาณ 6 ชั่วโมง เมื่อเปรียบเทียบกับการเดินทางด้วยเครื่องบิน แม้ว่าจะใช้เวลาเดินทางเพียง 1 ชั่วโมง แต่เมื่อนับระยะเวลาในการเดินทางมาสนามบิน การจัดการสัมภาระทั้งก่อน และหลังของการเดินทาง รวมแล้วไม่ต่ำกว่า 3-4 ชั่วโมง ทำให้ในภาพรวมมีความแตกต่างจากทางรถไม่มากนัก อีกทั้งมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่า รวมไปถึงการที่มีเที่ยวบินเฉพาะสนามบินนานาชาติที่กรุงเทพมหานคร ก็อาจเป็นข้อจำกัดประการหนึ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวที่อยู่ต่างจังหวัดไม่ตัดสินใจเดินทางด้วยเครื่องบิน และมีแรงจูงใจมากขึ้นในการเลือกใช้เส้นทางรถยนต์ในการเดินทางไปยัง “แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor” ที่ราชอาณาจักรกัมพูชา เป็นจำนวนมาก โดยปัจจัยดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงศักยภาพต่อการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภาคพื้นดินได้เป็นอย่างดี นอกเหนือจากเส้นทางคลองลึก-เสียมเรียบที่ได้รับความนิยมอย่างสูงแล้ว ยังมีเส้นทางอีกหลายแห่งที่มีศักยภาพในการเชื่อมต่อ โดยบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของราชอาณาจักร ที่มีแนวพรมแดนที่ติดต่อกับภาคเหนือของราชอาณาจักรกัมพูชา อีกทั้งยังมีรากฐานทางสังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมาตั้งแต่ในอดีต ดังจะเห็นได้จากสิ่งปลูกสร้างในรูปแบบของปราสาทเนื่องในวัฒนธรรมเขมรจำนวนมากที่กระจายตัวอยู่ทั่วไปในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ปราสาท

พิมาย ในจังหวัดนครราชสีมา ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ ในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยพื้นที่ดังกล่าวสามารถเชื่อมต่อผ่านเส้นทางด่านตรวจคนเข้าเมืองช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ เข้าสู่ “แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” ที่ราชอาณาจักรกัมพูชา นอกจากนี้ ในพื้นที่ของจังหวัดศรีสะเกษ ที่มีเขตแดนติดกับจังหวัดพระวิหาร ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “แหล่งมรดกโลกปราสาทเขาพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” หากปราศจากข้อขัดแย้งกรณีพิพาทเรื่องเขตแดนเสียแล้ว นับว่าเป็นแหล่งที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมต่อเส้นทางร่วมวัฒนธรรมกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ของทั้งสองประเทศได้

สำหรับลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” พบว่า แม้ว่าแนวพรมแดนระหว่างเมียนมาร์และไทยจะมีระยะทางยาวที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ทว่าด้วยข้อจำกัดทางด้านภูมิศาสตร์ที่มีแนวเทือกเขาสูงขวางกั้นตลอดแนวพรมแดน ตั้งแต่ภาคเหนือ ภาคตะวันตก จนถึงภาคใต้ตอนบนของประเทศไทยส่งผลให้จุดผ่านแดนระหว่างไทยและเมียนมาร์มีจำนวนไม่มากเมื่อเทียบกับความยาวของแนวพรมแดน อีกทั้ง ด้วยข้อจำกัดของการเดินทางผ่านแดนทางแผ่นดินที่มีกฎระเบียบที่เคร่งครัดของเมียนมาร์ ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เดินทางไปเยือน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ตัดสินใจเลือกการเดินทางโดยเครื่องบิน เนื่องจากมีความสะดวกในการทำเอกสารและการตรวจลงตรา (VISA) ในการเข้าสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์มากกว่าการเดินทางผ่านแดนทางบกแผ่นดิน โดยนักท่องเที่ยวเลือกใช้บริการของสายการบินราคาประหยัด มากกว่าสายการบินทั่วไปที่มีราคาสูงกว่า โดยสนามบินที่รองรับสายการบินระดับนานาชาติมีอยู่สองแห่ง คือ สนามบินนานาชาติย่างกุ้ง และสนามบินนานาชาติมัณฑะเลย์ ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เลือกจุดหมายปลายทางแห่งแรกที่สนามบินนานาชาติย่างกุ้ง ก่อนที่จะเดินทางเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่อื่นๆ โดยนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker เลือกเดินทางโดยใช้บริการของรถโดยสารประจำทาง มากกว่าการเดินทางด้วยรถไฟ

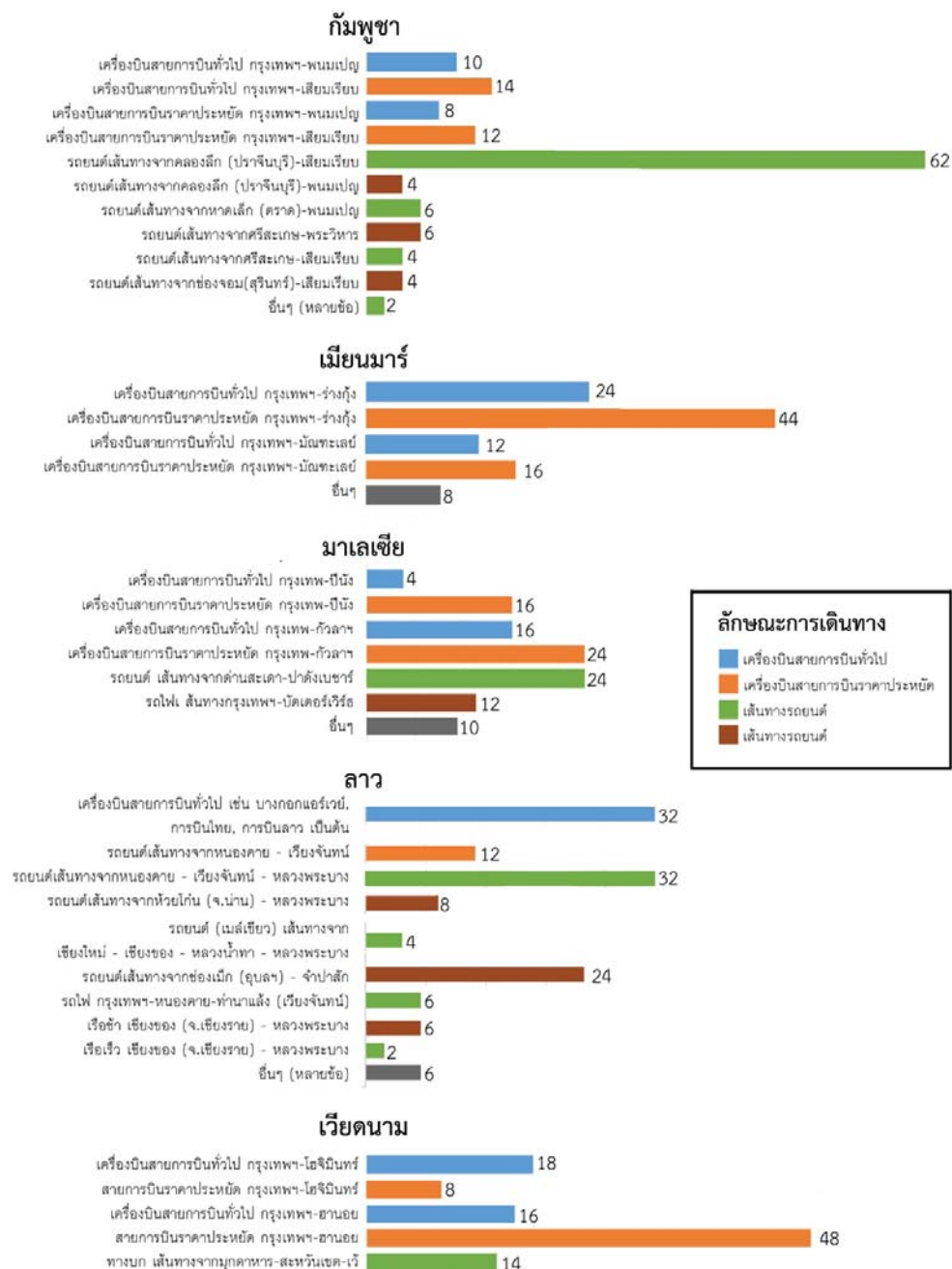
ในขณะที่การเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในสหพันธรัฐมาเลเซีย” พบว่า สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยเครื่องบิน มีมากกว่านักท่องเที่ยวที่เดินทางด้วยรถยนต์ ทั้งนี้ เนื่องมาจากสหพันธรัฐมาเลเซียตั้งอยู่ในบริเวณส่วนปลายของคาบสมุทรมาลายู โดยมีพรมแดนทางแผ่นดินเฉพาะส่วนที่เชื่อมต่อกับภาคใต้ของราชอาณาจักรไทยเท่านั้น ซึ่งทำให้การเชื่อมต่อกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศต่างๆ ด้วยการเดินทางบนแผ่นดินใช้ระยะเวลานาน ยกเว้นการเดินทางที่เริ่มต้นจากบริเวณภาคใต้ของไทย ซึ่งตั้งอยู่ในคาบสมุทรมาลายูเช่นเดียวกัน ก็อาจมีแรงจูงใจให้เดินทางบนแผ่นดิน โดยการใช้เส้นทางจากด่านตรวจคนเข้าเมืองสะเดา ที่จังหวัดสงขลา หรือในกรณีของการเดินทางด้วยรถไฟเส้นทางกรุงเทพฯ-บัตเตอร์เวิร์ธ แม้ว่าจะจะเป็นรถไฟระหว่าง

ประเทศที่มีปลายทางที่ท่าเรือบัตเตอร์เวิร์ธ ซึ่งสามารถนั่งเรือเฟอร์รี่ข้ามฟากไปเข้าสู่เมืองจอร์จทาวน์ เกาะปีนัง ได้ แต่ก็ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก เนื่องจากใช้ระยะเวลาในการเดินทาง รวมไปถึงหากในกรณีที่มีความล่าช้าระหว่างการเดินทางจนรถไฟไม่สามารถเดินทางผ่านแดนได้ทันเวลา ก็จำเป็นต้องเปลี่ยนมาใช้เส้นทางรถที่สามารถทำเวลาในการเดินทางได้ดีกว่า ฉะนั้นในการเดินทางไปเยือน “แหล่งมรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (*Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca*)” ในสหพันธรัฐมาเลเซียด้วยการโดยสารเครื่องบิน จึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด เนื่องจากใช้ระยะเวลาในการเดินทางน้อยกว่าการเดินทางบนแผ่นดิน รวมไปถึงการที่สหพันธรัฐมาเลเซียเป็นประเทศที่มีสายการบินราคาประหยัดให้บริการมาอย่างยาวนาน จึงมีจำนวนเที่ยวบินทั้งภายในประเทศและระหว่างประเทศให้บริการจำนวนมาก ซึ่งสะดวกต่อการวางแผนการเดินทาง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่มีการวางแผนการเดินทางในระยะยาวทำให้ค่าโดยสารมีราคาถูก ซึ่งคุ้มค่ากว่าการเดินทางในลักษณะอื่นๆ

ในส่วนของการเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” พบว่า มีความหลากหลายของการเดินทางโดยใช้เส้นทางบนแผ่นดิน โดยเฉพาะการเดินทางไปยัง “เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง (*Town of Luang Prabang*)” ซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวซึ่งมีเส้นทางบนแผ่นดินที่สามารถเชื่อมต่อได้หลายเส้นทาง ทั้งเส้นทางรถ และเส้นทางเรือ โดยเส้นทางที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือ เส้นทางจากหนองคาย-เวียงจันทน์-หลวงพระบาง ซึ่งเป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับถนนหมายเลข 13 ซึ่งเป็นถนนสายหลักของ สปป.ลาว ที่เปิดใช้มาอย่างยาวนาน ในขณะที่เส้นทางจากด่านห้วยโก๋น จังหวัดน่าน และเส้นทางจากด่านเชียงของ จังหวัดเชียงราย แม้ว่าจะยังไม่เป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมอย่างกว้างขวางในปัจจุบัน แต่ด้วยบริบทที่สัมพันธ์กับพื้นที่ภาคเหนือของไทย ทั้งในแง่ของทำเลที่ตั้งและความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ ซึ่งมีศักยภาพสูงในการเชื่อมต่อในลักษณะของเส้นทางร่วมวัฒนธรรมระหว่างสองพื้นที่ และมีโอกาสในพัฒนาสูงในอนาคต

สำหรับการเดินทางท่องเที่ยวในการไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” พบว่า การเดินทางด้วยการโดยสารเครื่องบินมีความนิยมในหมู่นักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางเข้าเวียดนาม โดยการเดินทางด้วยสายการบินราคาประหยัดยังเป็นตัวเลือกที่ได้รับความนิยมมากที่สุด และส่วนใหญ่เลือกจุดหมายปลายทางแห่งแรกที่เมืองฮานอย ทางตอนเหนือของเวียดนาม ซึ่งเป็นที่ตั้งของ “แหล่งมรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (*Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi*)” ในขณะที่แหล่ง “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (*Complex of Hué Monuments*)” “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (*Hoi An Ancient Town*)” และ “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (*My Son Sanctuary*)” ซึ่งตั้งอยู่ทางภาคกลางของเวียดนาม โดยพื้นที่ที่ตั้งของแหล่งมรดกโลกทั้งสามแห่งสามารถเชื่อมต่อด้วยเส้นทางบนแผ่นดินจาก

จังหวัดมุกดาหาร (ไทย) – แขวงสะหวันเขต (ลาว) – จังหวัดกวางจี (Quang tri) (เวียดนาม) และเชื่อมต่อไปยังเมืองเว้ และเมืองดานัง แต่สถิติของนักท่องเที่ยวที่เดินทางผ่านเส้นทางนี้ยังมีจำนวนไม่มาก โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เลือกที่จะเดินทางด้วยเส้นทางภายในของเวียดนาม ทั้งเส้นทางจากเมืองฮานอยทางภาคเหนือ และเส้นทางจากนครโฮจิมินห์ทางภาคใต้ ซึ่งเมืองทั้งสองเป็นจุดที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาด้วยเครื่องบิน ก่อนที่จะเชื่อมต่อไปยังเมืองต่างๆ ในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

10.2.4 การใช้ระบบขนส่งสาธารณะ เพื่อการเดินทางท่องเที่ยวใน “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคพื้นทวีป

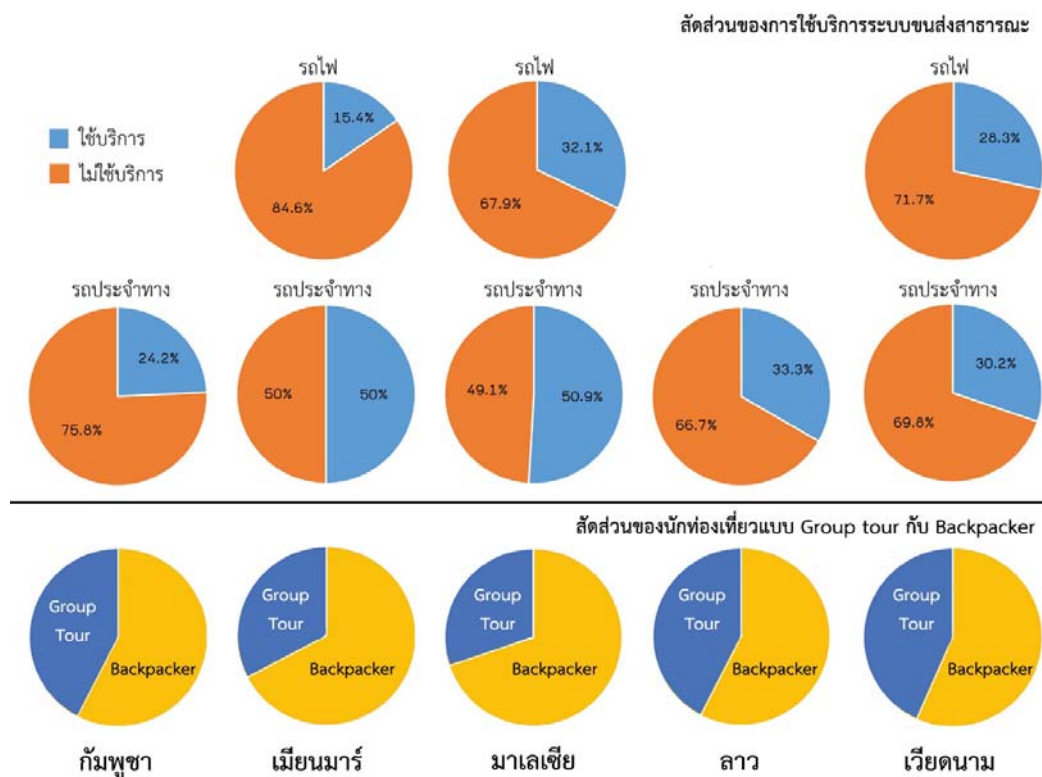
จากการศึกษาพบว่า สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่ใช้ระบบขนส่งสาธารณะในการเดินทางไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ของแต่ละประเทศ มีสัดส่วนของผู้ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะน้อยกว่าผู้ที่ไม่ใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะ ทั้งนี้เนื่องมาจากนักท่องเที่ยวบางส่วนมีรูปแบบการท่องเที่ยวในลักษณะของการเดินทางท่องเที่ยวเป็นกลุ่มโดยมีผู้บริหารจัดการให้ (Group tour) ซึ่งใช้บริการรถโดยสารในลักษณะของการเช่าเหมา ซึ่งมีความสะดวกในการบริหารจัดการทั้งในแง่ของต้นทุน และเวลา ซึ่งเหมาะกับการเดินทางเป็นหมู่คณะจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาสัดส่วนของนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker กับสัดส่วนของการใช้บริการขนส่งสาธารณะในแต่ละประเทศ พบว่า ใน “ราชอาณาจักรกัมพูชา” และ “สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว” มีสัดส่วนของการเดินทางด้วยระบบขนส่งสาธารณะที่จำนวนน้อยกว่าสัดส่วนของนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker อย่างชัดเจน ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะทางเลือกของระบบขนส่งสาธารณะของทั้งสองประเทศมีเฉพาะรถโดยสารประจำทางอย่างเดียว อีกทั้งระบบสาธารณูปโภคด้านการขนส่งและการเดินทางที่กำลังอยู่ในช่วงพัฒนา จึงไม่สามารถรองรับกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวได้เต็มรูปแบบ ประกอบกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของราชอาณาจักรกัมพูชา และของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวมีลักษณะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่โดดเดี่ยว และไม่ได้สร้างความเชื่อมต่อกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอื่นๆ จึงทำให้นักท่องเที่ยวมีจุดหมายปลายทางของการเดินทางเพียงแห่งเดียว เมื่อระบบขนส่งสาธารณะไม่สามารถตอบสนองต่อการเดินทางได้ จึงมีทางเลือกในการเดินทางในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มขึ้นมา เช่น การเช่าเหมารถโดยสารขนาดเล็ก เพื่อเดินทางเชื่อมต่อระหว่างเมือง ถึงแม้ว่า การเดินทางด้วยลักษณะดังกล่าวจะมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่า แต่ถ้าใช้วิธีการหารเฉลี่ยค่าใช้จ่ายของผู้ร่วมเดินทางหลายคนก็จะมีราคาที่แพงกว่าเล็กน้อย แต่มีความสะดวกรวดเร็ว และคุ้มค่ากว่าการใช้ระบบขนส่งสาธารณะ

ในขณะที่ สัดส่วนของนักท่องเที่ยวที่ใช้บริการขนส่งสาธารณะกับนักท่องเที่ยวแบบ Backpacker ในการเดินทางไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์” “สหพันธรัฐมาเลเซีย” และ “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” มีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้เนื่องมาจากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของทั้งสามประเทศ มีลักษณะที่กระจายตัวในหลายพื้นที่ จึงทำให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสที่จะใช้ระบบขนส่งสาธารณะทั้งเส้นทางรถยนต์ และเส้นทางรถไฟในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างเมืองซึ่งที่เป็นที่ตั้งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ

สำหรับ “สหพันธรัฐมาเลเซีย” ซึ่งมีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ คือ “แหล่งมรดกโลกมะละกา และจอร์ทาวนเมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” ซึ่งเป็นแหล่งมรดกโลกที่มีตำแหน่งที่ตั้งกระจายอยู่บริเวณ 2 แห่ง โดย “เมืองมะละกา” ตั้งอยู่บริเวณตอนใต้ ในขณะที่ “เมืองจอร์จทาวน์” ตั้งอยู่ในส่วนของเกาะปีนัง ทางตอนเหนือของมาเลเซีย ซึ่งทั้งสองแห่งมีบริบททางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงถึงกัน ดังนั้น นักท่องเที่ยวจึงนิยมเดินทางไปเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองแห่ง นอกจากนี้ ด้วยความที่สหพันธรัฐมาเลเซียเป็นประเทศที่มีระบบสาธารณูปโภคด้านเดินทางและการขนส่งที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดแห่งหนึ่ง ดังนั้น จึงมีแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวใช้บริการระบบขนส่งสาธารณะทั้งในรูปแบบของรถโดยสารประจำทาง และรถไฟในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งสองเมือง

ในขณะที่การใช้ระบบขนส่งสาธารณะในการเดินทางเชื่อมต่อระหว่างแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมใน “สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม” ได้รับความนิยมนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้ เนื่องจากแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามมีตำแหน่งที่ตั้งที่กระจายตัวออกเป็น 2 กลุ่ม โดยทางตอนเหนือของเวียดนาม มี 3 แหล่ง คือ “มรดกโลกศูนย์กลางนครปราสาทจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” “มรดกโลกนครปราสาทแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” และ “มรดกโลกแหล่งภูมิทัศน์จ่างอาน (Trang An Landscape Complex)” บริเวณตอนกลางของเวียดนามมี 3 แหล่ง คือ “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Hué Monuments)” “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” และ “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” ซึ่งบริเวณตอนกลางของเวียดนาม เป็นพื้นที่ที่ไม่มีสนามบินนานาชาติ ดังนั้นในการเข้าถึงแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ดังกล่าวจึงจำเป็นต้องเข้าถึงจากระบบขนส่งภายในประเทศ ซึ่งจากสถิติพบว่า นักท่องเที่ยวมีความนิยมในการเดินทางด้วยรถโดยสารประจำทาง และรถไฟในสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน

10.3. ศักยภาพ และอุปสรรค ในการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อ

เนื่องจากทำเลที่ตั้งของประเทศไทย ตั้งอยู่ในบริเวณศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป โดยมีพรมแดนติดต่อกับ 4 ประเทศ คือ สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ราชอาณาจักรกัมพูชา และสหพันธรัฐมาเลเซีย ยกเว้นสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเท่านั้นที่ไม่ได้มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรไทย

ทั้งนี้ สำหรับราชอาณาจักรไทยนั้น “ภาคเหนือ” มีพรมแดนติดกับภาคตะวันออกของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว “ภาคตะวันตก” มีพรมแดนติดกับภาคกลางของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ “ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” มีพรมแดนติดกับภาคกลางและภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว “ภาคตะวันออก” มีพรมแดนติดกับราชอาณาจักรกัมพูชา และ “ภาคใต้” มีพรมแดนติดกับสหพันธรัฐมาเลเซีย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปัจจัยด้านทำเลที่ตั้งจะชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของประเทศไทยในการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมต่อเส้นทางบนแผ่นดินของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

แต่ก็ยังคงมีปัจจัยอื่นๆ อีกหลายด้าน ที่ส่งผลต่อการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกในประเทศต่างๆ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ดังต่อไปนี้

10.3.1 ศักยภาพและอุปสรรคในการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยและราชอาณาจักรกัมพูชา

ศักยภาพ

1) ราชอาณาจักรกัมพูชา มีขนาดพื้นที่ไม่กว้างมาก และมีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบ นอกจากนี้ที่ตั้งของ “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” มีระยะทางห่างจากชายแดนของประเทศไทยไม่มากนัก ทำให้มีความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางเชื่อมต่อเส้นทางบนแผ่นดินเข้าสู่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของราชอาณาจักรกัมพูชา

2) ราชอาณาจักรกัมพูชา มีพรมแดนที่ติดต่อกับสามประเทศ คือ ประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งมีศักยภาพในการเชื่อมต่อทางแผ่นดิน

3) แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมของราชอาณาจักรกัมพูชา ทั้ง “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” และ “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” เป็นแหล่งที่มีบริบทประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงสายสัมพันธ์ที่ร่วมรากวัฒนธรรมกับแหล่งมรดกโลกอีกหลายแห่ง ทั้งแหล่ง “มรดกโลกศาสนสถานหมีเชิน (My Son Sanctuary)” บริเวณชายฝั่งทะเลทางภาคกลางของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเป็นแหล่งต้นกำเนิดในการรับศาสนาฮินดูของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนที่จะมีการแผ่ขยายเข้ามายังพื้นที่ตอนในของราชอาณาจักรกัมพูชา และ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape) ในภาคใต้ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งปรากฏหลักฐานที่ระบุถึงการย้ายสิ่งศักดิ์จากปราสาทวัดพู ไปไว้ที่ “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” ในราวพุทธศตวรรษที่ 12 ในขณะที่ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” ในประเทศไทย ซึ่งเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองขึ้นภายหลังจากที่เมืองพระนครเสื่อมอำนาจลง แต่ยังคงแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่สืบทอดมาจากวัฒนธรรมเขมรได้อย่างชัดเจน จากข้อมูลข้างต้น แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของการเชื่อมต่อแหล่งมรดกโลกแต่ละแห่งด้วยเส้นทางบนแผ่นดิน โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ร้อยเรียงเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทั้งในประเทศไทย ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม เพื่อส่งเสริมคุณค่าซึ่งกันและกันของแหล่งมรดกโลกแต่ละแห่ง

4) แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น “พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรม ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างของประเทศไทย ซึ่งมีอาณาเขตติดต่อกับหลายจังหวัดทางภาคเหนือของราชอาณาจักรกัมพูชา โดยเฉพาะจังหวัดศรีสะเกษมีพื้นที่ติดกับจังหวัดพระวิหาร ซึ่งเป็นที่ตั้งของแหล่ง “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” ในราชอาณาจักรกัมพูชา นอกจากนี้ พื้นที่ดังกล่าวยังมีบริบททางประวัติศาสตร์ที่ร่วมสมัยกับแหล่ง “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” ที่ราชอาณาจักรกัมพูชา ในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรมที่แผ่ขยายมาจากเมืองพระนคร ดังนั้น จึงเป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพสูงในการเชื่อมต่อทางแผ่นดินเข้าสู่ราชอาณาจักรกัมพูชา โดยเส้นทางที่มีศักยภาพต่อการพัฒนาเพื่อเชื่อมต่อทางการท่องเที่ยว คือ

- เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านช่องจอม จังหวัดสุรินทร์ เข้าสู่ราชอาณาจักรกัมพูชา ที่ด่านโสมเม็ด จังหวัดอุดรธานี แล้วเดินทางต่อเข้าเมืองเสียมเรียบ มีระยะทางประมาณ 170 กิโลเมตร ซึ่งใช้เวลาเดินทางด้วยรถยนต์เพียง 2.30 ชั่วโมง ถึงเมืองเสียมเรียบ ราชอาณาจักรกัมพูชา

- เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านช่องสะงำ เข้าสู่ราชอาณาจักรกัมพูชาที่ด่านเมืองอัลลองเวง จังหวัดอุดรธานี เพื่อเชื่อมต่อเข้าเมืองเสียมเรียบ มีระยะทางประมาณ 130 กิโลเมตร ซึ่งเป็นเส้นทางที่ใกล้ที่สุดในการเข้าถึงเมืองเสียมเรียบจากด่านพรมแดนประเทศไทย

5) เส้นทางจุดผ่านแดนด่านคลองลึก-ด่านปอยแปด มีรถโดยสารระหว่างประเทศของบริษัทขนส่งของประเทศไทยร่วมกับบริษัทเอกชนของราชอาณาจักรกัมพูชา จากสถานีขนส่งหมอชิต ถึงเมืองเสียมเรียบ ให้บริการวันละ 2 เที่ยว ทั้งขาไปและขากลับ นอกจากนี้ ยังมีสถานีรถโดยสารที่ปอยแปด ที่ให้บริการรถโดยสารสาธารณะเชื่อมต่อไปยังเมืองเสียมเรียบ และเมืองอื่นๆ ของราชอาณาจักรกัมพูชา และในอนาคต ยังมีแผนที่จะเชื่อมด้วยเส้นทางรถไฟด้วย

6) เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านช่องจอม-ด่านโสมเม็ด มีบริการรถโดยสารสาธารณะ ซึ่งเป็นการร่วมทุนของบริษัทเอกชนของราชอาณาจักรกัมพูชาและประเทศไทย โดยให้บริการจากจุดผ่านแดนด่านช่องจอม-ด่านโสมเม็ด เข้าสู่เมืองเสียมเรียบ วันละหลายเที่ยว

อุปสรรค

- 1) เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านช่องสง่า-เมืองอัลลองเวง ยังมีไม่ระบบขนส่งสาธารณะที่สามารถเดินทางเข้าเมืองเสียมเรียบได้โดยตรง มีเพียงบริการรถเช่าเหมา ซึ่งมีราคาแพงในกรณีที่นักท่องเที่ยวไม่ได้เดินทางมาเป็นกลุ่มคณะ
- 2) ระบบเส้นทางคมนาคมในราชอาณาจักรกัมพูชา บางพื้นที่ยังไม่สะดวกในการเดินทางเชื่อมต่อ

10.3.2 ศักยภาพและอุปสรรคการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยและสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

ศักยภาพ

- 1) ประเทศไทย มีแนวพรมแดนที่ติดต่อกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นระยะทางยาวที่สุดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น จึงมีศักยภาพสูงต่อการเชื่อมต่อทางแผ่นดินกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ในขณะที่ประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคที่ต้องการเชื่อมต่อทางแผ่นดินกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ก็จำเป็นต้องผ่านเข้าพื้นที่ของประเทศไทยเป็นลำดับแรก
- 2) “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” ของประเทศพม่า มีอยู่เป็นจำนวนมาก และกระจายอยู่หลายพื้นที่ของประเทศ
- 3) “แหล่งมรดกโลก” และ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น” เป็นแหล่งที่นักท่องเที่ยวจำนวนมากที่ยังไม่เคยเดินทางไปเยือน และเป็นแหล่งที่มีแรงดึงดูดทางการท่องเที่ยวสูง
- 4) “แหล่งมรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” เป็นแหล่งมรดกโลกของไทยที่ใกล้ที่สุดในการเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม “เมืองวัฒนธรรมมอญ: พะโค, หงสาวดี (Mon cities: Bago, Hanthawaddy)” ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ โดยใช้เส้นทางจากด่านตรวจคนเข้าเมืองแม่สอด (ไทย) – ด่านตรวจคนเข้าเมืองเมียวดี (เมียนมาร์) ผ่านทางเมืองพะอัน (Hpa-An) เมืองหลวงของรัฐกะเหรี่ยง ก่อนเข้าสู่เมืองพะโค (Bago) ซึ่งรวมระยะทางประมาณ 306 กิโลเมตร ใช้ระยะเวลาเดินทางประมาณ 5 ชั่วโมง
- 5) แนวโน้มของสถานการณ์ทางการเมืองของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ที่สะท้อนให้เห็นถึงทัศนคติที่ในการปฏิบัติตามแนวทางที่สากลยอมรับ อีกทั้งทำที่ที่เปิดกว้างในความสัมพันธ์ระดับนานาชาติ ทำให้ภาพลักษณ์ของสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งส่งผลต่อทัศนคติที่ดีของนักท่องเที่ยวในการตัดสินใจเดินทางมาท่องเที่ยวในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์

อุปสรรค

- 1) ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นแนวเทือกเขายาวในแนวเหนือ-ใต้ กั้นเป็นแนวระหว่างพรมแดนประเทศไทย และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ เป็นอุปสรรคต่อการเชื่อมต่อเส้นทางบนแผ่นดิน
- 2) ค่าธรรมเนียมในการทำเอกสารและการตรวจลงตรา (VISA) ของการเดินทางผ่านแดนบนแผ่นดินมีราคาสูง และการประกาศยกเลิกค่าธรรมเนียมในการทำเอกสารและการตรวจลงตรา (VISA) เฉพาะผู้โดยสารที่เดินทางด้วยเครื่องบิน ทำให้นักท่องเที่ยวมีแรงจูงใจในการเดินทางด้วยเครื่องบินมากกว่าการเดินทางบนแผ่นดิน
- 3) ความไม่เสถียรภาพบริเวณชายแดนไทย-พม่า อันเนื่องมาจากสถานการณ์การสู้รบระหว่างทหารพม่ากับชนกลุ่มน้อยต่างๆ ทำให้มีข้อจำกัดในการเข้าถึง และเดินทางผ่านในบางพื้นที่ และกฎระเบียบที่เคร่งครัดของสำนักงานตรวจคนเข้าเมืองเมียนมาร์ ในการเดินทางผ่านแดนบนแผ่นดิน

10.3.3 ศักยภาพและอุปสรรคการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยและสหพันธรัฐมาเลเซีย

ศักยภาพ

- 1) ประเทศไทย เป็นประเทศเดียวที่มีพรมแดนเชื่อมต่อทางแผ่นดินกับสหพันธรัฐมาเลเซีย
- 2) เป็นโอกาสในการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบริเวณพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะแหล่ง “วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ซึ่งในปัจจุบันมีสถานะเป็น “แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list)” หากมีการวางแผนเตรียมความพร้อม และมีการผลักดันอย่างจริงจัง จนกระทั่งได้รับการประกาศยกย่องให้เป็น “แหล่งมรดกโลก” ได้เป็นผลสำเร็จ จะเป็นการเพิ่มศักยภาพทางการท่องเที่ยวบริเวณพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย นอกจากนี้ ยังเป็นการเพิ่มแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางบนแผ่นดินมากขึ้น โดยการเดินทางมาเยือนแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย ก่อนที่จะเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกโลกในสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งจะทำให้บริเวณภาคใต้ของประเทศไทยมีมูลค่าและเม็ดเงินทางเศรษฐกิจที่เพิ่มมากขึ้น จากการที่นักท่องเที่ยวเดินทางบนแผ่นดิน มากกว่าการเดินทางด้วยเครื่องบินอย่างที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน
  - ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐานด้านการคมนาคมในการเชื่อมต่อพื้นที่ระหว่างประเทศไทย และสหพันธรัฐมาเลเซีย มีมาตรฐานที่สามารถรองรับการเดินทางด้วยรถยนต์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังมีระบบการจราจรที่ซับซ้อนคล้ายกับประเทศไทย

อุปสรรค

1) สหพันธรัฐมาเลเซียตั้งอยู่ในบริเวณส่วนปลายของแหลมสมุทรมลายู ทำให้มีระยะทางที่ไกลจาก “แหล่งมรดกโลก” แหล่งอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้การเดินทางเชื่อมต่อบนแผ่นดินใช้ระยะเวลาเวลานาน เมื่อเทียบกับการเดินทางด้วยเครื่องบิน

2) สหพันธรัฐมาเลเซีย เป็นประเทศที่มีธุรกิจสายการบินราคาประหยัดที่ใหญ่ที่สุดในเอเชีย และมีเที่ยวบินที่ให้บริการอยู่เป็นจำนวนมาก ครอบคลุมหลายพื้นที่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นในการเชื่อมต่อไปยัง “แหล่งมรดกโลก” ในสหพันธรัฐมาเลเซีย จากพื้นที่ต่างๆในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถเข้าถึงได้โดยการเดินทางด้วยเครื่องบิน ซึ่งปัจจัยดังกล่าว ยังจะทำให้การท่องเที่ยวเดินทางที่เชื่อมต่อบนแผ่นดินเกิดขึ้นได้ยากยิ่งขึ้น

10.3.4 ศักยภาพและอุปสรรคการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยและสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

ศักยภาพ

1) บริเวณแนวพรมแดนระหว่างประเทศไทย และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีจุดผ่านแดนจำนวนมาก กระจายตัวตลอด ตั้งแต่ภาคเหนือจนถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทย ซึ่งเอื้อแก่การเดินทางเชื่อมต่อบนแผ่นดินระหว่างสองประเทศ

2) ในการเดินทางเชื่อมต่อบนแผ่นดินจากแหล่งมรดกโลกในประเทศไทย มีหลายเส้นทางที่มีศักยภาพในการเชื่อมต่อไปยัง “แหล่งมรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ

- เส้นทางจากหนองคาย-เวียงจันทน์-หลวงพระบาง ซึ่งมีระยะทางประมาณ 370 กิโลเมตร เป็นเส้นทางที่เชื่อมต่อกับถนนหมายเลขที่ 13 ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งเป็นเส้นทางที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่นิยมใช้อยู่เป็นประจำ โดยเส้นทางนี้สามารถเชื่อมต่อกับ “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” และแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) คือ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phu Phrabat Historical Park)” ที่จังหวัดอุดรธานี และยังสามารถเชื่อมต่อกับแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวอีกแห่งหนึ่งคือ “พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)” ที่นครหลวงเวียงจันทน์อีกด้วย

- เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านภูคู้ จังหวัดอุดรธานี เข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ด่านปากลาย แขวงไชยะบูลี และเดินทางต่อเข้าไปยังเมืองหลวงพระบาง รวมระยะทางประมาณ 300 กิโลเมตร โดยเส้นทางนี้สามารถเชื่อมต่อกับแหล่ง “มรดกโลกเมือง

ประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ที่จังหวัดสุโขทัย

- เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านหัวนโค้น จังหวัดน่านเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ด่านเมืองเงิน แขวงไชยะบูลีและเดินทางต่อเข้าไปยังเมืองหลวงพระบาง มีระยะทางประมาณ 230 กิโลเมตร ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีระยะทางสั้นที่สุด โดยเส้นทางนี้สามารถเชื่อมต่อได้ทั้งแหล่ง “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ที่จังหวัดสุโขทัย และแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) คือ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ที่จังหวัดเชียงใหม่

- เส้นทางจากจุดผ่านแดนด่านเชียงของ จังหวัดเชียงราย เข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ด่านห้วยทราย แขวงบ่อแก้ว โดยจากจุดนี้สามารถเลือกการเดินทางทางบก ผ่านแขวงหลวงน้ำทาเข้าเมืองหลวงพระบาง มีระยะทางประมาณ 475 กิโลเมตร หรือการเดินทางทางน้ำ ผ่านแม่น้ำโขงเข้าสู่เมืองหลวงพระบาง ระยะทางประมาณ 200 กิโลเมตร แต่ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7 ชั่วโมงสำหรับเรือโดยสารแบบเร็ว และประมาณ 13-15 ชั่วโมงสำหรับเรือโดยสารแบบธรรมดา โดยเส้นทางนี้สามารถเชื่อมต่อได้กับแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ที่จังหวัดเชียงใหม่

3) ที่ตั้งของ “แหล่งมรดกโลกปราสาทวัตพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” ที่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว เป็นแหล่งมรดกโลกที่มีระยะที่ใกล้กับพรมแดนประเทศไทยมากที่สุด โดยสามารถเชื่อมต่อจากเส้นทางจุดผ่านแดนด่านช่องเม็ก จังหวัดอุบลราชธานี เข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวที่ด่านปากเซ แขวงปากเซ และเดินทางต่อไปยังเมืองจำปาสัก มีระยะทางเพียง 75 กิโลเมตร และเป็นเส้นทางที่มีความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งมรดกโลกปราสาทวัตพูมากกว่าเส้นทางภายในของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ดังนั้นจึงมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเพื่อใช้เป็นเส้นทางเชื่อมต่อกับแหล่งมรดกโลกแห่งอื่นๆ โดยมีพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยเป็นตัวเชื่อมประสาน ทั้งจากแหล่งมรดกโลกในประเทศ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เชื่อมต่อกับเส้นทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ศรีสะเกษ จนถึงอุบลราชธานี ซึ่งเป็นเส้นทางที่มีความน่าสนใจเนื่องจากเป็นที่ตั้งของแหล่ง

มรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น “พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” รวมไปถึงยังสามารถเชื่อมต่อกับแหล่ง “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” และ “มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)” ของราชอาณาจักรกัมพูชาได้อีกด้วย

ในขณะที่เส้นทางจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ที่สามารถเชื่อมต่อกับแหล่ง “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” จังหวัดสุโขทัย ที่เชื่อมต่อมาจากพิชณูโลก เพชรบูรณ์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด จนถึงอุบลราชธานี โดยเส้นทางนี้ยังสามารถเชื่อมต่อกับ “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” และแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” ที่จังหวัดอุดรธานี รวมไปถึงแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว “พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)” ที่นครหลวงเวียงจันทน์ได้อีกด้วย

อุปสรรค

1) ในการเชื่อมต่อพื้นที่จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม “พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)” ที่นครหลวงเวียงจันทน์ มายัง “แหล่งมรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” โดยเชื่อมต่อผ่านพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น แม้ว่าจะมีเส้นทางเดินทางที่สะดวกการเดินทางภายในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว แต่อาจจะเป็นอุปสรรคกับนักท่องเที่ยวต่างประเทศที่ไม่ได้อยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่มีการทำเอกสารในลักษณะของการตรวจลงตรา ณ จุดผ่านแดน (Visa On-Arival) เนื่องจากต้องเข้า-ออก ผ่านสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวสองครั้ง ซึ่งทำให้ต้องค่าธรรมเนียมในการตรวจลงตราเพิ่มขึ้น

2) ในการเชื่อมต่อพื้นที่จากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม “พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)” ที่นครหลวงเวียงจันทน์ มายัง “แหล่งมรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)”

10.3.5 ศักยภาพและอุปสรรคการเชื่อมต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

ศักยภาพ

1) เส้นทางบนแผ่นดินที่มีศักยภาพในการเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกโลกของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มากที่สุด คือ เส้นทางจากจังหวัดมุกดาหาร (ไทย) – แขวงสะหวันเขต (ลาว) – จังหวัด Quang tri ซึ่งเป็นการเดินทางผ่าน 3 ประเทศ ซึ่งมีระยะทางรวมประมาณ 425 กิโลเมตร โดยเส้นทางดังกล่าวสามารถเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกโลกในเวียดนามภาคกลาง ได้แก่ “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Hué Monuments)” “มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)” และ “มรดกโลกศาสนสถานหมีเซิน (My Son Sanctuary)” นอกจากนี้ในส่วนของจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งอยู่ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ยังสามารถมีศักยภาพในการเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมแหล่งอื่นๆ ในพื้นที่ใกล้เคียงได้ เช่น “มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)” และแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” ที่จังหวัดอุดรธานี และแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น “พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)”

2) ในการเชื่อมต่อทางแผ่นดินในการเดินทางไปยังกลุ่มมรดกโลกทางภาคเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้แก่ “แหล่งมรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งด่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)” “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” และ “มรดกโลกแหล่งภูมิทัศน์จ่างอาน (Trang An Landscape Complex)” เป็นเส้นทางที่มีระยะทางที่ไกล ดังนั้นจุดแวะพักระหว่างทางที่สำคัญ คือ “เมืองมรดกโลกหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” ทางภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งสามารถเส้นทางที่สามารถเชื่อมต่อไปยังเวียดนามภาคเหนือ ใดๆ ก็ดี หากมีการพัฒนาเส้นทางเชื่อมต่อจากเมืองหลวงพระบางที่เข้ามายังประเทศไทย ซึ่งมีต้นทุนอยู่ที่การจุดเชื่อมต่ออยู่หลากหลายเส้นทาง เพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวที่ต้องการเดินทางไปเยือนทั้งแหล่งมรดกโลกของทั้งสามประเทศ ให้ใช้การเดินทางบนแผ่นดินโดยการเชื่อมต่อจากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทางภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เข้าสู่แหล่งมรดกโลกเมืองหลวงพระบาง และเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกโลกในกลุ่มทางภาคเหนือของเวียดนาม

อุปสรรค

1) เนื่องจากประเทศไทยและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ไม่มีพรมแดนที่ติดกันโดยตรง ดังนั้นในการเชื่อมต่อจึงต้องเดินทางผ่านพื้นที่ในเขตของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และราชอาณาจักรกัมพูชา เพื่อเชื่อมต่อไปยังแหล่งมรดกโลกในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

2) การเชื่อมต่อทางแผ่นดินในการเดินทางไปยังกลุ่มมรดกโลกทางภาคเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้แก่ “แหล่งมรดกโลกศูนย์กลางนครปราสาทจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (*Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi*)” “มรดกโลกนครปราสาทแห่งราชวงศ์โฮ (*Citadel of the Ho Dynasty*)” และ “มรดกโลกแหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (*Trang An Landscape Complex*)” และจำเป็นต้องเดินทางผ่านพื้นที่ในเขตภาคเหนือของสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ แขวงหลวงพระบาง และแขวงพงสาลี ก่อนจะเข้าสู่พื้นที่เมืองเวียงเบียน หรือเมืองเซินลา เพื่อเชื่อมต่อไปยังเมืองฮานอย ซึ่งมีระยะทางที่ไกล และใช้ระยะเวลาในการเดินทางมาก จึงมีแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยการโดยสารเครื่องบิน

3) บริเวณเส้นทางจากจังหวัดมุกดาหาร (ไทย) – แขวงสะหวันเขต (ลาว) – จังหวัดกวางจี (Quang tri) ยังไม่มีระบบขนส่งสาธารณะระหว่างประเทศที่เชื่อมต่อทั้งประเทศไทย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

10.4. แนวทางการจัดเส้นทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ผ่านแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น เพื่อส่งเสริมการเชื่อมต่อต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาเชิงบูรณาการจากองค์ความรู้เกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ได้รับการยกย่องเป็นแหล่ง “มรดกโลก (*World Heritage*)” แล้ว และแหล่งที่ได้รับการบรรจุใน “บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (*Tentative List*)” บูรณาการเข้ากับความสนใจใน “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม” จึงกำหนดเป็นแนวทางการเชื่อมโยงแหล่งมรดกโลก และแหล่งในบัญชีรายชื่อเข้าด้วยกันโดยการใช้วิธีการทางประวัติศาสตร์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ดังรายละเอียดตามตารางที่ 6-5

กล่าวคือ ในแหล่งมรดกวัฒนธรรม และแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เรียงตามลำดับอายุทางประวัติศาสตร์นั้นสามารถบอกเล่าได้เริ่มตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาแสนยาวนานจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้โดยใช้แนวทางการเรียนรู้ตามลำดับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ (*Historical Approach*) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่เริ่มต้นจากความเรียงบ่งไปสู่ความซับซ้อน หรือเรียนรู้ตั้งแต่เริ่มต้นของพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมจากยุคแรกเริ่มไปสู่ช่วงสมัยแห่ง

ความซับซ้อนซึ่งเป็นช่วงสมัยที่ใกล้กับปัจจุบัน ซึ่งเป็นลักษณะการเรียนรู้แบบจารีตที่ถูกนำไปใช้ในการเรียนรู้และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างมากมาย สำหรับการกำหนดประเด็นของการท่องเที่ยวเรียนรู้จึงกำหนดเป็นกลุ่มช่วงสมัยเพื่อเป็นการจัดหมวดหมู่และแสดงให้เห็นว่าในช่วงเวลาต่างๆ กันนั้น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างไร และความเคลื่อนไหวทางสังคมวัฒนธรรมดังกล่าวนั้นเกิดขึ้นอยู่ที่ใดบ้าง โดยใช้การบอกเล่าผ่าน “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage Sites)” และ “แหล่งมรดกทางภูมิทัศน์ (Cultural Landscapes)” ทั้งแหล่งที่ได้รับการยกย่องขึ้นเป็น “แหล่งมรดกโลก” แล้ว และแหล่งที่อยู่ใน “บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างการรอรับการพิจารณาจากรัฐภาคีในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บรรพกาลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคบรรพกาลมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้มีการค้นพบแหล่งโบราณคดีซึ่งแสดงหลักฐานดังกล่าว ทว่าในปัจจุบันแหล่งที่แสดงถึงกรณีศึกษาที่สำคัญและได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกแล้ว คือ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)” ในสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีในยุคบรรพกาลที่มีหลักฐานบ่งชี้ถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์โบราณที่มีอายุราว 2,000,000 ก่อนคริสตกาลมาแล้ว ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปและดินแดนคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นแนวสันของแผ่นดินคาบสมุทรที่ทอดตัวลงไปใต้วงแหวนโอไต้นั้นมีการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาอย่างเก่าแก่ สำหรับ “แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)” ที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมก็มีหลักฐานทางโบราณคดีที่บ่งชี้ถึงการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์มาตั้งแต่ 30,000 ก่อนคริสตกาล ซึ่งแหล่งภูมิทัศน์จำงอานได้แสดงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้อย่างยอดเยี่ยม สามารถสืบย้อนเวลากลับไปได้ยาวนานกว่า 30,000 ปีของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ จากช่วงปลายยุคไพลโตซีน (Pleistocene) สู่ยุคโฮโลซีน (Holocene) เนื่องจากการวิจัยทางโบราณคดีและการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของยุคหิน ทำให้พบกิจกรรมมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง และมีพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง และสัมพันธ์กับวิวัฒนาการทางธรณีวิทยาของสภาพภูมิประเทศเทือกเขาหินปูนแบบคาสต์ระหว่างทวีปกับพื้นที่ชายฝั่ง เพราะฉะนั้นด้วยหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของมนุษย์ภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศและสภาพภูมิประเทศ ภายหลังจากการจบลงของยุคน้ำแข็ง ส่งผลให้แหล่งภูมิทัศน์จำงอานเปรียบได้ตั้งแต่ยุคชูลกาลเวลาที่เก็บเอาปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อม

ในภาพใหญ่ ทั้งโดยมนุษย์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ สัตว์ และองคพาพยพอื่นๆ เป็นตัวอย่างสำคัญตัวอย่างหนึ่งที่ได้เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในสมัยปัจจุบันก็ยังพึ่งพาอาศัยกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและระบบนิเวศวิทยาในพื้นที่ที่น่าสนใจยิ่ง

นอกจากนี้ การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ยุคโบราณยังมีกรณีศึกษาได้จาก **“ถ้ำบาดาลิง และถ้ำข้างเคียง (Badah-lin and associated caves)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ กล่าวคือ เป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ซึ่งมีค่าอายุจากการพิสูจน์วิธีคาร์บอน-14 จากชิ้นส่วนของถ่านสามารถระบุอายุได้ว่ามีอายุถึง 13,000 ปีก่อน ในถ้ำค้นพบเครื่องมือหินและกระดูกสัตว์เป็นจำนวนมาก รวมไปถึงภาพเขียนสีบนผนังและเพดานถ้ำจากหลักฐานชิ้นส่วนเครื่องมือเครื่องใช้หินจำนวน แสดงหลักฐานถึงช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านอันสำคัญของยุคหินเก่าไปสู่ยุคหินใหม่ อันเป็นหมุดหมายสำคัญทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และนำเสนอผ่าน **“ถ้ำคอนวอน (Con Moong cave)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ตั้งอยู่ในภาคเหนือของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดียุคก่อนประวัติศาสตร์ที่สำคัญในระดับภูมิภาคด้วย เมื่อทำการศึกษาชั้นดินในบริเวณแหล่งโบราณคดี คอนวอนต้องค้ความรู้ที่เป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจสภาพความเป็นอยู่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยืนยันได้จากเทคนิคการสร้างเครื่องมือแบบหยาบจากวัฒนธรรมซอนวิสุ่ววัฒนธรรมหัวบิญ และวัฒนธรรมแบคซอนถ้ำคอนวอน ได้แสดงถึงวิวัฒนาการของมนุษย์จากช่วงปลายยุคหินเก่าสู่ยุคหินกลาง จวบจนถึงช่วงยุคหินใหม่ จากการหาของป่า ล่าสัตว์ไปสู่การเพาะปลูกและการเพาะพันธุ์สัตว์จากช่วงบรรพกาลเข้าสู่ช่วงสมัยแห่งการตั้งถิ่นฐานและก่อสร้างสร้างอารยธรรม นอกจากนี้ยังมี **“แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมฮวงซอน (Huong Son Complex of Natural Beauty and Historical Monuments)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ทั้งนี้แหล่งตั้งอยู่ท่ามกลางแนวเทือกเขาหินปูนอายุมากกว่า 200 ล้านปียาวกว่า 60 กิโลเมตร ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางธรณีฐานก่อกำเนิดเทือกเขาที่มีร่องเขา และร่องสายน้ำกลางหุบเขาเกิดขึ้น และการกัดเซาะของน้ำที่มีต่อภูมิลักษณะภูเขาหินปูนทำให้เกิดถ้ำจำนวนมาก และเคยเป็นที่พำนักของมนุษย์สมัยดึกดำบรรพ์สมัยหัวบิญซึ่งสามารถย้อนไปได้ถึง 10,000 ปี นอกจากนี้ ในเวลาต่อมา ด้วยความแปลกตาของภูมิทัศน์ทางธรรมชาติทำให้แหล่งวัฒนธรรมฮวงซอนได้ทำหน้าที่เป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และมีการก่อสร้างสถาปัตยกรรมเนื่องในพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก

นอกจากนี้ยังมี **“แหล่งโบราณคดีภาพสลักหินในซาปา (The area of old carved stone in SAPA)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ทั้งนี้ในการกำหนดอายุได้ราว 2,000 ปีก่อนคริสตกาล เป็นกลุ่มภาพสลักหินที่ซาปา (Sapa) ลาวไก (Lao Cai) ซึ่งประกอบไปด้วยภาพสลักหินจำนวนมากกว่า 200 ก้อนที่มีการสลักลวดลายที่แตกต่างกัน ซึ่งจากการศึกษาพบว่ารูปแบบของการ

แกะสลักหินนั้นไม่สัมพันธ์กับกลุ่มชาวฮั่นที่ได้เข้ามามีอิทธิพลในเวียดนามภาคเหนือในชั้นหลัง ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจถูกแกะสลักโดยชาวเวียดสมัยโบราณหรือกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีใกล้ชิดกับชาวเวียดในสมัยโบราณ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปตอนในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง มีการตั้งถิ่นฐานและการก่อตัวของวัฒนธรรมของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ในนามของ **“มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)”** ซึ่งปัจจุบันได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก ทั้งนี้จากหลักฐานทางโบราณคดีนั้นมียุคของการตั้งถิ่นฐานอยู่ราวประมาณ 1,495 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งความสำคัญของแหล่งโบราณคดีบ้านเชียงการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญยิ่งของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่พบหลักฐานการทำเกษตรกรรมในยุคเริ่มแรก ด้วยการปลูกข้าวในที่ลุ่ม ตลอดจนมีการเลี้ยงสัตว์ การผลิตภาชนะดินเผา และมีเทคโนโลยีในการผลิตเครื่องมือเครื่องใช้จากสำริด ตลอดจนมีพิธีกรรมการปลงศพที่มีการอุทิศเครื่องปั้นดินเผาไปเป็นเครื่องใช้หลังวายนมของผู้ตาย ซึ่งการพิสูจน์อายุด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์พบว่า ในพื้นที่ดังกล่าวมีการครอบครองต่อเนื่องยาวนานมาจากช่วง 1,495 ปีก่อนคริสตกาลถึง 900 ปีก่อนคริสตกาล และไม่ไกลจากแหล่งบ้านเชียงนักมีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญที่แสดงให้เห็นถึงมนุษย์ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ ทำให้มีการประยุกต์ใช้เพิงผาธรรมชาติเป็นพื้นที่ในการตั้งถิ่นฐาน ดังตัวอย่างของ **“อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phu Phrabat Historical Park)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ทั้งนี้สภาพทางกายภาพเป็นภูมิทัศน์ที่แปลกตาในระบบนิเวศน์วิทยาภูเขาหินทรายอันนำไปสู่ภูมิลักษณะที่แปลกตา และมีพืชพันธุ์ธรรมชาติเฉพาะถิ่นอันนำไปสู่การเป็นสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติที่ส่งเสริมการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บรรพกาล ต่อมาเมื่อดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เริ่มต้นรับอารยธรรมอินเดียทั้งในแง่การเมืองการปกครอง การเศรษฐกิจ และการพระศาสนา แหล่งภูพระบาทได้ทำหน้าที่เป็นตั้งภูเขาศักดิ์สิทธิ์อันเป็นแหล่งจาริกแสวงบุญ และเป็นแหล่งพำนักของนักบวชทั้งหลายโดยการปรับสภาพภูมิลักษณะทางธรรมชาติของเพิงผามาตอบโจทย์ทางวัฒนธรรม และมีบทบาทเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ต่อเนื่องเรื่อยมาทั้งในสมัยล้านช้างเรืองอำนาจปกครองดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ภูมิลักษณะทางธรรมชาติ และที่มนุษย์ได้ประดิษฐ์สร้างได้กลายเป็นฉากของปกรณัมพื้นบ้านเรื่องอุสภารสซึ่งเป็นชาตกรเรื่องในพระพุทธศาสนาที่สันนิษฐานว่าถูกรจนาขึ้นในล้านนา และต่อมาได้แพร่หลายมายังดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง

สำหรับในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวในเขตเชียงขวางมีแหล่งอารยธรรมสำคัญ คือ **“ทุ่งไหหิน (Sites Mégalithiques de la province de Xieng Khouang)”** ซึ่งปัจจุบันเป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อชั่วคราว ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ไหหินถูกสร้างขึ้นในเนื่องในพิธีกรรมปลงศพและไม่พบแหล่งการตั้งถิ่นฐานในบริเวณใกล้เคียงอันแสดงให้เห็นถึงทำเลที่ตั้งอันศักดิ์สิทธิ์ที่มนุษย์ยุค

ก่อนประวัติศาสตร์คัดเลือกให้เป็นแหล่งพำนักหลังวัยชนม์ อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลทางวิชาการที่กำหนดอายุแหล่งก็พบข้อมูลที่น่าสนใจว่าในขณะที่มนุษย์บรรพกาลที่ดำรงชีพอยู่ในแถบแหล่งโบราณคดีทุ่งไหหินยังดำเนินชีวิตและมีชุดความคิดแบบบรรพกาลในขณะที่ในบางพื้นที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปได้เริ่มต้นการมีปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียแล้ว

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้พัฒนาขึ้นอย่างก้าวกระโดดจากสังคมแบบบรรพกาลมาสู่สังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้นภายหลังจากการมีปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียทั้งในแง่การเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ และศาสนาความเชื่อต่างๆ ทั้งนี้ จากตัวอย่างของ “แหล่งโบราณคดีอังกอร์โบเรย์ที่พนมดา (*Site d'Angkor Borei et Phnom Da*)” ในราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อรอรับการพิจารณา ซึ่งมีอายุอยู่ในราว 500 ปีก่อนคริสตกาล ซึ่งเป็นแหล่งที่ตั้งอยู่บริเวณลุ่มน้ำโขงตอนปลาย ซึ่งจากหลักฐานทางโบราณคดีบ่งชี้ว่าเป็นแหล่งแรกๆ ที่ได้รับอารยธรรมอินเดีย โดยมีการเชื่อมต่อกันทางเส้นทางการค้าสายมหาสมุทรเป็นสำคัญ การเข้ามาของอารยธรรมอินเดียดังกล่าวได้ส่งผลให้เกิดการสร้างบ้านแปงเมืองดังที่ปรากฏในจารึกว่าเมืองวยาธปุระ (*Vyadhapura*) และมีการสร้างศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดูด้วยการปรับสภาพทางกายภาพของภูเขาหินให้ตบโจทย์ในการสร้างศาสนสถาน

สำหรับทางด้านตะวันตกของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีแหล่งโบราณคดีที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการเข้ามาของอารยธรรมอินเดียซึ่งสันนิษฐานว่าเผยแพร่มาตามเส้นทางการค้าภาคพื้นทวีป คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (*Pyu Ancient Cities*)” ซึ่งตั้งอยู่ในลุ่มแม่น้ำอิระวดีในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อปี ค.ศ. 2014 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ 3 เมือง คือ เมืองฮะลิน เมืองเป็กตะโน และเมืองศรีเกษตร ทั้งนี้เมืองได้พัฒนาและเจริญรุ่งเรืองตลอดช่วงระยะเวลากว่า 1,000 ปี ระหว่าง 200 ปีก่อน คริสต์ศักราชถึงปี ค.ศ. 900 โดยกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู เป็นประจักษ์พยานชั้นเยี่ยมที่แสดงการมาถึงของพุทธศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อ 2,000 ปีก่อน โดยได้เปลี่ยนรูปแบบทางเศรษฐกิจ สังคมการเมือง และวัฒนธรรมในช่วงแรกอย่างใหญ่หลวงและส่งอิทธิพลต่อรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานเมืองเป็นระยะเวลานานจนจบจนถึงช่วงคริสต์ศักราชที่ 9 อาณาจักรพยูได้แสดงให้เห็นถึงการซึมซับอิทธิพลของอารยธรรมอินเดียและได้ปรับตัวสู่การสร้างสรรคผลงานในระดับที่เหนือชั้น พวกเขาได้สถาปนาเมืองที่มีลักษณะพิเศษขึ้นมาซึ่งส่งอิทธิพลต่อรูปแบบการวางผังเมืองอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เมืองที่รับเอาพุทธศาสนาในยุคเริ่มต้นนี้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการ

ถ่ายทอดวรรณกรรม สถาปัตยกรรมและจารีตพิธีกรรม ของพุทธศาสนาจากรากฐานภาษาบาลีสู่สังคมอื่นในอนุภูมิภาคต่างๆที่พวกเขาได้ส่งผ่านไปถึงจวบจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในชายฝั่งทะเลของภูมิภาคในแถบเวียดนามตอนกลาง ก็มีการปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียกำเนิดขึ้นเป็นชุมชนที่นับถือศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาที่สำคัญอีกแห่งหนึ่ง ในราว ค.ศ. 400 และมีพัฒนาการสืบเนื่องมาจนกระทั่งคริสต์ศตวรรษที่ 13 สถานที่แห่งนั้นคือ “*สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซิน (My Son Sanctuary)*” ซึ่งได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยประจักษ์พยานที่แห่งความรุ่งเรืองที่หลงเหลืออยู่ คือ กลุ่มปราสาทหมีเซินที่ปรากฏอยู่ในเมืองหลวงทางการปกครองและทางศาสนาของอาณาจักรจามปา ซึ่งมีการสรรค์สร้างวัฒนธรรมเฉพาะตัวที่เกิดจากการผสมผสานศาสนาฮินดูจากอนุทวีปอินเดีย จึงมีการก่อสร้างศาสนสถานเนื่องในศาสนาฮินดูเป็นจำนวนมาก และต่อมาในภายหลังวัฒนธรรมจามได้รับเอาศาสนาพุทธนิกายมหายานในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 4 สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซินจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ผ่านการพัฒนามายาวนานกว่าพันปี ที่แสดงให้เห็นถึงคติความเชื่อและวิถีทางการเมืองที่สำคัญห้วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นอนุสรณ์ที่มีเอกลักษณ์และไม่เหมือนที่ใดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ รูปแบบทางสถาปัตยกรรมปราสาทเนื่องในศาสนาฮินดูที่สร้างขึ้นยังสันนิษฐานว่าได้ส่งผลในการพัฒนารูปแบบปราสาทในระยะแรกของวัฒนธรรมเขมรด้วย

จะเห็นได้ว่าแหล่งการท่องเที่ยวและเรียนรู้จะมีความซับซ้อนมากขึ้น เป็นผลสืบเนื่องมาจากพลวัตทางสังคมและวัฒนธรรมในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความซับซ้อนขึ้นจากประวัติศาสตร์ยุคโบราณมากขึ้น จะเห็นได้ถึงพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมภายใต้ของเขตสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีความสืบเนื่องกันอย่างยาวนาน แตกต่างไปจากสังคมวัฒนธรรมยุคโบราณก่อนที่จะมีระบบการปกครองที่ซับซ้อนขึ้น เพราะฉะนั้นต้องกำหนดแบบแผนการท่องเที่ยวเรียนรู้ในลักษณะที่มีฐานจากพื้นที่ (Area base) ซึ่งในแต่ละพื้นที่ก็จะมีพัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมที่สืบเนื่องกันอย่างยาวนาน ในการนี้จึงเสนอการจัดกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ตามกลุ่มพื้นที่ที่มีความสืบเนื่องกันทางวัฒนธรรม

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมสมัยก่อนเมืองพระนคร (Pre-Angkor Period) ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาสู่สมัยเมืองพระนคร (Angkor Period)

ความเข้มแข็งของศาสนาฮินดูในดินแดนแถบชายฝั่งทะเลในแถบเวียดนามกลางยังได้ส่งอิทธิพลต่อเนื่องมายังดินแดนตอนในกลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ซึ่งมีภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่สำคัญลูกหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องมาจากสภาพกายภาพของยอดเขานั้นมีลักษณะเป็นศิวิลิ่งธรรมชาติ หรือที่เรียกว่า “*สิ่งศพรพต*” ทำให้มีการก่อสร้างศาสนสถานที่เหมาะสมที่ประยุกต์เข้ากับสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

ของภูเขาศักดิ์สิทธิ์ และแม่น้ำโขง คือ **“แหล่งมรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณใน ภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)”** โดยเป็นศาสนสถานที่สะท้อนถึงสถาปัตยกรรม เขมรในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7-12 ซึ่งการวางผังและการออกแบบได้แสดงความสัมพันธ์ภูมิทัศน์ วัฒนธรรมโดยยึดถือเอายอดเขา **“ภูเก้า”** บริเวณทิศตะวันตกของแม่น้ำโขงเป็นหลักยึดโยงเชื่อมต่อกับ ลำน้ำโขงทางทิศตะวันออก เชื่อมผ่านด้วยสิ่งปลูกสร้างอย่าง วัด ศาสนสถาน อ่างกักเก็บน้ำ และ ระบบโครงข่ายทางชลประทานนับเป็นตัวอย่างที่หาได้ยากยิ่งที่แสดงให้เห็นการบูรณาการ สภาพแวดล้อมทางกายภาพมาตอบโจทย์ทางวัฒนธรรมได้อย่างน่าสนใจ

สำหรับการบอกเล่าพัฒนาการในช่วงสมัยก่อนเมืองพระนครซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการ พัฒนาสู่สมัยเมืองพระนคร จากแหล่ง **“กลุ่มปราสาทสัมโบรเปรยุก (Groupe de Sambor Prei Kuk)”** ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ประกอบด้วยกลุ่มปราสาท 3 กลุ่ม ซึ่งเป็นกลุ่ม ปราสาทที่สำคัญในช่วง **“สมัยก่อนเมืองพระนคร”** โดยกลุ่มปราสาททางด้านทิศใต้และทิศเหนือ สร้าง ขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 7 และมีการสร้างกลุ่มปราสาทตรงกลางขึ้นในภายหลัง โดยรูปทรงของ ปราสาทแบบสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือสี่เหลี่ยมผืนผ้าของกลุ่มปราสาทสัมโบรเปรยุก เป็นลักษณะที่โดดเด่นของศิลปะช่วง **“สมัยก่อนเมืองพระนคร”** รวมไปถึงการประดับตกแต่งภายนอกที่เรียงรายบริเวณ ทับหลัง และการตกแต่งมูมเสาบบริเวณประตูหลอก โดยมีการใช้วัสดุประเภทอิฐเป็นหลัก และมีการใช้ วัสดุประเภทหินทรายในบางส่วน

สำหรับแหล่งโบราณคดีที่มีอายุในราวช่วงต้นของคริสต์ศตวรรษที่ 9 คือ **“แหล่งกุเลน (Site des Kulen)”** และ **“มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)”** ซึ่งแหล่งแรก นั้นเป็นแหล่งที่ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น สำหรับแหล่งที่ 2 นั้นได้รับการยกย่องเป็นแหล่ง มรดกโลกทางวัฒนธรรมแล้ว ทั้งนี้แหล่งกุเลนนั้นเป็นแหล่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาสู่สมัยเมือง พระนครเนื่องจากเทือกเขากุเลนได้ทำหน้าที่เป็นภูเขาศักดิ์สิทธิ์ของเมืองพระนคร ตลอดจนเป็นแหล่ง น้ำท่าที่ไหลหล่อเลี้ยงพื้นที่เกษตรกรรม และการอุปโภค-บริโภคในเมืองพระนคร นอกจากนี้ยังเป็น แหล่งตัดหินที่สำคัญในการก่อสร้างปราสาทต่างๆ ในเมืองพระนคร สำหรับแหล่งปราสาทพระวิหาร นั้นได้ค้นพบจารึกว่ามีการย้ายสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคยเคารพบูชาจากปราสาทวัดพู อันสะท้อนให้เห็นถึง ว่าปราสาทพระวิหารซึ่งสร้างขึ้นเนื่องในศาสนาฮินดูไศวนิกายได้ทำหน้าที่แทนสิ่งบรรพตแห่ง ปราสาทวัดพูแล้ว และยังแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่สองฝั่งของเทือกเขาพนมดงรัก ทั้ง ในฝั่งราชอาณาจักรกัมพูชา และราชอาณาจักรไทยในช่วงเวลาดังกล่าวที่เต็มไปด้วยผู้คนจำนวนมากมายและมีความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมี **“กลุ่มปราสาทเกาะแกร์ (Le site de Koh Ker)”** สร้างขึ้นในช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 9 ประกอบไปด้วยเทวสถานขนาดใหญ่สร้าง ด้วยศิลาแลงจำนวนมาก นอกจากนี้ ยังพบอาคารบางส่วนที่ก่อสร้างด้วยวัสดุประเภทอิฐ ศิลาแลง

และหินทราย โดยมีปราสาทธมเป็นปราสาทประธานที่มีผังที่น่าสนใจ รวมไปถึงหมู่อาคารบริวารต่างๆ ที่ตั้งอยู่รายรอบก็เป็นภาพตัวแทนของสังคมวัฒนธรรม และรากฐานอันยิ่งใหญ่ที่จะส่งผ่านเข้าสู่สมัยเมืองพระนครอันรุ่งเรืองในเวลาต่อมา

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาสมัยเมืองพระนคร (Angkor Period) และสมัยหลังเมืองพระนคร (Post-Angkor)

ในช่วงสมัยเมืองพระนครอันรุ่งโรจน์ ศูนย์กลางอำนาจของราชอาณาจักรก็ปักหลักอยู่ที่เมืองพระนคร หรือที่รู้จักกันในนามว่าเสียมเรียบอย่างมั่นคงตั้งแต่ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 9 และรุ่งเรืองอยู่ ณ ที่แห่งนี้อีกหลายศตวรรษ ทั้งนี้แหล่งเรียนรู้ของยุคสมัยนี้มีหลายแห่ง ทว่าแหล่งที่สำคัญที่สุดคือ **“แหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)”** ซึ่งตั้งอยู่ในจังหวัดเสียมเรียบซึ่งอยู่บริเวณทางเหนือของราชอาณาจักรกัมพูชาซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีอาณาเขตครอบคลุมประมาณ 400 ตารางกิโลเมตร และประกอบด้วยศาสนสถานจำนวนมาก สิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวกับระบบชลประทาน อาทิ ตระพัง บาราย อ่างเก็บน้ำ ตลอดจนคลองส่งน้ำ และรวมถึงการเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นโครงข่าย ซึ่งทำให้ตลอดหลายศตวรรษนั้นเมืองพระนครพระนครได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของอาณาจักรเขมร อันประกอบไปด้วยอนุสรณ์สถานขนาดใหญ่ การวางผังเมืองโบราณหลากหลายยุคสมัย ตลอดจนระบบการชลประทานขนาดใหญ่ แหล่งเมืองพระนครยังแสดงออกถึงเอกลักษณ์สำคัญที่สะท้อนออกถึงสถาปัตยกรรมเขมร ซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางภูมิศาสตร์ ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์อย่างมีนัยยะสำคัญ โดยมีศาสนสถานสำคัญ เช่น ปราสาทนครวัด ปราสาทบายน ปราสาทพระขรรค์ ปราสาทตาพรหม ทั้งนี้ สถาปัตยกรรมขอมเป็นตัวอย่างที่แสดงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างตัวสถาปัตยกรรมกับบริบททางสิ่งแวดล้อมซึ่งถ่ายทอดออกมาในรูปของสัญลักษณ์ ซึ่งสถาปัตยกรรมและผังบริเวณเป็นความสำเร็จที่ยิ่งใหญ่ของเมืองศูนย์กลางซึ่งมีประจักษ์หลักฐานที่แสดงออกถึงการจัดลำดับศักดิ์ และการจัดระเบียบทางสังคมภายในอาณาจักรเขมรอย่างเด่นชัด ดังตัวอย่างของนครวัดซึ่งเป็นแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลักในด้านต่างๆ อาทิ วัฒนธรรม ศาสนา และคุณค่าทางสัญลักษณ์ที่บรรจุอยู่ในหลักฐานทางโบราณคดีสถาปัตยกรรมชั้นสูง และการแสดงออกทางศิลปะอย่างมีนัยยะสำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีแหล่งอื่นๆ ที่คุณค่าที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้พัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรมในช่วงสมัยพระนครได้เป็นอย่างดี อาทิเช่น **“พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)”** **“ปราสาทเบ็งเมเลีย (Ensemble de Beng Mealea)”** **“ปราสาทพระขรรค์แห่งกำปงสวาย (Ensemble du Prah Khan de Kompong Svay)”** **“ปราสาทบันทายเปรยนคร (Ensemble de Banteay Prei Nokor)”**

และ “ปราสาทบันทายฉมาร์ (Ensemble de Banteay Chmar)” ซึ่งต่างเป็นแหล่งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อรอรับการพิจารณา ซึ่งล้วนแต่ช่วยสร้างให้ภาพลักษณ์ในการศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับช่วงเวลาสมัยเมืองพระนครนั้นกระจ่างชัดยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ซึ่งทรงสร้างปราสาทจำนวนมากมายังในเขตเมืองพระนคร และหัวเมืองอื่นๆ ที่อยู่ภายใต้พระราชอำนาจ

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: กลุ่มนครปราการในวัฒนธรรมเวียดนาม

ซึ่งแหล่งในกลุ่มนี้ประกอบด้วยเมืองหลวงแห่งต่างๆ ในวัฒนธรรมเวียด กล่าวคือ “*มรดกโลก ศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งตั้งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)*” ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม โดยที่ป้อมปราการจักรพรรดิตั้งลงถูกสร้างขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่ 11 โดยราชวงศ์ลี (Ly Dynasty) ของเวียดนามและตั้งรัฐอิสระไต่เวียด (Đại Việt) ขึ้น สร้างในตำแหน่งของป้อมปราการจีนเดิมที่มีอยู่เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 7 บนพื้นที่ลุ่มที่ถมขึ้นจากแม่น้ำแดงในฮานอย ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางทางการเมืองของภูมิภาคและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเกือบ 13 ศตวรรษโดยไม่ขาดช่วง

เมื่อศูนย์กลางอำนาจที่เมืองตั้งลงสิ้นสุดลงได้มีการสร้างนครปราการแห่งราชวงศ์โฮขึ้นทำหน้าที่ยุทธศาสตร์เมืองขึ้นในปี ค.ศ. 1397 ซึ่งในปัจจุบันได้เป็น “*มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)*” ประกอบด้วยป้อมชั้นใน กำแพงชั้นนอก วางผังด้วยหลักการทางเรขาคณิตในภูมิทัศน์ที่งดงามท่ามกลางแม่น้ำมา และแม่น้ำบุย โดยป้อมปราการชั้นในสร้างด้วยก้อนหินปูนขนาดใหญ่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านเทคโนโลยีสถาปัตยกรรมและการปรับตัวต่อรูปแบบการวางผังเมืองรูปทรงเรขาคณิตในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีการใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมในรูปแบบของการบริหารจัดการพื้นที่และการออกแบบตกแต่งอย่างจงใจเพื่อรวมศูนย์กลางของผังบริเวณไปสู่จักรพรรดิ ตามแนวคิดของอำนาจแห่งจักรพรรดิที่ตั้งอยู่บนรากฐานของปรัชญาขงจื้อท่ามกลางบรรยากาศของพุทธศาสนาซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักของสังคม และได้กลายเป็นศูนย์กลางของเมืองหลวงเมื่อ ค.ศ. 1398 ถึง 1407 โดยเป็นศูนย์กลางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมในภาคเหนือของเวียดนาม ในระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 16-18 ซึ่งเป็นช่วงเวลาสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เทคโนโลยีการค้าและการรวมศูนย์อำนาจการบริหารดำเนินแนวทางควบคุมกำกับระบอบราชาธิปไตยและพุทธศาสนา

แนวคิดในการก่อสร้างนครปราการยังสืบทอดมาจนกระทั่ง คริสต์ศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีการสร้างเมืองหลวงที่เวียดนามกลาง คือ “*มรดกโลกเมืองเว้ (Complex of Huế Monuments)*” ซึ่งทำหน้าที่เป็นเมืองหลวงของเวียดนามใต้ ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และอีกครั้งหนึ่งในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยการวางผังยังสืบทอดจากคติโบราณ รวมทั้งยังวางผังให้สอดคล้องกับ

สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเป็นการเคารพต่อเงื่อนไขทางกายภาพของสภาพแวดล้อมทั้งภูเขาและแม่น้ำ การวางผังใช้ระยะเวลาราว 2 ปี จากปีค.ศ. 1803 ถึง 1805 และการก่อสร้างแล้วเสร็จในปี 1832 เมืองใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นนี้มีขนาดใหญ่โตกว่าเมืองหลวงในอดีตมาก โดยเมืองใหม่ได้ประกอบขึ้นจากหมู่บ้านจำนวนมากเข้าไว้ด้วยกัน ใช้แรงงานกว่า 30,000 คนและทหารอีกจำนวนหนึ่งในการสร้างเมืองขึ้น มีการขุดคลองสายย่อยขึ้นอีกสองคลองจากแม่น้ำหอมและทำการขุดคูน้ำและสร้างแนวคันดิน รูปแบบของป้อมปราการรอบเมืองเป็นแบบยุโรป ซึ่งถูกนำมาสร้างขึ้นเป็นแห่งแรกในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ การประดิษฐานพระพุทธรูป และความรุ่งเรืองของพระพุทธรูปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปมีคุณลักษณะพิเศษที่สำคัญประการหนึ่งคือ เป็นดินแดนที่พระพุทธรูปแบบเถรวาทมาประดิษฐานตั้งมั่น และมีการสืบทอดพระพุทธรูปแบบเถรวาทอย่างมั่นคง และรุ่งโรจน์ไม่ขาดตอนไป สำหรับแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์การประดิษฐานพระพุทธรูปและการเผยแพร่พระพุทธรูปที่สำคัญเป็นลำดับต้นๆ เห็นจะหนีไม่พ้น **“แหล่งโบราณคดีพุกาม และสถาปัตยกรรม (Bagan Archaeological Area and Monuments)”** ซึ่งอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อขอรับการพิจารณา กล่าวคือ พุกามเป็นเมืองหลวงแห่งแรกของอาณาจักรเมียนมาร์ มีขนาด 13 x 8 กิโลเมตร ทั้งในและนอกเมืองมีศาสนสถานกว่า 2,500 แห่ง (วัด, สถูป, กุฎีและอื่นๆ) สร้างขึ้นตั้งแต่ช่วงคริสต์ศักราชที่ 10-14 การศึกษาเกี่ยวกับเมืองพุกามยังไม่หยุดนิ่งเนื่องจากมีการค้นพบศิลาจารึกอีกเป็นจำนวนมากรวมทั้งภายในศาสนสถานต่างๆ ยังมีภาพเขียนที่สำคัญและมีลักษณะเฉพาะสะสมอยู่ภายในกว่า 300 แห่ง เป็นหนึ่งในแหล่งมรดกที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับการประดิษฐานพระพุทธรูปที่เก่าแก่อีกแหล่งหนึ่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป คือ **“พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramaha wihan, Nakhon Si Thammarat)”** ซึ่งในปัจจุบันเป็นแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อขอรับการพิจารณา ทั้งนี้ พระมหาธาตุวรมหาวิหารได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของพระพุทธรูปแบบเถรวาทลังกาวงศ์ที่สำคัญมาก และได้ส่งผ่านพระพุทธรูปไปยังเมืองอื่นๆ เช่น สุโขทัย อโยธยา และเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนาด้วย ทั้งนี้ สันนิษฐานว่าวัดได้สร้างขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 ถึงช่วงกลางคริสต์ศตวรรษที่ 14 โดย พระบรมธาตุเจดีย์ได้ถูกสร้างขึ้นในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 ด้วยสถาปัตยกรรมระฆังขนาดใหญ่และมีการระบุว่าได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไว้ภายใน ทำให้วัดได้กลายมาเป็นสถานที่สำคัญของพุทธศาสนาเถรวาทตั้งแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน

สำหรับตัวแทนของการประดิษฐานพระพุทธศาสนาในดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งในความเป็นจริงแล้วยังมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอีกเป็นจำนวนมากมายที่เป็นประจักษ์หลักฐานแสดงให้เห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนาในพื้นที่ลุ่มแม่น้ำโขง สำหรับในกรณีนี้แหล่ง **“พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)”** ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อรอรับการพิจารณาแล้ว สำหรับพระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ถูกสร้างขึ้นใน ค.ศ. 1566 โดยครั้งเมื่อ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชทรงย้ายเมืองหลวงของอาณาจักรล้านช้างมายังเมืองเวียงจันทน์ ได้พระบรมราชโองการให้สร้าง พระธาตุขึ้นในตำแหน่งเดิมของสถูปทรงอินเดียนเดิมซึ่งบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเอาไว้ โดยให้ความหมายตำแหน่งศูนย์กลางตามคติความเชื่อเรื่องเขาพระสุเมรุ

นอกจากนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์ในช่วงราวคริสต์ศตวรรษที่ 18 นั้นยังมีแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ คือ **“วัดไม้แห่งสมัยคองบองเมืองมันตะเลย์ (Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhangge, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay))”** ซึ่งเป็นโบราณสถานวัดไม้ขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่สร้างขึ้นระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 18 ถึง 19 ด้วยผังระบบเดียวกัน โดยมีโครงสร้างไม้หลักรองรับน้ำหนักอยู่ทั้งสี่มุมรองรับผังพื้นไม้ขนาดใหญ่ จากนั้นแบ่งพื้นที่ออกสำหรับการสักการะ และแบ่งพื้นที่สำหรับอยู่อาศัยของพระสงฆ์ โดยจัดวางที่สำหรับสักการะพระพุทธรูป พื้นที่ทำสังฆกรรม พื้นที่เรียนพระพุทธศาสนาจากทิศตะวันออกสู่ทิศตะวันตกตามลำดับ นอกจากนี้ พื้นที่ภายในวัดไม้ยังมีส่วนของที่ตั้งพระธาตุที่มีหลังคาซ้อนชั้นกันทรงสูง ซึ่งมีบันไดอิฐเข้าถึงได้ 3 หรือ 4 ทาง โดยวัดทั้งหมดได้รับการประดับตกแต่งอย่างวิจิตรบรรจงและเป็นภาพสะท้อนถึงการใช้ไม้สักในราชสำนัก และสถาปัตยกรรมทางศาสนา ตลอดจนการเปลี่ยนผ่านจากระบบการปกครองในระบบจารีตเดิมไปเป็นเมืองในอาณานิคมของอังกฤษ

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์อาณาจักรและเมืองสำคัญของกลุ่มนานาชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปเต็มไปด้วยชนชาติพันธุ์ซึ่งแต่ละกลุ่มก็ล้วนแล้วแต่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ ทั้งนี้การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม และมรดกทางสถาปัตยกรรมสามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งต่างๆ ที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ดังต่อไปนี้ คือ **“เมืองวัฒนธรรมมอญ: พะโค, หงสาวดี (Mon cities: Bago, Hanthawaddy)”** ซึ่งเป็นเมืองเก่ามอญสร้างขึ้นระหว่างแม่น้ำอิระวดีและแม่น้ำสะโตง โดยมีการขุดค้นทางโบราณคดีพบพระราชวังของกษัตริย์มอญในอดีต ต่อมากษัตริย์พม่าได้เข้ามามีบทบาทเหนือและเข้ามาใช้เมืองพะโคเป็นศูนย์กลางการบริหารราชการแผ่นดินอยู่ช่วงเวลาหนึ่ง ทั้งนี้ตัวเมืองพะโคนั้นมีอายุร่วมสมัยกับเมืองอังวะและถูกสร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 11 ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 17

“กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณฑะเลย์ (Ancient cities of Upper Myanmar: Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay)” เมืองต่างๆเหล่านี้ เคยผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนทำหน้าที่เป็นสถานที่พำนักในอดีตของกษัตริย์พม่าที่สืบต่อเนื่องมา โดย “เมืองสะกาย” ปีค.ศ. 1315-1364 “เมืองอังวะ” ในปีค.ศ. 1364-1841 “เมืองอมรปุระ” ในปีค.ศ. 1841-1857 “เมืองมิงกุน” ในปีค.ศ. 1810-1819 และ “เมืองมัณฑะเลย์” หลังจาก ค.ศ. 1857 โดยที่พื้นที่ทั้งหมดอยู่ในบริเวณใกล้เคียงกันภายในระยะ 30 กิโลเมตร ทั้งสองฟากฝั่งของแม่น้ำอิระวดี ทั้งเมืองอังวะ เมืองอมรปุระ และเมืองมัณฑะเลย์เป็นเมืองที่มีการวางผังเมืองอย่างดี พระราชวังตั้งอยู่ในตำแหน่งมุมของเมืองในอังวะ ส่วนที่อมรปุระและมัณฑะเลย์พระราชวังตั้งอยู่ในศูนย์กลางของเมือง รายล้อมไปด้วยศาสนสถานจำนวนมาก เช่น วัดสตูป และห่มุกุฎจำนวนมาก

สำหรับ “แหล่งโบราณคดีเมียวอู และสถาปัตยกรรม (Myauk-U Archaeological Area and Monuments)” เป็นเมืองขนาดใหญ่ทำหน้าที่เป็นเมืองหลวงของอาณาจักรอาระกัน ประกอบด้วยพุทธศาสนสถานกว่า 200 แห่ง ซึ่งส่วนใหญ่สร้างขึ้นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ตั้งอยู่ในบริเวณดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำและหุบเขาอะรากัน ซึ่งสะท้อนถึงความชาญฉลาดของการตั้งเอาองค์ประกอบทางธรรมชาติมาเป็นส่วนหนึ่งของการวางผังเมือง ซึ่งเมืองเมียวอูมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ทั้งในมิติเศรษฐกิจและมิติทางการสงครามในพื้นที่อ่าวเบงกอล รวมถึงเป็นอู่อารยธรรมที่รับเอาวัฒนธรรมและศาสนาทั้งจากพุทธศาสนาและศาสนาอิสลาม จากการปฏิสัมพันธ์กับสุลต่านเบงกาลี และปฏิสัมพันธ์ระหว่างพุทธศาสนากับคริสต์ศาสนาผ่านทางโปรตุเกสด้วย

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการสถาปนารัฐจารีตของกลุ่มคนผู้พูดภาษาตระกูลไท

หลังจากเหตุการณ์ที่มหาอาณาจักรใหญ่ทั้งหลาย ทั้งอาณาจักรเมืองพระนคร และอาณาจักรพุกามได้ล่มสลายลง เปิดโอกาสให้บ้านเล็กเมืองน้อยได้พัฒนาตนเองเข้าสู่การเป็นเมืองในระบบรัฐจารีต โดยเฉพาะกลุ่มรัฐของกลุ่มชนผู้พูดภาษาตระกูลไทในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ดังตัวอย่างของ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ซึ่งประกอบไปด้วยเมืองสุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ซึ่งตั้งบ้านแปงเมืองขึ้นในราวคริสต์ศตวรรษที่ 12 และมีความรุ่งเรืองทางพระพุทธศาสนา และศิลปสถาปัตยกรรมอย่างสูง นอกจากนี้ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ปัจจุบันอยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อขอรับการพิจารณา ซึ่งได้สถาปนาเมืองเชียงใหม่ขึ้นในปี พ.ศ. 1893 โดยมีการสร้างเมือง

ที่ฝั่งเกือบจะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ต่อมาทั้งเมืองสุโขทัย และเมืองเชียงใหม่ก็ถูกอยุธยาผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของชั้นทสิมา เนื่องมาจากการเป็นเมืองท่าการค้าทางทะเลของอยุธยานำพาซึ่งความมั่งคั่งและการซื้อหาอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ จึงทำให้ได้เปรียบเมืองอื่นๆ

- **แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: จากเมืองในระบบรัฐจารีตสู่เมืองท่าการค้า และเมืองที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก**

การสร้างบ้านแปงเมืองในอดีตของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นจะยึดโยงกับทำเลที่ตั้งที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นสำคัญ ต่อมาเมื่อเมืองมีความมั่งคั่งขึ้น ประกอบกับเส้นทางการค้าของโลกได้เชื่อมโยงพื้นที่ต่างๆ เข้าหากันทั้งเส้นทางการค้าที่พาดผ่านภาคพื้นทวีป และเส้นทางการค้าภาคพื้นมหาสมุทร เพื่อแสวงแหล่งทรัพยากรและแหล่งตลาด โดยมีจีน อินเดีย อาหรับ และชาติตะวันตกเป็นผู้เล่นสำคัญในบทบาทของการเชื่อมต่อการค้า จึงทำให้เกิดเมืองที่มั่งคั่งขึ้นจากการรวบรวมทรัพยากรจากดินแดนตอนในมาเพื่อส่งออก และบางเมืองเกิดขึ้นจากทำเลที่เป็นจุดแวะพักจึงทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าและเติบโตขึ้นเป็นเมืองท่าการค้าที่สำคัญ

ศูนย์กลางการค้าขายที่สำคัญทั้งที่เป็นเมืองท่าการค้า และเป็นเมืองหลวงของราชอาณาจักรด้วยจะมีตัวอย่างของ “*มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)*” ซึ่งได้รวบรวมผลิตผลทางการเกษตร ตลอดจนทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในพระอาณาจักรมาเป็นสินค้าทำการค้าขายทั้งกับจีน อินเดีย และชาติตะวันตกจนมีความมั่งคั่งอย่างสูง อย่างไรก็ตามสาเหตุแห่งความมั่งคั่ง และการจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ก็เกิดการช้อนทับกับอำนาจของรัฐอื่นที่ย่อมหมายตาในการจัดสรรทรัพยากรเช่นเดียวกันจนเป็นมูลเหตุให้ราชอาณาจักรอยุธยาล่มสลายลงไปในที่สุด กอปรกับทำเลที่ตั้งที่เริ่มอยู่ไกลจากชายฝั่งทะเลมากขึ้นทำให้ราชธานีกรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ได้ขยับปรับเปลี่ยนทำเลที่ตั้งลงมาใกล้ชิดกับปากแม่น้ำมากขึ้นด้วยมุ่งหมายเรื่องการทำการค้าทางทะเลเป็นสำคัญ สำหรับตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนสำหรับเมืองท่าริมชายฝั่งทะเลที่เป็นจุดแวะพักเพื่อเตรียมสิ่งอุปโภคบริโภคสำหรับการเดินทางไกลข้ามภูมิภาค ตลอดจนเป็นเมืองท่าที่ใช้หลบลมมรสุมยามที่ท้องทะเลและคลื่นลมเกรี้ยวกราด ดังกรณีศึกษาจาก “*มรดกโลกเมืองฮอยอัน (Hoi An Ancient Town)*” ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนกลางของเวียดนามในทะเลจีนใต้ ด้วยทำเลที่ตั้งที่มีความสำคัญมาอย่างยาวนานจึงทำให้เมืองฮอยอันเป็นเมืองท่าการค้ามาตั้งแต่ยุคโบราณโดยมีการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนและญี่ปุ่น ทวารวดีทางสถาปัตยกรรมของตึกแถวค้าขายนั้นสัมพันธ์กับรูปแบบสถาปัตยกรรมทั้งแบบเดิม คือ เป็นห้องแถวการค้าซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีวัฒนธรรมจีนในการตั้งถิ่นฐานและห้องแถวการค้าที่ได้รับรูปแบบการประดับตกแต่งมาจากตะวันตกด้วย

สำหรับตอนปลายสุดของคาบสมุทรเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีกลุ่มเมืองท่าที่สำคัญกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมาก ทว่าเมืองที่ได้รับการยกย่องเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่สามารถใช้เป็นตัวแบบ

ในการท่องเที่ยวเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสมก็คือแหล่ง “*มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)*” ซึ่งทั้ง 2 เมืองคือ เมืองมะละกา และเมืองจอร์จทาวน์ ในสหพันธรัฐมาเลเซียเป็นตัวอย่างที่สะท้อนถึงประวัติศาสตร์ของเมืองยุคอาณานิคมบนช่องแคบมะละกา ที่อธิบายความต่อเนื่องของอิทธิพลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมจากการเป็นสถานีการค้าที่เชื่อมระหว่างโลกตะวันตกและตะวันออกซึ่งได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง เป็นศูนย์กลางของเมืองประวัติศาสตร์ที่ยังหลงเหลืออยู่อย่างสมบูรณ์บนช่องแคบมะละกา ผ่านมรดกของพหุวัฒนธรรมที่มีพลวัต เนื่องมาจากการสถาปนาเส้นทางการค้าจากสหราชอาณาจักรและยุโรปที่เดินทางผ่านดินแดนตะวันออกกลาง อนุทวีปอินเดีย และหมู่เกาะมลายูสู่จีน โดยทั้งสองเมืองยังคงปรากฏหลักฐานการอยู่ร่วมกันของความหลากหลายของมรดกทางวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมของเอเชีย ณ ที่ซึ่งศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมากดำรงอยู่ร่วมกัน สะท้อนผ่านองค์ประกอบทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมอันแสดงให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนหลากหลายวัฒนธรรมทั้งจากหมู่เกาะมลายู อินเดีย จีน และยุโรป

ในช่วงเวลาที่ชาติตะวันตกเข้ามามีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และได้ยึดครองพื้นที่ต่างๆ เข้าไว้เป็นพื้นที่ในอาณานิคมเพื่อเป็นแหล่งทรัพยากรเพื่อการผลิต ตลอดจนเป็นแหล่งกระจายสินค้า นอกจากนี้ชาติตะวันตกยังมองว่าดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นี้สามารถทำหน้าที่เป็นเส้นทางเชื่อมโยงไปยังจีนทางพากตะวันตกได้ด้วย ในการเข้ามาครอบครองของชาติตะวันตกจึงมีการสำรวจเส้นทางแม่น้ำสายสำคัญของภูมิภาค คือ แม่น้ำอิรวดีโดยอังกฤษ และแม่น้ำโขงโดยฝรั่งเศส ซึ่งการเข้ามาครอบครองพื้นที่ต่างๆ ได้ส่งผลต่อการวางผังเมืองและการก่อสร้างสถาปัตยกรรมแบบใหม่ที่บูรณาการรูปแบบสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในท้องถิ่นเข้ากับแนวทางการออกแบบสถาปัตยกรรมของตะวันตก ดังตัวอย่างของ “*มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)*” ที่ได้กำหนดคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลของตนว่าเป็นภาพสะท้อนของการพัฒนาทางกายภาพของเมืองกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก กล่าวคือ เมืองหลวงพระบางได้แสดงออกถึงการผสมผสานรูปแบบของสถาปัตยกรรมท้องถิ่นและโครงสร้างแบบลาวประเพณีกับรูปแบบอาคารยุคอาณานิคมในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19-20 ออกมาได้อย่างโดดเด่น เป็นเอกภาพซึ่งสามารถรับรู้ได้จากการปกป้องรักษาทัศนียภาพของเมืองที่ช่วยสะท้อนถึงความผสมผสานของวัฒนธรรมจากสองอารยธรรมได้อย่างดีเยี่ยม

- แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ภาพสะท้อนทัศนคติและปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในโลกทัศน์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

นับตั้งแต่การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในยุคก่อนประวัติศาสตร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป จนก่อร่างสร้างตัวเป็นอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่ และการก่อร่างกำเนิดรัฐที่มีรากฐานความสัมพันธ์กับกลุ่มคนชาติพันธุ์ต่างๆ ดังปรากฏกฎประจักษ์เป็นหลักฐานของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมทรงคุณค่ามากมายกระจายตัวอยู่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปและได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก และได้รับการบรรจุชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเพื่อรอรับการพิจารณา จะเห็นได้ว่าผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นับตั้งแต่อดีตมาจนกระทั่งปัจจุบันนั้นมีการดำรงชีวิตอยู่ใกล้ชิดสิ่งแวดล้อมอย่างเคารพนบและเกื้อกูล จนอาจเรียกได้ว่าวิถีที่สอดคล้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้นเป็นวิถีทางการดำเนินชีวิตของผู้คนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

สำหรับการท่องเที่ยวเรียนรู้ในประเด็นนี้จะมีแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่แสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกันของคนกับสภาพแวดล้อมแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านแหล่ง “ทะเลสาบอินเล (Inle Lake)” ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ทั้งนี้มีลักษณะทางกายภาพเป็นทะเลสาบในหุบเขาที่มีการรักษาภูมิทัศน์ไว้ได้เป็นอย่างดี มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากอาศัยอยู่ในทะเลสาบและแนวชายฝั่ง มีวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากหมู่บ้านโดยรอบทะเลสาบ ที่มีลักษณะเด่นหลายอย่าง เช่น การสัญจร การประมง การค้าขาย การปลูกผักบนแพลอยน้ำ เป็นระบบนิเวศที่เอื้อประโยชน์ต่อกันภายในทะเลสาบและชายฝั่งโดยรอบ ทั้งหมดคือผลผลิตของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมกับชาวชุมชนท้องถิ่น

สำหรับ “กลุ่มปูชนียสถานเอียนตือ (The Complex of Yen Tu Monuments and Landscape)” ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ทั้งนี้ เป็นแหล่งที่รวบรวมคุณค่าของพื้นที่อยู่หลากหลายมิติ โดยกลุ่มปูชนียสถานเอียนตือและแหล่งภูมิทัศน์โดยรวมตั้งอยู่บนแนวเขาตองเจี้ยว ซึ่งนอกจากจะมีความสวยงามของภูมิทัศน์ธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม ยังเป็นแหล่งสำคัญทางพระพุทธศาสนาในกายจักแลมเซนในเวียดนามอีกด้วย

ตารางที่ 7: แสดงแหล่งมรดกโลก (World Heritage) และแหล่งในบัญชีเบื้องต้น (Tentative List)

ลำดับเวลาทางประวัติศาสตร์ของแหล่งมรดกโลก และแหล่งในบัญชีเบื้องต้น ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
ประเทศ	ชื่อแหล่ง	ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์	สถานะของแหล่ง
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บรรพกาลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
มาเลเซีย	แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)	2,000,000 BC	WHC
เวียดนาม	แหล่งภูมิทัศน์จำงอาน (Trang An Landscape Complex)	30,000 BC	WHC
เมียนมาร์	ถ้ำบาดาลิง และถ้ำข้างเคียง (Badah-lin and associated caves)	15,000-13,000 BC	Tentative
เวียดนาม	ถ้ำคอนวอน (Con Moong cave)	10,000 BC	Tentative
เวียดนาม	แหล่งภูมิทัศน์วางซอน (Huong Son Complex of Natural Beauty and Historical Monuments)	10,000 BC	Tentative
ไทย	อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)	3,000 BC – 5 th Century	Tentative
เวียดนาม	แหล่งโบราณคดีภาพสลักหินในซาปา (The area of old carved stone in SAPA)	2,000 BC	Tentative
ไทย	มรดกโลกแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)	1,495-900 BC	WHC
สปป.ลาว	หุ่งไหหิน (Sites Mégalithiques de la province de Xieng Khouang)	500 BC	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
กัมพูชา	แหล่งโบราณคดีอังกอร์โบเรย์ที่พนมตา (Site d'Angkor Borei et Phnom Da)	500 BC	Tentative
เมียนมาร์	มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)	200 BC	WHC
เวียดนาม	สถานที่ศักดิ์สิทธิ์หมีเซิน (My Son Sanctuary)	4 th Century	WHC

แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมสมัยก่อนเมืองพระนคร (Pre-Angkor Period) ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาสู่สมัยเมืองพระนคร (Angkor Period)			
สปป.ลาว	มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาค วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)	5 th Century	WHC
กัมพูชา	กลุ่มปราสาทสัมโบรเปรียุก (Groupe de Sambor Prei Kuk)	7 th Century	Tentative
กัมพูชา	แหล่งกุเลน (Site des Kulen)	Early 9 th Century	Tentative
กัมพูชา	มรดกโลกปราสาทพระวิหาร (Temple of Preah Vihear)	Early 9 th Century	WHC
กัมพูชา	กลุ่มปราสาทเกาะแกร์ (Le site de Koh Ker)	10 th Century	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาสมัยเมืองพระนคร (Angkor Period) และสมัยหลังเมืองพระนคร (Post-Angkor)			
กัมพูชา	มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)	Late 9 th Century - Late 12 th Century	WHC
กัมพูชา	ปราสาทเบ็งเมเลีย (Ensemble de Beng Mealea)	Early 12 th Century	Tentative
กัมพูชา	ปราสาทพระขรรค์แห่งกำปงสวาย (Ensemble du Prah Khan de Kompong Svay)	11 th Century	Tentative
กัมพูชา	ปราสาทบันทายเปรยนคร (Ensemble de Banteay Prei Nokor)	11 th Century	Tentative
ไทย	พิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)	Mid 11 th Century	Tentative
กัมพูชา	ปราสาทบันทายฉมาร์ (Ensemble de Banteay Chmar)	Late 12 th Century	Tentative
กัมพูชา	แหล่งโบราณคดีอูดอง (Site d'Oudong)	Early 17 th Century	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: การประดิษฐานพระพุทธศาสนา และความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
เมียนมาร์	แหล่งโบราณคดีพุกาม และสถาปัตยกรรม (Bagan Archaeological Area and Monuments)	10 th - 14 th Century	Tentative
ไทย	พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)	Late 12 th Century	Tentative

สปป.ลาว	พระธาตุหลวงแห่งเวียงจันทน์ (That Luang de Vientiane)	Mid 16 th Century	Tentative
เมียนมาร์	วัดไม้แห่งสมัยคองบองเมืองมณฑลทะเลย์ (Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhanngge, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay))	Mid 18 th Century	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์อาณาจักรและเมืองสำคัญของกลุ่มนานาชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
เมียนมาร์	เมืองวัฒนธรรมมอญ: พะโค, หงสาวดี (Mon cities: Bago, Hanthawaddy)	Mid 11 th Century	Tentative
เมียนมาร์	กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มณฑลทะเลย์ (Ancient cities of Upper Myanmar: Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay)	Early 14 th Century	Tentative
เมียนมาร์	แหล่งโบราณคดีเมียวู และสถาปัตยกรรม (Myauk-U Archaeological Area and Monuments)	Mid 15 th Century	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: กลุ่มนครปราการในวัฒนธรรมเวียดนาม			
เวียดนาม	มรดกโลกศูนย์กลางนครปราการจักรพรรดิแห่งดั่งลอง-ฮานอย (Central Sector of the Imperial Citadel of Thang Long - Hanoi)	11 th Century	WHC
เวียดนาม	มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)	Late 14 th Century	WHC
เวียดนาม	มรดกโลกเมืองเว้ (Complex of Huế Monuments)	17 th Century	WHC
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการสถาปนารัฐจารีตของกลุ่มคนผู้พูดภาษาตระกูลไท			
ไทย	มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)	Mid 13 th Century	WHC
ไทย	อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)	Late 13 th Century	Tentative
แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: จากเมืองในระบบริฐจารีตสู่เมืองท่าการค้า และเมืองที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก			
ไทย	มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (Historic City of Ayutthaya)	Mid 14 th Century	WHC
สปป.ลาว	มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)	Mid 14 th Century	WHC
มาเลเซีย	มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)	Late 14 th Century	WHC

แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้: “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม” ภาพสะท้อนทัศนคติและปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ในโลกทัศน์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป			
เมียนมาร์	ทะเลสาบอินเล (Inle Lake)	20th Century	Tentative
เวียดนาม	กลุ่มอนุสาวรีย์เทียนตู (The Complex of Yen Tu Monuments and Landscape)	13th Century	Tentative

ในประเด็นเรื่องแนวทางการจัดเส้นทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป ผ่านแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น เพื่อส่งเสริมการเชื่อมต่อต่อการเดินทางบนแผ่นดินระหว่างแหล่งมรดกโลกต่างๆ โดยมีประเทศไทยเป็นศูนย์กลาง

จากการศึกษาพบว่าแหล่งมรดกโลก และแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นเป็นแหล่งที่มีศักยภาพสูง มีความน่าสนใจ และเมื่อนำมาจัดระบบแล้วสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ยุคบรรพกาลจนกระทั่งถึงสมัยใหม่ได้เป็นอย่างดี

ทั้งนี้ การวางแผนทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเรียนรู้ตามแนวทางวิธีทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ซึ่งใช้การปูพื้นฐานในลักษณะของการให้ความรู้ตามยุคสมัยจากเก่ามาหาใหม่ ในลักษณะ “การเรียนรู้ทางแนวดิ่ง (Vertical Learning)” ซึ่งจากกรณีศึกษาของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่จะนำมาใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ที่เป็นตัวแทนในสมัยบรรพกาลนั้นสามารถกำหนดแนวทางการเรียนรู้ทางดิ่งได้ ทว่าเมื่อสังคมมีความซับซ้อนขึ้น มีการตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอย่างกว้างขวาง มีพัฒนาการทางสังคมทางวัฒนธรรมเป็นตัวของตัวเองตามแต่ที่จะพัฒนาขึ้นตามบริบทที่เข้ามาแวดล้อม จะเห็นได้ว่าการแบ่งประเภทของแหล่งที่เหมาะสมกับการท่องเที่ยวเรียนรู้ นั้นไม่อาจจะแบ่งได้ตามช่วงเวลาได้อีกต่อไป ทว่าต้องจัดแบ่งหมวดหมู่ตามกลุ่มความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรม ความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (Area Base) ตลอดจนความสัมพันธ์เชิงประเด็น จึงต้องจัดเป็นกลุ่มการเรียนรู้ตามสาระซึ่งเป็น “การเรียนรู้ทางแนวระนาบ (Horizontal Learning)” ซึ่งภายใต้การจัดหมวดหมู่การเรียนรู้ตามแนวระนาบก็จะมีการจัดหมวดหมู่ตามแนวดิ่งอยู่ด้วย ทั้งนี้มีข้อเสนอโดยสรุปของการจัดหมวดหมู่ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมตามลักษณะของกาเรียนรู้ดังต่อไปนี้

1. การวางแผนทางการจัดหมวดหมู่ตามการเรียนรู้ทางแนวดิ่ง (Vertical Learning)

- 1.1 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์บรรพกาลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป
- 1.2 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับอารยธรรมอินเดียในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

2. การวางแผนทางการจัดหมวดหมู่ตามการเรียนรู้ทางแนวระนาบ (Horizontal Learning)

- 2.1 กลุ่มการท่องเที่ยวเรียนรู้อารยธรรมลุ่มน้ำโตนเลสาบและพื้นที่ร่วมวัฒนธรรม

- 2.1.1 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาปฏิสัมพันธ์กับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมสมัยก่อนเมืองพระนคร (Pre-Angkor Period) ซึ่งเป็นรากฐานการพัฒนาสมัยเมืองพระนคร (Angkor Period)
- 2.1.2 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์ช่วงเวลาสมัยเมืองพระนคร (Angkor Period) และสมัยหลังเมืองพระนคร (Post-Angkor)
- 2.2 กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ การประดิษฐ์พระพุทธรูป และความรู้เรื่องของพระพุทธรูปในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป
- 2.3 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์อาณาจักรและเมืองสำคัญของกลุ่มนานาชาติพันธุ์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป
- 2.4 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้กลุ่มนครปรกาศในวัฒนธรรมเวียดนาม
- 2.5 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานและการสถาปนารัฐจารีตของกลุ่มคนผู้พูดภาษาตระกูลไท
- 2.6 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้จากเมืองจารีตสู่เมืองท่าการค้า และเมืองที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก
- 2.7 แหล่งท่องเที่ยวเรียนรู้ภูมิทัศน์วัฒนธรรม: ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

สรุปผลการวิจัย
โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 2

การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดก
ทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลก
ทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม

The study and analysis of value, potential, and guidelines
for nominating the cultural heritage sites to
inscribed as World Cultural Heritage

รายงานย่อ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 2
การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
เพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม
The study and analysis of value, potential, and guidelines for
nominating the cultural heritage sites to inscribed as
World Cultural Heritage

ผู้วิจัย

ดร. เกียรติกร เกิดศิริ

1. คำถามของการศึกษา

โครงการวิจัย “การศึกษาวิเคราะห์คุณค่า ศักยภาพ และแนวทางการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเพิ่มเติม” เป็นโครงการที่มุ่งศึกษาศักยภาพ และข้อมูลของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมต่างๆ ในประเทศไทย เพื่อสร้างกลไกส่งเสริมให้มีการผลักดันขึ้นสู่การขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ทว่าในการดำเนินการนั้นมีขั้นตอนที่ซับซ้อน และต้องมีการประเมินศักยภาพของตนเองอย่างตรงไปตรงมาบนพื้นฐานของการศึกษาภูมิกษณศาสตร์ของคณะกรรมการมรดกโลกอย่างละเอียดลึกซึ้ง อีกทั้งต้องทำการศึกษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีบริบทแวดล้อมคล้ายคลึงกัน ทั้งแหล่งที่ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกไปแล้ว และแหล่งที่ได้รับการบรรจุชื่อในบัญชีรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา โดยมุ่งศึกษาแหล่งที่อยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป เนื่องจากอยู่ในบริบทแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมแบบเดียวกัน เนื่องมาจากในขั้นตอนการเสนอชื่อเพื่อขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นต้องทำกระบวนการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ซึ่งแหล่งมรดกโลก และแหล่งในบัญชีรายชื่อในประเทศต่างๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะต้องถูกนำมาเป็นคู่เปรียบเทียบเนื่องจากมีบริบทแวดล้อมที่สัมพันธ์กัน

จากคำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยชิ้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการ และนำมาต่อยอดเชิงวิจัยประยุกต์ (Apply

Research) เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนวความคิดในการการบริหารแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในที่นี้ จำแนกคำถามในการวิจัยได้ดังต่อไปนี้ คือ

7. แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการบรรจุรายชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้วนั้น มีบริบทอย่างไร และสามารถถอดองค์ความรู้มาสู่กระบวนการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้เข้าสู่แหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage) ได้อย่างไร

8. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่มีศักยภาพในการเสนอชื่อเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) มีอะไรบ้าง และจะมีกลยุทธ์ในการดำเนินการอย่างไรเพื่อให้ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

9. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้ว จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการดำเนินการเป็นอย่างไร และควรมีกลยุทธ์ในการดำเนินการขั้นตอนต่อไปอย่างไร

2. ความสำคัญ ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งมรดกโลกทั้งสิ้น 5 แห่ง เป็น “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติ” จำนวน 2 แห่ง คือ “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติทุ่งใหญ่นเรศวร-ห้วยขาแข้ง (Thungyai-Huai Kha Khang Wildlife Sanctuaries)” “แหล่งมรดกโลกทางธรรมชาติเขาใหญ่ (Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex)” และ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม” จำนวน 3 แห่ง คือ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองเกี่ยวเนื่อง (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historic City of Ayutthaya)” และ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านเชียง (Ban Chiang Archaeological Site)”

จะเห็นว่า แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้งหมดในประเทศไทยนั้น เป็นแหล่งที่เป็นแหล่งโบราณคดีที่มีลักษณะเป็น “ซากของวัฒนธรรมที่ยุติบทบาทลงแล้ว (Relic Cultural Properties)” และแหล่งทั้งหมดนั้นมีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่ดูแลแต่เพียงผู้เดียว

นอกจากแหล่งมรดกโลกทั้งทางธรรมชาติและแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้ง 5 แห่ง ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ทางภาครัฐได้มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอีก 2 แห่งที่ขึ้นทะเบียนอยู่ใน “บัญชีรายชื่อชั่วคราว (Tentative List)” คือ “แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมภูพระบาท จังหวัดอุดรธานี” และ “เส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และศาสนสถานที่เกี่ยวข้อง” ซึ่งกำลังรอรับการพิจารณา และประกาศยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

นอกจากนี้ ทางกรมศิลปากรยังมีความคิดเห็นว่าควรเสนอชื่อแหล่งมรดกวัฒนธรรมของชาติอีก 7 แห่ง (ลำดับที่ 1-10) เพื่อดำเนินการสู่การเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และกลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน 1 ได้เสนอรายชื่อ 4 แห่ง (ลำดับที่ 8-11) ได้แก่

1. แหล่งโบราณคดีเมืองเก่าเชียงใหม่และสุพรรณโคมคำ
2. เส้นทางวัฒนธรรมไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ ไทรบุรี
3. แหล่งวัฒนธรรมล้านนา
4. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา
5. กลุ่มสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
6. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช
7. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
8. แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดีเมืองวัฒนธรรมล้านนา
9. แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
10. เส้นทางวัฒนธรรมวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
11. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน

จากข้อมูลดังกล่าวมาข้างต้น จึงสรุปได้ว่าประเทศไทยมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพสูงในประเด็นด้านคุณค่า จนได้รับการยกย่องให้ขึ้นทะเบียนในบัญชีรายชื่อเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) แล้วจำนวน 2 แห่ง และมีรายชื่อที่คาดว่าจะเสนออีก 11 แห่ง คงเหลือเพียงการศึกษาข้อมูลที่สมบูรณ์ และการวางแผนการอนุรักษ์และการพัฒนาให้แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังประโยชน์แก่ผู้คนในท้องถิ่นในแง่มุมต่างๆ ทั้งเกียรติภูมิ และรายได้จากการท่องเที่ยวที่ถือว่าเป็นผลพลอยได้จากการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน

3. คำสำคัญ

- 3.1 มรดกโลก (World Heritage)
- 3.2 การเสนอรายชื่อเพื่อรับการพิจารณาเป็นมรดกโลก (Nomination Process)

4. ลักษณะโครงการวิจัย

โครงการวิจัยใหม่ ระยะเวลาทำวิจัย 1 ปี ปีนี้เป็นปีที่ 1

4.1 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ยุทธศาสตร์ ยุทธศาสตร์การสร้างเศรษฐกิจความรู้และสร้างปัจจัยแวดล้อม

4.2 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555-2559)

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 3 การอนุรักษ์ เสริมสร้าง และพัฒนาทุนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม

กลยุทธ์การวิจัยที่ 1 บริหารจัดการ และใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

แผนงานวิจัยที่ 1.1 การวิจัยเกี่ยวกับการบริหารจัดการเพื่อการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ทรัพยากร ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

4.3 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับกลุ่มเรื่องที่ควรวิจัยเร่งด่วนตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553)

กลุ่มเรื่อง ความมั่นคงของรัฐและการเสริมสร้างธรรมาภิบาล

4.4 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายรัฐบาล

นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก: เร่งเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ

นโยบายระยะการบริหารราชการ 4 ปี ของรัฐบาล: นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (ภาคการท่องเที่ยว การบริการ และกีฬา)

5. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

5.1 เพื่อศึกษาศักยภาพของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ทั้ง 11 แหล่ง เพื่อการวางแผนยุทธศาสตร์ผลักดันให้ขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

5.2 เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเพื่อนำไปสู่การจัดทำเอกสารประกอบการตัดสินใจในการเสนอชื่อเป็นแหล่งมรดกโลก

5.3 เพื่อศึกษา และการกำหนดแผนการดำเนินการเสนอรายชื่อเพื่อรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก รวมทั้งศึกษาผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเป็นแหล่งมรดกโลก

6. ขอบเขตของการวิจัย

6.1 แหล่งมรดกที่ขึ้นทะเบียนเป็นรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป คือ ราชอาณาจักรกัมพูชา สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ สาธารณรัฐมาเลเซีย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม

6.2 แหล่งมรดกที่ขึ้นทะเบียนเป็นรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List) ในประเทศไทย จำนวน 4 แหล่ง

- 1) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมพระบาท จังหวัดอุดรธานี
- 2) เส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพิมาย ปราสาทพนมรุ้ง ปราสาทเมืองต่ำ และศาสนสถานที่เกี่ยวข้อง
- 3) พระมหาธาตุวรมหาวิหาร (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)
- 4) อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)

6.3 แหล่งมรดกวัฒนธรรมในประเทศไทยที่คาดว่าจะมีศักยภาพเพียงพอในการเสนอรายชื่อเป็นรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List)

- 1) แหล่งโบราณคดีเมืองเก่าเชียงแสนและสุวรรณภูมิคำ
- 2) เส้นทางวัฒนธรรมไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ ไทรบุรี
- 3) แหล่งวัฒนธรรมล้านนา
- 4) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา
- 5) กลุ่มสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- 6) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม
- 7) แหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรมภูเขาศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
- 8) เส้นทางวัฒนธรรมวัดพระธาตุศักดิ์สิทธิ์ในวัฒนธรรมล้านนา
- 9) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งหุบเขาแม่ฮ่องสอน

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

องค์ความรู้ที่เกิดจากการบูรณาการศาสตร์หลายแขนงเข้าด้วยกัน จะทำให้เข้าใจประเด็นปัญหาที่ซับซ้อน และนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ และการแก้ปัญหาที่ตรงจุด ซึ่งจะเป็นองค์ความรู้ในด้านการกำหนดนโยบาย และจุดยืนของประเทศไทยในเวทีอาเซียนได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ ประโยชน์ที่ได้รับทางวิชาการ คือ การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ในเอกสารทางวิชาการประเภทต่างๆ, การจัดบรรยายพิเศษ, การจัดแสดงนิทรรศการ, ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ภาคนโยบาย และภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว

สำหรับหน่วยงานที่จะนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์มีดังต่อไปนี้

- **หน่วยงานด้านนโยบายระดับนานาชาติ** เช่น องค์การยูเนสโก, องค์การสหประชาชาติ, ประชาคมอาเซียน (ASEAN Community), โครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก (East-west Economic Corridor), ยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจ อิระวดี-เจ้าพระยา-แม่โขง (ACMECS: Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy), โครงการข่ายการขนส่งระบบรางแห่งเอเชีย (Trans-Asian Railway Network) เป็นต้น

- **หน่วยงานด้านนโยบายระดับชาติ** เช่น *หน่วยงานระดับกระทรวง* ได้แก่ กระทรวงการต่างประเทศ, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวงคมนาคม, กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงวัฒนธรรม, กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, *หน่วยงานระดับกรม* ได้แก่ กรมศิลปากร, กรมอาเซียน, สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- **สถาบันการศึกษา** เพื่อเป็นองค์ความรู้ของผู้สนใจ รวมทั้งใช้ในการวางแผนนโยบายด้านการจัดการ การศึกษาเพื่อตอบโจทย์ในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ทั้งการศึกษาในระบบ และการบริการวิชาการสู่ชุมชน

- **หน่วยงานภาคเอกชน** ผู้ประกอบการธุรกิจการบิน, ผู้ประกอบการโรงแรมที่พัก, ผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว, ผู้ประกอบการร้านอาหาร และร้านค้า ฯลฯ

8. แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี หรือผลการวิจัยสู่กลุ่มเป้าหมาย

8.1 จัดทำหนังสือรายงานการวิจัยผลการวิจัยเผยแพร่ไปยังห้องสมุดสถาบันการศึกษา และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

8.2 จัดทำรายงานสรุปการวิจัยสำหรับผู้บริหาร (Research Program Executive Summary) ทั้งภาษาไทย-ภาษาอังกฤษเพื่อส่งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องใช้ประโยชน์

8.3 การบรรยายพิเศษ และการนำเสนอผลงานวิจัยในการประชุมวิชาการต่างๆ

8.4 จัดกิจกรรมพาผู้สนใจศึกษาดูงานแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไม่รวมอยู่ในเงื่อนไขในการดำเนินการวิจัย แต่จะดำเนินการต่อในภายหลัง)

8.5 การเผยแพร่ผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และเครือข่ายทางสังคม (Social Media) เช่น Facebook, Website

9. วิธีการดำเนินการวิจัย และสถานที่ทำการทดลอง /เก็บข้อมูล

9.1 การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับนโยบายและแผนที่เกี่ยวข้องกับแผนพัฒนาด้านการคมนาคมขนส่ง และการท่องเที่ยว

9.2 การศึกษาเชิงพื้นที่เน้นการสำรวจภาคสนาม ด้วยการจับพิกัดการเดินทาง และพิกัดตำแหน่งที่ตั้งด้วยเครื่องกำหนดตำแหน่งพิกัดทางภูมิศาสตร์ (GPS) ของพื้นที่ศึกษาเพื่อเชื่อมโยงกับ

สาธารณูปโภค สาธารณูปการ และการบริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว, ความสัมพันธ์กับรูปแบบ และ โครงข่ายการคมนาคม, พื้นที่เชื่อมต่อ / พรอมแดน

9.3 การศึกษาเชิงพื้นที่ที่เน้นการสำรวจภาคสนามเกี่ยวกับประเภท และความสะอาดจากการ ขนส่งสาธารณะประเภทต่างๆ ในพื้นที่กรณีศึกษา และการเชื่อมต่อ/พรอมแดน

9.4 การศึกษาเชิงพื้นที่ที่เน้นการสำรวจภาคสนาม การสังเกต และการสอบถามข้อมูลจาก ผู้เกี่ยวข้อง รวมทั้งแผนนโยบายในการบริหารจัดการพื้นที่

9.5 การศึกษาภาพถ่ายทางอากาศ / ภาพถ่ายทางดาวเทียม และการแปลความหมาย

9.6 นำข้อมูลมาจัดระบบโดยใช้แนวความคิดจากการทำระบบสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS)

9.7 จัดระบบข้อมูล ประมวลผล และการวิเคราะห์ข้อมูล

10. สรุปผลการวิจัย

จากคำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของ การวิจัยขั้นนี้ มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการ และนำมาต่อยอดเชิงวิจัยประยุกต์ (Apply Research) เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนวความคิดในการการบริหารแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมโดยมี จุดมุ่งหมายเพื่อขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม ในที่นี้ จำแนกคำถามในการวิจัย ได้ดังต่อไปนี้ คือ

1. แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการบรรจุรายชื่อ ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้วนั้น มีบริบทอย่างไร และสามารถถอดองค์ความรู้มาสู่ กระบวนการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้เข้าสู่แหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage) ได้อย่างไร

2. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่มีศักยภาพในการเสนอชื่อเข้าสู่บัญชีรายชื่อ เบื้องต้น (Tentative List) มีอะไรบ้าง และจะมีกลยุทธ์ในการดำเนินการอย่างไรเพื่อให้ได้รับการยก ย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

3. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้ว จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการดำเนินการเป็นอย่างไร และควรมีกลยุทธ์ใน การดำเนินการขั้นต่อไปอย่างไร

1. แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ได้รับการบรรจุรายชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้วนั้น มีบริบทอย่างไร และสามารถถอดองค์ความรู้มาสู่กระบวนการเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของไทยให้เข้าสู่แหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) และแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage) ได้อย่างไร

1.1 การศึกษาว่าด้วยแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป

ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป มีแหล่งที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)” เพื่อรอการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และแหล่งมรดกภูมิทัศน์วัฒนธรรมจาก “องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO)” จำนวนทั้งสิ้น 26 แหล่ง เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้ คือ

- ราชอาณาจักรกัมพูชา มีแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเป็นแหล่งวัฒนธรรม 9 แห่ง
- สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ มีแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเป็นแหล่งวัฒนธรรม 7 แห่ง
- ราชอาณาจักรไทย มีแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเป็นแหล่งวัฒนธรรม 4 แห่ง
- สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว มีแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น 2 แห่ง
- สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม มีแหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเป็นแหล่งวัฒนธรรม 1 แห่ง และแหล่งภูมิทัศน์วัฒนธรรม 3 แห่ง
- สหพันธรัฐมาเลเซีย ไม่มี แหล่งที่เสนออยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น

จากการเปรียบเทียบข้อมูลประกอบการพิจารณาของรับการยกย่องแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่บรรจุชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) เพื่อขอรับการจารึกเป็นแหล่งมรดกโลกนั้น พบว่าในช่วงระหว่างปีค.ศ. 1992-2004 แหล่งที่เสนอชื่อในบัญชีรายชื่อชั่วคราวในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมีการจัดเตรียมข้อมูลเบื้องต้นของแหล่ง และข้อมูลประวัติศาสตร์แบบสังเขปเท่านั้น ทว่าแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเหล่านี้ส่วนใหญ่เป็นแหล่งที่มีศักยภาพสูง ซึ่งคณะกรรมการมรดกโลกได้คัดเลือกให้บรรจุในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นตั้งแต่ในช่วงแรกที่ประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ลงนามเข้าร่วมเป็นรัฐภาคีสมาชิก

ทว่าหลังจากที่มีการบรรจุชื่อแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นนั้นรัฐภาคีสมาชิกต่างๆ ก็ยังไม่ได้ดำเนินการจัดทำการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากประสบปัญหาหลายประการ ตัวอย่างเช่น ราชอาณาจักรกัมพูชาก็เพิ่งฟื้นตัวจากสงครามกลางเมืองระหว่างปี ค.ศ.1975-1979 และสถานการณ์ทางการเมืองยังไม่เป็นเอกภาพจึงยังไม่ได้มีการทำการศึกษา และผลักดันให้มีการนำเสนอชื่อแหล่งในบัญชีรายชื่อเพื่อขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้ทุนทรัพย์ในการศึกษาสำรวจ

มาก รวมไปถึงในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นตลาดการท่องเที่ยวโลกก็ยังไม่มีความเชื่อมั่นในเรื่องความปลอดภัยในการเดินทางท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้มากนัก ตลอดจนสาธารณูปโภคด้านการท่องเที่ยวยังไม่ดีมากนัก เพราะฉะนั้นรัฐบาลจึงยังไม่ลงทุนในแหล่งที่มีศักยภาพต่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งบริบทและเงื่อนไขดังกล่าวนั้นก็เกิดกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเช่นกัน เนื่องจากเพิ่งฟื้นตัวจากภาวะการล่มสลาย ในขณะที่สาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์นั้นได้รับการคว่ำบาตรจากนานาชาติ เป็นระยะเวลาที่ยาวนานจึงไม่ได้มีการเสนอรายชื่อแหล่งที่ได้รับการบรรจุชื่อในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก

สำหรับราชอาณาจักรไทยซึ่งได้เสนอแหล่ง “ปราสาทพิมาย และ ศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” อยู่ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นมาอย่างยาวนาน ทว่าก็ไม่ได้มีการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากขาดความเชี่ยวชาญและขาดการศึกษาหลักเกณฑ์ต่างๆ ของคณะกรรมการมรดกโลกที่เปลี่ยนแปลงไปค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ยังขาดองค์ความรู้ทางวิชาการที่จะใช้ประกอบในการเสนอการขอรับการพิจารณา เนื่องจากการพิจารณายกย่องแหล่งมรดกโลกหลังจากทศวรรษที่ 2000 เป็นต้นมานั้น ได้รับความสนใจของรัฐบาลสมาชิกมากขึ้น เนื่องจากที่แหล่งในรัฐภาคีได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งมรดกโลกนั้นตอบโจทย์เกี่ยวกับการสร้างอุดมการณ์และจิตสำนึกของประชาชนในรัฐภาคีที่ครอบครองแหล่ง รวมไปถึงการได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นยังทำหน้าที่เป็นตั้ง “การรับรอง (Certificate)” ซึ่งคุณภาพสำหรับการพัฒนาส่งเสริมการท่องเที่ยวด้วย ในการนั้นจึงมีรัฐภาคีสมาชิกเริ่มให้ความสนใจส่งแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมเข้าขอรับการประเมินยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกมากขึ้นอย่างก้าวกระโดด

จากเหตุดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้คณะกรรมการมรดกโลกจำเป็นต้องออกแบบวางแผนกำหนดแนวทาง และกรอบเกณฑ์ต่างๆ ให้ซับซ้อน และรัดกุมมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 28 ที่เมืองซูโจว สาธารณรัฐประชาชนจีน³⁸ ได้มีมติให้แหล่งมรดกที่จะยื่นเข้าในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ต้องระบุ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ของแหล่งมรดก รวมถึง “การเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other similar properties)” โดยจะถูกบังคับใช้ครั้งแรกผ่าน “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention)” ในปีค.ศ. 2008³⁹ โดยมีเป้าประสงค์เพื่อกำหนดให้รัฐภาคีต้องนำเสนอแหล่งมรดกเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ต้องจัดทำข้อมูลให้อยู่ในมาตรฐาน

³⁸ Decisions Adopted at the 28th Session of the World Heritage Committee. Suzhou. 2004. p.12.

³⁹ จาก UNESCO World Heritage Centre, **Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention**, 2008. p. 83.

เกี่ยวกับการจัดทำข้อมูลแหล่งมรดกโลก (World Heritage List) โดยเฉพาะประเด็นเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” “ความสมบูรณ์ (Integrity)” และ “ความจริงแท้ (Authenticity)” เช่นเดียวกับเอกสารเพื่อประกอบการพิจารณาที่ยกย่องแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นเป็นแหล่งมรดกโลก เพียงแต่ว่าการเสนอชื่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) นั้นจะต้องมีการจัดทำข้อมูล “การเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other Similar Properties)” เพิ่มเติมขึ้น เพื่อให้เป็นกลไกในการประเมินตนเองของแหล่งที่ต้องการนำเสนอ เพื่อให้ทราบสถานภาพและศักยภาพของแหล่งเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งอื่นๆ ที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกัน ทั้งที่เป็นแหล่งในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) และแหล่งในบัญชีมรดกโลก (World Heritage List) โดยทำการเปรียบเทียบกันทั้งในเชิงกายภาพ มิติประวัติศาสตร์ ขนาดของพื้นที่แหล่ง หรือรูปแบบของการบริหารจัดการ เพื่อให้รัฐภาคีที่ต้องการนำเสนอแหล่งนั้นประเมินคุณค่าของแหล่งที่นำเสนอบนศักยภาพที่แท้จริง ไม่เอนเอียงไปตามแนวทางชาตินิยม

แต่สำหรับแหล่งมรดกที่อยู่ในบัญชีมรดกโลก (World Heritage List) นั้นจะมีหัวข้อที่แตกต่างจากแหล่งมรดกเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) คือ “แผนการพิทักษ์รักษา และการบริหารจัดการ (Protection and Management Requirement)” ซึ่งเป็นหัวข้อที่ระบุถึงการดำเนินงานและการวางแผนการอนุรักษ์และรักษาพื้นที่ของแหล่งมรดกในปัจจุบันและอนาคต

ทว่าจากการศึกษาวิจัยนี้ซึ่งได้ทำการศึกษาทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการนำเสนอแหล่งของราชอาณาจักรไทยพบว่า แม้ว่าจะมีการปรับปรุงหัวข้อของเอกสารครบตามข้อกำหนดของคณะกรรมการมรดกโลก แต่ทว่าในเนื้อหาของเอกสารประกอบการพิจารณา และแนวทางในการนำเสนอ นั้นกลับไม่สะท้อนให้เห็นถึงการวิเคราะห์กรอบเกณฑ์ต่างๆ และนำมาสู่การปรับตัวในการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์เพื่อส่งแหล่งใหม่ๆ ที่มีศักยภาพเข้าไปบรรจุในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น และการจัดทำเอกสารเพื่อขอรับการยกย่องแหล่งที่อยู่ในบัญชีรายชื่อแล้วขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลก

1.2 แหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปกับเกณฑ์การเสนอคุณค่าตามเกณฑ์มรดกโลก

ในการบ่งชี้ว่าคุณค่าของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกนั้นต้องมี “คุณค่า (Value)” สอดคล้องสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อก็ได้ อย่างไรก็ตามการที่แหล่งต่างๆ นั้นบ่งชี้ว่าคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์หลายข้อก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) รวมทั้งคุณค่าด้านความสมบูรณ์แบบ (Integrity) ของแหล่งที่นำเสนอด้วย นอกจากนี้ คุณค่าของ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)” นั้นจะสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 1-6 ในขณะที่หากเป็น “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” หรือ “แหล่งมรดกโลกแบบผสม (Mixed Site)” นั้นสามารถบ่งชี้ว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อใดก็ได้ร่วมกันระหว่างเกณฑ์ข้อที่ 1-6 และ 7-10

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 1

กรอบความคิดในการนำเสนอด้วยเกณฑ์ข้อที่ 1 นั้น แหล่งที่เสนอว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อนี้ต้องได้รับการ “ออกแบบและวางผังอย่างเป็นเลิศ” ซึ่งแหล่ง “ปราสาทพimai และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” ที่นำเสนอขึ้นก็ยังคงสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 1 เฉกเช่นเดียวกับแหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor) ก็กำหนดว่าคุณค่าของแหล่งว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 1 ด้วยเช่นกัน และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ซึ่งมีผังเมืองแบบสี่เหลี่ยมเกือบจัตุรัสนั้นก็พอจะเชื่อมโยงกับประเด็นที่ว่าด้วย “เป็นผลงานชิ้นเอกของอริยะสร้างสรรค์” ได้อยู่บ้าง

ทว่าคุณค่าของแหล่ง “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ไม่สอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 1 เนื่องจากเป็นแหล่งที่มีพลวัตของการบูรณปฏิสังขรณ์มาตลอดหน้าประวัติศาสตร์ของวัดหาได้แสดงให้เห็นถึงผลงานการออกแบบที่ยังคงคุณค่าข้ามกาลเวลามา หรือได้รับการออกแบบสร้างสรรค์อย่างอัจฉริยะ ดังเกณฑ์ข้อที่ 1 ซึ่งหากเลือกเกณฑ์ดังกล่าวนี้จะไม่สามารถอธิบายต่อเนื่องในประเด็นว่าด้วยเรื่องคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลได้

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 2

สำหรับแหล่ง “ปราสาทพimai และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)”

และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักร ล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ก็ค่อนข้างสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 2 ทว่าจะมีแต่ “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ที่เมื่อทำการวิเคราะห์แล้วจะพบว่า พื้นที่ที่เสนอมีขนาดและสัดส่วนที่เล็กกว่าแหล่งอื่นๆ ที่เสนอขึ้นในลักษณะของสัดส่วนระดับเมือง (Urban Scale) แม้ว่ากรณีที่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมวัดพระมหาธาตุวรมหาธาตุ นครศรีธรรมราช เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 2 อธิบายคุณค่าของแหล่งนั้นก็พอจะใช้ได้ แต่ทว่าเมื่อเทียบกับแหล่งอื่นๆ ที่ใช้เกณฑ์ข้อที่ 2 ในการอธิบายคุณค่าของตนเองแล้วจะเห็นว่าแหล่งอื่นๆ จะมีความซับซ้อน ความหลากหลาย ตลอดจนขนาดของแหล่งที่มีขนาดใหญ่ระดับเมืองทั้งสิ้น

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 3

สำหรับแหล่ง “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักร ล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” จะเห็นได้ว่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมประเภทปราสาทหินนั้นได้แสดงให้เห็นคุณค่าที่สอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 3 นี้เช่นเดียวกับแหล่ง “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” รวมทั้งแหล่ง “ปราสาทบันทายฉมาร์ (Ensemble de Banteay Chmar)” และ “ปราสาทบันทายเปรียนคร (Ensemble de Banteay Prei Nokor)” ซึ่งเลือกกำหนดคุณค่าว่าสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 3 นี้เช่นกันดังที่กล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นในการทำการศึกษเปรียบเทียบแหล่งปราสาทพิมาย และพนมรุ้ง ควรเลือกทำการศึกษาเปรียบเทียบกับปราสาทหินในราชอาณาจักรกัมพูชาทั้ง 2 แหล่งดังที่กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากมีขนาดและระเบียบสัดส่วนไม่แตกต่างกันมากนัก ซึ่งย่อมทำให้การเปรียบเทียบดังกล่าวนี้ทำให้แหล่งได้รับประโยชน์มากกว่าการนำไปทำการเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกเมืองพระนครโดยตรง

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 4

จะเห็นได้ว่านิยามของเกณฑ์ข้อที่ 4 ความว่า “เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของชนิดอาคารหรือสถาปัตยกรรมโดยรวม หรือภูมิทัศน์ซึ่งแสดงขั้นตอนที่มีความสำคัญในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ;”

จะเห็นได้ว่า “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” และ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” เสนอว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 4 ซึ่งเมื่อพิจารณาโดยละเอียดจะเห็นว่าเกณฑ์ข้อที่

4 เปิดโอกาสค่อนข้างกว้างให้ตีความในประเด็นเรื่องคุณค่าทำให้แหล่งต่างๆ ได้นำเสนอคุณค่าว่า สอดคล้องกับเกณฑ์ดังกล่าว

ทว่าหากนำมาเปรียบเทียบย้อนกลับไปยังแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกแล้วที่ประเมินตนเองว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 4 มีจำนวน ๕ แหล่ง ที่เลือกเสนอชื่อตามเกณฑ์ข้อที่ 4 นี้ กล่าวคือ ราชอาณาจักรกัมพูชา คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม คือ “มรดกโลกอนุสรณ์สถานแห่งเว้ (Complex of Huế Monuments)” “มรดกโลกนครปราการแห่งราชวงศ์โฮ (Citadel of the Ho Dynasty)” สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว คือ “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” และ “มรดกโลกปราสาทวัดพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิทัศน์วัฒนธรรมจำปาสัก (Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural Landscape)” สหพันธรัฐมาเลเซีย คือ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” และ “แหล่งโบราณคดีหุบเขาเล็งกอง (Archaeological Heritage of the Lenggong Valley)” และสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ คือ “มรดกโลกกลุ่มเมืองโบราณอาณาจักรพยู (Pyu Ancient Cities)” ทั้งนี้จะเห็นได้ว่าแหล่งที่ได้รับการยกย่องแล้วจะมีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลที่สูงมาก และสามารถแยกประเภทของแหล่งออกได้เป็น 2 แบบ คือ แหล่งที่ตัดขาดจากพลวัตไปแล้ว (Relic Sites) และแหล่งที่ยังมีพลวัตอยู่ (Living Site) ก็สามารถเลือกเกณฑ์ข้อดังกล่าวนี้ได้

เพราะฉะนั้นการเลือกที่จะเสนอว่ามีแหล่งมีคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 4 นั้นมีความจำเป็นต้องกลับมาพิจารณาว่า หากเป็นแหล่งที่ยังดำรงบทบาทในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมที่มีพลวัตก็คงความสอดคล้องกับเกณฑ์ และหากเป็นแหล่งมรดกวัฒนธรรมที่ตัดขาดจากพลวัตไปแล้วก็ควรเป็นแหล่งที่แสดงออกถึงคุณค่าของประวัติศาสตร์มนุษยชาติ หรือมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความโดดเด่นอันเป็นสากลอย่างแท้จริง

ทั้งนี้ ในการนำเสนอ “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ” ซึ่งเป็นการนำเสนอแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination) นั้นช่วยส่งเสริมศักยภาพของกลุ่มของแหล่งที่นำเสนอให้มีสูงขึ้นเนื่องจากนำเสนอคุณค่าร่วมกันซึ่งย่อมมีค่าน้ำหนักมากกว่าการเสนอเป็นแหล่งโดด เนื่องจากแหล่งมรดกวัฒนธรรมปราสาทในวัฒนธรรมเขมรในประเทศไทยนั้นมีขนาดไม่ใหญ่โตเท่ากับแหล่งมรดกโลกเมืองพระนคร ตลอดจนแหล่งอื่นๆ ในราชอาณาจักรกัมพูชา รวมทั้งในการศึกษาเปรียบเทียบแหล่งควรเลือกทำการศึกษาเปรียบเทียบกับปราสาทหินในราชอาณาจักรกัมพูชาทั้ง 2 แหล่งที่เลือกเกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลในข้อที่ 4 เช่นเดียวกัน เนื่องจากมีลักษณะการนำเสนอเป็นปราสาทเดี่ยวเช่นเดียวกัน ซึ่งย่อมทำให้การเปรียบเทียบดังกล่าว

นั้นทำให้แหล่งได้รับประโยชน์มากกว่าการนำไปทำการเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกเมืองพระนครโดยตรง รวมไปถึงแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาทนั้นก็ต้องมีการศึกษาค้นคว้าทางโบราณคดีเชิงลึก ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมบนฐานคิดของภูมิทัศน์วัฒนธรรมจึงจะแสดงออกถึงคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากลได้

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 5

จากคำอธิบายเกณฑ์ข้อที่ 5 ว่า “เป็นตัวอย่างที่มีความโดดเด่นของธรรมเนียมการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์หรือการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมันกลับไม่มั่นคงเนื่องมาจากผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่สามารถนำกลับคืนได้ดั่งเก่า หรือในสภาวะแวดล้อมพิเศษหรือไปรวมกับมาตรการอื่นๆ; หรือ” จะเห็นได้ว่ามีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปถึง 7 แหล่งที่กำหนดคุณค่าว่าตรงกับเกณฑ์ข้อดังกล่าว ซึ่งเป็นแหล่งในสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ถึง 5 แหล่ง แต่ไม่มีแหล่งในราชอาณาจักรไทยได้เสนอว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 5

เนื่องจากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เลือกเกณฑ์ข้อที่ 5 จะเห็นว่าเป็นแหล่งที่มีคุณลักษณะที่แสดงออกถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม โดยมีการตั้งถิ่นฐานของชุมชนท้องถิ่นอยู่คู่กับแหล่ง หรือได้รับประโยชน์จากแหล่งในฐานะของการเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิต สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมนามธรรมด้วย (Intangible Cultural Heritage) ซึ่งทำให้เมื่อรัฐภาคีที่เลือกคำอธิบายแหล่งมรดกโลกตามเกณฑ์ในข้อนี้จำเป็นต้องออกแบกกลไก และแนวทางการพิทักษ์รักษาเพื่อให้คุณค่าคุณค่านั้นยังคงอยู่ ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าเกณฑ์ในข้อที่ 5 นี้สะท้อนถึงควมมีพลวัตของแหล่งมรดกโลกในสังคมร่วมสมัยอย่างแท้จริง

สรุปประเด็นการสังเคราะห์แหล่งมรดกโลกที่เลือกใช้เกณฑ์ข้อที่ 6

แหล่งในประเทศไทยที่ระบุว่ามีความสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 6 คือ “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ” ที่นำเสนอในลักษณะของเส้นทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ในแหล่งปราสาทพิมายนั้นมีตำนานที่เป็นมุขปาฐะเรื่องท้าวปาจิตต์และนางอรพิมซึ่งอยู่คู่กับชุมชนประวัติศาสตร์ต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เห็นเด่นชัดในลักษณะขององค์ความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมนามธรรมและมีพลวัต ในขณะที่แหล่ง “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phu Phrabat Historical Park)” ก็มีตำนานมุขปาฐะเช่นเดียวกัน คือ เรื่องอุสา-บารสซึ่งถูกนำมากำหนดเป็นชื่อภูมินามของภูมิลักษณะทางธรรมชาติและที่มนุษย์ก่อเสริมเติมแต่งซึ่งสะท้อนให้เห็นพลังของมรดกทางวัฒนธรรมนามธรรมที่อยู่คู่กับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม สำหรับ “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si

Thammarat)” ก็โดดเด่นด้วยพิธีกรรม ตลอดจนประเพณีทางศาสนาที่อันเป็นเอกลักษณ์และปฏิบัติ สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน อันสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณขององค์พระ บรมธาตุเจดีย์นับตั้งแต่อดีตราบจนกระทั่งปัจจุบัน และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทาง วัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (*Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna*)” ซึ่งก็เป็นแหล่งรวมมรดกทางวัฒนธรรม นามธรรมต่างๆ ทั้งที่เป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมความเชื่อ ตลอดจนวิถีในการดำเนินชีวิต

อย่างไรก็ตาม การกำหนดคุณค่าที่สัมพันธ์กับ “มรดกทางวัฒนธรรมนามธรรม (*Intangible Cultural Heritage*)” นั้นเป็นสิ่งที่ยากในการธำรงรักษาเพราะเป็นสิ่งที่มิพลวัตหมุนเวียน เปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขทางบริบทสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนเป็นสิ่งที่ยากแก่การทำความเข้าใจ โดยเฉพาะหากผู้ประเมินเป็นผู้อยู่ต่างวัฒนธรรม เพราะฉะนั้นการเขียนถึงคุณค่า ตลอดจนแนวทางการบริหารจัดการให้ธำรงรักษาคุณค่าของแหล่งจะเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยากกว่าการกำหนดคุณค่าตาม เกณฑ์ข้ออื่นๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น

1.3 ปีที่บรรจุรายชื่อบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) เพื่อรอการขึ้นทะเบียนเป็น แหล่งมรดกโลก

จากการศึกษาพบว่า รัฐต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปได้เข้าสู่กระบวนการเป็น รัฐภาคีสมาชิกคณะกรรมการมรดกโลกตั้งแต่ทศวรรษที่ 1990 เป็นต้นมา และในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น การเข้าเป็นรัฐภาคีสมาชิกได้เสนอแหล่งต่างๆ เข้าสู่บัญชีรายชื่อชั่วคราว (Tentative List) ด้วย สำหรับแหล่งที่เป็นแหล่งระดับชาติก็จะได้รับการเสนอชื่อยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกในปีเดียวกันนั้น หรืออีกในไม่กี่ปีให้หลัง ด้วยความช่วยเหลือจากนานาชาติ แต่ทว่าแหล่งที่มีความสำคัญในลำดับรอง ลงไปจะยังคงค้างอยู่ในบัญชีรายชื่อชั่วคราว (Tentative List) ยังคงค้างอยู่ในบัญชีรายชื่อชั่วคราวอยู่ โดยเฉพาะแหล่งในราชอาณาจักรไทย และราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงว่าหลังจากการ ให้ความช่วยเหลือจากระดับนานาชาติแล้วก็พัฒนาทักษะและองค์ความรู้ด้วยตนเองไม่มากนัก อาจ เป็นผลการที่ดำเนินการโดยปราศจากวิสัยทัศน์ และการกำหนดกรอบตัวชี้วัดการดำเนินการ ตลอดจน การศึกษาวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้อย่างเป็นรูปธรรม

ทว่าในสถานการณ์ปัจจุบันนั้น แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในราชอาณาจักรกัมพูชาก็ยังได้รับการ ศึกษาวิจัยอย่างต่อเนื่องโดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานในระดับนานาชาติ ตลอดจนได้มีการ พัฒนานักวิชาการทางด้านโบราณคดีและประวัติศาสตร์ของชาติเองเป็นจำนวนมาก ทำให้มี ฐานข้อมูลด้านต่างๆ เป็นจำนวนมาก แต่ทว่าแม้จะมีองค์ความรู้เป็นจำนวนมาก แต่ทว่าราชอาณาจักร กัมพูชานั้นก็ดำเนินการผลักดันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเพื่อขอรับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก อย่างค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากการบริหารจัดการและถอดรหัสหาความรู้ต้องใช้วิถีวิทยาทาง โบราณคดีซึ่งต้องการความละเอียดถี่ถ้วนและใช้ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการสูง เพราะฉะนั้นการที่

แหล่งจำนวนหนึ่งที่ยังไม่พร้อมต่อการรองรับการท่องเที่ยว ด้วยยังไม่มีสาธารณูปโภค-สาธารณูปการที่พร้อม ตลอดจนอยู่ในระหว่างการแสวงหาองค์ความรู้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยว การที่แหล่งยังไม่ได้รับการรับรองในฐานะของแหล่งมรดกโลกนั้นช่วยให้รัฐภาคีมีเวลาในการบริหารจัดการแหล่งให้สมบูรณ์ก่อนการเปิดตัวเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวกระแสหลักด้วยนั่นเอง

สำหรับตัวอย่างของการบริหารจัดการของสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจในการวางกลยุทธ์ในการเสนอรายชื่อแหล่งเพื่อขอรับการขึ้นทะเบียน ดังจะเห็นได้ว่าเวียดนามจะมีการเสนอชื่อแหล่งเข้าสู่บัญชีรายชื่ออยู่ตลอดเวลา และก็ได้รับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกจนกระทั่งปัจจุบันเป็นประเทศที่มีแหล่งมรดกโลกอยู่ภายใต้การครอบครองแล้วถึง 8 แหล่ง อันสะท้อนให้เห็นถึงการกำหนดวิสัยทัศน์ มีแผนยุทธศาสตร์ มีแผนกิจกรรมต่างๆ ที่สอดคล้องและตอบโจทยกับแผนยุทธศาสตร์ และวิสัยทัศน์ อีกทั้งมีการกำหนดตัวชี้วัดการดำเนินการด้านต่างๆ ตลอดจนมีการประเมินตนเองอย่างตรงไปตรงมาเพื่อวิเคราะห์หาจุดแข็งเพื่อนำมาสู่การส่งเสริม และการวิเคราะห์จุดอ่อนเพื่อนำมาสู่การแก้ไขปัญหาเพื่อจัดการกับจุดอ่อนดังกล่าว ตลอดจนการศึกษากรอบเกณฑ์อย่างถ่องแท้จนทำให้สามารถเสนอแหล่งมรดกเข้าสู่บัญชีรายชื่ออย่างต่อเนื่อง และได้รับการเสนอที่ยั่งยืนอย่างต่อเนื่องไม่ขาดตอนเช่นกัน

1.4 การเปรียบเทียบข้อมูลการจัดทำเอกสารข้อมูลประกอบการพิจารณาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) เพื่อรอการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก

จากการเปรียบเทียบข้อมูลที่ใช้ประกอบของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป พบว่าเอกสารประกอบการพิจารณาที่ยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกในช่วงระหว่าง ค.ศ. 1992-2004 รัฐภาคีได้เสนอข้อมูลเพียง “คำอธิบาย (Description)” ที่มีเนื้อหาในการอธิบายถึงข้อมูลเบื้องต้น และข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์โดยสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นถึงภาพรวมของแหล่งต่างๆ ที่ถูกบรรจุอยู่ในแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

สำหรับกรณีของราชอาณาจักรไทยกับสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนามแตกต่างกัน เนื่องจากแหล่งมรดกที่ถูกขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) ถูกนำขึ้นทะเบียนในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน เช่นในกรณีของราชอาณาจักรไทยคือ แหล่งมรดก “ปราสาทพิมาย และ ศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phanom roong and Muangtam)” และ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” ได้ถูกบรรจุในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) เมื่อปีค.ศ. 2004 ซึ่งยังคงเป็นช่วงที่ใช้เพียงข้อมูล “คำอธิบาย (Description)” เข้าประกอบการบรรจุ แต่แหล่งมรดกโลกที่ราชอาณาจักรไทยได้ทำการเสนอชื่อหลังจากนั้น คือ “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร

จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 2012 และ “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 2015 ได้เพิ่มลักษณะของคำอธิบายในส่วนของชุดข้อมูลที่แต่เดิมมีเพียง “คำอธิบาย (Description)” ให้มีความละเอียดมากขึ้น คือ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” “ความสมบูรณ์ (Integrity)” “ความจริงแท้ (Authenticity)” และ “การเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other similar properties)” เข้ามาประกอบให้ชุดของข้อมูลแหล่งมรดกมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น เพียงพอและควรค่าแก่การประกาศยกย่องในขั้นต่อไป

เช่นเดียวกันในกรณีของ สาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ที่ได้มีแหล่งมรดกที่ถูกขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ในช่วงเวลาที่แตกต่างกัน ส่งผลต่อความแตกต่างของลักษณะชุดข้อมูลประกอบแหล่งมรดก เช่น “แหล่งภูมิทัศน์วางซอน (Huong Son Complex of Natural Beauty and Historical Monuments)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 1991 และ “กลุ่มภาพสลักหินในซาปา (The area of old carved stone in SAPA)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 1997 ยังคงเป็นช่วงที่ใช้เพียงข้อมูล “คำอธิบาย (Description)” เข้าประกอบการบรรจุ แต่แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ทำการขึ้นทะเบียนในขั้นหลัง คือ “ถ้ำคอนวอน (Con Moong cave)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 2006 และ “กลุ่มปูชนียสถานเยินตือ (The Complex of Yen Tu Monuments and Landscape)” ถูกบรรจุในปีค.ศ. 2014 ได้มีการเสริมชุดข้อมูลคือ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” “ความสมบูรณ์ (Integrity)” “ความจริงแท้ (Authenticity)” และ “การเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other similar properties)” เข้าประกอบชุดของข้อมูลแหล่งมรดก

ทั้งนี้ นับตั้งแต่การประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญ ครั้งที่ 28 ที่ซูโจว, สาธารณรัฐประชาชนจีน⁴⁰ ได้มีมติให้แหล่งมรดกที่จะยื่นเข้าในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ต้องระบุ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” รวมถึง “การเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other similar properties)” โดยจะถูกบังคับใช้ครั้งแรกผ่าน “อนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกโลก (Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention)” ปี 2008⁴¹ โดยมีเป้าประสงค์ให้แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) จัดทำข้อมูลที่สมบูรณ์เช่นเดียวกับ “แหล่งในบัญชี

⁴⁰ Decisions Adopted at the 28th Session of the World Heritage Committee. Suzhou. 2004. p.12.

⁴¹ จาก UNESCO World Heritage Centre, **Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention**, 2008 p. 83.

มรดกโลก (World Heritage List)” โดยต้องจัดเตรียมเอกสารที่ประกอบด้วยเนื้อหาว่าด้วย “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” “ความสมบูรณ์ (Integrity)” และ “ความจริงแท้ (Authenticity)”

แต่ทว่าในการเตรียมเอกสารเพื่อเสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) จะต้องดำเนินการจัดทำเอกสาร “เปรียบเทียบกับแหล่งมรดกโลกที่ใกล้เคียง (Comparison with other similar properties)” เพื่อเปรียบเทียบแหล่งที่กำลังจะยื่นเสนอขอเป็นแหล่งมรดกโลกกับแหล่งที่ได้รับเป็นมรดกโลกแล้ว ว่ามีความสัมพันธ์ต่อกัน หรือมีรูปแบบใดบ้างที่เกี่ยวข้องต่อกัน ทั้งในเชิงกายภาพ มิติประวัติศาสตร์ ขนาดของพื้นที่แหล่ง หรือรูปแบบของการบริหารจัดการ แต่สำหรับแหล่งมรดกที่อยู่ในบัญชีมรดกโลก (World heritage list) นั้นจะมี หัวข้อที่แตกต่างจากแหล่งมรดกเข้าบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) คือ “แผนการพิทักษ์รักษา และการบริหารจัดการ (Protection and management requirement)” ซึ่งเป็นหัวข้อที่ระบุถึงการดำเนินงานและการวางแผนการอนุรักษ์และรักษาพื้นที่ของแหล่งมรดกในปัจจุบันและอนาคต

1.5 การเปรียบเทียบการบ่งชี้คุณค่าของแหล่งของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม และภูมิทัศน์วัฒนธรรมในราชอาณาจักรไทย และรัฐอื่นๆ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในการพิจารณาขอยกแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมเป็นแหล่งมรดกโลกต้องมี “คุณค่า (Value)” สอดคล้องสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่ง หรือหลายข้อก็ได้ อย่างไรก็ตาม การบ่งชี้ว่าแหล่งมีคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์หลายข้อก็ย่อมแสดงให้เห็นถึงคุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) รวมทั้งคุณค่าด้านความสมบูรณ์แบบ (Integrity) ของแหล่งที่นำเสนอด้วย นอกจากนี้ คุณค่าของ “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage)” นั้นจะสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 1-6 ในขณะที่หากเป็น “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” หรือ “แหล่งมรดกโลกแบบผสม (Mixed Site)” นั้นสามารถบ่งชี้ว่าสอดคล้องกับเกณฑ์ข้อใดก็ได้ร่วมกันระหว่างเกณฑ์ข้อที่ 1-6 และข้อที่ 7-10

แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ที่ใช้หลักเกณฑ์ประกอบการขึ้นทะเบียนจำนวนมากที่สุด คือ “แหล่งโบราณคดีพุททาม และสถาปัตยกรรม (Bagan Archaeological Area and Monuments)” ในสหภาพเมียนมาร์ ระบุคุณค่าและความหมายของแหล่งว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ ข้อที่ 1, 2, 3, 4, 5, 6 ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ในการพิจารณาแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม จะเห็นได้ว่าแหล่งเมืองโบราณพุททามนั้นมีขนาดใหญ่โต มีความสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา และประวัติศาสตร์โลกมาก ดังประจักษ์หลักฐานการก่อสร้างมรดกทางวัฒนธรรมจำนวนมากมายังที่ยังมีพลวัต และแหล่งที่ตัดขาดจากวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบันกลายเป็นแหล่งโบราณคดี และแหล่งโบราณสถานไปแล้ว

สำหรับแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่ได้
นำเสนอว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับเกณฑ์ในการพิจารณายกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมมาก
ที่สุด คือ “มรดกโลกเมืองพระนคร (Angkor)” ในราชอาณาจักรกัมพูชา ซึ่งระบุความสอดคล้องกับ
หลักเกณฑ์ 4 ข้อ คือ หลักเกณฑ์ข้อที่ 1,2,3 และ 4

จากข้อมูลดังกล่าวข้างต้นมีความสำคัญมากที่จะทำให้การนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม
ของ “ราชอาณาจักรไทย” เข้าสู่แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) และการจัดทำ
เอกสารนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่อยู่ในแหล่งบัญชีรายชื่อเบื้องต้น ในการวิเคราะห์ประเมิน
ตนเองเพื่อทบทวนถึงคุณค่าและศักยภาพที่แท้จริงของแหล่งที่ต้องการนำเสนอว่ามีศักยภาพอยู่ใน
ระดับใดเมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งอื่นๆ ที่กล่าวมาข้างต้น

เนื่องจากว่าในการนำเสนอแหล่ง “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรม
ปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated
Temples of Phanom roong and Muangtam)” ได้เสนอว่ามีคุณค่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ใน
การพิจารณายกย่อง 5 ข้อ คือ เกณฑ์ข้อที่ 1, 2, 3, 4, 6 ซึ่งมากกว่าที่แหล่ง “มรดกโลกเมืองพระนคร
(Angkor)” ระบุคุณค่าว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกจำนวน 4 เกณฑ์
ทั้งที่หากเมื่อพิจารณาในรายละเอียดทางกายภาพขนาดของแหล่ง ความเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรม
และบทบาททางประวัติศาสตร์ แหล่ง “มรดกโลกเมืองพระนคร” ที่ดำรงสถานะของแหล่งมรดกโลก
อยู่แล้วนั้นมีคุณสมบัติโดยรวมที่โดดเด่นกว่ามาก แต่จำนวนของเกณฑ์ที่ประเทศไทยทำการเสนอ
ประกอบการขึ้นทะเบียนกลับมีมากกว่า ซึ่งเมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) จึง
มีความจำเป็นต้องพิจารณาทบทวนเกณฑ์คุณค่าที่ระบุใหม่ให้ตรงศักยภาพและคุณค่าที่แท้จริงของ
แหล่ง

สำหรับแหล่ง “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phuphrabat Historical Park)” ระบุว่า
สอดคล้องกับหลักเกณฑ์การยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 4 ข้อ คือ เกณฑ์ข้อที่ 2, 3, 4, 6
พบว่าแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของรูปแบบใกล้เคียงกับแหล่ง “อุทยานประวัติศาสตร์
ภูพระบาท” คือ “มรดกโลกปราสาทวัตพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก
(Vat Phou and Associated Ancient Settlements within the Champasak Cultural
Landscape)” โดยระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก 3 ข้อ คือ ข้อที่
3, 4, 6 ซึ่งเมื่อทำการพิจารณาที่จำนวนของหลักเกณฑ์ที่ใช้ในการขอรับการพิจารณากับขนาดของ
พื้นที่พบว่า แหล่ง “มรดกโลกปราสาทวัตพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก”
มีขนาดของพื้นที่ 390 ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่กว้างขวางกว่าแหล่ง “อุทยานประวัติศาสตร์ภู
พระบาท (Phuphrabat Historical Park)” ซึ่งมีขนาดของพื้นที่ที่เสนอไว้รวม 5.48 ตารางกิโลเมตร
ทำให้ภาพรวมของ “มรดกโลกปราสาทวัตพู และการตั้งถิ่นฐานโบราณในภูมิภาควัฒนธรรมจำปาสัก”

มีคุณสมบัติโดยรวมที่โดดเด่นกว่า แต่จำนวนของเกณฑ์ที่ทำการเสนอประกอบการพิจารณาที่ย่องเป็นแหล่งมรดกโลกกลับมีน้อยกว่าการเสนอของ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท” จึงมีความจำเป็นต้องพิจารณาทบทวนเกณฑ์คุณค่าที่ระบุใหม่ให้ตรงศักยภาพและคุณค่าที่แท้จริงของแหล่ง เช่นเดียวกับ “ปราสาทพิมาย และศาสนสถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ” ที่เสนอมาข้างต้น

นอกจากนี้ หากทำการเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นที่มีของรูปแบบสัมพันธ์กับ “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท” พบว่ามีแหล่ง “กลุ่มปูชนียสถานเอียนตือ (The Complex of Yen Tu Monuments and Landscape)” ในสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ซึ่งมีพื้นที่รวม 92 ตารางกิโลเมตร และนำเสนอขอรับการพิจารณาเป็น “แหล่งมรดกโลกแบบผสม (Mixed site)” หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” โดยระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกในเกณฑ์ 5 ข้อ คือข้อที่ 2, 3, 5, 6, 7 ซึ่งมากกว่าแหล่ง “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท”

ดังนั้น ในการศึกษาจึงเสนอว่า “อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท” ควรเสนอในลักษณะของนำเสนอขอรับการพิจารณาเป็น “แหล่งมรดกโลกแบบผสม (Mixed site)” หรือ “ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” จะสอดคล้องกับลักษณะของพื้นที่ และจะได้รับการพิจารณาเร็วกว่า เนื่องจากเป็นไปตามความต้องการของคณะกรรมการมรดกโลกที่ให้ความสำคัญกับการบูรณาการของแหล่งทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม

สำหรับแหล่ง “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)” ทำการขึ้นทะเบียนเมื่อ ค.ศ. 2015 โดยระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกจำนวน 4 ข้อ คือ ข้อที่ 1, 2, 3, 6 จากการศึกษาที่มีข้อเสนอว่าควรทำการศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative Study) กับแหล่ง “มรดกโลกเมืองหลวงพระบาง (Town of Luang Prabang)” ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อ ค.ศ. 1995 โดยระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก 3 ข้อ คือข้อที่ 2,4,5 และ “มรดกโลกมะละกา และจอร์จทาวน์เมืองประวัติศาสตร์บนช่องแคบมะละกา (Melaka and George Town, Historic Cities of the Straits of Malacca)” ในสหพันธรัฐมาเลเซีย ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อ ค.ศ. 2008 ระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก 3 ข้อ คือข้อที่ 2,3,4 และ “มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองบริวาร (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ในราชอาณาจักรไทย ซึ่งได้รับการยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลกเมื่อ ค.ศ. 1991 ระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก 2 ข้อ คือข้อที่ 1, 3

เมื่อเปรียบเทียบกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชีรายชื่อเบื้องต้นที่มีลักษณะของรูปแบบใกล้เคียงกับแหล่ง “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา” คือ “กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณทะเลย์ (Ancient cities of Upper Myanmar: Innwa, Amarapura, Sagaing, Mingun, Mandalay)” ในสหภาพเมียนมาร์ ที่ระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก จำนวน 3 ข้อ คือข้อที่ 1, 5, 6 ซึ่งกำหนดน้อยกว่าแหล่ง “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา” ซึ่งระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก 4 ข้อ และการยื่นขอรับการพิจารณาในลักษณะของแหล่งมรดกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination) โดยเสนอเมืองประวัติศาสตร์ในกลุ่มน้ำอูร์วะดีตอนกลางจำนวน 5 เมือง คือ “เมืองอังวะ” “เมืองอมรปุระ” “เมืองสะกาย” “เมืองมิงกุน” และ “เมืองมัณทะเลย์” ช่วยเรียงร้อยเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่างเมืองต่างๆ ผ่านคำอธิบายในมิติที่แตกต่าง กลายมาเป็นจุดแข็งสำคัญที่เสริมความแข็งแกร่งในการยื่นขอพิจารณา ก็ทำให้คุณค่าความสมบูรณ์แบบ (Integrity) คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value) มีสูงมาก ซึ่งในการศึกษาเปรียบเทียบกันย่อมเป็นเป็นคู่เปรียบสำคัญในการกำหนดคุณค่าของแหล่ง “อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา” เพื่อขอรับการพิจารณายกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก ซึ่งหากไม่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อหาองค์ความรู้ความเป็นรูปธรรม ตลอดจนต้องมีการกำหนดทิศทางและประเด็นของการเสนอคุณค่าให้เป็นเอกภาพ เมื่อทำการเปรียบเทียบกับ “กลุ่มเมืองโบราณในพม่าตอนเหนือ: อังวะ, อมรปุระ, สะกาย, มิงกุน, มัณทะเลย์” จะทำให้การแสดงข้อมูลด้านความสมบูรณ์แบบ (Integrity) ความจริงแท้ดั้งเดิม (Authenticity) และการบริหารจัดการ (Management) ดูจะมีอุปสรรคอย่างสำคัญ

สำหรับ “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)” ที่กำหนดคุณค่าว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์ข้อที่ 1, 2, 6 พบว่าแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีปที่มีคุณสมบัติสัมพันธ์กัน คือ “พระธาตุหลวง (That Luang de Vientiane)” ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ในฐานะแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมทางพระพุทธศาสนา และสะท้อนถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป แต่แตกต่างกันในจำนวนและชื่อของหลักเกณฑ์ที่ใช้ประกอบ แหล่งที่นำมาเปรียบเทียบ คือ “วัดไม้แห่งสมัยคองบอง (Wooden Monasteries of Konbaung Period: Ohn Don, Sala, Pakhangyi, Pakhannge, Legaing, Sagu, Shwe-Kyaung (Mandalay))” ในสหภาพเมียนมาร์ โดยระบุว่าสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การขอยกย่องเป็นแหล่งมรดกโลก 3 ข้อ คือข้อที่ 1, 5, 6 เท่ากับแหล่ง “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช” แต่มีความแตกต่างกันตรงที่เป็นการขึ้น

ทะเบียนแหล่งมรดกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination) ซึ่งที่ตั้งแหล่งอยู่กระจายตามเมืองโบราณในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำอิระวดี

จากการศึกษาพบว่า การกำหนดคุณค่าว่าสัมพันธ์กับเกณฑ์ข้อที่ 1 แต่เมื่อพิจารณากรอบความคิดในการนำเสนอด้วยเกณฑ์ข้อที่ 1 ต้องได้รับการ “ออกแบบและวางผังอย่างเป็นเลิศ” ทว่า “พระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช” เป็นแหล่งที่มีพลวัตมีการบูรณปฏิสังขรณ์เปลี่ยนแปลงรูปทรงมาโดยตลอด จึงไม่สอดคล้องกับเกณฑ์ข้อที่ 1 ในที่นี้จึงมีความเห็นว่า มีความจำเป็นต้องพิจารณาทบทวนเกณฑ์คุณค่าที่ระบุใหม่ให้ตรงศักยภาพ และคุณค่าที่แท้จริงของแหล่ง

2. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่มีศักยภาพในการเสนอชื่อเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) มีอะไรบ้าง

2.1 แหล่งที่บรรจุรายชื่อในแหล่งบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

1) ปราสาทพิมาย และศาสน-สถานบนเส้นทางวัฒนธรรมปราสาทพนมรุ้ง และปราสาทเมืองต่ำ (Phimai, its Cultural Route and the Associated Temples of Phnom Rong and Muangtam)

2) อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท (Phu Phrabat Historical Park)

3) วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร นครศรีธรรมราช (Wat Phra Mahathat Woramahawihan, Nakhon Si Thammarat)

4) อนุสรณ์สถาน สถานที่ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมในจังหวัดเชียงใหม่ เมืองหลวงแห่งอาณาจักรล้านนา (Monuments, Sites and Cultural Landscape of Chiang Mai, Capital of Lanna)

2.2 แหล่งที่มีศักยภาพในการนำเสนอชื่อในแหล่งบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

1) แหล่งโบราณคดีเมืองเก่าเชียงแสนและสุวรรณโคฒค้ำ

2) เส้นทางวัฒนธรรมไชยา นครศรีธรรมราช สทิงพระ ไทรบุรี

3) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมแห่งแม่น้ำเจ้าพระยา

4) กลุ่มสถาปัตยกรรมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติ

วงศ์

5) แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมองค์พระปฐมเจดีย์ จังหวัดนครปฐม

3. แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) แล้ว จุดแข็ง จุดอ่อน ศักยภาพ และอุปสรรค ในการดำเนินการเป็นอย่างไร และควรมีกกลยุทธ์ในการดำเนินการขั้นต่อไปอย่างไร

2.1 “จุดแข็ง” ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

จากการวิเคราะห์จุดแข็งของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) พบว่า มีจุดแข็งอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) จุดแข็งในประเด็นด้านคุณค่า และ 2) จุดแข็งในประเด็นด้านการบริหารจัดการ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) จุดแข็งในประเด็นด้านคุณค่า

แม้ว่าในประเทศไทย จะไม่ได้มีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของแหล่งอันเป็นต้นกำเนิดทางวัฒนธรรมที่มีการแพร่ขยายอิทธิพลอย่างยิ่งใหญ่และกว้างขวาง เฉกเช่นอาณาจักรโบราณในยุคต้นของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ด้วยทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งอยู่บริเวณศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทำให้เป็นพื้นที่ที่สามารถเชื่อมต่อบริสัมพันธ์กับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมอื่นๆ ได้อย่างสะดวก และมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูง อันเนื่องมาจากการเคลื่อนย้ายของผู้คนที่เกิดจากปัจจัยทั้งทางด้านสังคม การเมือง และการค้าที่เกิดขึ้นภายในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้เอง แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลายแห่งจึงปรากฏในลักษณะของ “เส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route)” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลวัตทางวัฒนธรรมที่สามารถเชื่อมโยงบริบททางประวัติศาสตร์ที่ปรากฏหลายยุคหลายสมัย ตั้งแต่สังคมแบบบุพกาล และพัฒนาเป็นระบบรัฐแบบจารีต จนกระทั่งกลายเป็นระบบรัฐชาติสมัยใหม่ ดังนั้น แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมหลายแห่งในประเทศไทย จึงมีคุณค่าในฐานะของแหล่งที่เป็นภาพสะท้อนถึงพัฒนาการ และรอยต่อทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญ เพื่อที่จะสามารถประกอบสร้างองค์ความรู้ในบริบทของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด

ดังนั้น แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น ที่มีลักษณะเป็น “แหล่งมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” ซึ่งเป็นการผนวกรวมแหล่งวัฒนธรรมหลายแห่งเข้าด้วยกัน โดยมี “เส้นทางวัฒนธรรม (Cultural Route)” เป็นฐานคิดที่สำคัญในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของแหล่งต่างๆ เป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพในมิติเชิงคุณค่ามีส่วนร่วมของแต่ละแหล่งให้สูงขึ้น และมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น ซึ่งจะมีประโยชน์ในการพิจารณาประเด็นด้าน “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในกระบวนการเสนอเพื่อพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลก

2) จุดแข็งในประเด็นด้านการบริหารจัดการ

จุดแข็งที่สำคัญของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นคือ แหล่งทั้งหมดได้รับการประกาศในราชกิจจานุเบกษาให้เป็น “โบราณสถาน” ในฐานะสมบัติของชาติ โดยอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลของกรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม และในบางแหล่งยังมีพื้นที่ที่สัมพันธ์กับเขตอุทยานแห่งชาติ ที่อยู่ในควบคุมดูแลของกรมป่าไม้ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย ทำให้มีความสะดวกในการจัดทำ “แผนการบริหารจัดการ (Management Plan)” โดยเฉพาะการประกาศขอบเขตของแหล่ง เนื่องจากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จะมีการประกาศขอบเขตของแหล่งโบราณสถานชัดเจน นอกจากนี้ ยังมีกฎหมายและกฎระเบียบรองรับในการปกป้องคุ้มครองแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ที่มีหน่วยงานรับผิดชอบโดยตรง ซึ่งถือได้ว่าเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะแสดงให้เห็นถึงประเด็นด้าน “พิทักษ์รักษาอย่างเหมาะสม (Appropriate Protection)” ของแหล่งมรดกที่จะเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก ซึ่งเป็นประเด็นในการพิจารณาที่คณะกรรมการมรดกโลกให้ความสำคัญ

3.2 “จุดอ่อน” ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

จากการวิเคราะห์จุดอ่อนของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) พบว่า มีจุดอ่อน 2 ลักษณะ คือ 1) จุดอ่อนในประเด็นด้านขนาดของแหล่ง และ 2) จุดอ่อนในประเด็นของการเลือกเกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) จุดอ่อนในประเด็นด้านขนาดของแหล่ง

ในขั้นตอนของการเขียนคำอธิบายรายละเอียดของแหล่งที่ต้องการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก จำเป็นต้องมีขั้นตอนของ “การศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative study)” กับแหล่งมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์หรือมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งในกรณีของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น จะเห็นว่า แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยมีขนาดที่ไม่ใหญ่ เมื่อเทียบกับขนาดของพื้นที่และสถาปัตยกรรมที่ปรากฏในแหล่งมรดกวัฒนธรรมอื่นๆ ที่จำเป็นต้องนำมาเปรียบเทียบ ทั้งแหล่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยกันเอง และแหล่งอื่นๆ ในเอเชีย ดังนั้น ในประเด็นเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบ (Comparative study)” จึงเป็นสิ่งที่สำคัญที่จำเป็นต้องมีกลยุทธ์ในการเขียนอธิบายเปรียบเทียบ โดยต้องลดจุดอ่อนในประเด็นด้านขนาดของแหล่งลง และผลักดันจุดแข็งให้แสดงศักยภาพแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยให้ชัดเจน

2) จุดอ่อนในประเด็นของการเลือกเกณฑ์คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล

ในเอกสารการขึ้นทะเบียนเป็น “แหล่งมรดกในบัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list)” ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย พบว่า มีการระบุหลักเกณฑ์การพิจารณา “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” จำนวน 4-5 ข้อ จากหลักเกณฑ์ทางวัฒนธรรมทั้งหมด 6 ข้อ โดยหากพิจารณาในรายละเอียดเนื้อหาของเอกสาร จะพบว่า ยังไม่สามารถนำเสนอในประเด็นเรื่อง “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ได้อย่างชัดเจน ทั้งนี้ มีสาเหตุมาจาก การประเมินศักยภาพของแหล่ง และการไม่เข้าใจประเด็นด้านคุณค่าของแหล่งอย่างแท้จริง รวมไปถึงการไม่ศึกษาแนวทางในการเขียนคำอธิบายจากแหล่งมรดกโลกที่ได้รับการประกาศยกย่องแล้วในแหล่งอื่นๆ ทำให้มีการเสนอเกณฑ์จำนวนหลายข้อ เพราะคิดว่า การเสนอคุณค่าของเกณฑ์หลายข้อนั้น จะช่วยทำให้แหล่งมรดกดังกล่าวได้รับการพิจารณามากกว่าแหล่งมรดกที่เสนอคุณค่าของเกณฑ์จำนวนน้อยกว่า ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้ว จำนวนของหลักเกณฑ์ไม่มีผลต่อการพิจารณาใดๆ ซึ่งการเสนอในลักษณะดังกล่าว อาจส่งผลเสียมากกว่า เนื่องจากไม่สามารถให้เหตุผลประกอบคำอธิบายที่สอดคล้องกับคุณค่าของหลักเกณฑ์นั้นๆ ได้อย่างชัดเจน และมีน้ำหนักมากเพียงพอ โดยเฉพาะแหล่งที่เสนอในลักษณะของ “แหล่งมรดกโลกแบบรวมกลุ่ม (Serial Nomination)” ที่ยังไม่สามารถนำจุดเด่นของการผนวกรวมพื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกัน และไม่สามารถดึงศักยภาพร่วมของแต่ละแหล่งได้อย่างชัดเจน

ทั้งนี้ หากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้นแต่ละแหล่ง มีกระบวนการวิเคราะห์เพื่อประเมินศักยภาพของแหล่งอย่างตรงไปตรงมาแล้ว อาจจะไม่จำเป็นต้องเสนอหลักเกณฑ์ “คุณค่าโดดเด่นอันเป็นสากล (Outstanding Universal Value)” ที่หลากหลาย หากแต่ต้องเสนอหลักเกณฑ์ที่สามารถดึงศักยภาพของแหล่งออกมาได้สูงสุด และมีเหตุผลประกอบคำอธิบายที่มีความหนักแน่นและเพียงพอต่อการแสดงออกให้เห็นถึงคุณค่าจนสามารถสร้างคำประกาศ “คุณค่าและความสำคัญ (Statement of Significance)” ที่จะทำให้ประชาคมโลก และคณะกรรมการมรดกโลกมองเห็นถึงความสำคัญของพื้นที่ได้อย่างแท้จริง

3.3 “ศักยภาพ” ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

จากการวิเคราะห์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) พบว่า มีศักยภาพที่โดดเด่นอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) ศักยภาพในประเด็นด้านความร่วมมือระหว่างประเทศ และ 2) ศักยภาพในประเด็นด้านคุณค่าเชิงนามธรรม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ศักยภาพในประเด็นด้านความร่วมมือระหว่างประเทศ

แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) และแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกหลายแห่ง ที่สะท้อนให้เห็นถึงรากฐานทางวัฒนธรรมที่ความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับแหล่งมรดกวัฒนธรรมประเทศในเพื่อนบ้าน ทั้งในแง่ของสถาปัตยกรรมและวิถีทางวัฒนธรรม ที่แสดงให้เห็นถึงบริบททางประวัติศาสตร์ร่วมกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะพื้นที่ที่ติดต่อบริเวณชายแดนระหว่างรัฐต่อรัฐ ซึ่งจะเห็นว่าจะมีการเคลื่อนไหวของทางวัฒนธรรมของกลุ่มคนกระจายอยู่ทั้งสองฟากฝั่งประเทศ โดยในกรณีดังกล่าวหากสามารถกระชับความสัมพันธ์ในระดับชาติระหว่างประเทศไทย และประเทศเพื่อนบ้านให้ใกล้ชิดกันได้ในอนาคต และสามารถก้าวผ่านกำแพงของแนวคิดพรมแดนของชาตินิยม และมองเห็นถึงประโยชน์เพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนั้น เพื่อนำไปสู่แนวทางของการขอรับการยกย่องเป็นแหล่ง “มรดกโลกแบบบรมกลุ่ม (Serial Nomination)” ในลักษณะ “ข้ามพรมแดน (Trans border)” ทั้งในลักษณะของการผนวกกับแหล่งมรดกโลกเดิมที่มีอยู่แล้ว หรือในลักษณะของการเสนอขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกแห่งใหม่ ซึ่งแนวทางดังกล่าวจะทำให้ศักยภาพในภาพรวม ตลอดจนคุณค่า “ความสมบูรณ์แบบ (Integrity)” สูงขึ้น

2) ศักยภาพในประเด็นด้านคุณค่าเชิงนามธรรม

แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) โดยเฉพาะแหล่งมรดกที่เกี่ยวข้องในวัฒนธรรมพุทธศาสนา ซึ่งมีคุณค่าในฐานะศูนย์กลางทางกายภาพของเมือง และศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของผู้คน จากปัจจัยดังกล่าวทำให้พุทธสถานในพื้นที่ได้รับการบูรณะปฏิสังขรณ์ และการทำนุบำรุงให้อยู่ในสภาพที่ดีอย่างต่อเนื่อง เป็น “แหล่งมรดกที่ยังมีพลวัติ (Living Heritage)” ที่เต็มเปี่ยมไปด้วยแรงศรัทธาของผู้คนนับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยจารีตในการบูรณะซ่อมแซมสิ่งซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจให้ดูใหม่อยู่ตลอดเวลา เป็นธรรมเนียมที่ปรากฏให้เห็นอยู่หลากหลายวัฒนธรรมภายในพื้นที่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ไม่เพียงแต่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น ดังนั้น ในการนำเสนอในประเด็นเรื่องคุณค่าของพื้นที่ สามารถพิจารณาประเด็นด้าน “ความจริงแท้ หรือความดั้งเดิม (Authenticity)” อาจจะไม่สามารถพิจารณาในมิติของ “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (tangible Heritage)” เพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องพิจารณาในลักษณะของการบ่งชี้ถึง “คุณค่าที่เป็นนามธรรม (Intangible Value)” ในมิติของ “มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Heritage)” ในฐานะของการสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นความเชื่อทางวัฒนธรรม เพื่อทดแทนในประเด็นคุณค่าด้านกายภาพที่ดูจะด้อยลงเนื่องจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงไป ดังเช่นแนวทางของ “เอกสารนาราว่าด้วยความจริงแท้ (Nara Document on Authenticity)” ซึ่งได้ขยายกรอบเขตแดนความคิดเกี่ยวกับ “ความจริงแท้ หรือความดั้งเดิม

(Authenticity)” ในบริบทของภูมิภาคเอเชียที่มีความแตกต่างจากแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในบริบทของโลกตะวันตก

3.4 “ข้อจำกัด” ของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List)

จากการวิเคราะห์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เสนอเข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative List) พบว่า มีข้อจำกัดที่สำคัญอยู่ 2 ลักษณะ คือ 1) ข้อจำกัดในประเด็นด้านกลยุทธ์ในการนำเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก และ 2) ข้อจำกัดในประเด็นด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3) ข้อจำกัดในประเด็นด้านบุคลากรและหน่วยงานรับผิดชอบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) ข้อจำกัดในประเด็นด้านยุทธศาสตร์ในการเสนอแหล่งเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ในปัจจุบัน คณะกรรมการมรดกโลกได้วางเกณฑ์การพิจารณารายชื่อของแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจาก “บัญชีรายชื่อชั่วคราวเพื่อรอรับการพิจารณา (Tentative List)” เพื่อสู่กระบวนการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลก เพียงปีละ 30 รายการเท่านั้น จึงทำให้กระบวนการพิจารณาและประกาศชื่อแหล่งมรดกโลกมีความล่าช้ามากขึ้น โดยเฉพาะแหล่ง “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (Cultural World Heritage)” ที่มีแหล่งรอรับการพิจารณาเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ “แหล่งมรดกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” ซึ่งเป็นประเภท (Category) ที่ทางคณะกรรมการมรดกโลกให้ความสนใจ เนื่องจากสะท้อนให้เห็นถึงปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมอันเป็นหนทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ด้วยนั่นเอง อีกทั้งแหล่งบัญชีรายชื่อประเภทภูมิทัศน์วัฒนธรรมนั้น มีแหล่งที่รอรับการพิจารณาจำนวนน้อย ซึ่งทำให้มีโอกาสที่จะได้รับการพิจารณาเป็นแหล่งมรดกโลกในระยะเวลาที่สั้นกว่าการนำเสนอในแนวทางของแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ยังมีแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่เข้าสู่บัญชีรายชื่อเบื้องต้น (Tentative list) ที่มีศักยภาพต่อการนำเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลกในแนวทางของ “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” แต่ทว่าในการเสนอกลับเลือกใช้เกณฑ์การนำเสนอเฉพาะหลักเกณฑ์ “วัฒนธรรม” เพียงอย่างเดียว ทำให้แหล่งแต่ละประเภทที่นำเสนอขึ้นมานั้นไม่ได้ร้อยเรียงกันอย่างสมบูรณ์และส่งเสริมศักยภาพกันและกันได้เต็มที่ ทั้งนี้เนื่องมาจากหน่วยงานที่รับผิดชอบในการนำเสนอแหล่งเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น ยังไม่เล็งเห็นถึงโอกาสและศักยภาพวางแผนยุทธศาสตร์ เพื่อยื่นข้อเสนอในแนวทางของ “แหล่งมรดกโลกทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)” มากนัก ทั้งนี้หากดำเนินการในยุทธศาสตร์ดังกล่าว จะทำให้มีโอกาสได้รับการพิจารณาขึ้นเป็นแหล่งมรดกโลกที่รวดเร็วกว่า การเสนอเป็น “แหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม” ที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

รวมถึง หลายพื้นที่ยังขาดการวางแผนด้านกลยุทธ์ และการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ส่วนกลาง กับหน่วยงานในระดับท้องถิ่น ทำให้การดำเนินการเชิงนโยบายไม่มีเป้าหมาย และเป็นไปอย่างล่าช้า

2) ข้อจำกัดในประเด็นด้านกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในการเตรียมข้อเสนอเพื่อขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกนั้น จำเป็นจะต้องมีการทำแผนในการพิทักษ์รักษาการปกป้องรักษาแหล่งมรดก ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ "แผนการบริหารจัดการ (Management Plan)" ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของข้อเสนอเพื่อประกอบการพิจารณาเป็นมรดกโลกของแหล่งนั้นๆ โดยการจัดทำแผนการบริหารจัดการดังกล่าว นอกเหนือจากรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสภาพของแหล่งโดยตรงแล้ว ยังมีประเด็นเรื่องการจัดการพื้นที่โดยรอบแหล่ง ในลักษณะของการประกาศกำหนดขอบเขต "พื้นที่กันชน (Buffer Zone)" ซึ่งจำเป็นต้องใช้กระบวนการมีส่วนร่วมเพื่อสร้างความรู้ และความเข้าใจกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะแหล่งที่มีพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่ของเอกชน เพื่อลดโอกาสที่จะเกิดความขัดแย้งระหว่างการดำเนินการ และทำให้การเสนอขึ้นทะเบียนแหล่งมรดกโลกตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้และความเข้าใจที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของอนุสัญญามรดกโลก ที่ระบุว่ารัฐภาคีควรสร้างการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่างๆ เช่น ผู้จัดการพื้นที่ องค์กรปกครองระดับภูมิภาคหรือท้องถิ่น ชุมชนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน รวมถึงภาคีของผู้ที่สนใจและผู้มีส่วนร่วมอื่นๆ

แต่ในปัจจุบัน กระบวนการสร้างรับรู้ และความเข้าใจเกี่ยวกับการขึ้นทะเบียนเป็นแหล่งมรดกโลก ในภาคประชาสังคมยังไม่ได้ดำเนินการมากนัก ดังจะเห็นได้จากการเกิดเหตุการณ์คัดค้านการขึ้นทะเบียนมรดกโลกของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในหลายพื้นที่ ซึ่งหากไม่สามารถสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพแล้ว ปัญหาดังกล่าวจะเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งในการผลักดันแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกในอนาคต

3) ข้อจำกัดในประเด็นด้านบุคลากรและหน่วยงานรับผิดชอบ

ในกระบวนการจัดเตรียมเพื่อทำเอกสารในการขอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกของประเทศไทยนั้น ยังไม่มีบุคลากรและหน่วยงานรับผิดชอบที่สามารถทำงานได้อย่างแท้จริง เนื่องมาจากการดำเนินการที่ผ่านมา ภาระหน้าที่ถูกแบ่งไว้กับหน่วยงานราชการต่างๆ ซึ่งมีภารกิจของตนจำนวนมากมาย จึงไม่สามารถทำให้เกิดการขับเคลื่อนงานได้อย่างเต็มที่ อีกทั้งการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งหน้าที่กันทางราชการก็ทำให้เกิดความต่อเนื่องของการทำงาน อีกทั้ง ปัญหาเรื่องการแบ่งกลุ่มการทำงานของผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการทางวัฒนธรรม และทำงานกันอย่างไม่สอดคล้องประสานกันจนทำให้ทำงานต่างๆ ไม่อาจสำเร็จลุล่วงลงได้ และเกิดข้อขัดแย้งกันที่สุดในที่สุด

สรุปผลการวิจัย
โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 3

แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบ
โครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเชิงียง
The Study of architectural ruins for cultural tourism
interpre-tation: case studies of Wat Mahathat Sukhothai
and Wat Mahathat Chaleang

รายงานย่อ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 3
 แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อ
 ความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
 กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเชิงียง
 The Study of architectural ruins for cultural tourism interpretation:
 case studies of Wat Mahathat Sukhothai and Wat Mahathat Chaleang

ผู้วิจัย

ดร. เกரியงไกร เกิดศิริ
 อิศรชัย บุรณะอรุณรัตน์
 บุญยกร วชิระเกียรติชัย

ผู้ช่วยวิจัย

Nittha Bounpany
 วิษณุ หอมมาน
 กุลพัชร์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา

1. คำถามของการศึกษา

คำถามของการศึกษา (Research Question) หรือ ปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยชิ้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม โดยมุ่งศึกษาซากปรักหักพังของโบราณสถานเพื่อหาร่องรอยของไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ตลอดจนการศึกษามรดกทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ร่วมสมัยของสุโขทัยบูรณาการเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมรดกทางสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาข้างต้น จนเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโดยใช้เครื่องมือทาง “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม” ทั้งนี้อยู่ภายใต้ข้อคำถามที่ 1. ว่า “สถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชิงียง” ในอดีตควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเช่นไร”

โจทย์วิจัยลำดับถัดมามุ่งเน้นไปสู่การผลักดันผลงานการศึกษาไปสู่การใช้ประโยชน์ด้านการสื่อความหมาย เพื่อตอบโจทย์ของการบริหารจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทาง

วัฒนธรรม ในลักษณะ “การวิจัยประยุกต์ (Apply Research)” โดยมีข้อคำถามที่ 2 ว่า “สถานภาพการณีสื่อความหมายแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยมีสถานการณืเช่นไร” และข้อคำถามที่ 3 ว่า “ช่องว่างของการศึกษาหรือการนำใช้ระบบสื่อความหมายนั้นยังมีพื้นที่ให้แก่การผลักดันในส่วนใด จึงจะทำให้การสื่อความหมายของพื้นที่ศึกษานั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”

ทั้งนี้ชุดคำถามกลุ่มที่ 2 และ 3 นี้ จึงเป็นการศึกษาเชิงเพื่อการต่อยอด ด้วยไม่ประสงค์จะวางข้อค้นพบใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาที่ได้รับจากคำถามชุดที่ 1 นั้นอยู่แต่เพียงในเล่มรายงานวิจัย หรือมีแต่การเผยแพร่ตามธรรมเนียม เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ หรือการนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการเท่านั้น

2. ความสำคัญ ที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

“สุโขทัย” เป็นที่รู้จักของประชาชนชาวไทยอย่างกว้างขวางในฐานะ “ราชธานี” แห่งต้นๆ ในหน้าประวัติศาสตร์ไทย และยิ่งเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นเมื่อได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมในฐานะของเมืองประวัติศาสตร์ร่วมวัฒนธรรมกัน อันได้แก่ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยได้รับการประกาศคุ้มครองครั้งแรกตามประกาศราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 112 ลงวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2504 ต่อมาในปี พ.ศ. 2519 โครงการชุดแต่ง และบูรณะ-ปฏิสังขรณ์โบราณสถานในแหล่งอุทยานประวัติศาสตร์ได้รับการอนุมัติ และเปิดสู่สาธารณะชนอย่างเป็นทางการในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2531 และในวันที่ 12 ธันวาคม พ.ศ. 2534 องค์การยูเนสโกได้ประกาศให้อุทยานทั้งสามแห่งเป็นแหล่งมรดกโลกภายใต้ชื่อว่า “เมืองประวัติศาสตร์สุโขทัย และเมืองประวัติศาสตร์ร่วมวัฒนธรรม (Historic Town of Sukhothai and Associated Historic Towns)” ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสมัยสามัญครั้งที่ 15 เมื่อปี พ.ศ. 2534 ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนีเซีย โดยผ่านข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 2 ข้อ คือ ข้อที่ 1 และ ข้อที่ 3 จากเกณฑ์การพิจารณาทั้ง 6

แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยประกอบไปด้วยซากโบราณสถานจำนวนมากมาย ที่หากไม่ใช่ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ-สถาปัตยกรรม ผู้มีความเชี่ยวชาญก็ไม่สามารถเข้าใจ และไม่สามารถจินตนาการต่อไปถึงรูปทรงที่สมบูรณ์แบบ และความรุ่งเรืองของราชอาณาจักรสุโขทัยเมื่อครั้งอดีตได้ ดังจะเห็นได้ว่าศักยภาพ และจำนวนที่มีอยู่อย่างมากมายของแหล่งโบราณสถานและโบราณคดีในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยกลับไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ทำให้จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวมีจำนวนวันนี้น้อยกว่าที่ควรจะเป็น อีกทั้งผู้มาเยือนยังไม่ได้รับข้อมูล และความรู้มากเท่าที่ควรจะเป็น ในโอกาสนี้จึงมีความคิดเห็นว่าหากมีการสำรวจจริงวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมของแหล่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของอุทยานประวัติ-

ศาสตร์สุโขทัย เพื่อนำชุดข้อมูลไปสู่กระบวนการศึกษา และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมก่อนที่จะพังทลายลง และจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้สำหรับการแปลความหมายของพื้นที่ด้วยรูปแบบต่างๆ ต่อไป ทั้ง ป้าย และคู่มือ เป็นต้น

ในการศึกษาวิจัยนี้ จึงมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าหากมีการสำรวจจริงวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมของแหล่งโบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา เพื่อนำชุดข้อมูลไปสู่กระบวนการศึกษา และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมก่อนที่จะพังทลายลง และจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้สำหรับการแปลความหมายของพื้นที่จะทำให้มีผู้สนใจประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเชิงลึกมากขึ้น

ตลอดจนชักชวนให้เกิดเป็นข้อเสนอใหม่ องค์ความรู้ใหม่ หรือประเด็นใหม่ที่ชักชวนให้นักวิชาการได้สนทนาและต่อยอดเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่ประมวลข้อมูลที่รอบด้านมากขึ้นต่อไปในอนาคต อันจะทำให้ศาสตร์ “ด้านการศึกษาและการแปลความหมายของอดีต” ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง และเกี่ยวเนื่องโดยอ้อม อาทิ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ ฯลฯ ให้มีความเจริญงอกงาม ทั้งในแง่ของการพัฒนาความรู้ และพัฒนากรอบความคิด ประเด็นทฤษฎี และมุมมองของผู้สนใจศึกษาวิจัยในศาสตร์การแปลความหมายอดีตให้กว้างขวางและลุ่มลึก โดยมีการใช้ประสบการณ์ที่นำไปสู่การตั้งข้อสันนิษฐาน สมมติฐาน หรือการอนุมาน และนำมาตรวจสอบความเป็นได้หรือการค้นหาความจริงด้วยเครื่องมือในการวิจัยอันจะทำให้คนในสังคมสามารถใช้ตรรกศาสตร์ดังกล่าวไปใช้ในการพิสูจน์ทราบหาความจริงที่สมบูรณ์ และสัมพันธ์กับเงื่อนไขต่างๆ ที่แวดล้อม และพร้อมจะยอมรับปรับเปลี่ยนความรู้ หรือความเชื่อ หากมีองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างรอบด้านมากขึ้น หรือเปิดโอกาสให้องค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่เป็นแนวทางใหม่คู่ขนานไปกับองค์ความรู้เดิม หรือข้อเสนอที่มีอยู่เดิม

ขั้นตอนแรกใน “การเตรียมความพร้อมก่อนการวิจัย (Pre-Research Preparation)” เพื่อการวางยุทธศาสตร์และแนวทางของการวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธี “วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)” เพื่อพัฒนากรอบความคิดเบื้องต้นโดยโดยประยุกต์วิธีการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจเรียนรู้ในฐานะของ “นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)” ซึ่งเป็นกลุ่มที่คึกคักในการใช้ระบบอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) ที่มีต่อแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมสำคัญในพื้นที่กรณีศึกษา คือ “แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา” และ “แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร” เพื่อทราบถึงความสนใจของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อแหล่งโบราณสถานต่างๆ อันนำไปสู่การกำหนด “พื้นที่โครงการนำร่อง” ในการวิจัย ซึ่งพบข้อมูลที่นำเสนอไว้ว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม

นั้นได้ “จัดลำดับของแหล่งโบราณสถานในฐานะของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นตัวแทนของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชร” จากแหล่งโบราณสถานสำคัญจากอุทยานประวัติศาสตร์ทั้ง 3 แห่ง คือ อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย และอุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร โดยคัดเลือกแหล่งต่างจำนวน 10 แห่ง จากแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเข้าไปเที่ยวชม แล้วนำมาจัดลำดับตามความสนใจของนักท่องเที่ยว ดังได้ผลข้อมูลดังนี้ คือ

ลำดับ	แหล่งโบราณสถาน	อุทยานประวัติศาสตร์
1	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย	สุโขทัย
2	วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง	ศรีสัชนาลัย
3	วัดพระแก้ว	กำแพงเพชร
4	วัดช้างล้อม	สุโขทัย
5	วัดศรีชุม	สุโขทัย
6	วัดพระสี่อริยาบถ	กำแพงเพชร
7	วัดเจติยเจ็ดแถว	ศรีสัชนาลัย
8	วัดนางพญา	ศรีสัชนาลัย
9	วัดช้างล้อม	ศรีสัชนาลัย
10	วัดพระพายหลวง	สุโขทัย

จากผลสรุปลำดับความสนใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมจึงนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย คือ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยซึ่งอยู่ในโครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเชลียง” เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ของแผนการวิจัยที่มีคำถามว่าหากมีการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อความหมายของแหล่งมรดกโลกในรูปแบบต่างๆ เพิ่มเติมนั้นจะทำให้ผู้มาเยือนให้ความสนใจแหล่งมรดกโลกนั้นเพิ่มขึ้นหรือไม่อย่างไรต่อไป

นอกจากนี้ จากการศึกษาสำรวจภาคสนามเบื้องต้นในพื้นที่กรณีศึกษาพบว่า มีการพัฒนาระบบการสื่อความหมายในพื้นที่ (On Site Interpretation) ด้วยการนำผลการค้นคว้าวิจัยโดยศาสตราจารย์ เกียรติคุณ สันติ เล็กสุขุม นำไปจัดทำระบบสื่อความหมายซากโบราณสถานด้วยวิธีการ

สันนิษฐานรูปแบบและจัดทำในลักษณะป้ายสื่อความหมาย รวมทั้งการศึกษาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ หม่อมหลวง วโรตม ศุขสวัสดิ์ และ พฤทธิพร ลพเกิด จากการศึกษาเรื่อง “การสันนิษฐานโบราณสถานในสภาพแวดล้อมเสมือน: กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ มรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย”⁴² จากสภาพภาพของการสื่อความหมายในพื้นที่กรณีศึกษาดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดโจทย์การเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่หรือข้อเสนอใหม่ที่คาดว่าจะค้นพบ ผลักดันให้เป็นโครงการนำร่องของการออกแบบการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านเว็บไซต์ และเครื่องมือสื่อสารเคลื่อนที่ (Mobile Media) ประเภทโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smart Phone) เพื่อเติมเต็มระบบการสื่อความหมายของวัดพระมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระมหาธาตุเชิงชัยให้สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาวิจัยนี้มีลักษณะเป็น “การวิจัยแบบสหวิทยาการผสมผสานศาสตร์ (Interdisciplinary Research)” ทางด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ (Humanities and Social Science) แขนงต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นการวิจัยที่ต้องใช้ความรู้จากศาสตร์หลายสาขามารวมกันเข้าด้วยกัน เพื่อให้คำตอบของการวิจัยนั้นครอบคลุมครบถ้วนในแง่มุมต่างๆ⁴³ ทั้งในขั้นตอนการวิจัย และในขั้นตอนการผลักดันให้งานวิจัยนั้นถูกนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งกระบวนการในการทำวิจัยนั้นเป็น “การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)” เป็นหลัก และมีเกณฑ์ระดับความเข้มข้นของการควบคุมตัวแปรทั้ง 3 แบบ คือ “การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)” ซึ่งเป็นวิธีการทำงานวิจัยในส่วนต้นเพื่อเป็นการค้นคว้ารวบรวม และสำรวจสภาพของ “องค์ความรู้ (Body of Knowledge)” ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องจากเอกสารชั้นต้น (Primary Document) ประเภทต่างๆ และการสำรวจสภาพของข้อเสนอที่ปรากฏจากการตีความ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอ และข้อสรุปจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Document) ประเภทต่างๆ ทั้งบทความวิชาการ บทความวิจัย วิจัย หนังสือ ตำรา ฯลฯ เมื่อได้สภาพภาพของข้อมูล ความรู้ และข้อเสนอแล้วจึงนำมาพัฒนาเป็นคำถามเชิงลึกและกรอบแนวทางในการวางแผนการวิจัยในส่วนถัดไป คือ “การวิจัยสนาม (Field Research)” ที่ต้องออกไปยังพื้นที่กรณีศึกษา คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชิงชัย เพื่อนำข้อสังเกตจากการวิจัยภาคสนามมาพิสูจน์ และเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการ “สำรวจจริงวัด (Measurement)” รวมทั้งการบันทึกภาพถ่าย จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสู่ “การวิจัยในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computer Laboratory Research)” เพื่อการทดสอบสมมติฐานที่ได้รับมาจากการวิจัยทั้งสองส่วนที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อหาความเป็นไปได้ขององค์ความรู้ หรือข้อเสนอ

⁴² ม.ล. วโรตม ศุขสวัสดิ์ และ พฤทธิพร ลพเกิด. “การสันนิษฐานโบราณสถานในสภาพแวดล้อมเสมือน: กรณีศึกษา วัดมหาธาตุ มรดกโลกทางวัฒนธรรมอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” ใน *Journal of Architectural /Planning Research and Studies (JARS)*. Vol 10, No.1 (2013). หน้า 71-84.

⁴³ พิชิต ฤทธิจรูญ. *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพฯ: แฮ้าส์ ออฟ เคอร์มิสท์. 2554. หน้า 21.

ใหม่ของมรดกทางสถาปัตยกรรมภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ
เซลียง

สำหรับขั้นตอนการใช้ระเบียบวิธี “การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)” ของ
งานวิจัยนี้เป็นส่วนที่สอง ซึ่งไม่ได้ผสมผสานแนวทางเข้าไปอยู่ในขั้นตอนการวิจัยส่วนต้นที่เน้นหนัก
เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นหาคำตอบหรือข้อเสนอนี้ใหม่หรือข้อเสนอนี้ใหม่ ทว่าระเบียบ
วิธีวิจัยเชิงปริมาณนั้นจะอยู่ในส่วนที่จะนำข้อค้นพบหรือข้อเสนอนั้นไปสู่ “การใช้ประโยชน์ผลลัพธ์
ของการวิจัย” กล่าวคือ ได้ดำเนินการประยุกต์วิธีการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจ
เรียนรู้ในฐานะของ “นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)” ซึ่งเป็นกลุ่มที่
คุ้นชินในการใช้ “ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet System)” และ “สื่อสังคมออนไลน์ (Social
Network)” อยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นหลักตามวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ข้อมูล องค์ความรู้ใหม่
และข้อเสนอนี้ใหม่ เพื่อนำมาสู่การวางแผนการผลักดันให้การสื่อสารที่จะเกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับ
ลักษณะทางประชากรศาสตร์ และความสนใจของกลุ่มประชากรดังกล่าวมาข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อให้
สอดคล้องกับคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมายวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าวจึงใช้การจัดทำแบบสอบถาม
ออนไลน์ (E-Questionnaire) ซึ่งนำไปสอบถามบนสื่อสังคมออนไลน์ประเภท Facebook, Twitter,
Line ในกลุ่ม (Group) ของผู้สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยใช้วิธี
แบบ “การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)” จากผู้ที่สมัครใจ และสนใจเข้ามาตอบแบบสอบถาม
เอง และความอึดตัวของกลุ่มตัวอย่างนั้นพบจากการซ้ำกันของคำตอบ โดยการประยุกต์วิธีคิดของแนว
ทางการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแบบ “แบบเครือข่ายหรือก้อนหิมะ (Network or Snowball
Sampling)” ซึ่งยุติเมื่อมีผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนมากเพียงพอที่ทำให้เห็นทิศทางของผลลัพธ์ที่จะ
นำไปสู่กระบวนการต่อยอดในขั้นตอนถัดไปได้

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยคือ มุ่งเป้าหมายสู่การค้นคว้าหาคำตอบหรือข้อค้นพบ
หรือข้อเสนอนี้ใหม่ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม กรณีศึกษาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และ
วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเซลียง ด้วยระเบียบวิธีวิจัยของศาสตร์ต่างๆ อาทิ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์
ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ด้วยวิธีการสำรวจจริงวัดซากมรดกสถาปัตยกรรมเพื่อนำผลลัพธ์การศึกษา
ดังกล่าวมานั้นนำไปสู่การตั้งสมมติฐานและข้อเสนอนี้ใหม่ และนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบความเป็นไปได้
ด้วยการอนุมานซึ่งในที่นี้เรียกว่า “กระบวนการสันนิษฐานรูปแบบ” และการทำแบบสถาปัตยกรรม
ด้วยเทคโนโลยี “แบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)” ซึ่งเรียกตัวย่อ
ว่า “บีเอ็ม (BIM)” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของวงการวิชาการและวิชาชีพสถาปัตยกรรมของประเทศไทยที่นำ
เทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (BIM) มาจัดทำฐานข้อมูลของสถาปัตยกรรมไทย และการ
จัดทำแบบสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยการใช้ข้อมูลจากการสำรวจจริงวัด
ซากสถาปัตยกรรมเพื่อหาร่องรอยของไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่อย่างเป็นระบบ

นอกจากนี้ เมื่อได้รับองค์ความรู้จากการวิจัยเชิงคุณภาพดังที่กล่าวมาแล้ว ยังได้ดำเนินการทำวิจัยเชิงปริมาณที่ประมวลผลความต้องการของนักท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ที่มีต่อแหล่งโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย ซึ่งถูกเลือกมาเป็นพื้นที่นำร่องเนื่องจากเป็นหนึ่งในแหล่งโบราณสถานที่มีความสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งอีกทั้งมีผู้มาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก จึงเป็นแหล่งที่มีศักยภาพต่อการศึกษารูปแบบเพื่อนำฐานข้อมูลมาจัดทำแบบสันนิษฐานรูปแบบที่สมบูรณ์ของพระมหาธาตุกรณีศึกษาทั้ง 2 องค์ คือ พระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย โดยเมื่อได้รับข้อมูลแบบสันนิษฐาน และหุ่นจำลองสามมิติแล้วจะนำมาพัฒนาระบบสื่อความหมายที่สามารถออนไลน์บนระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวสนใจในประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งนำมาสู่การวิจัยเรื่อง “แนวทางการศึกษาจากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุสุโขทัย” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by Managing the World Heritage in the Main Land of Southeast Asia)”

2. คำสำคัญ

2.1 การแปลความหมายมรดกทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว (Cultural Tourism Interpretation)

2.2 การสำรวจจริงวัด และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรม (Measurement and Architectural Assumption)

2.3 การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวยั่งยืน (Cultural Tourism and Sustainable Tourism)

2.4 มรดกโลก (World Heritage)

2.5 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย (Wat Phra Sri Rattana Mahathat Sukhothai)

2.6 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุศรีสัชชนาลัย (Wat Phra Sri Rattana Mahathat Chaliang)

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกรณีศึกษา
- การสำรวจจริงวัดเพื่อศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของซากมรดกทางสถาปัตยกรรม เพื่อทำความเข้าใจต่อไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมสำหรับการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร
- เพื่อศึกษา และสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคารจากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่เพื่อการเขียนสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม
- เพื่อจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติแบบโดยใช้เทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)
- เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน
- ผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมบนระบบอินเทอร์เน็ต

5. ขอบเขตของการวิจัย

“วัดพระมหาธาตุสุโขทัย” ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Main Tourism Attraction) ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อทำการสำรวจจริงวัดโดยละเอียด จัดทำแบบสภาพปัจจุบัน จัดทำแบบสันนิษฐาน และการจัดทำหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์สามมิติ และจัดทำโปรแกรมระบบสื่อความหมายบนอินเทอร์เน็ตแบบอินเตอร์แอคทีฟ (Interactive) ที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ (Response) กับผู้ใช้ได้

6. ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวความคิด

สถาปัตยกรรมแบบประเพณีไทยแต่ละยุคสมัยจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ และมีไวยากรณ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะฉะนั้นการสำรวจจริงวัดเพื่อหาข้อมูลร่องรอยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และสภาพทางโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่มาผสานกับองค์ความรู้ด้านการสถาปัตยกรรม และทักษะด้านการออกแบบ รวมไปถึงคุณลักษณะ และข้อจำกัดของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง จะทำให้สามารถสันนิษฐานถึงรูปแบบดั้งเดิมของอาคารก่อนที่จะพังทลายไปได้ รวมทั้งเมื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาสร้างระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อความหมาย และสามารถตอบสนอง (Response) กับผู้ใช้ได้ ย่อมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความสนใจใน

มรดกทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงสามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนทางด้านสถาปัตยกรรมได้

7. นิยามศัพท์ และข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้ชื่อ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” แทนการใช้ชื่อว่า “วัดมหาธาตุสุโขทัย” ตามการรับรู้โดยทั่วไป และที่ปรากฏในหัวข้อของรายงานการวิจัย ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อทำการวิจัยในบริบทของคำว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ” และ “วัดมหาธาตุ” นั้น มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทว่าชื่อที่ถูกเรียกกันอย่างแพร่หลายนั้น จึงถูกใช้ในชื่อหัวข้อของการศึกษาวิจัย ทว่า ในเนื้อหาภายในจะขอใช้ว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” ซึ่งมีความหมายถึง วัดที่มีองค์สถาปัตยกรรมประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามความเชื่อ และทำหน้าที่เป็นหลักเป็นประธานของอาณาจักรหรือเมืองศูนย์กลางการปกครอง อย่างไรก็ตาม ในรายงานวิจัยนี้ ยังคงใช้ชื่อว่า “วัดมหาธาตุสุโขทัย” และ “วัดมหาธาตุเซลียง” ในเนื้อหาที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับบริบทความสำคัญดังที่กล่าวมาข้างต้น ทว่าใช้ในเนื้อหาส่วนที่ต้องการจะสื่อสารในเรื่องการรับรู้โดยทั่วไปของสังคม เช่น มิติการท่องเที่ยว และส่วนแบบสอบถาม

8. ลักษณะโครงการวิจัย

8.1 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพ และยั่งยืน (ฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด, บริหารจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน)

8.2 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555 -2559)

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 การสร้างศักยภาพและความสามารถเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ
กลยุทธ์การวิจัยที่ 4 พัฒนาศักยภาพระดับคุณภาพบริหารในอุตสาหกรรมบริการ และการท่องเที่ยว

แผนงานวิจัยที่ 4.12 การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

8.3 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับกลุ่มเรื่องที่ควรวิจัยเร่งด่วนตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553)

กลุ่มเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

8.4 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายรัฐบาล

นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก: เร่งเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ

นโยบายระยะการบริหารราชการ 4 ปี ของรัฐบาล: นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (ภาคการท่องเที่ยว การบริการ และกีฬา)

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ทางวิชาการ คือ การตีพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ในเอกสารทางวิชาการประเภทต่างๆ, การจัดบรรยายพิเศษ, การจัดแสดงนิทรรศการ, ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ภาคนโยบายและภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยว

สำหรับหน่วยงานที่จะนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์มีดังต่อไปนี้

- หน่วยงานด้านนโยบายระดับชาติ เช่น หน่วยงานระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวงวัฒนธรรม, หน่วยงานระดับกรม ได้แก่ กรมศิลปากร, อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย-กำแพงเพชร, สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อม เป็นต้น
- สถาบันการศึกษา เพื่อเป็นองค์ความรู้ของผู้สนใจ รวมทั้งใช้ในการวางแผนนโยบายด้านการจัดการ การศึกษาเพื่อตบโจทยในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ทั้งการศึกษาในระบบ และการบริการวิชาการสู่ชุมชน
- หน่วยงานส่วนท้องถิ่น เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น, บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น

10. สรุปผลการศึกษา

จากคำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยขึ้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม โดยมุ่งศึกษาซากปรักหักพังของโบราณสถานเพื่อหาร่องรอยของไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ตลอดจนการศึกษามรดกทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ร่วมสมัยอยุธยา บูรณาการเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมรดกทางสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาข้างต้น จนเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโดยใช้เครื่องมือทาง “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม” ทั้งนี้อยู่

ภายใต้ข้อคำถามที่ 1. ว่า “สถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง” ในอดีตควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเช่นไร”

โจทย์วิจัยลำดับถัดมามุ่งเน้นไปสู่การผลักดันผลงานการศึกษาไปสู่การใช้ประโยชน์ด้านการศึกษา เพื่อตอบโจทย์ของการบริหารจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในลักษณะ “การวิจัยประยุกต์ (Apply Research)” โดยมีข้อคำถามที่ 2 ว่า “สถานภาพการนำสื่อความหมายแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยมีสถานภาพเช่นไร” และข้อคำถามที่ 3 ว่า “ช่องว่างของการศึกษาหรือการนำใช้ระบบสื่อความหมายนั้นยังมีพื้นที่ให้เกิดการผลักดันในส่วนใด จึงจะทำให้การสื่อความหมายของพื้นที่ศึกษานั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”

ซึ่งผลลัพธ์ของการวิจัยในครั้งนี้ มีทั้งที่เป็นผลลัพธ์ในลักษณะของ “ผลการดำเนินการ” ซึ่งเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อเป็นฐานคิดในการต่อยอดเชิงลึกในวัตถุประสงค์ข้ออื่นๆ ซึ่งมุ่งหา “องค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่” เพิ่มเติมจากที่สถานภาพความรู้หรือสถานภาพของข้อเสนอเดิมมีอยู่

ทั้งนี้ จากประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ส่วนดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในที่นี้ ขอนำมากระจายออกเป็นการรายงานตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 และทั้งนี้จะขอสรุปผลการศึกษายกเป็นรายหัวข้อตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

10.1 วิธีการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกรณีศึกษา

ในการศึกษาเบื้องต้นเพื่อทำความรู้จักกับบริบทแวดล้อมของแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมในอุทยานฯ ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในสถานะของการเป็น “แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดี” ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ความดูแลของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธี “การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)” โดยดำเนินการจัดทำแบบสอบถามออนไลน์ (E-Questionnaire) และเผยแพร่ไปยังผู้ตอบแบบสอบถามผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ อาทิ Facebook, Tweeter เป็นต้น เพื่อให้แบบสอบถามนั้นกระจายไปอย่างกว้างขวาง โดยการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจเรียนรู้ในฐานะของ “นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)” ซึ่งเป็นกลุ่มที่คุ้นชินในการใช้ “ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet System)” และ “สื่อสังคมออนไลน์ (Social Network)” ประเภท Facebook, Twitter, Line ในกลุ่ม (Group) ของผู้สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีแบบ “การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)” จากผู้ที่สมัครใจ และสนใจเข้ามาตอบแบบสอบถามเอง และจนได้ข้อมูลเพียงพอจากการซ้ำกันของคำตอบ ซึ่งเป็นการประยุกต์

ระเบียบวิธีในการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง“แบบเครือข่ายหรือก้อนหิมะ (Network or Snowball Sampling)”

ทั้งนี้ สรุปได้ว่า แหล่งโบราณสถานที่ปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และนอกอุทยานประวัติศาสตร์นั้น มีศักยภาพสูงต่อการดึงดูดผู้มาเยือน เนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครจึงเปิดโอกาสให้มีการท่องเที่ยวภายใน 1 วัน (Day Trip) ได้ และนอกจากนี้ ประวัติศาสตร์อยุธยาที่ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักของชาติก็เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว ตลอดจนการทัศนศึกษาของสถาบันการศึกษาต่างๆ ซึ่งทำให้ประชากรประเดิมสำหรับการท่องเที่ยวในอยุธยามีสูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวแบบเดียวกันในพื้นที่อื่นๆ

นอกจากนี้ ผลการตอบแบบสอบถามในประเด็นเรื่องทัศนคติต่อ “ความเป็นตัวตน” ของแหล่งโบราณสถานต่างๆ ในอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร ว่าแหล่งโบราณสถานใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามี “ความเป็นตัวตนของแหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร” ซึ่งผลการสำรวจพบว่า มีผู้ให้คะแนน “อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย” มากที่สุด รองลงมา คือ “อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย” และลำดับท้ายคือ “อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร” ในการนี้ จึงสรุปเลือกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยเป็นพื้นที่จัดทำโครงการนาร่องในการศึกษา และเมื่อพิจารณาในรายละเอียดถึงความเป็นตัวตนที่นักท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมให้ความสนใจนั้นจะเห็นได้ว่า สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยนั้น ผู้ตอบแบบสอบถามให้น้ำหนักกับ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” มากที่สุด อันดับสอง คือ “วัดศรีชุม” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย ผู้ตอบแบบสอบถามให้น้ำหนักกับ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” มากที่สุด อันดับสอง คือ “วัดช้างล้อม” และอันดับสาม คือ “วัดเจติยเจ็ดแถว”

อ้างอิงตามผลการประเมินดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเพื่อพัฒนาระบบการสื่อความหมายกรณีศึกษาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุศรีสัชนาลัยเพื่อนำไปสู่การพัฒนาการสื่อความหมาย ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็จะมิบทบาทในความคิดของผู้ที่ประสงค์มาเยือนน้อยกว่า เพราะฉะนั้นกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว (Heritage and Tourism Interpretation) เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก

10.2 วิธีการสำรวจรังวัดเพื่อศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของซากมรดกทางสถาปัตยกรรม เพื่อทำความเข้าใจต่อไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมสำหรับการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร

สืบเนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้น ให้ความสำคัญกับการสำรวจรังวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานเพื่อทราบถึงร่องรอยของโครงสร้าง และไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่ เพื่อนำมาสู่กระบวนการสันนิษฐานรูปแบบ

ทั้งนี้ ในขั้นตอนการสำรวจรังวัดในโครงการวิจัยนั้น ใช้วิธีการสำรวจรังวัด 2 รูปแบบ คือ “การสำรวจรังวัดด้วยเครื่องมือพื้นฐาน” คือ การใช้ตลับเมตรวัดระยะ และ “การสำรวจรังวัดด้วยเครื่องมือด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์ 3 มิติ (3Ds Laser Scanner)” ยี่ห้อ FARO รุ่น FARO Laser Scanner Focus^{3D} X 330 ซึ่งมีระยะในการดำเนินการสำรวจรังวัดการได้ 330 เมตร จำนวน 1 เครื่อง และ FARO Laser Scanner Focus^{3D} X 130 ซึ่งมีระยะในการดำเนินการสำรวจรังวัดการได้ 130 เมตร จำนวน 1 เครื่อง ดำเนินการสำรวจรังวัดพร้อมกันในการสำรวจ เนื่องจากความซับซ้อนของผังบริเวณของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่มีสูง และเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ หากใช้เครื่องมือดังกล่าวเพียงเครื่องเดียวในการสำรวจจะใช้เวลามาก และจะทำให้เครื่องทำงานหนักมากจนเกินไปจนเกิดความร้อน ทั้งนี้ ในวิธีการสำรวจใช้วิธีการ 2 แบบ คือ การใช้ “วัตถุทรงกลมสำหรับอ้างอิงจุด (Laser Scanner Reference Sphere)” และการสำรวจรังวัดที่ใช้วิธีการ “อ้างอิงภาพหมอกจุด (Cloud to Cloud Reference)” ซึ่งใช้การประมวลผลโดยคอมพิวเตอร์ในภายหลังในการปะติดปะต่อภาพแบบหมอกจุดที่ได้รับจากการสำรวจรังวัดเพื่อประมวลผลอ้างอิงตำแหน่งเพื่อให้ประหยัดเวลาในการดำเนินการ ทั้งนี้ จากการสำรวจรังวัดด้วยการใช้เครื่องมือกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิตินี้ กำหนดจุดตั้งเครื่องมือทั้งหมด 67 จุด แต่ละจุดใช้เวลาในการสำรวจจุดละ 20 นาที พักเครื่อง 30 นาที แล้วจึงสำรวจรังวัดในจุดถัดไป ใช้เวลาในการสำรวจรวม 3 วัน จากนั้นจึงนำผลข้อมูลที่ได้นำไปประมวลผลในห้องปฏิบัติการเขียนแบบ (Drawing Studio) และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computing laboratory) เพื่อประมวลผลภาพหมอกจุด (Cloud Image) ซึ่งอยู่ในรูปแบบของไฟล์สกุล .fls โดยด้วยโปรแกรม SCENE 3D Laser Scanner Software สำหรับการ “ผสานภาพหมอกจุด (Cloud to Cloud Integration)” จากนั้นจึงบันทึกข้อมูลในรูปแบบไฟล์สกุล .E57 ของข้อมูลทั้งหมดทั้งผังบริเวณ และแบ่งออกเป็นอาคารแต่ละหลัง แล้วนำไปประมวลผลต่อด้วยโปรแกรม CloudCompare เพื่อนำไฟล์ออกมาเป็น “รูปด้านของอาคาร (Elevation Image)”

ซึ่งการสำรวจด้วยกล้องเลเซอร์สามมิติดังกล่าวนี้ ได้เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการแก้ปัญหาการบันทึกภาพที่มีปัญหาเรื่อง “ความชัน (Illusion)” ซึ่งในศัพท์ช่างไทยเรียกว่า “อากาศกิน” ซึ่งเป็นภาพลวงตาหากมองอาคารด้วยตาเปล่า หรือแม้แต่การบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ แล้วทำให้ได้

ภาพที่มีลักษณะเหมือนกับภาพรูปด้าน (Elevation) ที่ไม่ผิดเพี้ยนจากการลวงตา อันนำมาสู่การเขียนแบบสถาปัตยกรรมสภาพปัจจุบัน (Existing Condition Drawing) จะไม่มีความผิดเพี้ยนซึ่งทำให้การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในขั้นตอนต่อไปนั้นมิได้คล้อยกับรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เคยเป็นมาในอดีตมากที่สุด

10.3 ข้อค้นพบใหม่ และข้อเสนอใหม่ทางวิชาการจากงานวิจัย การสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคารจากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่เพื่อการเขียนสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม

10.3.1 ข้อเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับพัฒนาการของผังบริเวณ และรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย จำแนกแบ่งเป็น 7 ระยะหลัก คือ

- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะแรกเริ่ม
  - มีองค์พระศรีรัตนมหาธาตุประธานทรงปราสาท ซึ่งอาจจะมีการวางผังทั้ง 3 ลักษณะคือ เป็นพระปราสาทองค์เดียว, พระปราสาทสามองค์ และพระปราสาท 5 องค์ และพระวิหารหลวงอยู่ทางด้านหน้าทางทิศตะวันออก
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 2
  - มีการแก้ไขรูปทรงของพระเจดีย์ทิศทรงปราสาทด้วยการใช้สลับทรงเจดีย์ประดิษฐานอยู่บนยอด
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 3
  - จากจารึกวัดป่ามะม่วงกล่าวถึงการหล่อพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่มาประดิษฐานที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งทำให้ต้องมีการขยายพระวิหารทางด้านหน้าออกไปอีก 6 ห้อง เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ที่หล่อขึ้นใหม่ดังกล่าว
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 4
  - มีการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระศรีรัตนมหาธาตุประธานเป็นพระเจดีย์ทรงดอกบัวตูม ในระหว่างปี พ.ศ. 1907-1911 และอาจจะมีการสร้างพระวิหารทิศขึ้นด้วย
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 5
  - มีการบูรณปฏิสังขรณ์พระศรีรัตนมหาธาตุเจดีย์อีกครั้งในปี พ.ศ. 1927 โดยมีการก่อสร้างพระเจดีย์มุม
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 6
  - มีการสร้างพระระเบียงคดล้อมรอบองค์พระศรีรัตนมหาธาตุ
- ผังบริเวณและสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัยในระยะที่ 7
  - มีการสร้างพระวิหารฐานสูงด้านหน้าพระวิหารหลวง

10.3.2 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมพระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย

ทั้งนี้ จากการศึกษาได้เสนอว่า การก่อสร้างพระวิหารหลวงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย นั้นสร้างขึ้นมาพร้อมกับการสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย สำหรับการบูรณะครั้งใหญ่ของพระวิหารเกิดขึ้นในรัชกาลพระมหาธรรมราชาลิไทในปี พ.ศ.1904 ดังที่กล่าวถึงในศิลาจารึกวัดป่ามะม่วง กล่าวคือ พระมหาธรรมราชาลิไทโปรดให้หล่อพระพุทธรูปขนาดใหญ่และมาประดิษฐานยังฝายตะวันตกของพระศรีรัตนมหาธาตุนั้นเป็นเหตุให้มีการต่อเติมวิหารครั้งใหญ่

จากการสำรวจจริงวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อบันทึกขนาดและระยะต่างๆ ของโครงสร้างทางสถาปัตยกรรม พบว่า ระดับความสูงของเสาวิหารชุดด้านหน้าซึ่งเป็นชุดที่ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเป็นวิหารส่วนที่มีการก่อสร้างใหม่ซึ่งจะมีระดับสูงกว่าระดับเสาของวิหารด้านหลัง (ดูในรายงานบทที่ 3 และภาพประกอบที่ 3-40 หน้า 116) นอกจากนี้ ฐานชุกชีด้านหลังที่อยู่ท้ายวิหาร นั้นมีความกว้างประมาณ 6.25 เมตร ซึ่งพอดีเกินไปกับพระศรีศากยมุนีซึ่งมีหน้าตักเท่ากับ 6.25 เมตร⁴⁴ เช่นเดียวกัน

โดยพระวิหารส่วนหน้าที่สร้างขึ้นใหม่นี้สร้างให้ยกหลังคาสูงกว่าพระวิหารส่วนหลังที่เป็นพระวิหารส่วนเดิมเพื่อทำหน้าที่ประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดที่หล่อขึ้นใหม่ ทั้งนี้ จากลักษณะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงเหลืออยู่นั้น แสดงให้เห็นว่ารูปด้านหน้าของอาคารได้มีการออกแบบเพื่อลดจำนวนของผืนหลังคา จากพื้นที่วิหารส่วนในที่มีด้านสกัดมี 7 ห้องเสา และมีชายคาปีกนกด้านละ 3 ตับ หลังคาประธานส่วนที่สร้างขึ้นใหม่มีชายคาปีกนก 2 ตับ คลุมพื้นที่ด้านสกัด 5 ห้องเสา และมุขลดถัดไปที่อยู่ด้านหน้ามีชายคาปีกนกตบเดียว คลุมพื้นที่ด้านสกัด 3 ห้องเสา และสุดท้ายคือมุขเด็จที่อยู่ด้านหน้าสุดนั้นไม่มีชายคาปีกนกมีลักษณะเป็นมุขเด็จโถงด้านหน้าอาคาร

จะเห็นได้ว่า ตามข้อสันนิษฐานนี้นั้น พระวิหารหลวงได้ถูกบูรณปฏิสังขรณ์ต่อเติมใหม่เพื่อประดิษฐานพระพุทธรูปสำริดขนาดใหญ่ที่พระมหาธรรมราชาลิไทโปรดเกล้าให้หล่อ และประดิษฐานด้านหน้าทางทิศตะวันตกของพระศรีรัตนมหาธาตุตามที่กล่าวถึงในจารึกวัดป่ามะม่วง ในปีพ.ศ. 1904 เพราะฉะนั้นในช่วงเวลานี้พระมหาธาตุประธานของวัดยังคงจะไม่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์เป็นพระเจดีย์ทรงดอกบัวตูม เพราะหากเกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดใหญ่เช่นนี้นั้นย่อมควรต้องถูกกล่าวถึงในจารึกดังกล่าวด้วยเช่นกัน

10.3.3 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง

จากการศึกษาเพื่อการสันนิษฐานรูปแบบของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเชลียง ซึ่งมีความจำเป็นต้องทำการสำรวจจริงวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมโดยละเอียดเพื่อทำความเข้าใจ อันจะนำมาสู่การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเพื่อการสื่อความหมาย จึงมีข้อค้นพบว่า มรดกทาง

⁴⁴ ศักดิ์ชัย สายสิงห์. พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. หน้า 199-202.

สถาปัตยกรรมภายในเขตพุทธาวาสของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุในช่วงระยะสุดท้ายนั้น ได้รับอิทธิพลจากสถาปัตยกรรมแบบอยุธยาในแง่ของระเบียบสัดส่วนที่มีลักษณะเป็นพระวิหารที่มีรูปทรงสูงแตกต่างไปจากพระวิหารแบบสุโขทัยโดยสิ้นเชิง โดยสันนิษฐานว่าสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถเป็นผู้อุปถัมภ์ในการบูรณปฏิสังขรณ์

นอกจากนี้ การล้อมพระระเบียงคดล้อมรอบพระปรางค์ยังมีรูปแบบที่สัมพันธ์กับพระระเบียงครอบวัดพระศรีรัตนมหาธาตุพิษณุโลกอันแสดงให้เห็นว่า พระระเบียงคดดังกล่าวนี้ควรถูกสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ สอดคล้องกับหลักฐานการต่อเติมพระวิหารพระพุทธชินราชและพระระเบียงครอบนอกของวัดโดยบ่งชี้จากรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของมุขโถงด้านหน้าของพระวิหารวัดพระพุทธชินราช และบานประตูประดับมุกที่พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศทรงสร้างถวายเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธชินราช

10.4 การจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติแบบโดยใช้เทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)

เนื้อในส่วนนี้เป็นการรายงานผลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

จากผลของการสำรวจวัดซากโบราณสถานด้วยการรังวัดด้วยเครื่องมือพื้นฐาน และการสำรวจวัดด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติ และนำมาสู่ขั้นตอนการประมวลผลการสำรวจวัดในงานในห้องปฏิบัติการเขียนแบบ (Drawing Studio) และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computing laboratory) เพื่อการประมวลผลภาพหมอกจืด (Cloud Image) ทั้งนี้ เริ่มต้นด้วยการแปลงแบบร่างเก็บข้อมูลเข้าสู่ฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อป้องกันการสูญหาย และความชำรุดของแบบร่างสถาปัตยกรรมด้วยมือและการบันทึกข้อมูลซึ่งเอกสารชุดนี้ได้มีความสำคัญในฐานะหลักฐานขั้นต้นของการศึกษาและการสำรวจวัด

จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวทั้งที่ได้รับจากการสำรวจวัดแบบด้วยเครื่องมือพื้นฐาน และเครื่องมือที่ทันสมัยนำมาประมวลผลแล้วเขียนแบบสถาปัตยกรรมด้วยคอมพิวเตอร์โดยการใช้ซอฟต์แวร์ NANO CAD ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์ฟรี (Free Ware) เพื่อขึ้นรูปแบบสถาปัตยกรรมเบื้องต้น ทั้งนี้ ในอาคารที่มีความจำเป็นต้องสันนิษฐานรูปแบบเช่น พระวิหารหลวง พระอุโบสถ ซึ่งจำเป็นต้อง “ขึ้นทรง” ของอาคารที่หลงบนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นซากหลงเหลือนั้น เพื่อให้ได้ระเบียงสัดส่วนที่สวยงามจำเป็นต้องขึ้นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมด้วยมือ (Hand Drawing) แล้วจึงนำมาเขียนแบบด้วยคอมพิวเตอร์ทับอีกครั้ง

ทั้งนี้ เมื่อเขียนแบบสถาปัตยกรรมแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นที่เรียบร้อยแล้วแล้วจึงนำมาประมวลผลการเขียนแบบอีกครั้งด้วยโปรแกรมที่อยู่บนฐานของ “แบบจำลองสารสนเทศ

อาคาร (Building Information Modeling)” หรือที่รู้จักกันในนามว่า “BIM”⁴⁵ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ประมวลผลข้อมูลการขึ้นรูปทรงของอาคาร ซึ่งไม่ได้เพียงแต่การเขียน “แบบสถาปัตยกรรม (Architectural Drawing)” และ “แบบสถาปัตยกรรม 3 มิติ (3D Architectural Model)” เพียงอย่างเดียว แต่แบบจำลองนั้นจะถูกขึ้นรูปขึ้นมาพร้อมกับข้อมูลขององค์ประกอบสารสนเทศ (Information) ทั้งนี้ การทำงานของ BIM เป็นการสร้างแบบจำลองอาคาร (Building Model) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์โดยแบบจำลองอาคารนี้ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ ของอาคาร (Building Component) เช่น โครงสร้างต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะประกอบด้วยข้อมูลกราฟิก (Graphics) ทั้ง 2 มิติและ 3 มิติ และข้อมูลที่ไม่ใช่กราฟิกที่ผูกติดมากับองค์ประกอบอาคารเหล่านั้น⁴⁶ ซึ่งสามารถนำมาประมวลผลในเชิงการจัดการโครงการก่อสร้าง ซึ่งในการทำงานบนเทคโนโลยี BIM นี้ ทางโครงการวิจัยได้เลือกใช้โปรแกรม ArchiCAD รุ่น 17 เพื่อขึ้นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

ซึ่งในการดำเนินการนั้นพบปัญหาในเชิงเทคนิคอยู่บ้างเนื่องจากโปรแกรมถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เมื่อนำมาขึ้นรูปทรงของสถาปัตยกรรมแบบประเพณีจึงมีข้อติดขัด ซึ่งคำสั่งบางตัวนั้นไม่สามารถดำเนินการได้ต้องใช้วิธีการพลิกแพลงคำสั่งเพื่อจะขึ้นรูปทรง นอกจากนี้ งานยังมีรายละเอียดที่ซับซ้อนทำให้ขนาดไฟล์งานมีขนาดใหญ่ทำให้เสียเวลาในการประมวล และการทำงานเพิ่มขึ้น ทำให้ใช้ระยะเวลาในการขึ้นรูปมากกว่าแผนการที่ได้กำหนดไว้

ทั้งนี้ได้ขึ้นแบบสถาปัตยกรรมของอาคารภายในผังบริเวณทั้งหมด ดังต่อไปนี้ “พระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และองค์ประกอบผังบริเวณ” และ “พระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และองค์ประกอบผังบริเวณ” ซึ่งสัมพันธ์กับพัฒนาการของผังบริเวณที่ได้รับจากการศึกษา

10.5 เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน ด้วยการผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมบนระบบอินเทอร์เน็ต

เนื้อในส่วนนี้ประกอบด้วยกรายงานผลสรุปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 5 และวัตถุประสงค์ข้อที่ 6 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ในการศึกษาเพื่อการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อการเรียนรู้มรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในการศึกษาวิจัยนี้ กล่าวคือ การบันทึกข้อมูลภาพถ่ายโดย

⁴⁵ สถาบันสถาปนิกสยาม. คู่มือปฏิบัติวิชาชีพ แนวทางการใช้งานแบบจำลองสารสนเทศอาคารสำหรับประเทศไทย (Thailand BIM Guideline). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558. หน้า 1.

⁴⁶ สถาบันสถาปนิกสยาม. คู่มือปฏิบัติวิชาชีพ แนวทางการใช้งานแบบจำลองสารสนเทศอาคารสำหรับประเทศไทย (Thailand BIM Guideline). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558. หน้า 2.

ละเอียดเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าวิจัยอนาคต และการสำรวจรังวัดอาคารต่างๆ ภายในผังบริเวณเพื่อเก็บข้อมูลการสำรวจรังวัดสำหรับการศึกษาวิจัย ตลอดจนการอ้างอิงสำหรับการอนุรักษ์ต่อเนื่องไปในอนาคต นอกจากนี้ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังได้บุกเบิกนำวิธีการสำรวจสมัยใหม่ด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติที่ทำให้ได้ข้อมูลรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ระเบียบและสัดส่วนของสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย และศรีสัชชาลัยที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย และการอนุรักษ์ต่อไป

นอกจากนี้ เป้าหมายต่อเนื่องจากการสำรวจรังวัดมรดกทางสถาปัตยกรรมก็คือการประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาสู่การจัดทำแบบสันนิษฐานสถาปัตยกรรม และนำไปสู่การจัดทำระบบสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรมบนสื่อดิจิทัล เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ (User) ในปัจจุบันที่ใช้โทรศัพท์มือถืออัจฉริยะ (Smart Phone) และเครื่องแท็บเล็ต ทำให้สามารถเรียนรู้ทั้งจากทางไกล และการเรียนรู้ภายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว นอกเหนือจากระบบการสื่อความหมายในแหล่ง (On Site Interpretation) ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มช่องทางการเรียนรู้ และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนให้มากขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากจะช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจอันเป็นวัตถุประสงค์หลักแล้ว ยังมีผลพลอยได้ในเชิงเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อมีระบบสื่อความหมายที่สามารถสื่อสารให้แก่ผู้มาเยือนได้ศึกษาเรียนรู้เชิงลึก ทำให้เกิดการใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งมากขึ้น อันนำมาสู่การขยายจำนวนวันพักยังท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งส่งผลต่อเม็ดเงินรายได้ของท้องถิ่นที่ได้รับจากภาคส่วนการท่องเที่ยวกระจายไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยตรง และชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลพลอยได้จากเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นด้วยนั่นเอง

นอกจากนี้ การสันนิษฐานรูปแบบ และการนำเสนอด้วยสื่อดิจิทัลนั้นยังช่วยทำให้เมื่อมีการปรับเปลี่ยนสถานภาพความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นนั้น สามารถมีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยได้ง่าย และประหยัดทรัพยากร เนื่องจากเพียงแค่ปรับปรุงในฐานข้อมูลหลัก เมื่อผู้รับสาร (Audience) ต้องการสาระการเรียนรู้ ระบบก็จะประมวลผลข้อมูลใหม่ส่งตรงไปยังผู้รับสารได้ทันที อีกทั้ง หากมีวัตถุประสงค์ในการจัดการแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรม และโบราณสถานที่มีลักษณะเป็นซาก (Relic Monument) ด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้เกิดการจัดการในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังช่วยลดความเสี่ยงในการบูรณปฏิสังขรณ์ลงบนตัวมรดกทางสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานโดยตรง ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การบูรณปฏิสังขรณ์ที่ผิดพลาด อันนำไปสู่การตีความต่อเนื่องที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้

10.6 ข้อจำกัดของการศึกษา และข้อเสนอแนะในการวิจัยในอนาคตต่อไป

สืบเนื่องจากโจทย์ในการวิจัยที่กำหนดมาตั้งแต่ต้นว่า การวิจัยนี้ประกอบไปด้วยการวิจัย 2 ส่วน คือ “การวิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” ซึ่งมุ่งเป้าหมายเพื่อพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ทางวิชาการ และมุ่งขยายผลลัพธ์ขององค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่สู่สาธารณชน และเพื่อเป็นประโยชน์เชิงเศรษฐกิจในลักษณะของการเป็น “การวิจัยประยุกต์ (Apply Research)” ทำให้ภาระความรับผิดชอบของโครงการวิจัยที่กำหนดไว้ 1 ปี นั้นไม่อาจจะดำเนินการได้สำเร็จภายในระยะเวลาที่กำหนด

อย่างไรก็ดี หากไม่มีการศึกษาในการวิจัยพื้นฐานเพื่อค้นหาคำตอบองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ทางวิชาการแล้ว มุ่งที่จะดำเนินการวิจัยเชิงประยุกต์ที่มุ่งเป้าในเรื่องการใช้ประโยชน์ผลงานในแง่มุมต่างๆ เป็นสำคัญเพียงอย่างเดียวแล้ว ก็จะทำให้งานวิจัยประยุกต์ดังกล่าวนั้นไม่เข้มข้นเพียงพอ ทั้งนักวิจัย และสังคมก็จะไม่ได้รับประโยชน์เท่าที่ควร เพราะต่อยอดไปจากองค์ความรู้ หรือข้อเสนอที่ไม่เข้มข้นนัก

ในการวิจัยในครั้งนี้จึงพิจารณาว่าการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอใหม่ทางวิชาการ เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด เนื่องจากนักวิจัยเองย่อมเติบโตทางความคิด ตลอดจนสังคมที่จะได้รับประโยชน์จากการวิจัยก็จะได้ใช้ผลงานวิจัยที่ทุ่มเทกับการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอใหม่ทางวิชาการ จากนั้นจึงค่อยนำมาสู่การต่อยอดในการผลักดันการใช้ประโยชน์ ผ่านกระบวนการวิจัยประยุกต์ ซึ่งเหตุดังกล่าวนั้นทำให้โครงการไม่สามารถดำเนินการได้แล้วเสร็จภายใน 1 ปี ทั้งนี้ หากในอนาคต ถ้าผู้วิจัย หรือนักวิจัยอื่นๆ มีโอกาสศึกษาในโครงการในลักษณะดังกล่าวมาข้างต้นควรดำเนินการในลักษณะโครงการต่อเนื่อง ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่แหล่งทุนสนับสนุนการวิจัยจะต้องเข้าใจ และให้ความสำคัญของการวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) ที่มุ่งสร้างองค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอใหม่ และให้โครงการวิจัยประยุกต์เป็นโครงการในระยะที่ 2 ซึ่งหมายถึงการให้ทุนวิจัยในลักษณะทุนต่อเนื่องอย่างน้อย 2 ปี

สำหรับข้อจำกัดในการศึกษาอีกประการหนึ่ง คือ เนื่องจากวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา เป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ มีจำนวนสิ่งก่อสร้างจำนวนมาก และสิ่งก่อสร้างจำนวนหนึ่งนั้นพังทลายลงเหลือเพียงฐานรากจึงมีข้อจำกัดในการศึกษาเพื่อการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรม อย่างไรก็ตาม หากมีการพัฒนาระบบการสื่อความหมายที่เน้นสร้าง “จินตนาการ” และกระตุ้นส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมเยือนท่องเที่ยว ก็ควรทำสันนิษฐานรูปแบบของอาคารที่เหลือเพิ่มเติมต่อไปให้ครบถ้วนสมบูรณ์ ก็จะส่งผลให้เกิดการส่งเสริมจินตนาการและกระตุ้นให้เกิดกระบวนการการเรียนรู้ที่สมบูรณ์มากขึ้น

สรุปผลการวิจัย
โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 4

การพัฒนาระบบการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านระบบ
อินเทอร์เน็ต กรณีศึกษา วัดมหาธาตุยุพราช
Multimedia Design for Architectural Heritage Tourism
Interpretation: Wat Mahathad Ayudhaya

รายงานย่อ โครงการวิจัยย่อยลำดับที่ 4
 การพัฒนาระบบการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านระบบอินเทอร์เน็ต
 กรณีศึกษา วัดมหาธาตุยุพราช
 Multimedia Design for Architectural Heritage Tourism Interpretation:
 Wat Mahathad Ayudhaya

ผู้วิจัย
 ดร. เกรียงไกร เกิดศิริ
 สกนธ์ ม่วงสุน
 อิศรชัย บุรณะอรจรณ์
 ตะวัน วีระกุล

1. คำถามของการศึกษา

คำถามของการศึกษา (Research Question) หรือ ปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยชิ้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม โดยมุ่งศึกษาซากปรักหักพังของโบราณสถานเพื่อหาร่องรอยของเวทียากรรมทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ ตลอดจนการศึกษามรดกทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ร่วมสมัยอยุธยา บูรณาการเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมรดกทางสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาข้างต้น จนเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโดยใช้เครื่องมือทาง “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม” ทั้งนี้อยู่ภายใต้ข้อคำถามที่ 1. ว่า “สถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาในอดีตควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเช่นไร”

โจทย์วิจัยลำดับถัดมามุ่งเน้นไปสู่การผลักดันผลงานการศึกษาไปสู่การใช้ประโยชน์ด้านการสื่อความหมาย เพื่อตอบโจทย์ของการบริหารจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในลักษณะ “การวิจัยประยุกต์ (Apply Research)” โดยมีข้อคำถามที่ 2 ว่า “สถานภาพการสื่อความหมายแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราชมีสถานภาพเช่นไร” และข้อคำถามที่ 3 ว่า “ช่องว่างของการศึกษาหรือการนำใช้ระบบสื่อความหมายนั้นยังมีพื้นที่ให้แก่การผลักดันในส่วนใด จึงจะทำให้การสื่อความหมายของพื้นที่ศึกษานั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”

ทั้งนี้ชุดคำถามกลุ่มที่ 2 และ 3 นี้ จึงเป็นการศึกษาเชิงเพื่อการต่อยอด ด้วยไม่ประสงค์จะวางข้อค้นพบใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาที่ได้รับจากคำถามชุดที่ 1 นั้นอยู่แต่เพียงในเล่มรายงานวิจัย หรือมีแต่การเผยแพร่ตามธรรมเนียม เช่น การตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ หรือการนำเสนอผลงานในการประชุมวิชาการเท่านั้น

2. ความสำคัญและที่มาของทำการวิจัย

“อยุธยา” เป็นที่รู้จักของประชาชนชาวไทยอย่างกว้างขวางในฐานะของเมืองราชธานีแห่งลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา และยิ่งเป็นที่รู้จักกว้างขวางขึ้นเมื่อได้รับการยกย่องจากองค์การยูเนสโกให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage) ในฐานะของเมืองประวัติศาสตร์ภายใต้ชื่อว่า “เมืองประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา (Historic Town of Ayutthaya)” โดยผ่านข้อกำหนดและหลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้เป็นแหล่งมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน 2 ข้อ คือ ข้อที่ 3 จากเกณฑ์การพิจารณาทั้ง 6

แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยาประกอบไปด้วยซากโบราณสถานจำนวนมากมาย ซึ่งหากผู้ไปเยือนไม่ใช่ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ศิลปะ-สถาปัตยกรรม หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญก็ไม่สามารถเข้าใจ และไม่สามารถจินตนาการต่อไปถึงรูปทรงที่สมบูรณ์แบบ และความรุ่งเรืองของราชอาณาจักรอยุธยาเมื่อครั้งอดีตได้ ดังจะเห็นได้ว่าศักยภาพและจำนวนที่มีอยู่อย่างมากมายของแหล่งโบราณสถาน และโบราณคดีในอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา กลับไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ ทำให้จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวยังมีจำนวนวันที่น้อยกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งหากส่งเสริมให้เกิดการเพิ่มจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยวได้จะทำให้มีความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจที่ชุมชนท้องถิ่นมากขึ้น นอกจากนี้ ในสถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันกล่าวว่า นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนนั้นมิได้มองการเดินทางไปเยือนที่ต่างๆ เพียงแต่เป็นการท่องเที่ยวอย่างเดียว แต่มองถึงการ “ท่องเที่ยว และเรียนรู้” เพื่อเพิ่มพูนทัศนะ มุมมอง และความรู้เกี่ยวกับแหล่งต่างๆ แต่ทว่าในแหล่งท่องเที่ยวประวัติศาสตร์ในปัจจุบันยังไม่ได้ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูล และความรู้มากเท่าที่ควรจะเป็น

ในการศึกษาวิจัยนี้ จึงมีสมมติฐานเบื้องต้นว่าหากมีการสำรวจรังวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมของแหล่งโบราณสถานที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวหลักของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา เพื่อนำชุดข้อมูลไปสู่กระบวนการศึกษา และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมก่อนที่จะพังทลายลง และจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติเพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้สำหรับการแปลความหมายของพื้นที่จะทำให้มีผู้ที่สนใจประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในพื้นที่ศึกษาเชิงลึกมากขึ้น

ตลอดจนชักชวนให้เกิดเป็นข้อเสนอใหม่ องค์กรความรู้ใหม่ หรือประเด็นใหม่ที่ชักชวนให้นักวิชาการได้สนทนาและต่อยอดเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการเพื่อแสวงหาองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่ประมวลข้อมูลที่รอบด้านมากขึ้นต่อไปในอนาคต อันจะทำให้ศาสตร์ “*ด้านการศึกษาและการแปลความหมายของอดีต*” ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง และเกี่ยวเนื่องโดยอ้อม อาทิ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ประวัติศาสตร์ศิลปะ โบราณคดี ภูมิศาสตร์ รัฐศาสตร์ ฯลฯ ให้มีความเจริญงอกงาม ทั้งในแง่ของการพัฒนาความรู้ และพัฒนากรอบความคิด ประเด็นทฤษฎี และมุมมองของผู้สนใจศึกษาวิจัยในศาสตร์การแปลความหมายอดีตให้กว้างขวางและลุ่มลึก โดยมีการใช้ประสบการณ์ที่นำไปสู่การตั้งข้อสันนิษฐาน สมมติฐาน หรือการอนุมาน และนำมาตรวจสอบความเป็นได้หรือการค้นหาคำความจริงด้วยเครื่องมือในการวิจัยอันจะทำให้คนในสังคมสามารถใช้ตรรกศาสตร์ดังกล่าวไปใช้ในการพิสูจน์ทราบหาความจริงที่สมบูรณ์ และสัมพันธ์กับเงื่อนไขต่างๆ ที่แวดล้อม และพร้อมจะยอมรับปรับเปลี่ยนความรู้ หรือความเชื่อ หากมีองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ได้อย่างรอบด้านมากขึ้น หรือเปิดโอกาสให้องค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่เป็นแนวทางใหม่คู่ขนานไปกับองค์ความรู้เดิม หรือข้อเสนอที่มีอยู่เดิม

ขั้นตอนแรกใน “*การเตรียมความพร้อมก่อนการวิจัย (Pre-Research Preparation)*” เพื่อการวางยุทธศาสตร์และแนวทางของการวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธี “*วิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)*” เพื่อพัฒนากรอบความคิดเบื้องต้นโดยโดยประยุกต์วิธีการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจเรียนรู้ในฐานะของ “*นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)*” ซึ่งเป็นกลุ่มที่คุ้นชินในการใช้ระบบอินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมออนไลน์ (Social Network) ที่มีต่อแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมสำคัญในพื้นที่กรณีศึกษา คือ “*แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา*” และ “*แหล่งมรดกโลกอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชกาลังกาย-กำแพงเพชร*” เพื่อทราบถึงความสนใจของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อแหล่งโบราณสถานต่างๆ อันนำไปสู่การกำหนด “*พื้นที่โครงการนำร่อง*” ในการวิจัย ซึ่งพบข้อมูลที่น่าสนใจว่า ผู้ตอบแบบสอบถามนั้นได้ “*จัดลำดับของแหล่งโบราณสถานในฐานะของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นตัวแทนของอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา*” จากแหล่งโบราณสถานสำคัญจำนวน 10 แหล่ง (เรียงตามลำดับตัวอักษร) ดังต่อไปนี้ คือ พระราชวังหลวง, วัดไชยวัฒนาราม, วัดธรรมมิกราช, วัดพระราม, วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา, วัดพระศรีสรรเพชญ์, วัดพุทธไสยาสน์, วัดราชบูรณะ, วัดหน้าพระเมรุ, วัดใหญ่ชัยมงคล จากผลของการสำรวจข้อมูลพบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญในฐานะของการเป็นตัวแทนของ “*วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา*” ในลำดับที่ 3 รองลงมาจาก “*วัดพระศรีสรรเพชญ์*” และลำดับที่ 1 คือ “*วัดใหญ่ชัยมงคล*” ซึ่งแสดงนัยให้เห็นว่า แม้ว่าวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาที่เป็นวัดที่สำคัญที่สุดของประวัติศาสตร์กรุงศรีอยุธยา (ซึ่งแม้ว่าในภายหลังจะมีวัดพระศรีสรรเพชญ์ขึ้นมาเทียบเคียง) แต่ในสถานะของการรับรู้ของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษานั้นกลับตรงกันข้ามซึ่งมี

สมมติฐานได้จากการสร้างและนำเสนอการสื่อความหมายของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุขึ้นยังไม่ส่งอิทธิพลต่อความคิดของกลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา

จึงนำไปสู่การกำหนดพื้นที่ศึกษาวิจัย คือ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์อยุธยา และ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย และ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง” สำหรับอุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัยซึ่งอยู่ในโครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการศึกษาซากมรดกทางสถาปัตยกรรมเพื่อการออกแบบโครงการสื่อความหมายทางการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ทัศนศึกษา วัดมหาธาตุสุโขทัย และวัดมหาธาตุเขลียง” เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ของแผนการวิจัยที่มีคำถามว่าหากมีการพัฒนาศักยภาพด้านการสื่อความหมายของแหล่งมรดกโลกในรูปแบบต่างๆ เพิ่มเติมนั้นจะทำให้ผู้มาเยือนให้ความสนใจแหล่งมรดกโลกนั้นเพิ่มขึ้นหรือไม่อย่างไรต่อไป

นอกจากนี้ จากการศึกษาสำรวจภาคสนามเบื้องต้นในพื้นที่กรณีศึกษาพบว่า มีการพัฒนาระบบการสื่อความหมายในพื้นที่ (On Site Interpretation) ด้วยการนำผลการค้นคว้าวิจัยโดยศาสตราจารย์ เกียรติคุณ สันติ เล็กสุขุม นำไปจัดทำระบบสื่อความหมายซากโบราณสถานด้วยวิธีการสันนิษฐานรูปแบบและจัดทำในลักษณะป้ายสื่อความหมาย ทั้งนี้ยังมีเป้าหมายที่จะจัดทำหุ่นจำลองเพื่อการสื่อความหมายด้วย ซึ่งการสื่อความหมายดังกล่าวนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชม จากสถานภาพของการสื่อความหมายในพื้นที่กรณีศึกษาดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดโจทย์การเผยแพร่องค์ความรู้ใหม่หรือข้อเสนอใหม่ที่คาดว่าจะค้นพบ ผลักดันให้เป็นโครงการนำร่องของการออกแบบการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านเว็บไซต์ และเครื่องมือสื่อสารเคลื่อนที่ (Mobile Media) ประเภทโทรศัพท์อัจฉริยะ (Smart Phone) เพื่อเติมเต็มระบบการสื่อความหมายของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา และแหล่งกรณีศึกษาอื่นๆ ให้สมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น

สำหรับการศึกษาวิจัยนี้มีลักษณะเป็น “การวิจัยแบบสหวิทยาการผสมผสานศาสตร์ (Interdisciplinary Research)” ทางด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ (Humanities and Social Science) แขนงต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งเป็นการวิจัยที่ต้องใช้ความรู้จากศาสตร์หลายสาขามารวมเข้าด้วยกัน เพื่อให้คำตอบของการวิจัยนั้นครอบคลุมครบถ้วนในแง่มุมต่างๆ⁴⁷ ทั้งในขั้นตอนการวิจัยและในขั้นตอนการผลักดันให้งานวิจัยนั้นถูกนำไปใช้ประโยชน์ ซึ่งกระบวนการในการทำการวิจัยนั้นเป็น “การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)” เป็นหลัก และมีเกณฑ์ระดับความเข้มข้นของการควบคุมตัวแปรทั้ง 3 แบบ คือ “การวิจัยเอกสาร (Documentary Research)” ซึ่งเป็นวิธีการทำงานวิจัยในส่วนต้นเพื่อเป็นการค้นคว้ารวบรวม และสำรวจสถานภาพของ “องค์ความรู้ (Body of

⁴⁷ พิชิต ฤทธิ์จรูญ. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: แฮาส์ ออฟ เคอร์มิสท์. 2554.

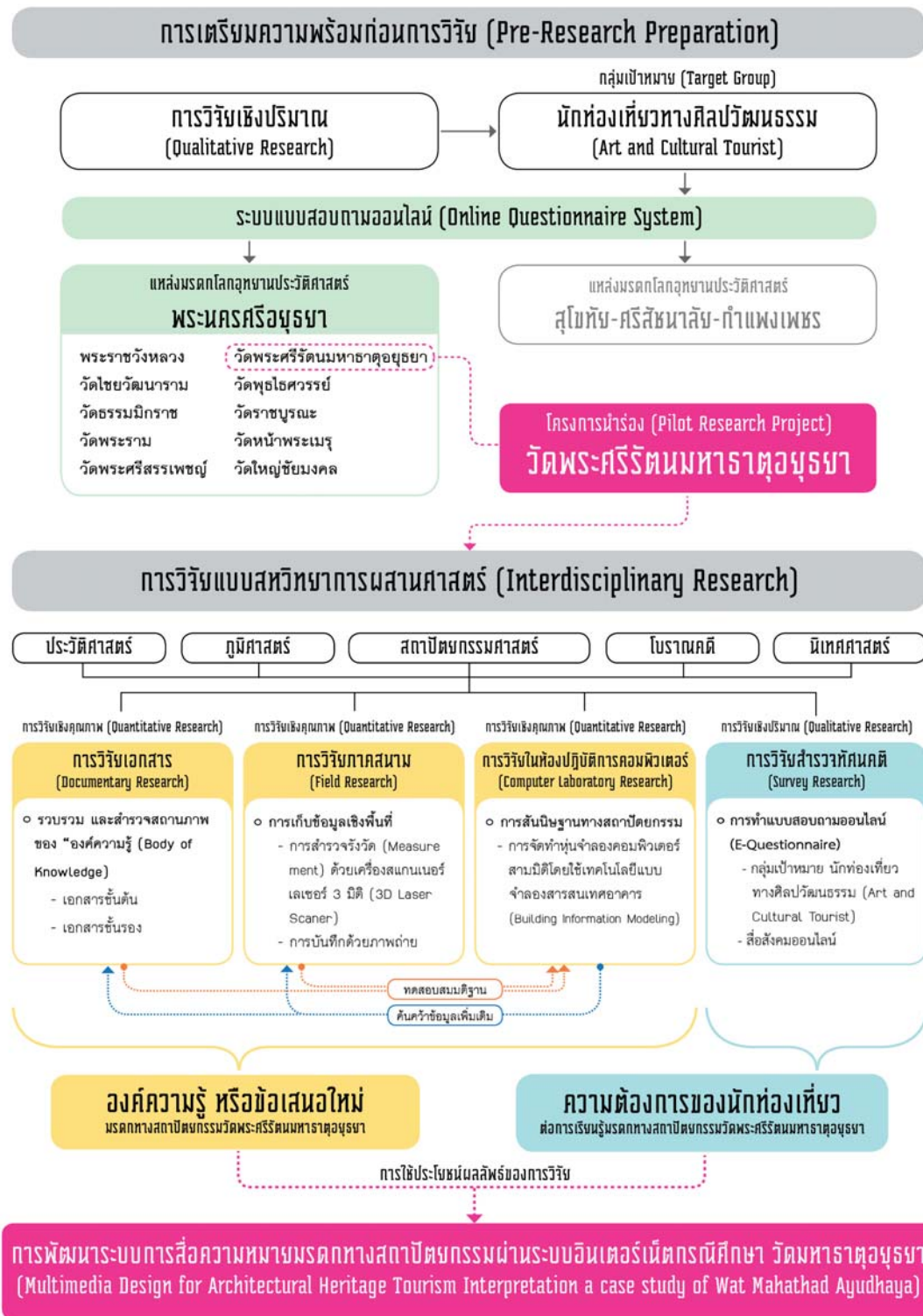
Knowledge)” ต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องจากเอกสารชั้นต้น (Primary Document) ประเภทต่างๆ และการสำรวจสถานภาพของข้อเสนอที่ปรากฏจากการตีความ ข้อคิดเห็น ข้อเสนอ และข้อสรุปจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Document) ประเภทต่างๆ ทั้งบทความวิชาการ บทความวิจัย วิจัย หนังสือ ตำรา ฯลฯ เมื่อได้สถานภาพของข้อมูล ความรู้ และข้อเสนอแล้วจึงนำมาพัฒนาเป็นคำถามเชิงลึกและกรอบแนวทางในการวางแผนการวิจัยในส่วนถัดไป คือ “การวิจัยสนาม (Field Research)” ที่ต้องออกไปยังพื้นที่กรณีศึกษา คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา และพื้นที่อื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์เพื่อนำข้อสังเกตจากการวิจัยภาคสนามมาพิสูจน์ และเก็บข้อมูลเชิงพื้นที่ ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการ “สำรวจจริงวัด (Measurement)” ด้วยเครื่องมือแบบมาตรฐาน และด้วยเทคโนโลยีการสำรวจที่ทันสมัยด้วยเครื่องสแกนเนอร์เลเซอร์ 3 มิติ ที่มีค่าความคลาดเคลื่อนของระยะที่ได้จากการสำรวจในระดับมิลลิเมตร ซึ่งมีความแม่นยำสูงมากกว่าสำรวจด้วยเครื่องมือแบบพื้นฐาน รวมทั้งการบันทึกภาพถ่าย จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาสู่ “การวิจัยในห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computer Laboratory Research)” เพื่อการทดสอบสมมติฐานที่ได้รับมาจากการวิจัยทั้งสองส่วนที่กล่าวมาข้างต้น เพื่อหาความเป็นไปได้ขององค์ความรู้ หรือข้อเสนอใหม่ของมรดกทางสถาปัตยกรรมภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา

สำหรับขั้นตอนการใช้ระเบียบวิธี “การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)” ของงานวิจัยนี้เป็นส่วนที่สอง ซึ่งไม่ได้ผสมผสานแนวทางเข้าไปอยู่ในขั้นตอนการวิจัยส่วนต้นที่เน้นหนักเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นหาคำตอบหรือข้อเสนอนี้ใหม่หรือข้อเสนอนี้ใหม่ ทว่าระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณนั้นจะอยู่ในส่วนที่จะนำข้อค้นพบหรือข้อเสนอนั้นไปสู่ “การใช้ประโยชน์ผลลัพธ์ของการวิจัย” กล่าวคือ ได้ดำเนินการประยุกต์วิธีการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจเรียนรู้ในฐานะของ “นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)” ซึ่งเป็นกลุ่มที่คุ้นชินในการใช้ “ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet System)” และ “สื่อสังคมออนไลน์ (Social Network)” อยู่ในชีวิตประจำวัน เป็นหลักตามวัตถุประสงค์ของการเผยแพร่ข้อมูล องค์ความรู้ใหม่ และข้อเสนอใหม่ เพื่อนำมาสู่การวางแผนการผลักดันให้การสื่อสารที่จะเกิดขึ้นนั้นสอดคล้องกับลักษณะทางประชากรศาสตร์ และความสนใจของกลุ่มประชากรดังกล่าวมาข้างต้น ทั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของกลุ่มเป้าหมายวิธีการเก็บข้อมูลดังกล่าวจึงใช้การจัดทำแบบสอบถามออนไลน์ (E-Questionnaire) ซึ่งนำไปสอบถามบนสื่อสังคมออนไลน์ประเภท Facebook, Twitter, Line ในกลุ่ม (Group) ของผู้สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีแบบ “การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)” จากผู้ที่สมัครใจ และสนใจเข้ามาตอบแบบสอบถามเอง และความอึดตัวของกลุ่มตัวอย่างนั้นพบจากการซ้ำกันของคำตอบ โดยการประยุกต์วิธีคิดของแนวทางการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแบบ “แบบเครือข่ายหรือก้อนหิมะ (Network or Snowball

Sampling)” ซึ่งยุคนี้มีผู้ตอบแบบสอบถามมีจำนวนมากเพียงพอที่ทำให้เห็นทิศทางของผลลัพธ์ที่จะนำไปสู่กระบวนการต่อยอดในขั้นตอนถัดไปได้

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักของการวิจัยคือ มุ่งเป้าหมายสู่การค้นคว้าหาองค์ความรู้ ข้อค้นพบหรือข้อเสนอใหม่ด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ภูมิศึกษาของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาด้วยระเบียบวิธีวิจัยของศาสตร์ต่างๆ อาทิ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ตลอดจนเทคโนโลยีการสำรวจจริงวัดด้วยเครื่องมือที่ทันสมัย เพื่อนำผลลัพธ์การศึกษาดังกล่าวมานั้นนำไปสู่การตั้งสมมติฐานและข้อเสนอ และนำไปสู่กระบวนการตรวจสอบความเป็นไปได้ด้วยการอนุมานซึ่งในที่นี้เรียกว่า “กระบวนการสันนิษฐานรูปแบบ” และการทำแบบสถาปัตยกรรมด้วยเทคโนโลยี “แบบจำลองสารสนเทศอาคาร (*Building Information Modeling*)” ซึ่งเรียกตัวย่อว่า “บีเอ็ม (*BIM*)” ซึ่งนับเป็นครั้งแรกของวงการวิชาการและวิชาชีพสถาปัตยกรรมของประเทศไทยที่นำเทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (*BIM*) มาจัดทำฐานข้อมูลของสถาปัตยกรรมไทย และการจัดทำแบบสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมอย่างเป็นรูปธรรม โดยการใช้ข้อมูลจากการสำรวจจริงวัดจากสถาปัตยกรรมเพื่อหาร่องรอยของไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ เมื่อได้รับองค์ความรู้จากการวิจัยเชิงคุณภาพดังที่กล่าวมาแล้ว ยังได้ดำเนินการทำวิจัยเชิงปริมาณที่ประมวลผลความต้องการของนักท่องเที่ยวในมิติต่างๆ ที่มีต่อแหล่งโบราณสถานในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา ซึ่งถูกเลือกมาเป็นพื้นที่นำร่องเนื่องจากเป็นหนึ่งในแหล่งโบราณสถานที่มีความสำคัญที่สุดแหล่งหนึ่งอีกทั้งมีผู้มาเยี่ยมชมเป็นจำนวนมาก แต่ทว่าพระปรางค์ประธานได้พังทลายลงมาจนไม่สามารถจินตนาการต่อรูปทรงได้ แต่อย่างไรก็ตาม มีภาพถ่ายโบราณได้บันทึกภาพองค์พระศรีรัตนมหาธาตุไว้ 1 ภาพ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสกรุงเก่า เป็นภาพพระศรีรัตนมหาธาตุก่อนการพังทลายลง จึงเป็นแหล่งที่มีศักยภาพต่อการศึกษารูปแบบเพื่อนำฐานข้อมูลมาจัดทำแบบสันนิษฐานรูปแบบที่สมบูรณ์ของพระมหาธาตุประจำเมืองอยุธยา โดยเมื่อได้รับข้อมูลแบบสันนิษฐาน และหุ่นจำลองสามมิติแล้วจะนำมาพัฒนาระบบสื่อความหมายที่สามารถออนไลน์บนระบบอินเทอร์เน็ตเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่สนใจในประวัติศาสตร์ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งเป็นการสร้างแรงจูงใจให้นักท่องเที่ยวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งนำมาสู่การวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมผ่านระบบอินเทอร์เน็ต กรณีศึกษา วัดมหาธาตุอยุธยา (*Multi-media Design for Architectural Heritage Tourism Interpretation a Case Study of Wat Mahathadu Ayudhaya*)” ภายใต้แผนงานวิจัยเรื่อง “แผนยุทธศาสตร์ขับเคลื่อนประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวของภูมิภาคด้วยการจัดการท่องเที่ยวแหล่งมรดกโลกในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภาคพื้นทวีป (*Driven Strategic Plan for Thailand as a Hub of Tourism by Managing the World Heritage in the Main Land of Southeast Asia*)”

แผนผังแสดงภาพรวมของการทำวิจัย และการเผยแพร่

3. คำสำคัญ

- วัดมหาธาตุยุพราช (Wat Mahathadu Ayutthaya)
- วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราช (Wat Phra Sri Rattana Mahathadu Ayutthaya)⁴⁸
- มรดกโลกทางวัฒนธรรม (World Cultural Heritage)
- มรดกโลกเมืองประวัติศาสตร์อยุธยา (World Heritage Town of Ayutthaya)
- การแปลความหมายมรดกทางวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยว (Cultural Tourism Interpretation)
- การสำรวจวัดสถาปัตยกรรม (Architectural Measurement) และการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม (Architectural Re-construction)
- การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Cultural Tourism and Sustainable Tourism)

4. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกรณีศึกษา
- การสำรวจวัดเพื่อศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของซากมรดกทางสถาปัตยกรรม เพื่อทำความเข้าใจต่อไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมสำหรับการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร
- เพื่อศึกษา และสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคารจากหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่เพื่อการเขียนสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม
- เพื่อจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติแบบโดยใช้เทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)
- เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน
- ผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมบนระบบอินเทอร์เน็ต

⁴⁸ สำหรับการวิจัยนี้ใช้ชื่อ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราช” แทนชื่อว่า “วัดมหาธาตุยุพราช” เพื่อแสดงให้เห็นชื่อที่แสดงให้เห็นความหมายของการเป็น “พระมหาธาตุประจำเมือง”

5. ขอบเขตของการวิจัย

“วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราช” ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวหลัก (Main Tourism Attraction) ในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อทำการสำรวจจริงวัดโดยละเอียด จัดทำแบบสภาพปัจจุบัน จัดทำแบบสันนิษฐาน และการจัดทำหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์สามมิติ และจัดทำโปรแกรมระบบสื่อความหมายบนอินเทอร์เน็ตแบบอินเทอร์แอคทีฟ (Interactive) ที่สามารถมีปฏิสัมพันธ์ (Response) กับผู้ใช้ได้

6. ทฤษฎี สมมติฐาน และกรอบแนวความคิด

สถาปัตยกรรมแบบประเพณีไทยแต่ละยุคสมัยจะมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีเอกลักษณ์ และมีวิพากษ์วิจารณ์ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เพราะฉะนั้นการสำรวจจริงวัดเพื่อหาข้อมูลร่องรอยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม และสภาพทางโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่มาสานกับองค์ความรู้ด้านการสถาปัตยกรรม และทักษะด้านการออกแบบ รวมไปถึงคุณลักษณะ และข้อจำกัดของวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้าง จะทำให้สามารถสันนิษฐานถึงรูปแบบดั้งเดิมของอาคารก่อนที่จะพังทลายไปได้ รวมทั้งเมื่อนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาสร้างระบบโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อการสื่อความหมาย และสามารถตอบสนอง (Response) กับผู้ใช้ได้ ย่อมสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ และความสนใจในมรดกทางสถาปัตยกรรม รวมไปถึงสามารถใช้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนการสอนทางด้านสถาปัตยกรรมได้

7. นิยามศัพท์ และข้อตกลงเบื้องต้น

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดใช้ชื่อ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราช” แทนการใช้ชื่อว่า “วัดมหาธาตุยุพราช” ตามการรับรู้โดยทั่วไป และที่ปรากฏในหัวข้อของรายงานการวิจัย ทั้งนี้เนื่องจาก เมื่อทำการวิจัยในบริบทของคำว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ” และ “วัดมหาธาตุ” นั้น มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทว่าชื่อที่ถูกเรียกกันอย่างแพร่หลายนั้น จึงถูกใช้ในชื่อหัวข้อของการศึกษาวิจัย ทว่า ในเนื้อหาภายในจะขอใช้ว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราช” ซึ่งมีความหมายถึงวัดที่มีองค์สถาปัตยกรรมประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตามความเชื่อ และทำหน้าที่เป็นหลักเป็นประธานของอาณาจักรหรือเมืองศูนย์กลางการปกครอง อย่างไรก็ตาม ในรายงานวิจัยนี้ ยังคงใช้ชื่อว่า “วัดมหาธาตุยุพราช” ในเนื้อหาที่ไม่ได้เชื่อมโยงกับบริบทความสำคัญ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ทว่าใช้ในเนื้อหาส่วนที่ต้องการจะสื่อสารในเรื่องการรับรู้โดยทั่วไปของสังคม เช่น มิติการท่องเที่ยว และส่วนแบบสอบถาม

8. ลักษณะโครงการวิจัย

8.1 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559)

ยุทธศาสตร์: ยุทธศาสตร์การปรับโครงสร้างเศรษฐกิจสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพ และยั่งยืน (ฟื้นฟูและพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด, บริหารจัดการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุลและยั่งยืน)

8.2 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2555 -2559)

ยุทธศาสตร์การวิจัยที่ 2 การสร้างความยั่งยืนและขีดความสามารถเพื่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจ
กลยุทธ์การวิจัยที่ 4 พัฒนาศักยภาพระดับคุณภาพบริหารในอุตสาหกรรมบริการ และการท่องเที่ยว

แผนงานวิจัยที่ 4.12 การวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจจากการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

8.3 ความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับกลุ่มเรื่องที่ควรวิจัยเร่งด่วนตามนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. 2551-2553)

กลุ่มเรื่อง การบริหารจัดการการท่องเที่ยว

8.4 ระบุความสอดคล้องของโครงการวิจัยกับนโยบายรัฐบาล

นโยบายเร่งด่วนที่จะเริ่มดำเนินการในปีแรก: เร่งเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศ

นโยบายระยะการบริหารราชการ 4 ปี ของรัฐบาล: นโยบายปรับโครงสร้างเศรษฐกิจ (ภาคการท่องเที่ยว การบริการ และกีฬา)

9. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ประโยชน์ทางวิชาการ คือ การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่ทางวิชาการ และนำไปสู่การตีพิมพ์เผยแพร่ในเอกสารทางวิชาการต่างๆ, การจัดบรรยายพิเศษ, การจัดแสดงนิทรรศการ, ตลอดจนการให้คำปรึกษาแก่ภาคนโยบาย และภาคเอกชนที่ดำเนินธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สำหรับหน่วยงานที่จะนำองค์ความรู้ไปใช้ประโยชน์มีดังต่อไปนี้

- หน่วยงานด้านนโยบายระดับชาติ เช่น หน่วยงานระดับกระทรวง ได้แก่ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, กระทรวงวัฒนธรรม, หน่วยงานระดับกรม ได้แก่ กรมศิลปากร, อุทยาน

ประวัติศาสตร์อยุธยา, สำนักงานแผนและนโยบายสิ่งแวดล้อม พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเจ้าสามพระยา เป็นต้น

- **สถาบันการศึกษา** เพื่อเป็นองค์ความรู้ของผู้สนใจ รวมทั้งใช้ในการวางแผนนโยบายด้านการจัดการ การศึกษาเพื่อตอบโจทย์ในสาขาวิชาที่ขาดแคลน ทั้งการศึกษาในระบบ และการบริการวิชาการสู่ชุมชน และมหาวิทยาลัยราชภัฏในท้องถิ่น

- **หน่วยงานส่วนท้องถิ่น** เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด, องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น, บริษัทนำเที่ยว เป็นต้น

10. สรุปผลการศึกษา

จากคำถามของการศึกษา (Research Question) หรือปัญหาวิจัย (Research Problem) ของการวิจัยขั้นนี้มีด้วยกันหลายคำถาม และมีความซับซ้อนของปัญหาที่แตกต่างกันหลายสถานภาพ กล่าวคือ คำถามที่ตั้งขึ้นจากความสงสัยใคร่รู้ในมุมมองของการ “วิจัยพื้นฐาน (Basic Research)” เพื่อสร้างความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทางวิชาการในสาขาวิชาสถาปัตยกรรม โดยมุ่งศึกษาจากปรัหัทักพังของโบราณสถานเพื่อหาร่องรอยของไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ยังคงหลงเหลืออยู่ตลอดจนการศึกษามรดกทางศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ร่วมสมัยอยุธยา บูรณาการเข้ากับการศึกษาประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับมรดกทางสถาปัตยกรรมที่กล่าวมาข้างต้น จนเรียกได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจโดยใช้เครื่องมือทาง “ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม” ทั้งนี้อยู่ภายใต้ข้อคำถามที่ 1. ว่า “สถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาในอดีตควรมีรูปแบบทางสถาปัตยกรรมเช่นไร”

โจทย์วิจัยลำดับถัดมามุ่งเน้นไปสู่การผลักดันผลงานการศึกษาไปสู่การใช้ประโยชน์ด้านการสื่อความหมาย เพื่อตอบโจทย์ของการบริหารจัดการมรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในลักษณะ “การวิจัยประยุกต์ (Apply Research)” โดยมีข้อคำถามที่ 2 ว่า “สถานภาพการณ์สื่อความหมายแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยามีสถานการณ์เช่นไร” และข้อคำถามที่ 3 ว่า “ช่องว่างของการศึกษาหรือการนำใช้ระบบสื่อความหมายนั้นยังมีพื้นที่ให้แก่การผลักดันในส่วนใด จึงจะทำให้การสื่อความหมายของพื้นที่ศึกษานั้นสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น”

ซึ่งผลลัพธ์ของการวิจัยในครั้งนี้ มีทั้งที่เป็นผลลัพธ์ในลักษณะของ “ผลการดำเนินการ” ซึ่งเกิดขึ้นจากวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อเป็นฐานคิดในการต่อยอดเชิงลึกในวัตถุประสงค์ข้ออื่นๆ ซึ่งมุ่งหา “องค์ความรู้ใหม่ หรือข้อเสนอใหม่” เพิ่มเติมจากที่สถานภาพความรู้หรือสถานภาพของข้อเสนอเดิมมีอยู่

ทั้งนี้ จากประเด็นคำถามที่ตั้งไว้ทั้ง 2 ส่วนดังที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ในที่นี้ ขอนำมากระจายออกเป็นการรายงานตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่กล่าวไว้ในบทที่ 1 และทั้งนี้จะขอสรุปผลการศึกษายกเป็นรายหัวข้อตามวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้

1.1 วิธีการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา เพื่อนำไปสู่การคัดเลือกกรณีศึกษา

ในการศึกษาเบื้องต้นเพื่อทำความรู้จักกับบริบทแวดล้อมของแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรมในอยุธยา ซึ่งในปัจจุบันอยู่ในสถานะของการเป็น “แหล่งโบราณสถาน และแหล่งโบราณคดี” ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ภายใต้ความดูแลของอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา อย่างไรก็ตาม ยังมี “โบราณสถานที่ยังมีสภาพเป็นวัดที่ยังมีพลวัติ” อยู่อีกจำนวนหนึ่ง เพราะฉะนั้นจึงเท่ากับเป็นแหล่งโบราณสถานที่ยังมีการใช้สอยร่วมสมัยในแง่ของการเป็นศาสนสถานซ้อนทับอยู่ในปัจจุบัน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธี “การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)” โดยดำเนินการจัดทำแบบสอบถามออนไลน์ (E-Questionnaire) และเผยแพร่ไปยังผู้ตอบแบบสอบถามผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ประเภทต่างๆ อาทิ Facebook, Tweeter เป็นต้น เพื่อให้แบบสอบถามนั้นกระจายไปอย่างกว้างขวาง โดยการเก็บข้อมูลเชิงประชากรศาสตร์ของผู้ที่สนใจเรียนรู้ในฐานะของ “นักท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม (Art and Cultural Tourist)” ซึ่งเป็นกลุ่มที่คุ้นชินในการใช้ “ระบบอินเทอร์เน็ต (Internet System)” และ “สื่อสังคมออนไลน์ (Social Network)” ประเภท Facebook, Twitter, Line ในกลุ่ม (Group) ของผู้สนใจด้านศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีแบบ “การสุ่มตัวอย่าง (Random Sampling)” จากผู้ที่สมัครใจ และสนใจเข้ามาตอบแบบสอบถามเอง และจนได้ข้อมูลเพียงพอจากการซ้ำกันของคำตอบ ซึ่งเป็นการประยุกต์ระเบียบวิธีในการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่าง “แบบเครือข่ายหรือก้อนหิมะ (Network or Snowball Sampling)”

ทั้งนี้ สรุปได้ว่า แหล่งโบราณสถานในปัจจุบันเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมซึ่งอยู่ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ และนอกอุทยานประวัติศาสตร์นั้น มีศักยภาพสูงต่อการดึงดูดผู้มาเยือนเนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานครจึงเปิดโอกาสให้มีการท่องเที่ยวภายใน 1 วัน (Day Trip) ได้ และนอกจากนี้ ประวัติศาสตร์อยุธยาที่ถือว่าเป็นประวัติศาสตร์กระแสหลักของชาติก็เป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยว ตลอดจนการทัศนศึกษาดูงานของสถาบันการศึกษาต่างๆ ซึ่งทำให้ประชากรประเดิมสำหรับการท่องเที่ยวในอยุธยามีสูงกว่าแหล่งท่องเที่ยวแบบเดียวกันในพื้นที่อื่นๆ

นอกจากนี้ ผลการตอบแบบสอบถามในประเด็นเรื่องทัศนคติต่อ “ความเป็นตัวตน” ของแหล่งโบราณสถานต่างๆ ในเขตเมืองพระนครศรีอยุธยา ว่าแหล่งโบราณสถานใดที่ผู้ตอบแบบสอบถามคิดว่ามี “ความเป็นตัวตนของแหล่งมรดกโลกพระนครศรีอยุธยา” ซึ่งผลการสำรวจพบว่า มีผู้ให้คะแนน “วัดใหญ่ชัยมงคล” มากที่สุด รองลงมาคือ “วัดพระศรีสรรเพชญ์” และ “วัด

พระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” ซึ่งตรงกันข้ามกับสมมติฐานที่คาดมาจาก “คุณค่าด้านประวัติศาสตร์-โบราณคดี” ของวัดหลักทั้ง 2 แห่ง ดังที่มีสมมติฐานว่า “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” และ “วัดพระศรีสรรเพชญ์” ควรจะอยู่ในลำดับ 1 และ 2

กล่าวคือ เมื่อพิจารณาคคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” ที่มีมาตั้งแต่เมื่อครั้งสมัยตอนต้นของกรุงศรีอยุธยา และการเป็นวัดที่เป็นหลักเป็นประธานของบ้านเมืองตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึงรูปทรงอันศักดิ์สิทธิ์ของ “พระปรางค์” ที่คลี่คลายมาจากปราสาทขอม และยังสามารถสืบอิทธิพลต่อไปยังการก่อสร้างพระมหาธาตุที่อื่นๆ ในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาอีกเป็นจำนวนมาก หรือกรณีของ “วัดพระศรีสรรเพชญ์” ที่เป็นวัดประจำพระราชวังหลวงนับตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลางมาจนกระทั่งเสียกรุงศรีอยุธยา และเป็นแม่แบบทางความคิดในการสร้างวัดพระศรีรัตนศาสดารามแห่งกรุงรัตนโกสินทร์แสดงให้เห็นว่าในการรับรู้ และทัศนคติของผู้ตอบแบบสอบถามนั้นมิได้มองอยู่ที่ความรู้ทางประวัติศาสตร์-โบราณคดีเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ เมื่อได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกยังกลุ่มผู้ตอบแบบสอบถามเดียวกันนั้นได้ข้อมูลว่า “วัดใหญ่ชัยมงคล” เป็นวัดซึ่งในปัจจุบันยังมีพลวัติด้วยยังมีพระสงฆ์จำพรรษา และที่มีกิจกรรมทางศาสนา ตลอดจนกิจกรรมเกี่ยวเนื่อง นอกจากนี้ ประวัติศาสตร์ที่รับรู้กันของวัดใหญ่ชัยมงคลนั้นยังถูกผลิตผ่านประวัติศาสตร์ชาติในกรณีสมเด็จพระนเรศวรมหาราชด้วย

ในที่นี้ จึงสรุปได้ว่า แม้ว่าในพื้นที่จะมีประวัติศาสตร์-โบราณคดีที่สำคัญมากเพียงไร หากแต่ขาดระบบการสื่อความหมาย ตลอดจนการประชาสัมพันธ์ข้อมูลต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็จะมีบทบาทในความคิดของผู้ที่ประสงค์มาเยือนน้อยกว่า เพราะฉะนั้นกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว (Heritage and Tourism Interpretation) เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นอย่างมาก

นอกจากนี้ การกำหนดพื้นที่วัดกรณีศึกษานั้นได้มาจากการศึกษาทบทวนสารสนเทศที่เกี่ยวข้องซึ่งพบว่า “วัดพระศรีสรรเพชญ์”⁴⁹ มีการศึกษาเพื่อสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมโดยใช้กระบวนการวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมที่เน้นการสำรวจจริงวัดและสันนิษฐานรูปแบบขึ้นจากโครงสร้าง และไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่ยังหลงเหลือบูรณาการกับการศึกษาด้านเอกสารประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แบบสถาปัตยกรรมสันนิษฐานนั้นมีความใกล้เคียงกับลักษณะทางสถาปัตยกรรมดั้งเดิมมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้นั้น ในโครงการวิจัยได้เลือกพื้นที่กรณีศึกษาในการศึกษา คือ “วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” เพื่อเป็นวัดกรณีศึกษาที่ตอบโจทย์ความต้องการดังกล่าวมาข้างต้นนั่นเอง

⁴⁹ เสนอ นิลเดช. วัดพระศรีสรรเพชญ์. กรุงเทพฯ: อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สำนักงานศิลปากรที่ 3, กรมศิลปากร, 2546.

1.2 วิธีการสำรวจรังวัดเพื่อศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของซากมรดกทางสถาปัตยกรรม เพื่อทำความเข้าใจต่อไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมสำหรับการสันนิษฐานรูปแบบดั้งเดิมของอาคาร

สืบเนื่องจากระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และการสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมนั้น ให้ความสำคัญกับการสำรวจรังวัดซากมรดกทางสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถาน เพื่อทราบถึงร่องรอยของโครงสร้าง และไวยากรณ์ทางสถาปัตยกรรมที่หลงเหลืออยู่เพื่อนำมาสู่กระบวนการสันนิษฐานรูปแบบ

ทั้งนี้ ในขั้นตอนการสำรวจรังวัดในโครงการวิจัยนั้นใช้วิธีการสำรวจรังวัด 2 รูปแบบ คือ “การสำรวจรังวัดด้วยเครื่องมือพื้นฐาน” คือ การใช้ตลับเมตรวัดระยะ และ “การสำรวจรังวัดด้วยเครื่องมือด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์ 3 มิติ (3Ds Laser Scanner)” ยี่ห้อ FARO รุ่น FARO Laser Scanner Focus^{3D} X 330 ซึ่งมีระยะในการดำเนินการสำรวจรังวัดการได้ 330 เมตร จำนวน 1 เครื่อง และ FARO Laser Scanner Focus^{3D} X 130 ซึ่งมีระยะในการดำเนินการสำรวจรังวัดการได้ 130 เมตร จำนวน 1 เครื่อง ดำเนินการสำรวจรังวัดพร้อมกันในการสำรวจ เนื่องจากความซับซ้อนของผังบริเวณของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่มีสูง และเป็นวัดที่มีขนาดใหญ่ หากใช้เครื่องมือดังกล่าวเพียงเครื่องเดียวในการสำรวจจะใช้เวลานาน และจะทำให้เครื่องทำงานหนักมากจนเกินไปจนเกิดความร้อน ทั้งนี้ ในวิธีการสำรวจรังวัดใช้วิธีการ 2 แบบ คือ การใช้ “วัตถุทรงกลมสำหรับอ้างอิงจุด (Laser Scanner Reference Sphere)” และการสำรวจรังวัดที่ใช้วิธีการ “อ้างอิงภาพหมอกจุด (Cloud to Cloud Reference)” ซึ่งใช้การประมวลผลโดยคอมพิวเตอร์ในภายหลังในการปะติดปะต่อภาพแบบหมอกจุดที่ได้รับจากการสำรวจรังวัดเพื่อประมวลผลอ้างอิงตำแหน่งเพื่อให้ประหยัดเวลาในการดำเนินการ ทั้งนี้ จากการสำรวจรังวัดด้วยการใช้เครื่องมือกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิตินี้ กำหนดจุดตั้งเครื่องมือทั้งหมด 67 จุด แต่ละจุดใช้เวลาในการสำรวจจุดละ 20 นาที พักเครื่อง 30 นาที แล้วจึงสำรวจรังวัดในจุดถัดไป ใช้เวลาในการสำรวจรวม 3 วัน จากนั้นจึงนำผลข้อมูลที่ได้นำไปประมวลผลในห้องปฏิบัติการเขียนแบบ (Drawing Studio) และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computing laboratory) เพื่อประมวลผลภาพหมอกจุด (Cloud Image) ซึ่งอยู่ในรูปแบบของไฟล์สกุล .fls โดยด้วยโปรแกรม SCENE 3D Laser Scanner Software สำหรับการ “ผสานภาพหมอกจุด (Cloud to Cloud Integration)” จากนั้นจึงบันทึกข้อมูลในรูปแบบไฟล์สกุล .E57 ของข้อมูลทั้งหมดทั้งผังบริเวณ และแบ่งออกเป็นอาคารแต่ละหลัง แล้วนำไปประมวลผลต่อด้วยโปรแกรม CloudCompare เพื่อนำไฟล์ออกมาเป็น “รูปด้านของอาคาร (Elevation Image)”

ซึ่งการสำรวจด้วยกล้องเลเซอร์สามมิติดังกล่าวนี้ ได้เป็นเครื่องมือที่ช่วยในการแก้ปัญหาการบันทึกภาพที่มีปัญหาเรื่อง “ความชัน (Illusion)” ซึ่งในศัพท์ช่างไทยเรียกว่า “อากาศกิน” ซึ่งเป็นภาพลวงตาหากมองอาคารด้วยตาเปล่า หรือแม้แต่การบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายภาพ แล้วทำให้ได้

ภาพที่มีลักษณะเหมือนกับภาพรูปด้าน (Elevation) ที่ไม่ผิดเพี้ยนจากการลงตา อันนำมาสู่การเขียนแบบสถาปัตยกรรมสภาพปัจจุบัน (Existing Condition Drawing) จะไม่มีความผิดเพี้ยนซึ่งทำให้การสันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมในขั้นตอนต่อไปนั้นมิใกล้เคียงกับรูปลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เคยเป็นมาในอดีตมากที่สุด

10.2 ข้อค้นพบใหม่ และข้อเสนอใหม่ทางวิชาการจากงานวิจัย

10.3.1 ประเด็นเรื่องความสับสนของการขนานนามระหว่าง “พระมหาธาตุ” และ “พระบรมธาตุ”

ในสมัยอยุธยา นั้น คำเรียกชื่อว่า “พระมหาธาตุ” จะใช้เรียก “พระสถูปทรงปราสาทที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ” และคำว่า “พระศรีรัตนมหาธาตุ” หรือ “พระศรีรัตนธาตุ” จะใช้เรียก “พระสถูปทรงปราสาทที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุที่เป็นประธานของเมือง” ในขณะที่ “พระสถูปทรงเจดีย์ที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ” จะเรียกว่า “พระมหาเจดีย์” ซึ่งมีหลักฐานอ้างอิงแน่ชัดว่าคนโบราณได้เรียกชื่อทั้งสองให้แตกต่างกันโดยใช้รูปทรงเป็นตัวจำแนก ดังปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาที่กล่าวถึงข้อมูลตั้งข้อความว่า “พระมหาธาตุที่เป็นหลักกรุงศรีอยุธยา 5 องค์ คือ [1] พระมหาธาตุวัดพระราม 1, [2] พระมหาธาตุวัดมหาธาตุ 1, [3] พระมหาธาตุวัดราชบูรณะ 1, [4] พระมหาธาตุวัดสมรโกฏ 1, [5] พระมหาธาตุวัดพุทไธสวรรย์ 1”⁵⁰

ในขณะที่ในเอกสารเดียวกันนี้ก็ได้อีกเรียก “พระสถูปที่เป็นทรงเจดีย์” ว่า “พระมหาเจดีย์” ดังข้อความว่า “พระมหาเจดีย์ฐานที่เป็นหลักกรุง 5 องค์ คือ [1] พระมหาเจดีย์วัดสวนหลวงสวรค์ 1, [2] พระมหาเจดีย์วัดขุนเมืองใจ 1, [3] พระมหาเจดีย์วัดเจ้าพระยาไทย 1, [4] พระมหาเจดีย์วัดกุหาทอง สูงเส้นห้าวา 1, [5] พระมหาเจดีย์วัดใหญ่ไชยมงคล สูงเส้นห้าวา 1”⁵¹

เพราะฉะนั้นการกล่าวถึงคำว่า “พระมหาธาตุ” ในเอกสารประเภทพงศาวดารฉบับต่างๆ ที่ใช้คำว่า “พระมหาธาตุ” แทนคำว่า “พระปราสาท” จึงทำให้ผู้อ่านในชั้นหลังเข้าใจผิด คิดว่ากล่าวถึง “นาม” ของ “วัดพระมหาธาตุ” อันนำไปสู่การตีความที่คลาดเคลื่อนไปด้วย

10.3.2 ข้อเสนอเกี่ยวกับปีที่สร้างพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา

ในสถานภาพของข้อเสนอในปัจจุบันเกี่ยวกับปีที่สถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุ นั้น สันนิษฐานกันว่าสร้างขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) ในปี พ.ศ. 1917 นั้น จาก

⁵⁰ วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. อยุธยา พรรณนาภูมิสถานและมรดกความทรงจำแห่งพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์. 2551. หน้า 105.

⁵¹ วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. อยุธยา พรรณนาภูมิสถานและมรดกความทรงจำแห่งพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์. 2551. หน้า 106.

การศึกษานี้มีข้อสันนิษฐานเสนอเพิ่มเติมอีก 1 แนวทาง คือ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุยุพราชรังสฤษฎิ์ราชวรมหาวิหารในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีใน พ.ศ. 1931 ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แวดล้อมดังกล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ การที่สมเด็จพระรามาธิบดีขึ้นไปครองราชย์ที่เมืองลพบุรีอยู่ถึง 13 ปี รวมสมัยที่ครองเมืองในฐานะอุปราชในสมัยพระเจ้าอู่ทองด้วยรวมเป็นเวลารวม 30 ปี จึงทำให้พระองค์ย่อมซึมซับรับเอาแนวความคิดเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพระมหาธาตุประจำเมืองในฐานะวัดศูนย์กลางจิตวิญญาณและความศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนรูปแบบสถาปัตยกรรมของพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งได้รับแรงบันดาลใจและอิทธิพลจากศิลปสถาปัตยกรรมเขมรที่เคยรุ่งเรืองอยู่ก่อนหน้า และนำมาก่อสร้างสถาปนายังพระนครศรีอยุธยาเพื่อเชื่อมโยงความศักดิ์สิทธิ์ที่พระองค์เคยได้กราบไหว้บูชามาจากราชธานีเดิม ด้วยการสถาปนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำพระนครศรีอยุธยาผ่านรูปทรงของการเป็น “สถูปเจดีย์ทรงปราสาท” หรือที่เรียกว่า “พระมหาธาตุ” ที่เป็นมรดกความทรงจำมาจากเมืองลพบุรีซึ่งเคยเป็นเมืองศูนย์กลางของพระราชอาณาจักรด้วย

10.3.3 วัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา และความสัมพันธ์กับผังเมืองกรุงศรีอยุธยา

จากศึกษาทางภูมิศาสตร์ และการจัดทำฐานข้อมูลสารสนเทศทางภูมิศาสตร์ (GIS) ประกอบกับการใช้ภาพถ่ายดาวเทียม และภาพถ่ายทางอากาศเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยาในระดับผังเมือง พบข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า การสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยาในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีเมื่อปี พ.ศ. 1931 ในแนวด้านตะวันออกนั้นเป็นแกนที่วิ่งตรงจากพระราชวังหลวงในสมัยอยุธยาตอนต้น ต่อมาในสมัยพระเจ้าสามพระยามีการก่อสร้างวัดราชบูรณะหลังปี พ.ศ.1967⁵² ทั้งนี้ ในปี พ.ศ.1974 เสด็จไปตีเมืองพระนครหลวงได้⁵³ ทำให้เกิดแกนที่สมมาตรขึ้นในการวางผังระดับเมือง (Urban Scale) จากสะพานป่าถ่านมุ่งไปทิศตะวันตกกลายเป็นแกนที่สำคัญเนื่องจากเป็นที่ตั้งของพระราชวังหลวง ทำให้ที่พระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา และพระมหาธาตุวัดราชบูรณะตั้งขนานบนดังกล่าว ยิ่งเมื่อสมเด็จพระเจ้าปราสาททองสร้างพระมหาปราสาท “ศรีโยสธรมหาพิมานบันยงค์”⁵⁴ แต่ได้เปลี่ยนนามใหม่เป็น “จักรวัติไพชยนต์มหาปราสาท”⁵⁵ เมื่อปี พ.ศ. 2175 ยิ่งตอกย้ำความสำคัญของแกนดังกล่าว และที่น่าสนใจก็คือแกนดังกล่าวนี้เหมือนกับแกนทางด้านทิศตะวันออกของเมืองศรีโยสธรปุระที่

⁵² “พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542. หน้า 214.

⁵³ “พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542. หน้า 214.

⁵⁴ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542. หน้า 379.

⁵⁵ “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542. หน้า 379.

เริ่มต้นจากสะพานศิลาแลงข้ามแม่น้ำเสียมเรียบ ซึ่งปัจจุบันเรียกสะพานว่า “สเปียน ทมอร์ (Spean Thma)” ถัดมาจะมีปราสาท 2 หลังวางตัวขนานบนแกนดังกล่าว คือ “ปราสาทเจ้าสายเทวดา (Chau Say Tevoda)” และ “ปราสาททอมมานนท์ (Thommanon)” เมื่อมุ่งตรงไปยังทิศตะวันตกจะผ่านประตูชัยซึ่งเป็นแกนที่มุ่งตรงไปยังลานหน้าพระที่นั่ง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า “ลานช้าง (Elephant Terrace)” ความสัมพันธ์ดังกล่าวมาข้างต้นจึงสะท้อนให้เห็นว่าการวางผังดังกล่าวนี้ไม่ใช่เป็นเรื่องบังเอิญ แต่เป็นการออกแบบวางผังเมืองอย่างจงใจ

10.3.4 การศึกษาหลักฐานทางสถาปัตยกรรม และโบราณคดีที่หลงเหลืออยู่เพื่อการเขียนสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรม

จากขั้นตอนการสำรวจจริงวัด และการจัดทำแบบสภาพปัจจุบันของสถาปัตยกรรมหลังต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะได้นำความรู้ต่างๆ มาบูรณาการเข้ากับองค์ความรู้ทางประวัติศาสตร์ที่ได้รับจากการทำสารัตถะวิพากษ์ และการอ่านเอกสารทางประวัติศาสตร์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงนำมาจัดทำแบบเพื่อการสันนิษฐานรูปแบบเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับรูปทรงทางสถาปัตยกรรมต่อไป ทั้งนี้มีข้อสรุปดังต่อไปนี้

10.3.4.1 พระศรีรัตนมหาธาตุ

- ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระศรีรัตนมหาธาตุ (พระปรางค์ประธาน) เมื่อแรกสถาปนา

เนื่องจากส่วนยอดขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุอุษุยาได้พังทลายลง รวมทั้งมีการซ่อมแซมบูรณปฏิสังขรณ์มาหลายครั้ง ทำให้หลักฐานทางสถาปัตยกรรมขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุในสมัยแรกนั้นหลงเหลืออยู่น้อยมาก ในการศึกษาในเรื่องนี้นอกจากการศึกษาด้วยวิธีการสำรวจจริงวัด และการศึกษาทบทวนเอกสารแล้ว ยังต้องศึกษาเทียบเคียงกับศิลปสถาปัตยกรรมแหล่งอื่นๆ ที่ก่อสร้างอยู่ร่วมสมัยกันและมีความสัมพันธ์กันทั้งทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม ซึ่งเมื่อทำการศึกษาดังกล่าวมาข้างต้น ทำให้มีข้อสังเกตเพิ่มเติมเกี่ยวกับพระศรีรัตนมหาธาตุอุษุยาเมื่อแรกสร้างดังนี้

○ การวางผังองค์พระศรีรัตนมหาธาตุอุษุยาเมื่อแรกสถาปนา

เมื่อทำการศึกษาเปรียบเทียบพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระมหาธาตุต่างๆ ที่สร้างก่อนสมัยอุษุยา และสมัยอุษุยาตอนต้น เช่น พระศรีรัตนมหาธาตุลพบุรี พระศรีรัตนมหาธาตุสุพรรณบุรี พระมหาธาตุวัดพระราม พระมหาธาตุวัดพุทไธศวรรย์ จะเห็นได้ว่าการวางผังในลักษณะเป็นพระปรางค์สามองค์วางเรียงตัวในแนวหน้ากระดาน ในกรณีนี้ จึงมีข้อสันนิษฐานว่า พระศรีรัตนมหาธาตุอุษุยาอาจเคยมีการวางผังในลักษณะเป็นพระปรางค์วางตัวในแนวหน้ากระดานสามองค์เช่นเดียวกับพระศรีรัตนมหาธาตุ และพระมหาธาตุอื่นๆ ที่สร้างอยู่ในบริบทก่อนหน้าและร่วมสมัย ทว่าเมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ คงไม่ได้ทำเช่นเดิมอีกเพราะคติในการก่อสร้าง และสุนทรียภาพได้เปลี่ยนแปลงไปแล้วนั่นเอง

○ ความสูงของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยาเมื่อแรกสถาปนา

แม้ว่าเรื่องประเด็นในการสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยานั้นมีความเห็นแตกต่างกัน ออกเป็น 2 ส่วน คือ สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) หากเมื่อศึกษาพระราชพงศาวดารที่กล่าวถึงการสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุทั้ง 2 ครั้ง คือ รัชกาล สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 1 (ขุนหลวงพะงั่ว) และรัชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร พบว่าการให้ข้อมูล ความสูงของพระศรีรัตนมหาธาตุไม่ตรงกัน และเมื่อตรวจสอบเอกสารไปถึงเนื้อหาที่กล่าวถึงพระศรีรัตน มหาธาตุอุยยาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองซึ่งให้ข้อมูลเหตุการณ์ที่เรือนยอดของพระศรีรัตน มหาธาตุ ได้พังทลายลงมา ซึ่งมีข้อมูลที่ให้เป็นความสูงเดียวกับพระศรีรัตนมหาธาตุที่กล่าวถึงใน รัชกาลสมเด็จพระรามาเมศวร จึงเป็นเหตุผลสนับสนุนอีกประการว่าพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยานั้นแรก สถาปนาในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ซึ่งมีความสูงตั้งแต่ฐานถึงจอมโมลี 19 วา และยอดนพ ศูลสูง 3 วา หรือสูงประมาณ 38 เมตร และยอดนพศูลสูงประมาณ 6 เมตร ทั้งนี้ จากการสำรวจจริงวัด พบว่าชุกฐานสูงประมาณ 9.50 เมตร เพราะฉะนั้นความสูงของตัวเรือนจนถึงยอดจอมโมลีควรจะมี ความสูงประมาณ 28.5 เมตร ซึ่งได้นำมาสู่การสันนิษฐานรูปแบบของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยา เพื่อ สร้างจินตภาพของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยาเมื่อแรกสถาปนา สำหรับเมื่อบูรณปฏิสังขรณ์ในสมัย สมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้ไ้ความสูงเพิ่มไปอีกเป็น 1 เส้น 2 วา

○ ชั้นอัสดงของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยาเมื่อแรกสถาปนา

เนื่องจากเรือนยอดของพระศรีรัตนมหาธาตุองค์ได้พังทลายลง จึงมีคำถามว่าในการ ตกแต่งชั้นอัสดงนั้นตกแต่งด้วยกลีบขนุน หรือประติมากรรมรูปต่างๆ เนื่องจากพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี และพระมหาธาตุวัดพุทไธสวรรย์ที่สร้างมาก่อนหน้านั้นบนชั้นอัสดงของพระปราศรันั้นตกแต่ง ด้วยกลีบขนุน ในขณะที่พระมหาธาตุวัดพระรามซึ่งสร้างในรัชกาลสมเด็จพระรามาเมศวรเช่นเดียวกับวัด พระศรีรัตนมหาธาตุอุยยา รวมทั้ง พระมหาธาตุวัดราชบูรณะซึ่งสร้างในรัชสมัยพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) ในที่นี้ จึงมีข้อเสนอว่า อาจเป็นไปได้ทั้ง 2 แนวทาง คือ ชั้นอัสดงพระศรีรัตนมหา ธาตุอุยยาอาจตกแต่งด้วยกลีบขนุน หรืออาจตกแต่งด้วยประติมากรรมรูปครุฑและเทวดา ทั้งนี้ ใน การวิจัยนี้จึงเสนอว่ายังไม่ควรสรุปว่าการตกแต่งดังกล่าวนี้เป็นแนวทางใด จำเป็นต้องมีการศึกษา ประติมากรรมรูปครุฑบนชั้นอัสดงพระมหาธาตุวัดพระรามอย่างละเอียด จะช่วยสร้างคำอธิบายถึงการ ตกแต่งชั้นอัสดงวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยา

○ การตกแต่งสันหลังคามุขทิศตะวันออกของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยาเมื่อแรกสถาปนา

สืบเนื่องจากพระศรีรัตนมหาธาตุอุยยาเมื่อแรกสร้างมีการยื่นมุขทิศด้านตะวันออกมา ยาว กว่ามุขด้านอื่นๆ ซึ่งอีกสามด้านที่กล่าวถึงนั้นทำหน้าที่เป็นเพียงมุขสัญลักษณ์ หากได้เป็นทางเข้าสู่

ห้องครรรธาตุเช่นมุขทางด้านตะวันออกไม่ จึงนำไปสู่คำถามว่า “บนสันหลังคาของมุขทิศด้านตะวันออกของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยทยานั้นเคยมีสถูปขนาดเล็กตั้งอยู่หรือไม่” เนื่องจากพระมหาธาตุลพบุรีที่ก่อสร้างก่อนหน้านั้นไม่มีหลักฐานที่บ่งชี้ได้ว่ามีหรือไม่มี เนื่องจากสันหลังคาของมุขได้พังทลายลงมา นอกจากนี้ พระมหาธาตุวัดพุทไธศวรรย์ที่สันนิษฐานว่าสร้างมาก่อน⁵⁶ พระมหาธาตุวัดพระราม ซึ่งสร้างร่วมสมัย และพระมหาธาตุวัดราชบูรณะที่สร้างในภายหลัง ทั้งหมดเหล่านี้ต่างๆ มีสถูปบนสันหลังคาทั้งสิ้น ทั้งนี้ ในการวิจัยนี้จึงเสนอว่า ควรเปิดปลายของข้อสันนิษฐานไว้ทั้งสองแนวทางทั้งมีและไม่มีสถูปบนสันหลังคามุขทางเข้าสู่พระศรีรัตนมหาธาตุ

- ข้อสังเกตเกี่ยวกับพระศรีรัตนมหาธาตุ (พระปรางค์ประธาน) เมื่อครั้งบูรณปฏิสังขรณ์ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

จากเหตุการณ์ที่เรื้อนยอดของพระศรีรัตนมหาธาตุพังทลายลงมาจนถึงชั้นอัสดงในปี พ.ศ. 2153 ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม และก็ได้บูรณปฏิสังขรณ์ จนเวลาให้หลังไป 23 ปี ในปี พ.ศ. 2176 ซึ่งเป็นปีที่ 3 ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองได้บูรณปฏิสังขรณ์ส่วนยอดพระมหาธาตุที่พังทลายลงมา ในการนั้นมีพระราชวินิจฉัยให้แก่ไขทรวดทรงของพระมหาธาตุให้สูงเพรียขึ้นกว่าเดิม ด้วยสันนิษฐานว่าได้รับอิทธิพลจากสุนทรียภาพในระเบียบและสัดส่วนของปราสาทนครวัดที่ทรงส่งให้ช่างไปถ่ายอย่างมา ทั้งนี้ความสูงเดิมของพระมหาธาตุ คือ 19 วา หรือเท่ากับประมาณ 38 เมตร โดยให้แก่สัดส่วนความสูงเป็นหนึ่งเส้นสองวา หรือเท่ากับประมาณ 44 เมตร สำหรับนพศูลใช้ของเดิมที่สูง 3 วา หรือประมาณ 6 เมตร นอกจากการซ่อมแก้สัดส่วนเรื้อนยอดยังก่ออิฐเสริมเข้าไปชนกับศิลาแลงที่เป็นโกลนของพระมหาธาตุองค์เดิม เพื่อทำหน้าที่ช่วยพยุงเรื้อนธาตุที่รับน้ำหนักของเรื้อนยอดให้มีความมั่นคงมากขึ้น และคงได้สร้างสถูปทรงปรางค์บนสันหลังคามุขทั้ง 4 และพระปรางค์มุมบนฐานไพทีซึ่งทำให้ภาพของรูปทรงโดยรวมของพระศรีรัตนมหาธาตุอุยทยานมีลักษณะเป็นปรางค์เก้ายอด

10.3.4.2 พระปรางค์มุมของพระมหาธาตุ

จากสภาพภาพของข้อเสนอได้กำหนดอายุพระปรางค์มุมดังกล่าวนี้ในสมัยอยุธยาตอนต้น แต่เมื่อใช้กล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติเพื่อสแกนรูปทรงโดยรวมของพระปรางค์ดังกล่าวทำให้เห็นว่ามีการเรียบและสัดส่วนสอดคล้องกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของพระปรางค์ในสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง รวมทั้งศิลปกรรมตกแต่งในหลายๆ จุดก็ยังมี ความสอดคล้องกับศิลปกรรมในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ในที่นี้จึงมีข้อเสนอว่า พระปรางค์มุมถูกสร้างขึ้นในคราวการบูรณปฏิสังขรณ์องค์พระศรีรัตนมหาธาตุในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

⁵⁶ กรณีของพระมหาธาตุวัดพุทไธศวรรย์มีสถานะที่ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่หลายครั้ง ทั้งในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ จึงอาจจะไม่ใช่ตัวอย่างที่ตีลังสำหรับประเด็นนี้

10.3.4.3 เจดีย์ราย/บิรवारทรงปราสาทยอด

การกำหนดช่วงเวลาในการก่อสร้างพระเจดีย์บิรवारทรงปราสาทยอดที่สร้างอยู่ล้อมรอบองค์พระศรีรัตนมหาธาตุยุชยานั้น มีข้อเสนอว่าควรสร้างใช้ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี โดยสร้างหลังปี พ.ศ. 1927 ทั้งนี้ สันนิษฐานว่าได้รับแรงบันดาลใจจากเจดีย์ทรงปราสาทยอดที่สร้างล้อมรอบพระเจดีย์ประธานทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุสุโขทัย

10.3.4.4 พระมณฑปบิรवार

จากเอกสารประเภทพงศาวดารได้ให้ข้อมูลในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (สมเด็จพระเจ้าสามพระยา) ไปตริกรุงกัมพูชาและโปรตเกล้าฯ ให้เคลื่อนย้ายประติมากรรมต่างๆ แล้วให้มาถวายไว้ที่วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ซึ่งสันนิษฐานว่านำมาตั้งไว้ในอาคารที่อยู่รายรอบ ซึ่งปัจจุบันเหลือส่วนฐานในผังสี่เหลี่ยมย่อมุม และส่วนฐานเสาจึงสันนิษฐานว่าเป็นมณฑปบิรवारแบบโถงที่ตั้งประติมากรรมสำริดดังกล่าว อย่างไรก็ดี ในคราวเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ 1 พระเจ้าบุเรงนองให้เคลื่อนย้ายประติมากรรมดังกล่าวไปยังกรุงหงสาวดี แต่ก็คงได้มีการสร้างประติมากรรมสำริดขึ้นใหม่ เพราะในจดหมายเหตุฟานพลิตได้กล่าวถึงในเหตุการณ์ปฏิสังขรณ์ในคราวรัชกาลพระเจ้าปราสาททอง

10.3.4.5 พระเจดีย์มูมระเบียงคด

แบ่งรูปแบบของพระเจดีย์มูม แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ “พระเจดีย์ทรงระฆังบนชุดฐานผังแปดเหลี่ยม” ซึ่งอยู่ทางด้านหลัง หรือทางทิศตะวันตกของผังบริเวณภายในระเบียงคด ซึ่งสัมพันธ์กับรูปแบบของเจดีย์แบบอยุธยาตอนต้นที่สร้างในรัชกาลสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ 2 (สมเด็จพระเจ้าสามพระยา) จากตัวอย่างพระเจดีย์บนฐานไพทีที่วัดราชบูรณะ และต่อมาเจดีย์คู่ด้านหน้าถูกซ่อมเปลี่ยนแปลงรูปแบบมาเป็น “พระเจดีย์ทรงปราสาทยอดผังสี่เหลี่ยมย่อมุม” ซึ่งสันนิษฐานว่าสร้างหลังจากที่บูรณปฏิสังขรณ์พระศรีรัตนมหาธาตุแล้วเสร็จระหว่างรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททองถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

10.3.4.6 ระเบียงคด

ระเบียงคดทำหน้าที่กำหนดขอบเขตของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ตอนในอันเป็นที่ตั้งขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุทั้งในแง่ของการสร้างความหมายพิเศษ และการรักษาความปลอดภัยยังพื้นที่ตอนใน ทั้งนี้ ระเบียงคดนั้นคงมีการบูรณปฏิสังขรณ์อยู่ 2 ระยะเวลาใหญ่ ซึ่งระเบียงคดในระยะต้นนั้นก็คงสร้างขึ้นพร้อมๆ กับการสร้างวัด ต่อมาเมื่อมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระศรีรัตนมหาธาตุครั้งใหญ่ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง เมื่อแล้วเสร็จและล่วงเข้าสู่รัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงได้มีการบูรณปฏิสังขรณ์ระเบียงคดตั้งประภูลักษณ์ฐานศิลปสถาปัตยกรรมในพระราชนิยมสมเด็จพระนารายณ์ คือ การเจาะช่องว่างประทีปเป็นรูปกลีบบัว ซึ่งระเบียงคดนั้นได้มีการต่อขยายคาบปีกนกทางด้านในเพิ่ม

1 ตับ และมีการก่อสร้างมุขทิศตรงตำแหน่งที่สัมพันธ์กับช่องประตูขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุเพื่อประดิษฐานพระพุทธรูป

10.3.4.7 พระวิหารหลวง

พระวิหารหลวงของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา ซึ่งตั้งอยู่ที่ด้านตะวันออกเบื้องหน้าขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุ ในปี พ.ศ.1931 จากการที่กรมศิลปากรได้ดำเนินขุดสำรวจทางโบราณคดี และมีการขุดแต่งพระวิหารหลวงด้วย ซึ่งในการขุดแต่งพระวิหารหลวงตรงบริเวณมุขโถงด้านหน้าของอาคารวิหารหลวงนั้นแสดงหลักฐานว่า พระวิหารหลวงนั้นมีพัฒนาการอย่างน้อย 3 สมัย ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“ฐานวิหารระยะที่ 1” สันนิษฐานว่าเป็นฐานวิหารเมื่อครั้งสร้างวัดในปี พ.ศ. 1931 ในรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดี ฝั่งของอาคารมีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า และมีมุขด้านหน้าเล็กน้อย ส่วนฐานไม่ใช่ฐานบัวลูกฟักซึ่งต่างจากชุดฐานขององค์พระศรีรัตนมหาธาตุ แต่ใช้ชุดฐานแบบฐานปัทม์เดี่ยวๆ แต่เหนือชุดฐานปัทม์เป็นฐานยกสูงออกแบบพื้นที่หน้ากระดานของฐานให้มีมิติตื้นลึกเหมือนกรอบช่องกระจกที่นิยมในดินแดนลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยามาก่อนหน้า มีลักษณะเหมือนกับเสาอิงที่สร้างให้ผนังหน้ากระดานชุดฐานให้มีมิติตื้นลึกยามที่แสงมาตกกระทบ

“ฐานวิหารระยะที่ 2” มีการขยายอาคารในช่วงที่ 2 เป็นการขยายขนาดอาคารด้วยการยกมุขด้านหน้าขึ้นมาจากเดิม 1 ห้องเสา และขยายปีกด้านข้างทั้งสองของอาคารด้านข้างของวิหารอีก 1 ห้องเสาตลอดแนวอาคาร ในที่นี้ สันนิษฐานว่าเป็นการขยายในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ในปี พ.ศ.2176 เนื่องจากทั้งวัดมีการบูรณปฏิสังขรณ์ใหญ่ทั้งพระและมุขโถงด้านหน้าที่ขยายตัวออกมาออกแบบเป็นฐานย่อมุมปากละ 11 มุม ซึ่งในเชิงการออกแบบสันนิษฐานว่าคลี่คลายจากการองค์พระศรีรัตนมหาธาตุประธานที่มีการก่อยื่นมุขออกมาอย่างซับซ้อนในการปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่นี้

“ฐานวิหารระยะที่ 3” เป็นฝั่งของพระวิหารหลวงระยะสุดท้ายก่อนเหตุการณ์เสียกรุงครั้งที่ 2 สันนิษฐานว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ในสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เนื่องจากการขยายฐานออกมาเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าดังกล่าวนี้ส่งผลให้มีการออกแบบหลังคามุขหน้าเป็นหลังคาทรงโรงเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยตรงมุขหน้าของอาคารพระวิหารหลวง ซึ่งเป็นที่นิยมกันในรัชกาลของพระองค์ ดังมีการบูรณปฏิสังขรณ์พระวิหารหลวงวัดพระศรีสรรเพชญ์

10.3.4.8 พระอุโบสถ

พระอุโบสถของวัดพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา ตั้งอยู่ด้านตะวันตกของแกนสำคัญของวัด คือ แกนแนวตะวันออก-ตะวันตก ซึ่งสันนิษฐานว่าสัมพันธ์กับ “เขตสังฆาวาส” ซึ่งพระภิกษุสงฆ์จำพรรษา สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นพร้อมกับการสร้างวัด แต่ทว่ามีการบูรณปฏิสังขรณ์ต่อมาในภายหลัง ดังปรากฏ

หลักฐานร่องรอยการปฏิสังขรณ์ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง ทว่าการปฏิสังขรณ์ไม่สมบูรณ์ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช

10.3.4.9 พระปราสาทราย

พระปราสาทรายตั้งเรียงรายล้อมรอบอยู่นอกกระเบื้องคด จากการศึกษาโดยใช้กล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติที่ทำให้ได้รูปทรงของพระปราสาทที่เป็นรูปทรงจริงที่ไม่ลวงตา โดยพบระบบการวางผังที่สัมพันธ์กับกระเบื้องคดส่วนของพระปราสาท คือ ในสมัยอยุธยาตอนต้นมีการสร้างพระปราสาทที่อยู่ด้านนอกของกระเบื้องคดเป็น “พระปราสาทมูม” ก่อน ต่อมาจึงได้มีการก่อสร้างพระปราสาทรายองค์อื่นๆ เพิ่มเติม แสดงว่าธรรมเนียมการก่อสร้างพระปราสาทรายประกอบผังเริ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ จากผลการวิเคราะห์รูปทรงจากการสำรวจด้วยกล้องเลเซอร์สามมิตินั้นพบว่าพระปราสาทรายไม่ได้สร้างขึ้นพร้อมในคราวเดียวกัน หรือหากสร้างขึ้นพร้อมในคราวเดียวกัน คงมีพระปราสาทรายบางองค์ที่พังทลายลงไป กล่าวคือ จะให้ความสำคัญกับพื้นที่ด้านทิศตะวันออก และทิศใต้ ด้านทิศตะวันตก และทิศเหนือ ซึ่งสันนิษฐานว่าเพราะเป็นทำเล และมุมมองจากการเข้าถึง ทั้งนี้ มีการก่อสร้างพระปราสาทเรื่อยมา แต่มีการกำกับความสูงของพระปราสาทรายให้สอดคล้องกันเพื่อรักษาสุนทรียภาพของผังบริเวณ

นอกจากนี้ จากการศึกษาเอกสารทางประวัติศาสตร์ยังทราบข้อมูลอีกว่า พระปราสาทรายเหล่านี้ได้รับการบูรณะในชั้นหลังด้วยการฉาบปูนทับลวดลายปูนปั้นดั้งเดิมเพื่อปิดทอง ซึ่งยังปรากฏร่องรอยปูนฉาบที่กะเทาะออกมาเผยให้เห็นลวดลายปูนปั้นในสมัยอยุธยาตอนต้นอยู่ด้านใน ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นการบูรณะตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง

10.4 การจัดทำหุ่นจำลองด้วยคอมพิวเตอร์สามมิติแบบโดยใช้เทคโนโลยีแบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)

จากผลของการสำรวจรังวัดซากโบราณสถานด้วยการรังวัดด้วยเครื่องมือพื้นฐาน และการสำรวจรังวัดด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติ และนำมาสู่ขั้นตอนการประมวลผลการสำรวจรังวัดในงานในห้องปฏิบัติการเขียนแบบ (Drawing Studio) และห้องปฏิบัติการคอมพิวเตอร์ (Computing laboratory) เพื่อการประมวลผลภาพหมอกจุด (Cloud Image) ทั้งนี้ เริ่มต้นด้วยการแปลงแบบร่างเก็บข้อมูลเข้าสู่ฐานข้อมูลดิจิทัล เพื่อป้องกันการสูญหาย และความชำรุดของแบบร่างสถาปัตยกรรมด้วยมือและการบันทึกข้อมูลซึ่งเอกสารชุดนี้ได้มีความสำคัญในฐานะหลักฐานขั้นต้นของการศึกษาและการสำรวจรังวัด

จากนั้นจึงนำข้อมูลดังกล่าวทั้งที่ได้รับจากการสำรวจรังวัดแบบด้วยเครื่องมือพื้นฐาน และเครื่องมือที่ทันสมัยนำมาประมวลผลแล้วเขียนแบบสถาปัตยกรรมด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้ซอฟต์แวร์

NANO CAD ซึ่งเป็นซอฟต์แวร์ฟรี (Free Ware) เพื่อขึ้นรูปแบบสถาปัตยกรรมเบื้องต้น ทั้งนี้ ในอาคารที่มีความจำเป็นต้องสันนิษฐานรูปแบบเช่น พระวิหารหลวง พระอุโบสถ ซึ่งจำเป็นต้อง “ขึ้นทรง” ของอาคารทับลงบนโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่เป็นซากหลงเหลืออยู่นั้น เพื่อให้ได้ระเบียนสัดส่วนที่สวยงามจำเป็นต้องขึ้นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมด้วยมือ (Hand Drawing) แล้วจึงนำมาเขียนแบบด้วยคอมพิวเตอร์ทับอีกครั้ง

ทั้งนี้ เมื่อเขียนแบบสถาปัตยกรรมแบบ 2 มิติ ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์เป็นที่เรียบร้อยแล้ว จึงนำมาประมวลผลการเขียนแบบอีกครั้งด้วยโปรแกรมที่อยู่บนฐานของ “แบบจำลองสารสนเทศอาคาร (Building Information Modeling)” หรือที่รู้จักกันในนามว่า “BIM”⁵⁷ ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ประมวลผลข้อมูลการขึ้นรูปทรงของอาคาร ซึ่งไม่ได้เพียงแต่การเขียน “แบบสถาปัตยกรรม (Architectural Drawing)” และ “แบบสถาปัตยกรรม 3 มิติ (3D Architectural Model)” เพียงอย่างเดียว แต่แบบจำลองนั้นจะถูกขึ้นรูปขึ้นมาพร้อมกับข้อมูลขององค์ประกอบสารสนเทศ (Information) ทั้งนี้ การทำงานของ BIM เป็นการสร้างแบบจำลองอาคาร (Building Model) ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์โดยแบบจำลองอาคารนี้ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบต่างๆ ของอาคาร (Building Component) เช่น โครงสร้างต่างๆ เป็นต้น ซึ่งจะประกอบด้วยข้อมูลกราฟิก (Graphics) ทั้ง 2 มิติและ 3 มิติ และข้อมูลที่ไม่ใช่กราฟิกที่ผูกติดกับองค์ประกอบอาคารเหล่านั้น⁵⁸ ซึ่งสามารถนำมาประมวลผลในเชิงการจัดการโครงการก่อสร้าง ซึ่งในการทำงานบนเทคโนโลยี BIM นี้ ทางโครงการวิจัยได้เลือกใช้โปรแกรม ArchiCAD รุ่น 17 เพื่อขึ้นรูปทรงทางสถาปัตยกรรมของอาคาร

ซึ่งในการดำเนินการนั้นพบปัญหาในเชิงเทคนิคอยู่บ้างเนื่องจากโปรแกรมถูกออกแบบมาให้เหมาะสมกับงานสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ เมื่อนำมาขึ้นรูปทรงของสถาปัตยกรรมแบบประเพณีจึงมีข้อติดขัด ซึ่งคำสั่งบางตัวนั้นไม่สามารถดำเนินการได้ต้องใช้วิธีการพลิกแพลงคำสั่งเพื่อจะขึ้นรูปทรง นอกจากนี้ งานยังมีรายละเอียดที่ซับซ้อนทำให้ขนาดไฟล์งานมีขนาดใหญ่ทำให้เสียเวลาในการประมวล และการทำงานเพิ่มขึ้น ทำให้ใช้ระยะเวลาในการขึ้นรูปมากกว่าแผนการที่ได้กำหนดไว้

ทั้งนี้ได้ขึ้นแบบสถาปัตยกรรมของอาคารภายในผังบริเวณทั้งหมด ดังต่อไปนี้ พระศรีรัตนมหาธาตุแบบเมื่อแรกสถาปนา ซึ่งสันนิษฐานได้เป็น 2 แบบ คือ แบบพระปรางค์องค์เดียว และแบบพระปรางค์ 3 องค์, พระศรีรัตนมหาธาตุเมื่อได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาท

⁵⁷ สถาบันสถาปนิกสยาม. คู่มือปฏิบัติวิชาชีพ แนวทางการใช้งานแบบจำลองสารสนเทศอาคารสำหรับประเทศไทย (Thailand BIM Guideline). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558. หน้า 1.

⁵⁸ สถาบันสถาปนิกสยาม. คู่มือปฏิบัติวิชาชีพ แนวทางการใช้งานแบบจำลองสารสนเทศอาคารสำหรับประเทศไทย (Thailand BIM Guideline). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558. หน้า 2.

ทอง, พระปรางค์มูม, พระเจดีย์บริวาร, พระมณฑปบริวาร, พระเจดีย์มูม, ระเบียบคด 2 แบบ คือ ระเบียบคดเมื่อแรกสถาปนา และระเบียบเมื่อได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์สมัยสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง, พระวิหารหลวง 3 ระเบียง, พระปรางค์บริวารที่อยู่ภายนอกระเบียบคด และพระอุโบสถ ทั้งนี้ ยกเว้นส่วนของพระวิหารรายซึ่งหลงเหลือซากอาคารเพียงแค่ส่วนฐานจึงไม่เพียงพอต่อการสันนิษฐานรูปแบบ

10.5 เพื่อกระตุ้นให้เกิดกระบวนการทัศน์ใหม่ในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของประเทศอย่างยั่งยืน ด้วยการผลักดันให้มีการนำองค์ความรู้ไปต่อยอดในกระบวนการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมกับการท่องเที่ยวในรูปแบบต่างๆ โดยเฉพาะการสื่อความหมายมรดกทางสถาปัตยกรรมบนระบบอินเทอร์เน็ต

ในการศึกษาเพื่อการสันนิษฐานรูปแบบสถาปัตยกรรมเพื่อการเรียนรู้มรดกทางสถาปัตยกรรม และการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในการศึกษาวิจัยนี้ กล่าวคือ การบันทึกข้อมูลภาพถ่ายโดยละเอียดเพื่อเป็นฐานข้อมูลสำหรับการค้นคว้าวิจัยอนาคต และการสำรวจรังวัดอาคารต่างๆ ภายในผังบริเวณเพื่อเก็บข้อมูลการสำรวจรังวัดสำหรับการศึกษาวิจัย ตลอดจนการอ้างอิงสำหรับการอนุรักษ์ต่อเนื่องไปในอนาคต นอกจากนี้ ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ยังได้บุกเบิกนำวิธีการสำรวจสมัยใหม่ด้วยกล้องสำรวจเลเซอร์สามมิติที่ทำให้ได้ข้อมูลรูปแบบทางสถาปัตยกรรม ระเบียบ และสัดส่วนของสถาปัตยกรรมต่างๆ ภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุที่มีประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยและการอนุรักษ์ต่อไป

นอกจากนี้ เป้าหมายต่อเนื่องจากการสำรวจรังวัดมรดกทางสถาปัตยกรรมก็คือการประมวลผลข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลมาสู่การจัดทำแบบสันนิษฐานสถาปัตยกรรม และนำไปสู่การจัดทำระบบสื่อความหมายทางสถาปัตยกรรมบนสื่อดิจิทัล เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ (User) ในปัจจุบันที่ใช้โทรศัพท์มือถืออัจฉริยะ (Smart Phone) และเครื่องแท็บเล็ต ทำให้สามารถเรียนรู้ทั้งจากทางไกล และการเรียนรู้ภายในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว นอกเหนือจากระบบการสื่อความหมายในแหล่ง (On Site Interpretation) ที่มีอยู่ในปัจจุบัน เพื่อเพิ่มช่องทางการเรียนรู้ และสิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนการสื่อความหมายเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมแก่ผู้มาเยือนให้มากขึ้น ซึ่งนอกเหนือจากจะช่วยสร้างความรู้ความเข้าใจอันเป็นวัตถุประสงค์หลักแล้ว ยังมีผลพลอยได้ในเชิงเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น กล่าวคือ เมื่อมีระบบสื่อความหมายที่สามารถสื่อสารให้แก่ผู้มาเยือนได้ศึกษาเรียนรู้เชิงลึก ทำให้เกิดการใช้เวลาในแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่งมากขึ้น อันนำมาสู่การขยายจำนวนวันพักยังท้องถิ่นมากขึ้นซึ่งส่งผลต่อเม็ดเงินรายได้ของท้องถิ่นที่ได้รับจากภาคส่วนการท่องเที่ยวกระจายไปยังผู้ที่เกี่ยวข้อง ทั้งผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการท่องเที่ยวโดยตรง และชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลพลอยได้จากเศรษฐกิจที่เติบโตขึ้นด้วยนั่นเอง

นอกจากนี้ การสันนิษฐานรูปแบบ และการนำเสนอด้วยสื่อดิจิทัลนั้นยังช่วยทำให้เมื่อมีการปรับเปลี่ยนสถานภาพความรู้ใหม่ๆ เกิดขึ้นนั้น สามารถมีการปรับปรุงแก้ไขให้ทันสมัยได้ง่าย และประหยัดทรัพยากร เนื่องจากเพียงแค่ปรับปรุงในฐานข้อมูลหลัก เมื่อผู้รับสาร (Audience) ต้องการสาระการเรียนรู้ ระบบก็จะประมวลผลข้อมูลใหม่ส่งตรงไปยังผู้รับสารได้ทันที อีกทั้ง หากมีวัตถุประสงค์ในการจัดการแหล่งมรดกทางสถาปัตยกรรม และโบราณสถานที่มีลักษณะเป็นซาก (Relic Monument) ด้วยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้และการท่องเที่ยว การส่งเสริมให้เกิดการจัดการในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ยังช่วยลดความเสี่ยงในการบูรณปฏิสังขรณ์ลงบนตัวมรดกทางสถาปัตยกรรมหรือโบราณสถานโดยตรง ซึ่งเป็นความเสี่ยงที่อาจนำไปสู่การบูรณปฏิสังขรณ์ที่ผิดพลาด อันนำไปสู่การตีความต่อเรื่องที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อนได้

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาต่างประเทศ

- A.B. Grisworld. **Toward a History of Sukhodaya Art**. Bangkok: The Fine Art Department. 1967.
- Albert Gruwedel. **Buddhist Art in India**. Deli. 1972.
- Anna Leak and Alan Fall. **Managing world heritage sites**. Oxford: Butterworth-Heinemann. 2006.
- Anthony M. Tung. **Preserving the World's Great Cities: The Destruction and Renewal of the Historic Metropolis**. New York: Three Rivers Press. 2001.
- Barré, Hervé. "Cultural Tourism and Sustainable Development" **Museum International** 54, 1 and 2 (2002): 126-130.
- Betty Gosling. **Sukhothai: Its History, Culture and Art**. Oxford: Oxford University Press. 1991.
- Carol Stratton Stratton and Miriam McNair Scott. **The Art of Sukhodaya: Thailand Golden Age**. Kuala Lumpur: Oxford University Press. 1981.
- Chang, T.C. "Local Uniqueness in the Global Village: Heritage Tourism in Singapore" **The Professional Geographer**, 51, 1 (February 1999): 91-103.
- Coccosis, Harry. "Sustainable Development, Landscape Conservation and Tourism in the Small Islands of Greece" **Kluwer Academic Publishers** (2004): 111-124.
- Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict with Regulations for the Execution of the Convention 1954**. Hague: UNESCO. 1954.
- Convention France-UNESCO. **Cultural Heritage and Local Development**. Paris: UNESCO. 2006.
- Cori, Philippe. **Branding world heritage: a sustainable approach to global tourism**. The Dissertation of Architectural Heritage Management and Tourism, Silpakorn University. BKK: Silpakorn University. 2006.
- Durand, Stéphane. "Angkor: a decade of tourist development after a decade of heritage rescue?" **Museum International** 54, 1&2 (2002), 131-137.
- Edmund Leach. **The political Systems of highland Burma: A Study of Kachin Social Structure**, Cambridge: Harvard University press. 1954.
- Francis Garnier. **Futher Travels in Laos and in Yunnan: the Mekong Exploration Commission Report 1866-1868) Vol. 2**, Bangkok: White Lotus Press. 1996.
- Grzymiski, Krzysztof. "Landscape Archaeology of Nubia and Central Sudan" **African Archaeological Review** 21, 1 (March 2004): 7-29.
- Hajime Nakamura. **Indian Buddhism: A Survey with Bibliographical Notes**. Delhi: Motilal Banaesidass publishing house. 1965.
- ICOMOS.XI'AN Declaration on the Conservation of the Setting of Heritage Structures, Sites and areas. Adopted in Xi'an, China, by the 15th General Assembly of ICOMOS on 21 October 2005.

- Jame C. Scott. **The art of not being governed: an anarchist history of upland Southeast Asia.** Singapore: NUS. 2010.
- John K. Fairbank. **Trade and Diplomacy on the China Coast.** Cambridge: Harvard University Press.
- Karl Dohring. **Buddhist (Phra Chedi) Architecture of Thailand.** Bangkok: White Lotus. 2000. P.34
- Kerry Godfrey and Jackie Clarke. **The Tourism Development Handbook.** Cornwall: Thomson. 2000.
- Khin Myo Chit. **A Wonderland of Burmese Legends.** Bangkok: Tamarind Press, 1984.
- Knottnerus, Otto. "History of human settlement, cultural change and interference with the marine environment" *Helgol Mar Res* (2005) 59: 2-8.
- Liu, Xuling, Yang, Zhaoping, and Xie, Ting. "Development and Conservation of Glacier Tourist Resources—A Case Study of Bodga Glacier Park" *Chinese Geographical Science* 16, 4 (2006) : 365–370.
- Nguyễn Khắc Viện. **Việt Nam a long History.**
- Peter N. Peregrine, Ember Melvin (Eds.). *Encyclopedia of Prehistory: Volume 3: East Asia and Oceania.* USA: 2001.
- Ringer, Greg. "Beyond the Boundaries: Social Place in a Protected Space" *Geo Journal* 41.3: 223–232.
- Santi Leksukhum. **Historical Images Ayutthaya World Heritage.** BKK: TAT. 2543.
- Santi Leksukhum. **Ayutthaya World Heritage.** BKK: TAT. 2000.
- Senada, M. "Japan's Traditional View of Nature and Interpretation of Landscape" *Geo Journal* 26 (2): 129–134.
- Siriporn Nanta. **Thai heritage-world heritage.** BKK: Office of Archaeological and National Museum III Phanakorn Sri Ayutthaya Fine Arts Department. 2000.
- Solheim W.G. II. **An earlier agricultural revolution.** *Scientific American* CCVI (4) 1972.
- Srisak Valibhotama. "Dry Area in Archeology of Southeast Asia" in **International Workshop: dry Area in Southeast Asia: Harsh or Benign Environment?.** Japan: The Center for Southeast Asian Studies, Kyoto University and Thammasat University. 1996.
- Stone, Mike and Wall, Geoffrey. "Ecotourism and Community Development: Case Studies from Hainan, China" *Environmental Management* 33 (1): 12–24.
- Sun Laichen. "Chinese Historical Sources on Burma, A Bibliography of Primary and Secondary Works" in the *Journal of Burma Studies* Vol. 2. 1997.
- Twichett Denis and Michale Loeww (Eds.), **The Cambridge History of China, Vol.6: Alien Regimes and Bordr States, 907-1368.** Cambridge: Cambridge University Press. 1994.
- UNESCO **World Heritage Brochure.** Paris: UNESCO. 2004.
- UNESCO World Heritage Centre. **World Heritage Information Kit.** Paris: UNESCO. 2008.

- UNESCO World Heritage Paper 26: World Heritage Cultural Landscapes A Handbook for Conservation and Management. Paris: World Heritage Center. 2009.
- UNESCO. Convention concern the protection of the world cultural heritage and natural heritage. Paris: UNESCO. 1972.
- UNESCO. World heritage in young Southeast Asian hands: a workshop on the introduction and evaluation of the UNESCO worldheritage Education kit, Sukhothai, Thailand 2000. BKK: UNESCO Principal Regional Office for Asia and Pacific. 2000.
- UNESCO. World Heritage: monumental sites. Paris: UNESCO. 2003.
- Walpola Rahula. History of Buddhism in Ceylon: the Anuradhapura period 3rd century BC-10th century. Colombo: M.D. Gunasena, 1956.
- Walpola Rahula. History of Buddhism in Ceylon: the Anuradhapura period 3rd century BC-10th century. Colombo: M.D. Gunasena, 1956.
- Walpola Rahula. History of Buddhism in Ceylon: the Anuradhapura period 3rd century BC-10th century. Colombo: M.D. Gunasena, 1956.

เอกสารภาษาไทย

- “เทศนาจุลยุทธการวงศ์”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542.
- “จดหมายเหตุพวน พลิต” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของพวนพลิต (วัน พลิต). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2546.
- “จดหมายเหตุระยะทางราชทูตลังกาเข้ามาขอพระสงฆ์สยาม” ใน ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมมหาราชวัง. เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม. 2546.
- “พงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับวันพลิต พ.ศ. 2182” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของพวน พลิต (วัน พลิต). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2546.
- “พรรณาเรื่องอาณาจักรสยาม” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของพวนพลิต (วัน พลิต). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2546.
- “พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐ”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542.
- “พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับพันจันทนุมาศ (เจิม)”. ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542.
- “พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน” ใน ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 3. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542.
- “พระราชพงศาวดารอยุธยา ฉบับวันพลิต” ใน รวมบันทึกประวัติศาสตร์อยุธยาของพวนพลิต (วัน พลิต). กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2546.
- “พระสุตันตปิฎก ทีฆนิกาย เล่มที่ 2 มหาวรรค มหาปรินิพพานสูตร” ใน พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพฯ: ราชวิทยาลัย.

- Jean Boisselier. Rapport de a Mission (24 Juillet-28 Novembre 1964). Art Asiatique XII. 1965. สุภัทรดิศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า, แปล. “รายงานการสำรวจทางโบราณคดี”. ใน ศิลปากร. 9(3) 2508. หน้า 37.
- Robbins Burling, ปราณี วงษ์เทศ, แปล. **หุบเขาและทุ่งราบ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจ้าพระยา.
- เกรียงไกร เกิดศิริ และบุญยกร วชิระเชียรชัย. “พัฒนาการของผังบริเวณวัดพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และการสำรวจภาคสนาม”. ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม. ปีที่ 28 (กันยายน-สิงหาคม 2557). 81-118.
- เกรียงไกร เกิดศิริ, อิศรชัย บุรณะอรุณ และนันทวรรณ ม่วงใหญ่. “มรดกพุทธศิลปะสถาปัตยกรรมวัดพระบรมธาตุ นครศรีธรรมราช” ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับสถาปัตยกรรม การออกแบบ และสภาพแวดล้อม. ปีที่ 28 (กันยายน-สิงหาคม 2557). 137-177.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. “ผังเมืองเชียงใหม่จากยุคก่อร่างสร้างตัวจนถึงล้านนายุคทอง”. ใน 80 ทศ พลตรีหม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี. กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ. 2555. 331-357.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. “อ่านใหม่-มองใหม่: ปีสถาปนาพระศรีรัตนมหาธาตุอยุธยา” ใน วารสารหน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย. ฉบับที่ 12. 2558. หน้า 70-97.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. **ชุมชนกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม**. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์. 2552.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. **พุกาม การก่อรูปของสถาปัตยกรรมจากก้อนอิฐแห่งศรัทธา**. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์. 2551.
- เกรียงไกร เกิดศิริ. **ล้านนากับการเป็นมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: อูซาคเนย์. 2554.
- เชลียง (ต.1) อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสขณาไลย จังหวัดสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: มปป. 2551.
- เชษฐ ติงส์กุลลี. **ประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้**. กรุงเทพฯ: Museum Press.
- เท่าคว่าง แซง และอ้ายคำ, เรียบเรียง. เรณู วิชาศิลปะ, แปล. **เชื้อเครือเจ้าแสนหวีสิบสองพันนา**. เชียงใหม่: Silkworm Books. 2544.
- เรณู วิชาศิลป์. **พื้นเมืองแสนหวี ฉบับหอคำเมืองใหญ่**. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลเวอร์ม. 2550.
- เสนอ นิลเดช. “สถาปัตยกรรมสุโขทัย” ใน รายงานผลการสัมมนาการเมืองและสภาพสังคมสมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: ศูนย์สุโขทัยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก. 2541. 239-265.
- เสนอ นิลเดช. “สถาปัตยกรรมสุโขทัย” ใน วารสารหน้าจั่ว. ปีที่ 5 (มกราคม-ธันวาคม 2528). 55-62.
- เสนอ นิลเดช. **วัดพระศรีสรรเพชญ์**. กรุงเทพฯ: อุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา สำนักงานศิลปากรที่ 3 กรมศิลปากร. 2546.
- เสมอชัย พูลสุวรรณ. **สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-24**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2539.
- เอเดรียน สนอดกลาส, ภัทรพร สิริภัญญ์ และคนอื่นๆ. **สัญลักษณ์แห่งพระสถูป**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2541.
- โชติ กัลยาณมิตร. “แบบอย่างลัทธิในสมัยสุโขทัย” ใน วารสารหน้าจั่ว. ปีที่ 3 (มกราคม-ธันวาคม 2526). 269-286.
- โชติ กัลยาณมิตร. **พจนานุกรมสถาปัตยกรรมและศิลปะเกี่ยวเนื่อง**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548.
- โต จิตรพงศ์, หม่อมราชวงศ์. **พระราชประวัติและพิธีพระหัตถ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์**. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์. พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ณ พระเมรุท้องสนามหลวง พ.ศ.2493.

- โบราณราชธานินทร์, พระยา. “ตำนานกรุงเก่า” ใน วรรณศิริ เดชะคุปต์ และปรีดี พิศภูมิวิถิ. **กรุงเก่าเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2554.
- โบราณราชธานินทร์, พระยา. “ระยะทางเสด็จพระราชดำเนินประพาสทรงบวงสรวงอดีตมหाराช ณ พระราชวัง **กรุงศรีอยุธยาในรัชกาลที่ 6**” ใน วรรณศิริ เดชะคุปต์ และปรีดี พิศภูมิวิถิ. **กรุงเก่าเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2554.
- โยสต์ สเคาเต็น. “จดหมายเหตุของโยสต์ สเคาเต็น”. ใน **ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม 1**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2542.
- ไตรภูมิพระร่วง หรือไตรภูมิภูมิกถา**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2543.
- กรมศิลปากร สำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี. **วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดราชบุรี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2552.
- กรมศิลปากร. “**จารึกหลักที่ 94**” ใน **ประชุมศิลาจารึก ภาค 4**. กรุงเทพฯ: สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี. 2513.
- กรมศิลปากร. 2538, **แนวทางการจัดการโบราณสถานในบัญชีมรดกโลกทางวัฒนธรรมของโลก**, กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2535.
- กรมศิลปากร. **The world cultural heritage: มรดกโลกทางวัฒนธรรมในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2536.
- กรมศิลปากร. **การอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานวัดพระธาตุ ตำบลศิลาขาว อำเภอเมืองฯ จังหวัดสุพรรณบุรี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2551.
- กรมศิลปากร. **พระบรมสารีริกธาตุ**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2553.
- กฤษณ์ อินทโกศัย. “**รายงานการเปิดกรุในองค์พระปรางค์วัดราชบูรณะ**” ใน ศิลปากร, กรม. **เครื่องทองกรุวัดราชบูรณะ ศิลปะของแผ่นดิน**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2550.
- กวิฏ ตั้งจรัสวงศ์. “**ระบบแผนผังปรางค์ประธานและปีกปรางค์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ลพบุรี**”. ใน **วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร**. ปีที่ 34 (2) 2557. (หน้า 147-168).
- คงเดช ประพัฒน์ทอง. “**บันทึกโบราณคดีสุโขทัย**” ใน **โบราณคดีประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2529. 234-276.
- คทา จันทลักษณ์. **การศึกษาเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์ในสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545.
- คณะกรรมการพิจารณาและจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์ สำนักนายกรัฐมนตรี. **ประชุมศิลาจารึก ภาคที่ 1**. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี. 2521
- คณะกรรมการตรวจสอบ และสืบค้นดวงเมืองเชียงใหม่. **จดหมายเหตุการตรวจสอบและสืบค้นดวงเมือง “นพบุรีศรีนครพิงค์เชียงใหม่”**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ ส.ทรัพย์การพิมพ์. 2537.
- คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. “**การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม: การสันนิษฐานรูปแบบ**” ใน **มองอดีตผ่านเวลาศรัทธาสถาปัตยกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546.
- คณะอนุกรรมการตรวจสอบและชำระตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ ฉบับเชียงใหม่ 700 ปี**. เชียงใหม่: ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดเชียงใหม่ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่. 2538.
- จอห์น เอส สตรอง, เชียน. สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, แพล. **ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย. 2552.

จอห์น เอส สตรอง, เขียน. สุลักษณ์ ศิวลักษณ์, แปล. **ความเข้าใจในเรื่องพระเจ้าอโศกและอโศกาวทาน**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย. 2552.

จารึกวัดบูรพาราม ด้านที่ 1 บรรทัดที่ 5. ฐานข้อมูลจารึกศิลาอนุสรณ์มานุษยวิทยาสิรินธร. เข้าถึงข้อมูลจาก <http://www.sac.or.th/databases/inscriptions/uploads/file/sth59-burapharam-a.pdf> เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ.2557.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. **เครื่องยอดลำพูน**. เอกสารประกอบการศึกษาวิชาการศึกษาศาปัตยกรรมไทยชั้นสูง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2531. มปป.

จิรศักดิ์ เดชวงศ์ญา. **พระเจดีย์เมืองเชียงแสน**. เชียงใหม่: สุริวงค์บุ๊คเซนเตอร์. 2539.

จิรวารรณ แสงเพชร. **ระบบการจัดและการประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุในประเทศไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2552.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. **มหาธาตุ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2534.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. **ทฤษฎีบ้านเมือง, ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์. 2553.

ชลธิชา ขุนทอง, อภินันท์ สงเคราะห์ และอรพินท์ คำสอน. **“มิติภูมิศาสตร์และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”**. ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้: เบ้าหลอมอารยธรรมสำคัญของโลก 1**. กรุงเทพฯ: โครงการวิจัยปริทรรศน์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. 2556.

ชาญณรงค์ ศรีสุวรรณ. **“โฟโตแกรมเมตริกกับงานอนุรักษ์สถาปัตยกรรม: ทบทวนองค์ความรู้และความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้กับงานสถาปัตยกรรมไทย”** ใน วารสารหน้าจั่วฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. ฉบับที่ 9 (กันยายน 2555-สิงหาคม 2556)

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. **อยุธยา ประวัติศาสตร์และการเมือง**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2544.

ชาติรี ประภิตนทการ. **“สังคมและการเมืองในสถาปัตยกรรมสยามเก่าสู่ไทยใหม่ พ.ศ.2399-2490”** ใน **หน้าจั่วฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย**. ฉบับที่ 4 กันยายน 2549. 34-65.

ชาร์ล ไฮแอม และรัชนี ทศรัตน์. **สยามดึกดำบรรพ์ยุคก่อนประวัติศาสตร์ถึงสมัยสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พับลิชชิง จำกัด 2542.

ณรงค์ โคกสันเทียะ. **การอนุรักษ์ประติมากรรม วัดมหาธาตุสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, 2538.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพุทธเจดีย์ เล่ม 1**. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา. 2503.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **“พระยาโบราณราชธานินทร์ฯ (พร เดชะคุปต์)”** ใน **วรรณศิริ เดชะคุปต์ และปรีดี พิศณุมิวิติ. กรุงเก่าเล่าเรื่อง**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2554.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **เรื่องประดิษฐานพระสงฆ์สยามวงศ์ในลังกาทวีป**. (พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2459) กรุงเทพฯ: มติชน. 2546.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. **ตำนานพุทธเจดีย์**. พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา. 2513.

- นอร์ทเทิร์นชัน. รายงานการขุดค้น-ขุดแต่งทางโบราณคดี: โครงการขุดแต่งและออกแบบภูมิทัศน์วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ เขลียง (ต.1) อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย. กรุงเทพฯ: มปป. 2551.
- บุญเตือน ศรีวรพจน์. พระบรมสารีริกธาตุ คติพระพุทธรูปศาสนาเถรวาทจากอินเดียสู่ประเทศไทย. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2553.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด, 2548.
- บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม. 2557.
- บุญยกร วชิระเกียรติชัย. ศึกษาวิเคราะห์คติความเชื่อเรื่องพระอัฐนารสที่มีอิทธิพลต่องานพุทธศิลป์. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2554.
- ประเสริฐ ฐ นคร. “พระมหาธรรมราชาที่ 1 (ลิไทย, ลีไทย)” ใน นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554. 33-36
- ประเสริฐ ฐ นคร. “พ่อขุนศรีอินทราทิตย์” ใน นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554. 19-20.
- ประสงค์ เอี่ยมอนันต์. “รูปแบบสถาปัตยกรรมของวัดพระศรีสรรเพชญ์ (ส่วนที่ 1)” ใน วารสารหน้าจั่ว. ฉบับที่ 8 ปีการศึกษา 2531.
- ปราโมทย์ ชาวปรีชา. การศึกษาความสัมพันธ์แหล่งน้ำกับชุมชนสุโขทัย. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2529.
- ปรีดี พิศภูมิวิถี. “สมเด็จพระเจ้าทองลั่น” ใน ศุภวัฒน์ เกษมศรี, บรรณาธิการ. นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554.
- ปองพล ยาศรี และตะวัน วีระกุล. การศึกษาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม: วัดพระพายหลวง วัดเชตุพน สุโขทัย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2557.
- พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตก เล่มที่ 1 ภาค 4.
- พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนธวารวรรค เล่มที่ 3.
- พิเชฐ สายพันธ์. “ด้าบ้าน-เมือง คำสอนบทสุดท้ายจาก “ไชทอง”” ใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, บรรณาธิการ. ทฤษฎีบ้านเมือง, ศาสตราจารย์คำจองกับการศึกษาชนชาติไทย. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์. 2553.
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์. “อัฐินาถเจดีย์มหาธรรมราชาลิไทย เจดีย์บรรจุกระดูก”. ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม. 10,2 (ธันวาคม 2536) หน้า 94 (หน้าที่ 92-98).
- พิชญา สุ่มจินดา. “สถาปัตยกรรมพระบรมสารีริกธาตุจากกรุปรางค์ประธานวัดมหาธาตุ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา: ภาพสะท้อนพระพุทธรูปศาสนาสังฆาวงศ์สมัยต้นอยุธยา” ใน ประวัติศาสตร์ศิลปะบันดลใจ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิริยะ ไกรฤกษ์. 2557.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. ศิลปะสุโขทัยและอยุธยา ภาพลักษณ์ที่ต้องเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์. 2548.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. กิ่งพุทธกาลพุทธศิลป์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรุงเทพฯ. 2555.
- พิริยะ ไกรฤกษ์. ประวัติวัดมหาธาตุ สุโขทัย จากมุมมองของประวัติศาสตร์ศิลป์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพิริยะไกรฤกษ์. 2558.
- ภาวิณี รัตนเสรีสุข. วัดพระพายหลวง: แนวคิดใหม่จากผลการขุดตรวจทางโบราณคดี กับงานวิเคราะห์แบบอย่างสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2551.
- มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. เที้ยวเมืองพระร่วง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิมหามงกุฎราชวิทยาลัย. 2519.

- มหามกุฏราชวิทยาลัย. “พระสูตรต้นตอปฏิภก ที่หมื่นกายน เล่มที่ 2 มหาวรรค มหาปริณิพพานสูตร” ใน พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพฯ: ราชวิทยาลัย, 2470-2503.
- มานพ ถาวรวัฒน์สกุล. ขุนนางอยุธยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2536.
- มิลินทปัญัญหา. ปรรณภณตกปัญญา ตติยวรรค พุทธบูชาบุญญาตา บุญญาตปัญญา คัมภีร์ที่ 5 (ถามเรื่องทรงอนุญาตพุทธบูชา) ใน พระไตรปิฎก ฉบับธรรมทาน. ปทุมธานี: บริษัทโอเชียน มีเดีย. 2545.
- ยอร์ช เซเดส, แต่ง. ปัญญา บริสุทธิ, แปล. *ชนชาติต่างๆ ในแหลมอินโดจีน*. กรุงเทพฯ: โครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2546.
- ยอร์ช เซเดส. *ศิลปะไทยสมัยสุโขทัยและราชธานีรุ่งแรกของไทย*. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา. 2507.
- รลิกา อังกูร. “การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น” วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ 1, (2548): 135-147.
- ระพีพรรณ ทองหล่อ และคนอื่นๆ. *การพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวแบบครบวงจร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2548.
- รักลิตา สีนเอกเอี่ยม. “การศึกษาวัฒนธรรมการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยจากพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” ใน หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย. ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2547.
- รัชนิกร บุญหลง. *ภูมิศาสตร์กายภาพ*. กรุงเทพฯ: อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. มปป.
- รัตนปัญญาเถระ. *ชินกาลมาลีปกรณ์*. ศาสตราจารย์ ร.ต.ท. แสง มนวิฑูร, แปล. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2515.
- รัศมี ชูทรงเดช. “ผลการสืบค้นอดีต” ใน โบราณคดีบนพื้นที่สูงอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- รัศมี ชูทรงเดช. “สี่ทศวรรษขององค์ความรู้” ใน โบราณคดีบนพื้นที่สูงในอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2547.
- รัศมี ชูทรงเดช. *คู่มือการเรียนรู้แหล่งโบราณคดีเพิงผาถ้ำลอด และเพิงผาบ้านไร่ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน*. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2551.
- ราชบัณฑิตยสถาน. *พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม อักษร ก-ข ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน. 2550.
- ราณี อิลิชัยกุล. *ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาราช, 2546.
- วรพร ภู่งศ์พันธ์. “รัฐในภาคพื้นสมุทรและกลุ่มเกาะเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในเอกสารจีนโบราณ: สมัยโบราณถึงสิ้นสุดราชวงศ์ซ่ง” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. *เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาของจีนและตะวันตก*. กรุงเทพฯ: ปรีทรรคประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. 2557.
- วรรณศิริ เดชะคุปต์ และปรีดี พิศภูมิวิถึ. *กรุงเก่าเล่าเรื่อง*. กรุงเทพฯ: มติชน. 2554.
- วารภรณ์ เรื่องศรี. *คาราวานและพ่อค้าทางไกล: การก่อเกิดรัฐสมัยใหม่ในภาคเหนือของไทย และดินแดนตอนในของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้*. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2557.
- วารรักษ์ ชะอุ่มงาม. “ข้อสันนิษฐานเพิ่มเติมและประเด็นใหม่เกี่ยวกับเจดีย์ทรงยอดพุ่มข้าวบิณฑ์” ใน วารสารดำรงวิชาการ. ปีที่ 14. เล่ม 1. 2558. หน้า 149-168.
- วรศรา ตั้งคำวานิช. *ประวัติศาสตร์ “สุโขทัย” ที่เพิ่งสร้าง*. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม. 2557.

- วสันต์ ปัญญาแก้ว. “บทนำ “ไทยสิบสองปันนา” นานาชาติพันธุ์วิทยาของบุญช่วย ศรีสวัสดิ์”. ใน บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. **ไทยสิบสองปันนา เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม. 2557.
- วิโรจน์ ชีวาสุขถาวร. การศึกษารูปแบบสถาปัตยกรรมสุโขทัย กรณีศึกษาวัดมหาธาตุ ตำบลเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. **อยุธยา พรรณนาภูมิสถานและมรดกความทรงจำแห่งพระนครศรีอยุธยา**. กรุงเทพฯ: อูษาคเนย์. 2551.
- วีรจ กิณนันทวิวัฒน์. “จุดเริ่มต้นของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของประเทศไทย” **วารสารการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ 1**, (2548): 117-134.
- วิสุดา นาคทัต. **ภูมิศาสตร์เอเชีย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วีรวัลย์ งามสันติกุล. “รู้จักหลักฐานประวัติศาสตร์อยุธยา” ใน 80 ทศ พลตรีหม่อมราชวงศ์ศุภวัฑฒ์ เกษมศรี. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เดือนตุลา. 2555.
- วุฒิชัย มูลศิลป์. “สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ” ใน **นามานุกรมพระมหากษัตริย์ไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา. 2554. 73-77.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. “สังคมลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา: พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลง” ในการสัมมนา **The Chao Phraya Devlta: Historical Development, Dynamics and Challenges of Thailand's Rice Bowl**. Bangkok. 2000. อ้างอิงใน วัลย์ลักษณ์ ทรงศิริ. การตั้งถิ่นฐานในเขตดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำเจ้าพระยา. เข้าถึงใน [http://www.lek-prapai.org/watch .php?id=839](http://www.lek-prapai.org/watch.php?id=839).
- ศรีศักร วัลลิโภดม. **ความหมายพระบรมธาตุในอารยธรรมสยามประเทศ**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2546.
- ศศิภัสน์ เทียงมิตร. **กาดหลวงเมืองเชียงตุงและเมืองเชียงใหม่: ศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงจากผลกระทบของระบบเศรษฐกิจโลกหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ถึงปัจจุบัน**. เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา. 2545.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะสุโขทัย: บทวิเคราะห์หลักฐานทางโบราณคดี แขนงริก และศิลปกรรม**. ปีที่ 14. เล่ม 1. 2551.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปในประเทศไทย รูปแบบ พัฒนาการ และความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพฯ: คณะโบราณคดี, มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **พระพุทธรูปสำคัญและพุทธศิลป์ในดินแดนไทย**. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, 2554, 103-104.
- ศักดิ์ชัย สายสิงห์. **ศิลปะล้านนา**. กรุงเทพฯ: มติชน. 2556.
- ศิลป์ พีระศรี และธนิต อยู่โพธิ์. “วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังไทย” ใน **วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย สถานจิตรกรรมและสารบาญจิตรกรรมฝาผนังในหอศิลปะ**. พระนคร: กรมศิลปากร. 2502.
- ศุภการ สิริไพศาล. “การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิฐานในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างที่เกิดจากการถอยร่นของน้ำทะเลในช่วงสมัยโฮโลซีนตอนปลาย” ใน **วารสารดำรงวิชาการ**. ปีที่ 12, ฉบับที่ 2 (2556): (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2556), 35-56.

- ศุภการ สิริไพศาล. “จีนกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตอนบน” ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาของจีนและตะวันตก. กรุงเทพฯ: ปรีทรรศน์ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. 2557.
- สถาบันสถาปนิกสยาม. คู่มือปฏิบัติวิชาชีพ แนวทางการใช้งานแบบจำลองสารสนเทศอาคารสำหรับประเทศไทย (Thailand BIM Guideline). กรุงเทพฯ: สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์. 2558.
- สถาพร อรุณวิลาส. “พุทธปรารงค์ ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมยุคต้นสยามประเทศ” ใน หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย. ฉบับที่ 2 กรกฎาคม 2547.
- สนอดกราส เอเดรียน, เชียน, ภัทรพร สิริกาญจน. สัญลักษณ์แห่งพระสถูป. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์วิชาการ. 2541.
- สมคิด จิระทัศนกุล, บรรณาธิการ. พัฒนาการพระปรารงค์ในสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: อาคเนย์ประกันภัย. 2554.
- สมคิด จิระทัศนกุล. คติสัญลักษณ์ และความหมายของซุ้มประตู-หน้าต่างไทย. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2546.
- สมคิด จิระทัศนกุล. งานออกแบบสถาปัตยกรรมไทยผีพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2556.
- สมคิด จิระทัศนกุล. พัฒนาการพระปรารงค์ในสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: อาคเนย์ กลุ่มธุรกิจประกันและการเงิน. 2554.
- สมคิด จิระทัศนกุล. รู้เรื่องวัด วิหาร โบสถ์ เจดีย์ พุทธสถาปัตยกรรมไทย. กรุงเทพฯ: มิวเซียมเพลส. 2554.
- สมปอง ไตตุมแก่น และฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล). ประวัติศาสตร์ไทใหญ่ พื้นที่ตอนกลาง. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ซิลเวอร์ม. 2544.
- สมพงษ์ วิทาศักดิ์พันธุ์. “ไทยมองไทใหญ่ใต้คง: ประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมไทใหญ่ในสาธารณรัฐประชาชนจีน”. ใน การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- สมพงษ์ วิทาศักดิ์พันธุ์. “การศึกษาเกี่ยวกับภาษาและอักษรไทใหญ่ (ชาน)”. ใน การศึกษาประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไท. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.
- สมศักดิ์ รัตกุล. “การขุดแต่งและบูรณะโบราณสถานจังหวัดพระนครศรีอยุธยาตามโครงการอุทยานประวัติศาสตร์” ใน ศิลปกรรมสมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร. 2514.
- สรสวดี อ่องสกุล. กษัตริย์ล้านนาเชียงใหม่. เชียงใหม่: ศูนย์ล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2557.
- สรสวดี อ่องสกุล. ประวัติศาสตร์ล้านนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์อัมรินทร์. 2557.
- สันติ เล็กสุขุม รวมบทความมุมมอง ความคิด และความหมาย: งานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548.
- สันติ เล็กสุขุม. “เจดีย์ทรงดอกบัวตูม: หลักฐานที่ไม่ได้จารึกเป็นอักษร”. ลีลาไทยเพื่อความเข้าใจความคิดเห็นของช่างโบราณ. กรุงเทพฯ: มติชน. 91-95.
- สันติ เล็กสุขุม. “เจดีย์บริวารประจำทิศทั้งแปดและพระศรีมหาธาตุ วัดพระศรีมหาธาตุสุโขทัย” ใน วารสารเมืองโบราณ. ปีที่ 27, ฉบับที่ 3, (กรกฎาคม-กันยายน 2544). 44-50.
- สันติ เล็กสุขุม. “แนวความคิดกับกระบวนการวิธีทางช่าง: เหตุผลที่เรียกเจดีย์เพิ่มมุมแทนเจดีย์ย่อมุม” ใน งานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548.

- สันติ เล็กสุขุม. “ก่อนที่จะปรากฏในศิลปะไทย และก่อนที่จะหายไปเป็นที่สุด: ฐานบัวลูกฟัก” ใน งานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548. 180-193.
- สันติ เล็กสุขุม. “ประเทศไทยกับงานช่างตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19” ใน พัฒนาการของลายไทย: กระทบกับเอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2553.
- สันติ เล็กสุขุม. “ปราสาทของวัดปราสาทหลวง จังหวัดนนทบุรี กับการกำหนดอายุ” ใน รวมบทความมุมมอง ความคิด และความหมาย: งานช่างไทยโบราณ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548.
- สันติ เล็กสุขุม. “วัดมหาธาตุ พระนครศรีอยุธยา” ใน พัฒนาการของลายไทย: กระทบกับเอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2553.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์เพิ่มมูม เจดีย์ย่อมูม สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์. 2529
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์ราย “ทรงปราสาทยอด” วัดราชบูรณะ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. 2541.
- สันติ เล็กสุขุม. เจดีย์สมัยสุโขทัยวัดเจดีย์เจ็ดแถว. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2534
- สันติ เล็กสุขุม. เอกสารประกอบการบรรยายรายวิชาศิลปะอยุธยาและศิลปะรัตนโกสินทร์ ภาคการศึกษาต้นปี การศึกษา 2541. มปป.
- สันติ เล็กสุขุม. ความเป็นมาและคำศัพท์เรียกองค์ประกอบเจดีย์ในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: มติชน. 2538.
- สันติ เล็กสุขุม. ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2548.
- สันติ เล็กสุขุม. พัฒนาการกระทบของลายไทย: กระทบกับเอกลักษณ์ไทย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2553.
- สันติ เล็กสุขุม. วิวัฒนาการของชั้นประดับ และลวดลายสมัยอยุธยาตอนต้น. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์การพิมพ์. 2522.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะภาคเหนือ: ทริภูมชัย-ล้านนา. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2549.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสร้างสรรค์จากการสันนิษฐานรูปลักษณ์โบราณสถาน. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์ พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด. 2554.
- สันติ เล็กสุขุม. ศิลปะสุโขทัย. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ. 2547.
- สันทนา ภิรมย์เกียรติ. การวางผังบริเวณพุทธสถานสมัยสุโขทัย บริเวณเมืองเก่าสุโขทัย. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2545.
- สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. นโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2555-2559). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ. 2554. (เอกสารออนไลน์)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ.2555-2559) กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. 2554.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1-11. กรุงเทพฯ. 2552. (เอกสารออนไลน์)
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. การติดตามและประเมินผล และประเด็นการพัฒนาภาคในระยแผนการพัฒนา ฉบับที่ 11 (เอกสารประกอบการประชุมระดมความคิดเห็นทิศทางแผนการพัฒนาฉบับที่ 11 ระดับภาค). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. 2553.

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. **ทิศทางแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11 (เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2553 ของ สศช.)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ. 2553. (เอกสารออนไลน์)
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. **ชุดความรู้ด้านการอนุรักษ์ คุ่มครองแหล่งมรดกโลก เล่มที่ 1 ความรู้เกี่ยวกับอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก**. กรุงเทพฯ: สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2556.
- สำนักประสานงานโครงการด้านโลจิสติกส์. **ยุทธศาสตร์วิจัยด้านโลจิสติกส์ และห่วงโซ่อุปทานแห่งชาติ ฉบับที่ 1 (พ.ศ.2554-2555)**. กรุงเทพฯ: สำนักประสานงานโครงการด้านโลจิสติกส์. 2554.
- สิทธิพงษ์ ดิลกวนิช, เกษม กุลประดิษฐ์, ชัยพร ศิริพรไพบูลย์, รัศมี ชูทรงเดช, จอห์น สปีร์, กฤษณ์ เจริญทอง, สมศักดิ์ ยี่เลาปา. **โครงการสำรวจและการจัดทำระบบฐานข้อมูลเกี่ยวกับถ้ำ จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สิริประภา เทพวิมลเพชรกุล. **“การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิฐานในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางตอนล่างที่เกิดจากการถอยร่นของน้ำทะเลในช่วงสมัยโฮโลซีนตอนปลาย”** ใน วารสารดำรงวิชาการ. ปีที่ 12, ฉบับที่ 2 (2556): (กรกฎาคม-ธันวาคม, 2556) (37-56).
- สุรพล นาดะพินธุ์. **“ข้อคิดเห็นบางประการที่เกี่ยวข้องกับสำริดสมัยสุโขทัย”** ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ (บรรณาธิการ). **พลิกประวัติศาสตร์แคว้นสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน. 2550.
- สุรินทร์ ศรีสังข์งาม. **เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมสมัยอยุธยา**. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2548.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ม.ร.ว., **“เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์”** ใน วารสารศิลปวัฒนธรรม. ปีที่ 11, (พฤษภาคม-ตุลาคม 2533) 31-35.
- หฤทัย ติงรุ่งโรจน์. **กำหนดอายุและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมภายในวัดพระศรีรัตนมหาธาตุเขลียง อำเภอศรีสัชนาลัย จังหวัดสุโขทัย**. กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2537.
- หวง ชู่ย คุณ. **“การค้นคว้าเกี่ยวกับอาณาจักร “สยาม-ไต” โบราณ”**. ใน รายงานประวัติศาสตร์. 2530,
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. **“ประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมไทยศึกษา”** ใน วารสารหน้าจั่ว. ปีที่ 2 (มกราคม-ธันวาคม 2525). 23-52.
- อนุวิทย์ เจริญศุกกุล. **ปราสาทเมืองต่ำ การศึกษาทางประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม**. กรุงเทพฯ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2541.
- อภิรักษ์ สงเคราะห์. **“การรับและปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมอินเดียของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”** ใน วินัย พงศ์ศรีเพียร, บรรณาธิการ. **เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในสายตาของจีนและตะวันตก**. กรุงเทพฯ: ปรีทรรศประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. 2557.
- อรุณรัตน์ วิเชียรเขียว, เดวิด เค. วย้อจ. **ตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่: Silkworm Books. 2547.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์ **“ปาฐกถาพิเศษ เรื่อง ลุ่มน้ำโขง: สถานภาพ ทิศทางและประเด็นที่ท้าทาย”** ใน การประชุมเครือข่ายและการนำเสนอผลงานวิชาการระดับบัณฑิตศึกษา ด้านลุ่มน้ำโขงศึกษาของประเทศไทย ครั้งที่ 1. วันที่ 27 สิงหาคม 2552 ณ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. อุบลราชธานี: คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.